

DUE DATE SLIP**GOVT. COLLEGE, LIBRARY****KOTA (Raj)**

Students can retain library books only for two weeks at the most

BORROWER'S No	DUE DATE	SIGNATURE

Beware Imitators.

The suit Manoranjan Ray and others Vs. J. D. Chowdhury (Prof. of St. Xaviers College) being suit No. 2026 of 1927 instituted in the High Court of Calcutta by Kumudranjan Ray against Prof. J D. Chowdhury, for infringement by him of the Plaintiffs' copyright in their father's annotated edition of Kalidasa's Abhijnana Sakuntalam has been decreed in favour of the plaintiffs by the Hon'ble Mr Justice Pearson on the 27th Nov. 1928 ; Prof J D. Chowdhury being ordered to pay damages and costs of the suit

MAGHA'S SISUPALAVADHAM

CANTO I

WITH THE COMMENTARY OF MALLINATH

EDITED BY

SARADARANJAN RAY, VIDYAVINODA, M. A.,

LATE PRINCIPAL, VIDYASAGAR COLLEGE,

WITH ANALYSIS ANGLO SANSKRIT NOTES &c, &c

THIRD EDITION

(*Revised and Enlarged*)

BY

KUMUDRANJAN RAY M. A.

Author of Meghadutam, Kirat I, II, VI etc.

90-4A, Harrison Road, Calcutta

Price Rs. 1 8.

PRINTED BY
RABINDRA NATH MITRA,
SREEPATI PRESS
38, Nandakumar Chowdhury Lane, Calcutta.

PREFACE

This edition of Magha's *Sisupala Vadham* is intended for students preparing for the B. A. Examination of the Indian University.

The text is followed by an analysis of both ^{the} language and thought of the verse entitled the *Prakasika*. Next come the Prose Order, Translation, Explanation, *Tika* *Sarvamkasha* by Mallinatha, *Sara*—the substance of the verse in Sanskrit and Miscellaneous Notes under the name *Charcha* in the order herein exhibited

In editing the *Sarvamkasha* I have consulted the edition of Mahamahopadhyaya Pandit Durgaprasad, and of Pandit Tarakavachaspati and another edition published in Calcutta in 1815. Unfortunately these are all corrupt. The first two are one the transcript of the other. I was thus in several places left to my own resources and with a view to get a meaning out of my text have hazarded guesses under brackets thus (?). Besides very often it has been found that two or three lines utterly disconnected have been merged into a single line or a single line broken up into two or three in a manner puzzling to the extreme. I have tried to restore order in such cases but with what success it is for my readers to judge.

My warmest thanks are due to Pandit Kalikrishna Bhattacharyya, senior Professor of Sanskrit, Metropolitan Institution, for kindly seeing the book through the press.

July 27, }
1917. }

SARADARANJAN RAY.

INTRODUCTION.

SISUPALAVADHAM

This is a poem in twenty Cantos dealing with the killing of Sisupala, the king of Chedi by Sri Krishna and is one of a group of three books known as the *Vrahat Trayi* (ব্রহ্মত্রয়ী) viz the Kiratarjuniyam of Bharavi the Sisupala of Magha and the Naishadha of Sriharsa. The incidents are taken from the Mahabharatam.

It is hazardous to speak of the poetry of the Sisupala vadham in a country where critics are not rare who find no poetry in the Raghuvamsam. In Bengal the relative merits of the three poems mentioned above are embodied in the verse — “কবিতা ভারবীৰ্য্যনি ব্যাঘ্রবাহন নোদয় । ভদ্রিণি ঐবদ্য ভাষ্যে হ মাঘ হ মাঘ ভাষ্যে ৷” which perhaps does not do full justice to Bharavi.

ITS GENESIS

The *Kirita* in the 6th and 7th centuries enjoyed a great reputation and it contained laudations of Siva only for the poet Bharavi was a Saiva. Now the Vaishnavas to outrun Bharavi produced a similar book based on Kirat in all particulars though by Magha. Here Vishnu was lauded. As in Bengal of that time the Vaishnavas outnumbered the Saivas so Magha's work enjoyed a greater celebrity in the 6th and 9th centuries and the verse “কবিতাভারবীৰ্য্যনি” is a fabrication of the Vaishnavas to put down Kirat. (See also our Introduction on kirat I.)

MAGHA S AGE

Little is known of the poet Magha. Pundit Durgaprasad in the Introduction to his edition says—"माघकविस्तु ख्रिस्ताब्दीय-नवमशतकात् कथमपि नावाच्येन । यतः कश्मीरेषु नवमशतकोत्तरभागे वर्तमान-श्रीमदानन्दवर्मनाचार्य धन्यालोकात् द्वितीयोद्गते 'वासुकि-परिप्लव'—" (५१२६) इत्यादिपद्यम् 'रम्या इति प्रातवती — (३१३३) इत्यादिपद्यञ्च शिष्टपालवधा-न्दाहतवान्" । That is to say Magha cannot be later than the ninth century A.D. because Anandavardhana quotes him in his Dhanyaloka.

Pundit Durgaprasad overlooks the fact that Magha has been quoted by the Rhetorician Vamana in his Kavyalamkara-Sutra Vtti. The following from Magha Canto I occur in Vamana's book — "कुचैर्न भवेन्दुनिवन्द्वहमम्"—sl 8 "गिरमङ्गितानि च तत्र तत्र जैत्रेयेन पीडादतिहृदयुत ।"—sl 12 "मितं विविधा सुतरा मुनेर्वपुर्भिर्मारिभिः सौमित्रैश्च लक्ष्मण । विजयनिष्ठाजनिष्ठाकरायुभिर्गुचिच्छिता वाचमवोचद-च्युत ॥"—sl 25, "सुखेन विवाचन"—sl 71. Now Vamana is supposed to have lived in the 8th century A.D. Magha then probably flourished towards the latter end of the 7th century and was perhaps a contemporary of Bhavabhuti.

Magha also in the sloka "अनुनन्दपद्मासा सहस्रं च द्विवचना" (Canto II, sl 112) refers to Kasika and Jinandrabuddhi's Nyasa, and Nyasa's date is 720 A.D. so Magha flourished after it and before Vamana at the end of 8th Century.

THE STORY OF CANTO I

In the first Canto, the gods despatch Narada to Hari at Vasudeva's house with a message to kill Sisupala whose misdeeds had caused great alarm in heaven. Verses—1—10 describe Narada in his descent to Hari's abode. The reception of Narada is the subject matter of verses 11—14. In verses 25—30—Hari opens the conversation. Verses 31—41 form the sage's preface to his speech. The speech extends from 42—74, of these 42—47 describe Sisupala as Hiranyakasipu, 48—68 are occupied with Sisupala's second birth as Ravana, 69—74 are concerned with Sisupala in his present birth. In sl. 75 we see Hari accept the sage's request.

The poet is not seen to much advantage in this Canto. There is considerable lack of originality and what fine sentiments we meet with here and there can be traced to Kalidasa or Bharavi. We notice a few below—

- (a) अथ प्रयत्नोन्नतिनामनृद्वन्द्वं तं कथयितुं कविनां तथैव ।
नवादिशतामभिरुच्योक्तं सुनिजं बालदरकी भवसमि ॥

Sisw., I 13

Compare with this—

ततां मुनयश्चिदपि अवाचैरथ कथयितुं तभूतिभिरा ।
तमे हतवाचविमुञ्चरीनां पदं हव्यं निर्विक विभिरा ॥

Amara III 3

- (b) Age 0—

दुःखकालमिति ज्ञातव्यं कर्तुं तदा विचारयमानः ।
ततोऽमुक्तं न केदमिदं ज्ञेयं भवत्यस्य वा मुनिः ॥

Sisw., I 33

With this compare—

भवन्मृश्यावनीत्याय परितोशय भृच्छंते ।

अपि व्याददिगन्तानि नाद्वानि प्रभवन्ति मे ॥

Kumara, VI. 59

(c) Again—

हरत्यर्चं मम्यति हतुरैष्यता युमय्य पूर्वाचरितेः कृत गमे ।

शरीरभाजा भवद्दौर्घ्यदर्शनं व्यनक्ति कालवितरेऽपि योग्यताम् ॥

Sisu, I. 26.

Compare—

जनानमुत्तुङ्गोपचरैर्दुःखाया फलस्य निर्धनरजा भविवी ।

तुल्या भवद्दुर्घनमम्यद्देषा इष्टे दिवो वीतवनाभकावा ॥

Kirata, III. 5.

(d) Again—

यतस्य ह्योऽप्यायननप्रयोजनं वर्द्धति वक्तु व्यवसोयते यथा ।

ततोति नक्षत्रमुदिताक्षसौरवो मुकुलवेङ्गम षण्य धृष्टतम् ॥

Sisu, I. 30.

Compare—

त्वन्मृश्यावितनाम्नान् बहुमन्यन्ते वयम् ।

आयः प्रत्ययनायते व्यनुवेष्टुमन्दर ॥

Kumara, VI. 20.

Also—

कर्त्तव्यं वी न मम्यानि व्याजेत किं नोदपश्यते ।

मये मतपश्यनायेव प्रस्थानं भवन्निष्ठ ॥

Kumara, VI. 61.

(e) Again—

विशोक्तनेत्रैश्च तत्रासुता मुने हतः कृतयोऽपि निर्वहताहमा ।

तदानीं यद्वदुर * दरीयमोर्विरोदव * ज्ञेयमि केन वृष्यते ॥

Sisu, I. 29.

Compare—

निराम्यदं प्रत्यकुतुहलिलमव्याम्भोजं किमु विष्णुं दृष्टवाम् ।

तद्यपि कण्ठावकरो मिर ते मा शोनुमिच्छा सुम्भरीकरोति ॥

Kirata IX, 3.

(f) Lastly the entire speech of Narada where it refers to Ravana is a close imitation of Brihaspati's speech to Brahman relating to the oppression of Taraka.

CANTO II

Here we see Krishna, his brother Balarama and his uncle Uddhava all discussing whether Krishna should first go to kill Sisupal or to the राजमूय of दुषिष्टिर । बलराम voted for the former alternative while उद्दव advised the latter course.

Estimate of the poet

This is a महाकाव्य falling under the class of दृश्यकाव्य Dramas etc. falling under the heading इन्द्रकाव्य । The poet's style is laboured artificial always, but sometimes there is real poetry in our Sisū. Here also we see the vast range of Magha's study for we see reference to Purana, Philosophy Rhetoric Astronomy, medicine, politics and what not. The description and the style is grand, sublime and lofty as well. Metrical puzzles are characteristics of Sisū. The verse :

“वृथं तु जगती ममवतु काची ।

जरीव मया पुत्रयेव विदुः ।

मदीव जगता मयती च राम-

कायेव माया चरि काव्यिदाम्”—is a flattering one

to Magha.

Sources of the Plot

The plot is taken from the महाभारत । That Sisupal was in former births हिरण्यकशिपु and रावण is taken from the विष्णुपुराण ।

शिशुपालवधम्

शिशुपालस्य वधः शिशुपालवधः । By transference of epithets (लक्षणा) this is taken to denote the काव्य of which the subject is शिशुपालवधः । काव्य being in the neuter we have शिशुपालवधम् in the neuter.

१ वचनीहि with the वाक्य—शिशुपालस्य वधः चम्पिन् should be avoided, first because this is a व्यधिकरणवचनीहि and such a वचनीहि is allowed only when the leading word is सतत्त्वन् never when प्रधान secondly, the book does not contain वधः but वधवर्णनम् । Hence to get a sense out of it वधः must be taken in the sense of वधवर्णन by लक्षणा । If then after all लक्षणा cannot be avoided why all this trouble ? Why not have लक्षणा at the very beginning and avoid the व्यधिकरणवचनीहि ?

A तद्विज्ञान in the sense शिशुपालवधम् अधिल्लभ्य कदा यत्नः is also undesirable because this gives चण् and we get शिशुपालवधः । Nor does "मुद् चाम्पायिकाया वचनम्" help much because शिशुपालवधः is not a prose work and cannot be called an चाम्पायिका । Even if this point be conceded the मुद् gives us शिशुपालवधः in the masculine by the rule "मुदि वृत्तवद्विचयः" ।

Hence the best way to expound seems to be by लक्षणा with a प्रदीतपुरुष as above

चर्चाकृतो मङ्गलाचरणम्

शिवाय माय्याय नमो विधाय
वागीश्वरीं तातमपि प्रणम्य ।
श्रीसारदारपन्ननामकोऽहं
माघप्रबन्धे प्रसरं समीहे ॥ १ ॥

श्रीग्लामसुन्दरकवेस्तनुजोऽहमस्मिन्
दुर्भेदबन्धविप्रमेषु घटिष्यमाणाम् ।
टीकां परीक्षितुमिमां स्वमतिं तमिणे
चर्चाभिधा विरजवाग्विभवा नवीनाम् ॥ २ ॥
आचार्य, श्रीमद्भगो मे व्यायरत्नोपनामकः ।
दुष्करं यतमानस्य भद्रं दिशतु भव्यया ॥ ३ ॥
यदनुक्तं दुःशक्तं वा मतिमोहममुद्ववम् ।
भक्तः भक्तातकारुण्यास्तत् भवं मर्षयन्तु मे ॥ ४ ॥

टीकाकृतो मङ्गलाचरणम्

— ० —

इन्दोवरदलश्याममिन्दिरानन्दकन्दलम् ।

वन्दारजनमन्दार वन्देऽह यन्वन्दनम् ॥ १ ॥

[I salute the delighter of the race of kadu who is blue like the petals of a blue lotus the banner (Or—bud) of Lakshmi's joy the kalpa tree of people that worship him]

दन्ताचलन धरणीतनमुन्नमस्य पातालकेलितु धृतादिवराङ्गीनमः ।

उज्जायनोत्कण्ठकषाधरगौरयमानक्रीडावदानमिभराजसुख नमाम ॥ २ ॥

[I salute the god with the head of the prince of tuskers who imitated the deed of the Primeval Boar by lifting the body of the earth with the tip of his tusk in his sports in the Patala and whose feat at sport is being lauded by the serpent who has raised his hood through the lightening of his load]

शारदा शारदाभोजवदना वदनाम्बुजे ।

सर्वदा सर्वदाञ्चाक सन्निधि सन्निधि जियात ॥ ३ ॥

[May Sarasvati with face like the autumnal moon the giver of all, constantly render that imperishable treasure well placed in our lotus face]

वाणी काचमुत्रीमत्रीगणदवागसीह नैयसुही

मनस्तनमरस पद्मगवौमुग्धे व धञ्जरीम् ।

वाचामाचकनद्रहमखिल यथापपादम्बुरा

लीकेन्द्रयत्पद्मेव विष्वा लीनमत्रय यम् ॥ ४ ॥

मन्त्रिनाथ मुषी सोऽय मद्योपाध्यायशब्दभाक् ।

विधत्ते माषकाव्यस व्याख्या सर्वद्वयामिमाम् ॥ ५ ॥

Mallinatha is writing a commentary called Sarvamkasha to the poem of Magha—Mallinatha that savant-enjoying the

app lation of Mahopadhyaya who mastered the tenets of Kanada preached those of Vyasa roamed in the depths of the Tantras and spent sleepless nights among the collections of the sayings of Patanjali who counted all the mysteries of the teachings proceeding from Gotama and with whom indeed originated the fame of the learned proceeding from civility¹

य म्हायैपरोक्षवद्विभो य वा गुणान्विद्या-
मिवाकौतुकिना विदुर्भुवनमा ये च धनरधगा ।
अभ्यासवद्विदुर्भुवनमा ये च धनरधगा ।
नेयमव ज्ञेय करोमि विदुर्भुवनमा ये च धनरधगा ॥ ६ ॥

[I am wrting this commentary on Magha, the Sarvam-
Katha for the sake of those only who are desirous of scruti-
nising words and their meanings or are anxious to understand
Guna and *Alamkara*, or with a mind to enjoy it have taken
the road to *Dhama* or wish to have a plunge in waters with
billows of *Bhava* that is being stirred and having the surge of
the nectar of *Rasa*]

नम किम् यन्मन्दम् न भववान् वीर प्रधातो वस
महावद्विभो विदुर्भुवनमा ये च धनरधगा ।
इन्द्रवद्विभो विदुर्भुवनमा ये च धनरधगा ।
यन्मन्दम् यन्मन्दम् न भववान् वीर प्रधातो वस ॥ ७ ॥

[Herein the hero is the Almighty, the delighter of the
race of Yadu, the main *Kata* is *Vira* supplemented by
Stringara &c., the journey to *Indraprastha* &c., are the
means, the overthrow of the lord of Chedi the result. Blessed
is the poet Magha, we again are lucky (Or—have done our
life work) by enjoying his fine words]

इन्द्रवद्विभो विदुर्भुवनमा ये च धनरधगा ।
यन्मन्दम् यन्मन्दम् न भववान् वीर प्रधातो वस ॥ ८ ॥

[Here by the prose order itself every thing is being ex-
plained by me Nothing unfounded is being written or
irrelevant being said]

शिशुपालवधम्

प्रथम सर्ग

1 *Narada approaches Hari*

शिव पति श्रीमति शासितु जगज्जगन्निवासो वसुदेवसद्गनि ।

वसन ददर्शावतरन्तमम्बराद्विरण्मगर्भाद्भुव मुनि हरि ॥ १ ॥

Prakashika—इति हिरण्यगर्भाद्भुव मुनि ददर्श [Lord Hari saw Narada] Did the Lord visit Narada at the sage's house?—वसुदेवसद्गनि वसन ददर्श [The Lord was in the house of Vasudeva, when he saw Narada] In the same house with him?—अम्बरात् अवतरन् मुनि ददर्श [No He saw the sage coming down from heaven] But the Lord is the receptacle of the whole universe how could he find room for him in the tiny house of Vasudeva?—जगन्निवासो हरि जगत्शासितु वसुदेवसद्गनि वसन ददर्श [Quite true, but the Lord willed it, and he was born as an ordinary mortal—as Vasudeva's son—in the house of Vasudeva This was but his Lila the reason for which was the spread of unrighteousness in the world which stood in the need of cleansing So the Lord came down to teach the world righteousness] Where was his spouse Sri during his sojourn on earth?—शिव पति हरि श्रीमति वसुदेवसद्गनि वसन ददर्श [Do you think, devoted as she is to the Lord, she can leave him even for a moment? Not at all She was with the Lord all the while Otherwise whence was that incomparable Sri of the house of Vasudeva? Sri's lord was born where Sri herself was—in the Srimat house of Vasudeva] 1

Prose—शिव पति जगन्निवास जगत् शासितु श्रीमति वसुदेवसद्गनि वसन ददर्श अम्बरादवतरन् हिरण्यगर्भाद्भुव मुनि ददर्श ॥ १ ॥

इति विष्णुपुराणम् } । 'अश्वत्थिवास' जगतामाधारभूतं कुचिस्थ्यास्त्रिभुवन इति
 यावत् । तस्मात् 'अश्वत्' लाङ् शान्तितु टष्टनियङ्गिदानुबद्धायां नियन्तु 'दीमति'
 लङ्प्रत्यये 'वसुदेवमघनि' वसुदेवरूपिणं अग्रतस्तं वरुणि 'वसन्' कृष्णवपुष
 तिष्ठन् 'हरि' विष्णु 'अश्वत्' अश्वतरन्तम् आयातम् इन्द्रसन्देशकृतनायम्
 इति भावः हरिश्चाम्यं वरुणं 'हरिश्चाम्यं' ब्रह्मा ब्रह्माद्यप्रभवत्वात् । तस्य अश्वत्थ
 तनून्म । अथवा तस्य 'अश्वत्' अश्वत्वात् उत्तमज्ञात्वात् भवतीति 'हरिश्चाम्यम्'
 त 'सुनि' मन्दस्मित्यर्थः ['उत्तमज्ञात्वात् जज्ञ दधोऽनुष्ठान् सत्यम्' इति
 भावतात्] 'ददम्' कदाचित् इति शब्दः । [अथ अश्वत्थमि वसुदेवमघनि
 सज्जन्मयदात्तया महीयसा हरिश्चाम्यलक्षणान् अधिज्ञप्रभदं अयाजहार ।
 तन्मन्त्रम्—'आधाराधयोरानुबन्धमाधोऽधिका मन्त्र' इति । अश्वत्थिवासस्य अगदक्ष
 दग्निशान्तिम् इति विरोधश्च । तस्य तज्जहारत्वात् बीजवत् अमन्त्रदात्वात्
 अश्वत्थमिति सज्जन्मयदात्तया महीयसा हरिश्चाम्यलक्षणान् अधिज्ञप्रभदं अयाजहार ।
 अश्वत्थमिति सज्जन्मयदात्तया महीयसा हरिश्चाम्यलक्षणान् अधिज्ञप्रभदं अयाजहार ।
 अश्वत्थमिति सज्जन्मयदात्तया महीयसा हरिश्चाम्यलक्षणान् अधिज्ञप्रभदं अयाजहार ।
 ['जनीं तु वस्यमुदीरितं जरी' इति लक्षणात्] ॥ १ ॥

Notes on Malli

1 अश्वत्थिवास—Now the respected poet Malli, wishing to write the poem named Sisupala-vadha, introduces the story alluded to at the very outset, with the use of the word *Sri*, to the subject matter viz., the sight of Narada by Lord Sri Krishna which is the germ of the object of the poem viz., the slaying of Sisupala. He does this for two reasons—First it secures an uninterrupted finish of the work aimed at and also its end in the shape of a permanent school of followers. Secondly the opening of a poem has to be one of *आश्लेष* &c by the *मन्त्रम्* "आश्लेषमन्त्रम्"—Its commencement must be (a) a benediction, (b) a salutation, (c) statement of the subject matter. He writes the poem because he sees that a poem secures many advantages (confers many benefits) as declared by Rhetoricians (च., "अथ ददमे"—A poem brings fame and

wealth teaches manners and customs removes evil, forth-
with affords supreme bliss imparts instruction while behaving
like a wife) and that prohibitions like "कञ्जालापः—" (Even
the talk of poems should be avoided) refer to inferior poems
2 नम चादौ ऽc—Here purity of the initial *letter* and *triad*
is secured by the use of the word *Sri* at the opening. It is
said—Words signifying a divinity a blessing &c are not to be
condemned from considerations of the initial *letter* and *triad*
[1 B—Letters are supposed to have mystic significations
attached to them. Thus in Raghuv. I, which opens with the
triad वागवा which is a मन्त्र (see Note on metre at the end of
the book) Malli says this is auspicious—"शुभदो मो भूमिदम्" । Of
this मन्त्र again the letter व which leads is supposed to be an
emblem of immortality and therefore very auspicious—"वकारश्च
अमृतबीजलक्षणं प्रथममनादिनिश्चितम्" । Here neither the letter व nor
the triad वाग व which is a मन्त्र has anything to recommend
it, so Malli offers the excuse that मो, being दिव्यवाचक more
than makes up for this apparent defect] 3 राघवले ऽc—
From the Vishupurana which says 'Sita in his character of
Raghava and Lakshmi when born as Krishna' 4 इन्द्रमन्त्रे
&c—To deliver the message of Indra 5 अमृतद्वारं ऽc—
From the Bhagavata which says—Varada drank from
the lap and Daksha from the thumb of Brahman" 6 च
&c—Here the चन्द्रमन्त्र is of the class called चन्द्र because
Hara the *immense*, owing to his being the receptacle of
the whole universe, is described as contained in the *small*
house of Vasudeva. It is said—चन्द्र is the चन्द्रमन्त्र when
there is disproportion between the container and the con-
tained. Also there is चन्द्र in the residence of a part of the
universe (चन्द्रमन्त्र) of one who is himself the residence of the
universe (चन्द्रमन्त्र) । Besides there is चन्द्रमन्त्र of two varieties
of the इन्द्रमन्त्र and विश्वमन्त्र class because of the frequent
repetition of single consonants like र, व &c and because of

the repetition for once of a pair of consonants in उद्यमन्त । The association of these चलद्वारा again is like that of तिल and तण्डुल in the same receptacle because they are independent of one another 7 सर्वोपनि ॥८—In this Canto the metre is गद्य, the definition being—The traids ज त च, र in order are called वद्य (see also Note on metre at the end of the book)

Sara—अथ भगवान् हरिर् देवकार्ये कर्त्तुं मानुषजन्म चक्रे । ततः प्राप भूयः कश्यपो वसुदेवस्य देव्यः लक्ष्मणाद्या लघुपुत्रभावेन लक्ष्मीरपि वक्षिणीमूढा । प्रवृत्तिं जानि कदाचिदसौ दिव आगच्छन् नारदमपश्यत् ॥ १ ॥

CHARCHA (i e Miscellaneous Notes)

1 दिव—अयति पुरुषम इति दि + ङिप् कर्त्तरि श्री Lakshmi हस्ता । The विसर्ग does not elide in the 1st case singular because इ is got by the lengthening of इ in the root itself and does not come from डीः

2 पति—अय पति is here apparently used as a name of विष्णु । But the name is श्रीपति in the compounded form Compare "देवकीमन्दन श्रीरि श्रीपति पुरुषोत्तम" इत्यमरः । The constituents are purposely left uncompounded because the proper name हरिः is already there, it is illogical to put in a second proper name, so दिव पति is to be taken as an ordinary qualifying phrase. Also see next

3 श्रीमति—Here श्री is लक्ष्मी in the shape of वक्षिणी (see Malli राघवने &c) श्री अति वक्षिन् इति श्री + मत्पु कर्त्तुं श्रीमत् । वक्षिन् । Qual वसुदेवस्य नि । श्री was in the house of वसुदेव, so it is natural that the पति of श्री should also be there This requires emphasis on श्री in दिव पति, hence the two should not be compounded Malli thinks that the uncompounded form indicates that श्री accompanied हरि when he came down to chasten the world (See Malli—अनेन वक्षिणी &c)

4 प्रसितुम्—प्र + सु + तुम्भवे । To impart discipline अयम् । The world had become undisciplined (अश्रित) and was fast getting out of hand The Lord came down to impart disci-

pline (शसितुम्) : This is an चय्य by the rule "हृन्प्रत्ययः"—A हृन् word ending in म् or ए, ऐ ची ची is चय्य.

5 जगत्—वक्षति इति जग + क्तिप् कर्त्तरि जगत् (neuter) तत् । कर्म of जगितुम् । The duplication is by the Varittika "द्युतिमसिनुदोदोता इ च" । It is also treated as if it was जगत्प्रत्ययान् though really क्तिप् । This gives जगत् जगती जगति -जगति, ३३॥ Also in the fem, जगती । We do not get here चय्य कश्चि पद्यो because by the rule न भाकाजयनिहायनप्रत्ययान् the चय्य कर्म of an चय्यजगत् does not take पद्यो and जगितुम् is an चय्यजगत् ।

॥ जगद्विवास—निवसत्यखिल इति नि + वस + चञ् चधिरण्य निवासः abode जगता निवास the abode of the worlds, इतत्— । For justification of this epithet compare "अमलि वसो मविशामासत," sl 23, infra Hence Malli says—दृष्टिनाविशम्भुषम् ।

7 वसुधैव कुटुम्बकम्—वसुधैव was the father of कुटुम्बकम् । He is treated as an incarnation of कुटुम्बक the father of हरि । तस्य वसु, इतत्— । तद्विज । अधि ८मी ।

8 वसुन्—वस + वृत् कर्त्तरि वासुङ्, वासुङ् Qual हरि ।

9 दन्ता—दन्त + निच् दन् । पश्यति, द्रव्यति etc

10 अवतरन्तम्—अव + तृ + क्त् कर्त्तरि अवतरन्तम् descendin, तम् । Qual मुनिम् ।

11 चम्पात्—चम्प ३५) तच्छात् । चम्पादने ३५)

12 हिरण्यं &c.—हिरण्य gold By transference of epithets it means हिरण्यवजम् the golden egg. This is the first product of water, Comp "अथ एव ममजातो हन्तु वीरमवकाशम् । तदव्यममवर्द्धं मयकादुममवर्द्धम्"—Mallikarjuna contents च ११b, here चम्पात् lap (see Malli, चम्पात् &c) हिरण्यम् the contents of the golden egg इतत्— । This refers to वज्रम् in the masculine. Compare "सर्वम् अथ अथ वज्रं सर्वम् वज्रमात्रम्"—Mallikarjuna च ११b, इतत्— । तच्छात् मयकादि हिरण्यम् इ + भू + क्तिप् कर्त्तरि हिरण्यमात्रम् उदयतम्— । तम् । ११३) मुनिम् Refers to ११५c च ११५ ।

13 Note— । पद्यो निवर्द्धेन वज्रम् हरिणा चम्पात् भु मुनिम् ददम् ।

14 Remark—Mallikarjuna notes Bharavi's Kirat in this

opening verse For like Kirat (e. g. "प्रिय ~~कर्मणाम्~~ ~~विषमं~~ ~~मन्त्रोक्तं~~ &c) here also the first word = प्रिय । Bharata ~~ends~~ ~~each~~ canto with the word लक्ष्मी and Magha with that of श्री ।

2 People looks disturbed

गतं तिरश्चीनमनूरुमारयेः प्रसिद्धमूर्ध्वज्वलनं हविर्भुजः ।

पतत्यधो धाम विसारि सर्वतः किमेतदित्याकुलमीक्षितं जनैः ॥२॥

Prak.—Did not others notice the sage ?—एतत् किम् इति जनैः चाकुलम् ईक्षितं मुनि दृश्यं [People saw him and were perplexed ; they did not know what it was] Why perplexed ?—सर्वतः विसारि धाम अथ पतति, एतत् किम् इति [Perplexed because here was a mass of light that spread all round and was dropping down, They knew of no light with such characteristics] The sun ?—अनूरुमारये तिरश्चीन गत प्रसिद्धम् [No it could not be the sun, because the sun moves obliquely from east to west and this is coming vertically down] Fire ?—हविर्भुज ऊर्ध्वज्वलन प्रसिद्धम् [Nor fire either , for fire sends its flames upwards, while this one shoots its beams all round] It is neither the one nor the other and no light except the sun and the fire is so intense as this one Hence the perplexity] 2

Prose—अनूरुमारये गत तिरश्चीनम् (भवति) । हविर्भुज ऊर्ध्वज्वलन प्रसिद्धम् । सर्वतः विसारि धाम अथ पतति, किमेतत् इति चाकुल जनै ईक्षितम् ॥ २ ॥

Eng—Oblique is the motion of the one with Anuru for his charioteer (Sun), of the eater of sacrificial offerings (Fire), burning with flames upwards is well known, what light is this falling vertically down with flames spreading all round ? Thus eyed by people in bewilderment 2.

Teng—इति च अस्मिन् देविता लोके एते प्रकार विवरण करि उ लखि—
“अनूरु गति २२ कां चरित्त असत् उर्ध्वदिक् ए दक्षिण करि । ए उउ नेउह गिरु
पतिउह अह एह अह गतिदिक् । ए दि २ अहह कोनउ निरुह टेरिउ
होह पातिन ॥ २ ॥

Expl—Those who saw him in the sky at first thought it was the sun, but immediately after they noticed that he was falling vertically down, so they had to correct themselves because the sun's motion is east to west. Next they guessed

Notes on Malli

१ विभाषा &c.—By the rule “विभाषा—” (See *Charcha*) the affix ॥ ख without change of meaning added to the stem तिथ्यक् which ends with a derivation of अच् । २ सूर्याग्नि &c—Different from sun and fire ३ सकर्मकात् &c—Though the root is सकर्मक the क्त is भावे through अविशेषा of the क्त in accordance with the dictum “प्रसिद्धे—” (*Charcha*) ४ केचित् &c—Some add क्त in the क्तवाच्य and connect it with what precedes construing as ईदितं सुनि ददयः । ५ अच् &c—Here the अच्ङार is व्यतिरेक because superiority of the उपमेय which is the धामन of the sage, over the उपमान, which are the sun and the fire, is stated by the characteristic of spreading below. Thus it is said in the काव्यप्रकाश—It is a व्यतिरेक when the other (उपमेय) excels the उपमान । A B—अधप्रसरण perhaps should be अध पतनसर्वत प्रसरण । ६ धाम &c—Hemachandra १११—धाम means रश्मि, गङ्गा, दीप, स्थान, जन्मन् and प्रभाव । ७ दिवाकरस्तु &c—Divakara however in his Tika on the हनुमत्कार cites this very verse as an instance of one with ११ lines with the two additional lines “विभाषताम्ना—” (*Charcha*) which are read at the beginning. In this, by the first two lines, something like a सन्देह is raised the removal of which has to be understood in गतम् &c that follow

Sara—त बीज्य केचिदवदन् आदित्योऽयं वा स्नात् । परे जगुर्मव स हि तिथ्यक् गच्छति अयन्तु अध पतति । अन्धे पुनरुचिरे अग्निर्वा भवेत् इतरे विप्रतिपन्ना अग्नि र्ध्वं ज्वलति अयस्य सर्वत एव इति । इत्य जना निपत्य नाभ्यवच्छन् ॥ ९ ॥

CHARCHA

१ तिरक्षीणम्—तिरस् oblique, अन्धः । तिर अयति गच्छति इति तिरस् + अच् + क्तिन् कर्त्तरि निव्यक् that which moves obliquely. The प्रातिपदिक ११ तिथ्यक्, here in the neuter Decline तिथ्यस् तिरक्षी तिथ्यसि &c. तिथ्यक् एव इति तिथ्यक् + ख सार्धे=तिरक्षीणम् progressing obliquely. Pred to गतम् । Or it is an ordinary attributive of गतम् the construction being अनुसारते तिरक्षीणं इत प्रसिद्धम् । In this construction

we suppose *प्रसिद्धम्* to go with both *तिरयोर्न गतम्* and *छेदितम्*.
Mal : s rule means—Stems ending in a derivative of *च*, and not meaning *दिक्* in the feminine, optionally take *छ* *साधे*.
 Here *तिरयक्* is applied to *गत* (motion) which is not a *दिक्*, hence the rule applies. Thus with *छ*—*तिरयोर्न गतम्*, without it, *तिरयक् गतम्*.

१. *अनुर* &c.—*ऊरु* thigh, *चारयि* charioteer *अविद्यमानो* ऊरु *अनुर* thighless, *वह*—। Proper name of the elder brother of *Garuda* *स भारवि* *अनुर* *अनुरभारवि* having *Anuru* for his charioteer, *वह*—। Refers to the sun *नक्ष*। *जिवे* वही, related to *गतम्*। *Anuru* and *Garuda* are the two sons of *Kasyapa* by *Vinata* who were born as birds in two eggs. The first egg was hatched prematurely an undeveloped bird came out without thighs and was thence named *Anuru*. He felt chilly, asked for heat and was appointed charioteer of the sun. *Aruna* is his another name. Comp. “*आदिक्ताऽद्वयपुरं वर एकतीक्ष्णं*”—*Sakuntala*, Act IV. *Garuda* came out of the other egg.

३. *प्रसिद्धम्*—*प्र*+*सिध*+*प्र* *कर्त्ति*। Notorious, *Pred* to *अर्ध-ज्वलनम्* (also *गतम्*—see under *तिरयोर्न*).

४. *ऊर्ध्व* &c.—*ऊर्ध्व* up. *By* *उपहार* (transference of epithets, *नक्षत्र*) it means here *ऊर्ध्वस्थितम्* the region above *ज्वल*+*ग्राह* *भावे* *ज्वलनम्* burning *ऊर्ध्व* *ज्वलनम्*, *सुदुमुपा*। *Nom* to *भवति* understood.

५. *हविर्भक्ष*—*हविम्* sacrificial offering, *हवि* *भक्ष* *इति* *हविम्* +*भक्ष*+*डिप्* *कर्त्ति* *हविर्भक्ष* the eater of sacrificial offerings, *उपपद* *तम्*—। A proper name of fire “*हविर्भक्षता हुतभुक् दहनो हव्यभक्ष*” *हविर्भक्ष* *दहन*। *तन्*। *Fire* consumes the offerings and is therefore described as the *eater* of them. Really these are eaten by the gods through *Fire* and *Fire* is like their mouth “*वहन्मया वे दंष्ट्रा*”।

६. *दग्नि*—*दग्*+*नि*। *गृह्* *अपत्य* etc

७. *अव*—*अ*+*व* down *अवर्द्धन्* *दंष्ट्रा* *इति* *अव*+*वर्द्ध* (*वर्द्ध*) + *अभि* *भवति*। *अवर्द्ध*। *अव* becomes *अव* by “*प्राधान्याभावात्* *अभि* *पुर्* *अव* *अवर्द्धन्*”। *अव* *दग्नि* *d* *extinguishes* it from the sun

8 विचारि—वि + च् + चिणि चावयत्ते साधुकारिणि वा कचरि pervading Qual धाम ।

9 भवेत्—भवामु दिव इति सर्व + डि (धनी) + तमि स्तार्थे । अथ । This differentiates it from Fire

10 आकुलम्—आकुल is दाताचल full of indecision तत यदा तथा । Qual the क्रिया is ईदितम् । For the sense of आकुल compare “अहो महीं मासति सर्व्वम निरावस प्राणाहर क एव । इत्याकुल जन्मति बलिपूर लज्जाम्बुभी मञ्जति राघवन्द ॥”

11 ईदितम्—इच् + त्त माव (Malli) Here the root being सकर्मक we cannot have भाव त्त । Hence Malli says there is no विवचा of the कर्म thus the root becomes अकर्मक and भवे त्त is available Malli's *Āvāṣṭa* in full is “धातीरवाक्ये इति धात्वर्थोप संदङ्गात् । प्रतिश्रुतिवशात् कर्मणोऽकर्मिणा क्रिया ॥”—सकर्मक roots become अकर्मक if (a) the meaning of the root is changed (b) कर्म is included in the meaning of the root (c) the कर्म is very well known (d) there is अविवचा of the कर्म । Others here take ईच् as सकर्मक attaching कर्मणि त्त (See Malli, अचित् filc.)

12 Voice— वनेन तिरिदीनन (मूयते) अन्वन पविडेन (मूयते) । विचारिणा वाक्वा पद्यते केन एतेन (मूयते) अन्ना ईदितवत् ।

13 Remark—The additional two lines quoted by Malli from D vakara yield the following six footed verse —

दिग्गताग्ना किमथ दिवाकरी विधूमरोचि किमथ इतामन ।

एत तिरिदीनमन्वारदी भविष्यन्ध्वं अन्वन इविभुंज ।

पतन्ध्वे धाम विचारि सुवत् किमतदिवाकुलमोदित नै ॥

Here the first line is obviously spurious, because if suddenly a second sun is seen blazing in the sky we cannot say, without watching it for sometime that it follows or does not follow the laws which the old sun obeys If we can, the doubt does not arise at all Hence the third line which is the poet's own becomes incongruous We are therefore forced to reject the first line and with it goes the second also, because a five footed sloka is never heard of

तथोक्तम् अतएव 'शरीरी' चतन 'इति अवधारितम्' । ततः विभक्ता' विविच्य
 गृहीता 'अवयवा' कृष्णादयः यस्य त तथोक्तम् अतएव 'पुमान्' इति अवधारितम्
 अमुम् अगच्छत् व्यक्तिविशेष नारदम् [वासवामिप्रायेण इति (१) पुलिङ्ग(१) निवाहः]
 'क्रमात् पूर्वोक्तसामान्यविशेषज्ञानक्रमश्च' [लोकोदृष्ट्या इदमुक्तम् । हरिस्तु सर्वे
 वेद एव इति तत्त्वम्] नारद इति अत्रोपि नारद बुद्धवान् इत्यर्थः [नारदस्य कर्मत्वे
 इति निपातशब्देन अभिहितत्वात् न द्वितीया । तिङ्गाम उपसङ्ख्यानस्य उपसङ्गचक्ष्वात् ।
 यथाह वामन — "निपातेन अभिहिते (अपि) कर्मणि न कर्मावभक्तिः परिगण्यस्य
 पादिकत्वात्" इति । बुध्यते कर्त्तरि लुङ् । "दोषजन—इत्यादिना चिष् ।
 "चिषी लुक्" इति तस्य लुक् । अथ 'विभावितानुमितम्' 'विभक्तावयवम्' इत्यादिना
 आकृतिविभावनावयवविभावनयोः पदार्थयोः विमिश्रणस्या शरीरित्वपुस्तानुधारणहेतुत्वेन
 उपन्यासान् पदार्थहेतुकं काव्यनिष्ठमवधार । "इतीवाक्यपदार्थत्वे काव्यलिङ्गमुदा
 हृतम्" इति सूचयान्] ॥ १ ॥

Notes on Malli

1 अथ &c —D) अथ &c he says that the Almighty came to a conclusion 2 वस्तु &c —Able to realise the essence of things 3 वास्तव &c.—The masculine gender has to be defended by reference to the reality N B—The इति here seems misplaced and पुलिङ्ग should be पुलिङ्गता । 4 In the order of knowledge from general to particular as detailed above N. B.—Note the order —a) त्रिषा अथ, a very general (सामान्य) concept, (b) त्रिषा अथ शरीरी, a particular (विमिश्र) case of 'a', (c) त्रिषा अथ शरीरी पुमान् which is more particular than (b) and contracts the scope of (b) by excluding females, (d) त्रिषा अथ शरीरी पुमान् नारद which is an individual and admits of no further contraction 5 लोकोदृष्ट्या &c.—This is said from the point of view of the ordinary individual The fact is Hari knows every thing indeed 6 नारदस्य &c.—There is no द्वितीया in नारद though there is the कर्म, because the कर्म is declared by an अवयव, the enumeration of तिङ् &c being only illustrative Thus

says Vamāna— There is no कर्मविभक्ति also when declared by a नियत because the enumeration is only illustrative" (see *Char*) वृष्यने &c—Here वृष् comes after वृष in the कर्मवचः। चिन् is attached by "दीपत्रयम्—". त disappears by "चिह्नो— See *Char*) ३ अतः &c—Here the अणुहार is काव्यविभक्ति of the variety in which the हेतु is the import of a पद (पदाद्य) ; this is the cause from the epithets विभावितानुवृत्तिम् and विभक्त्यावयवम् तत्पदं (the पदाद्यः, आहतविभावन (guess about the general outline) and अवयवविभावन (guess about the limbs), which, from the functions of a qualifying epithet, are advanced as हेतु for the guess that this is a शरीरो and a पुमान्। This follows from the definition— It is a काव्यविभक्ति when the हेतु is a वाक्याय or a पदायम् ।

Sara—अणुलक्षणे जलसु दीपलक्षणे वृष्यने। प्रथमं शरीरं च व इति, ततः अणुलक्षणेन तद्दीप इति, पदान् अवयवविभक्त्यान् पुमानिति, ततश्च नारद इत्येवमासीत् वाचकम् ॥ १ ॥

CHARCHA

१ अणु—वि+अणु भवि collection Same case with अणुम्। See नारदः। Also see next.

२ निवाम्—नि+वृ light तावत्। निवा अणु collection of light—चित्ता निव massed light, i. e., mass of light अणुलक्षणेन दृष्टानयनम् इति वाक्यम्। We do not get काव्य (with अणु instead of अणु) because the idea is not that of *heaping* (शरीरकण) but merely of light that has got heaped somehow The rule for काव्य is "निवाम् इति शरीरं अणुलक्षणेन वाक्यम् ॥"।

३ अणुलक्षणे—अणु+ल+विष्+त कर्मवि, ascertained, तद्। Qual. अणुम्।

४ वृष—An अवयव meaning अणु with the sense of शरीरो prominent

५ शरीरो—शरीर body, तन् अणु अणु इति शरीर + इति अणु embodied soul. This is the same as Mall ११ वृषम्। Same case with अणुम्। इति शरीर इति (See नारदः below)

6 विभावित—वि+भू+विच्+क्त कर्मणि विवाम विभावित guess ed चा+क्त+क्तिन् कर्मणि चाकृति outline विभावित चाकृति अस्य, बहु—। तम्। Qual चतुम्। विभावितकृति hence शरीरी। It is now not any चयस्त्रियाम् but शरीरी चयस्त्रियाम्।

7 विभु—वि+भू+ङ् कर्त्तरि। Literally विभु प्रभु &c mean the Master Hence Almighty therefore not subject to the limitations of the ordinary individual Such a person is omniscient To him knowledge is everpresent and requires no क्रम for its development Hence the epithet विभु is not a happy one when describing the stages of knowledge—how the knowledge came in stages Malli offers the excuse “लोकदृष्ट्या—”। His language is loose He wants to say perhaps that the Lord did not like to exercise his real powers but behaved just like an ordinary individual of intelligence The excuse is a lame one the fact is as we have already remarked we look in vain for the art of Kālidāsa in the works of our later poet

8 विभक्त &c—वि+भज्+क्त कर्मणि विभक्त differentiated demarcated अवयव limb विभक्ता अवयवा अस्य, बहु—। तम्। Qual चतुम्। By अवयवविभाग we understand the *lit* of each limb such as eye, ear, nose &c Comp “वपुर्विभक्त नवदीव्यम्”—Kumara The locks the beard &c became visible and he knew it was a male.

9 पुमान्—Same case with चतुम्। इति योगे एव (See नारद below)

10 क्रमन्—क्रम is परिपक्वी order तद्वन्। इती or तद्वन्नाये प्रती। The क्रम is not that each stage superseded the previous, but that it modified the previous by contracting its range Each सामान्य ज्ञान was followed by a विशदज्ञान (See Malli note 4)

11 चतुम्—चदस् here refers to the चम् of Sl 2 that was falling For this reason, and also because before विशदज्ञान comes in we ought to have सामान्ये नवमकम्, we expect चद। Malli's defence is half hearted and unsatisfactory (see वास्तवमि &c Malli), and our explanation is the same as in note 7

12 नारद—This is कर्म of चरोधि। We do not get इति

because of the rule "अनभिहित"—The विभक्ति द्वितीया, तृतीया &c. come in only when the corresponding कारक is not *declared*. Here इति declares the कर्म. Hence उक्तार्थे प्रथमा. The भाष्य says that the declaration is made by तिङ्, क्त्वं तद्धित and समासः. The *followers* of the भाष्य do not take this as an exhaustive list but merely as an illustrative one. That is to say there are other ways also of declaring कारकता, and one of them is by means of an अव्यय (निपात). Thus we have here the declaration by इति. See Malli and compare "विचारीऽपिमंशया सर्वं हनुमत्साम्यतम्"—*Ānanda*

13 अवाधि—बुध + लुङ् त कर्त्तरि = अ + बुध + अच् + त = अबुध् + विच् = अवाधि. विच् here comes in optionally by the rule "दोष जन बुध् पुरिताविद्याविभ्राज्यतःश्याम्" = coming after विच् disappears by the rule "विचो लृक्". Without विच् the form is अबुध्. बुध्यत बुद्धिः, भाग्यतः।

14 *Voice*—विभुना तन अवधारित चाश्रित चरय चमी ।

४ *Narada resembled Śi a*

नवानधोऽधो हस्त पयोधरान् ममूढकर्पूरपरामपाण्डुर ।

अणं क्षणोत्क्षिप्तमजिह्वकृत्तिना म्कुटोपमं भूतिमितेन शम्भुना ॥४॥

Prat—भूतिमितेन शम्भुना च म्कुटोपमम् चक्षुः अवाधि [He saw that he was for a moment of the same complexion with Sambhu whose body is grey with ashes] How so?—ममूढकर्पूरपरामपाण्डुरम् चक्षुः अवाधि [The sage was white like camphor dust heaped together] But the whiteness of the Lord's body is not visible because he is wrapped up in his upper garment of elephant's hide—अवोन्वित्रमजिह्वकृत्तिना शम्भुना म्कुटोपमम् [When the Lord in his delicious dances throws up his upper garment, his white body is clearly seen, Narada bore distinct resemblance with the Lord in such a state] But stay the Lord is then capped with the dark hide &rown up. Narada has nothing to do with—इदम् नक्षत्रं पदाक्षरम् अवाधि (चितम्) चक्षुः [I have said that the resemblance was momentary only] In his

descent towards the earth, Narada had to pass several big clouds that were water laden and therefore dark. Just as he had passed one of them and was in the level immediately below, the cloud on his head looked like the hide above Siva, and the sage's resemblance with the Lord was complete] 4

Prose — नवान् हृत्त पयोधरान् चयोऽथ (व्यितम्) समूढकूर्पूरपरामपाटनं
चतुर्लङ्घितचिन्मज्जिन्द्रलपिना मृत्तिसितिन शम्भुना सा दीपमम (अनुम चयोधि) ॥४॥

Eng — Him, grey like heaped camphor dust, for the moment when just below big fresh clouds, clearly comparable to Sambhu, grey with ashes and with the hide of the huge tusker tossed up in his ecstasies (ecstatic dances) 4.

Beng — देखिलेन आकाश बड़ बड़ काल देव रहिये, गुह्योद्भूत कर्पूरधूलि
कुत्र पशुद्वाराहै हुनि ये एक एकदमि मोहर ठीक निहरे देवन नाहिना आनि उहम
अरुनि कर्पूरधूलि तब तबे उहबह उहउह अहउह निब बह उहउह उहम उह उहउह
उहउह हुनिना बहिन देवन देवउह अहिकन उहमहै देवउहउह ॥ ४ ॥

Expl — At the time there were huge masses of dark clouds floating in the sky. The sage who was personally white as camphor had to pass by several of them in his descent. No sooner he came under one of these than, for the moment, he gave the Lord the impression of : Siva,—who too was white in his coating of ash,—standing under the canopy of his wrapper of the elephant hide which he had thrown up in the course of his ecstatic dance 4.

Mal — अथ नरसिमुनि विदिनष्टि नवनिद्यादिभिः । कौटुम्भिकम् १
'नवान्' सदा'सम्भृतमनिलान् अतिनील'मिति यावत् 'हृत्त विपुत्रान्' 'पयोधरान्'
मिथान् 'चयोऽथ' मिथानां समीप'अद्वैते, व्यितम् इति शेषः । "उदयध्वजस
समीपे" इति शिर्षा । लक्ष्ये निदिनेया । "उभयसंवेतसी काव्या धिमुपयादिषु
विषु" इत्यादि वचनात् ।] 'समूढ' पुष्पिणत । 'समूढ' पुष्पिणे मुने" इति विश्वः ।
'कर्पूरस पराम' चतुर्लङ्घित 'पशुद्वारम्' अतएव 'सद्य' मिथसमीप'वद्वान्तये [चन्दन

संयोग द्वितीया । 'चरन्' तावद्विद्युत्सवेषु ["निष्ठापारब्धितौ कालविशेषोत्सवयोः
 चण इत्यभय वाच्यम्"] 'उत्सवना उपरि धारिता 'गजेन्द्रस कृति' चर्म देव तेन
 ["चर्जन चर्म कृति स्त्री" इत्यमर] 'भूया' भयना 'सितन' ["भूतिभञ्जनि सप्तदि"
 इत्यमर] 'रश्मिना ऋटोपमम्' ऋटुशब्दपुनर्मित्यर्थः [सापेक्षत्वेऽपि समकलात्
 समासः । सप्तपद्याग्रयो मुञ्जोपमाग्रयो "—चतुर्नोपमाभ्याम्" इति निषेधान्
 सादृश्यवर्धितः तृतीया इत्याहुः] केचित् इमे प्रोक्त "चरन्निवासम्—" इत्यतः प्राक्
 भिविख्या व्याचक्षते । तथा दुस्त्यक्चरणात् प्राक् तत्र पिष्टमात्रस्य शब्दपरीक्षितं
 विलम्बम्] ॥ ४ ॥

Notes on Malli

1. उपरि &c —The duplication is by the rule "उपस्थिति—" (*Charach* 1), and in connection with it we have द्वितीया । This is owing to the declaration "उपस्थिति—" (*Charach*) 2 समुद &c.—समुद is दुर्गत helped, also मुद bent. 3 निष्ठा &c.—चण is निष्ठा-धारणिति sitting idle, or at ease, चाणोपनिषा a sub-division of time, उत्सव festivity 4 भूति &c.—भूति is भय ashes, सप्तदृ wealth. 5. न पेक्ष &c —The compound is allowable because the sense is clear in spite of syntactical connection (*Charach*). 6. सहज &c —They say that when मुजा and उपमा mean सादृश्य we get द्वयार्थः because the prohibition "चतुर्नोपमाभ्याम्" takes effect only when the sense is सहज (*Charach*). 7. केचित् &c —Some write and explain this verse before "चरन्निवासम्—" (Sl 3). In their case the propriety of a comparison with ऋटु is questionable in a mere mass of light before it is known as a male

Sara—चरन्निवासं चणोपनिषां मुनिः सहजं सप्तदृत्वं सप्तदृत्वं चणोपनिषां
 सप्तदृत्वं सहजं सप्तदृत्वं सप्तदृत्वं सप्तदृत्वं सप्तदृत्वं सप्तदृत्वं सप्तदृत्वं सप्तदृत्वं
 द्वयोः द्वयोः ॥ ४ ॥

CHARCHA

1. सप्तदृत्वं—new, 2. सप्तदृत्वं in the season 3. Qual
 पदेचरान् । This creates a 3rd &c 4. Malli's सप्तदृत्वं सप्तदृत्वं

—those that have just then gathered moisture—means about the same

= अधोऽध—अधरदिन् देश इति अधर + हि (ओ) + अधि स्वार्थे अध below अयम् । अधि ओ or सतम्पदस्य उक्त्यात् प्रातिपदिकार्थे । ना । The duplication implies immediate neighbourhood i. e. अधोऽध = just below Mall's rule means—उपरि अधि अधम् are duplicated when proximity in time or place is implied

3 इदम्—इदम् big तान् । Qual पयोधरान् । This is necessary to compare with the very large piece of elephant's hide which is the upper garment of Siva

4 पयोधरान्—पयम् water धरन्तीति धृ + णच् कर्तरि धरन् holders. पयसा धरा, इतम्— । तान् । रथा owing to अधोऽध । We do not say पयोधरन्तीति पयोधरा because this requires णच् by the rule “कश्चण्णच्” leading to पयोधरा । Mall's Varttika in full is “उभयसंज्ञस्यो कश्चण्णो धिगुपय्यादिषु विभुः । द्वितीयाम्भेदितान्पु ततोऽन्वयापि दृश्यते ॥”—द्वितीया ॥ the विभक्ति in connection with धिगुपय्यादिषु उभय and सर्व ending in तन्निन् and the duplicated three words beginning with उपरि (i. e. उपरि, अधि, अधम् as in the rule “उपपद्यधस —”) । द्वितीया is seen else where also The reference is to the duplication by “उपपद्य—”, hence in other cases we do not get द्वितीया but वही owing to इत्थत् । “कथं तर्हि ‘उपपद्य’परि बुद्धौना धरन्तीवरदुद्धव । उच्यते । प्रतिपदात्तस्य ‘उपपद्यधस’ नाम्नीये’ इति कृतद्विलस्य पदं बहवम् । तेन वीरसाहित्येन सति नास्ति प्रमत्ति” —Bholtoji

5 समूढ &c—सम + वह + क्त कर्मणि समूढ heaped massed. क्षपर camphor धरात dust पाण्डुर white “शुलभशुभिविधेतविशद्वेत पाण्डुरा । अवदात सितो गौरी वपचो धवलीऽपुनः ॥” रत्नमर । The derivation is unreliable “पाण्डुरतमं अश्विनः पटि रती । बहलकान् धर, दीर्घम्”—Bhanuji कर्पूरस्य पराणा, इतम्— । समूढा कर्पूरपराणा, कर्मधा— । ते इव पाण्डुर, उपमान कर्मधा— । तम् । Qual अधम् Sl 3 Here some read पाण्डुरम् । But पाण्डुरम् is pale white and not the bright white of camphor, thus पाण्डु वदंविज्जिह्व सति अस्य इति पाण्डु + र सत्वर्थे पाण्डुर । पाण्डु as pale white is seen in “हारीऽस्य पाण्डुमिकते पदपङ्क्तिर्दृश्यतश्चिनशा”—Sakuntala, Act III, “सनदयं पाण्डु

तथा मङ्गलम्—Kumara I & c Mango blossoms are called पाण्डुर
in "चल मङ्गलपाण्डुर"—Sakuntala, Act VI & c Hence पाण्डुरम्
is preferable. See, however, पाण्डुभिः, sl २२ The rule for उपमान
कर्मधा—15 "उपमानानि सामान्य वचने"

6 चक्षोन् १c—चक्ष (festively) उत्सव here the dance known
as पञ्चक चक्ष + चिप + क् कर्मणि उत्सवम् thrown up. गज elephant,
इन्द्र like Indra & c the best (by लक्षणा). कृति hide गजानाम्
इन्द्र इतन्— or गजानाम् इन्द्र इव, उपमितकर्मधा— or गजवु इन्द्र,
सुपमुपा गजम् । तस्य कृति इतन्— । उत्सवना गजैश्चकृति चतन, वधु— ।
चक्ष उत्सवनागजैश्चकृति सुपमुपा । निज । Qual प्रथमा । for उपमितकर्मधा
—see "उपमित व्याप्रा—", App The गजैश्चकृति is the hide of
गजानाम् whom Śiva had slain It is worn by him as a wrap for
the upper part of his body Hence it could easily become
उत्सवम् । When going in for a dance Śiva is particularly eager
to have his wrap *wet with blood* Comp "वदन्तैर्महततनयसमन्त
नाभिर्भोज माय निज प्रतिनवगतापुष्पराजं दधान । शूलारम्भे ह्य वदन्ताराद्रे
गजानाम् । गजोद्वहनिमित्तमयं हृदभञ्जित माया ।"—*Magha* On this
Mall remarks—"गजानाम् गजानाम् भगवन् महादेवः शूलारम्भे भुज
गजानाम् विनम् ताप्यं चकार इति प्रसिद्धिः" ।

7 स्य तापसम्—स्युट clear उच + भा + चक् भाव उपमा resan
clance स्युट उपमा चक्ष स्य तापस वध— । तम् । Qual चतुर्थ St 3
९ भूति १c—भूति ash मित white भूतिभिः मित इतन्— । निज ।
Qual प्रथमा Comp "अद्याहारा गजरोचसम्"—*Harsha*

8 गजानाम्—गजु Śiva निज । महादेवान् इत्य । Mall defines
इद by the rule "गुणैः सन्निधौ च वृत्तौ वाच्यतया"—In connectio
with words implying resemblance there is वृत्तौ opt 311
except when गुण or उपमा is used Let us examine the rule
a little closely Supposing this rule is omitted at all other
what service is available in connection with गजानाम् words? We
find no service is enjoined except in the case of चक्ष and मन्
चक्ष govern वृत्तौ by implication (चक्ष) is the only उपमान
मन् महादेव इत्युच्यते इत्युच्यते । Hence generally the rule
words is as yet unnoticed (चक्ष) । But चक्ष इव—

what is not noticed is श्व । Thus तुच्चाश्च words as a rule give द्विष वही, the rule “तुच्चाश्चैरनुलो—” provides for द्विषा *also* Cases not covered by this rule admit of वही only. So तुना and उपना gave वही and not द्विषा be the meaning सहज or साहज it does not matter. Now Malli argues—तुना and उपना in the rule are तुच्चार्य, i.e., सादृश्याच्च and *as such* are excluded if they are सादृश्याच्च the prohibition does not apply. The rejoinder is obvious—when सादृश्याच्च, they are no longer तुच्चार्य (i.e., सहज) and can not come under the rule to claim द्विषा, they are entitled to वही only. So Malli's defence falls through.

Nagesa thinks तुना and उपना do not mean सहज but साहज only and by तुच्चा in the rule he understands तुल्य, i.e., साहज to keep up correspondence with तुना and उपना. According to this view also उपना here meaning साहज cannot give द्विषा because it comes under the prohibition अनुलोपनाभ्याम् । Hence we have taken श्वना as सहज योगे श्व ।

Malli also supposes that स्कटोपम श्वना is equivalent to स्कटोपमम i.e., श्व should have entered into the compound, but defends its separate existence by the dictum “सापक्षेऽपि रमकत्वम् समासः” । This remark seems to be an interpolation श्व here stands qualified by the epithets भूतिभित्तन &c., and the Bhashya says what is qualified cannot enter into a compound. सहजस्य राशे पुरश्च will not give सहज राशेपुत्र । “सविश्वः पुरो न हति न वा इत्यत्र विश्वपुत्रम्”—Bhashya. So स्कटोपम भूतिभित्तन श्वना is not the same as स्कटोपम भूतिभित्तन. The remark could not have been made by Malli. It is an interpolation.

10 Voice — पाण्डुर स्कटोपम (चमो चक्षे) ।

3 The sage appeared like Himalaya

दधानमश्वोरुहकेशरद्युतोर्जटा शरच्चन्द्रमरीचिरीचिपम् ।

विपाकपिङ्गासुहिनस्यनीरुहो धराधरेन्द्रं व्रततीततीरिव ॥ ५ ॥

Prak — धराधरेन्द्रमिव चमुम चक्षे [He saw him appearing like the Himalaya] How so?—विपाकपिङ्गा व्रततीरिव धराधरेन्द्र

Notes on Malli

1 कान्ति । ~ तुङ्गिन् &c — This is indicated by तुङ्गिन्शब्दो, also by the fact that Narada has been compared with it (Charcha)

Sara—अथवाकान्तेनारदस्य किरिति पिङ्गवा जग । तेनासी अधिरक्षायां
हृदयरक्षयापु प्यन्तोषु पुष्पाभि पिङ्गवाभिर्नताभि हिमनिरिदिव मयम् ॥ ५ ॥

CHARCHA

1. दधानम्—धा+गानच् कर्त्तरि दधान carrying तम् । धारदमायम् ।
Qual अनुम् SI 3

2 अशोरह &c—अशम् water क्षयर filaments दिव+तिन् भावे
करण वा द्युति lustre अशमि रोहति इति अशम्+रह+क कर्त्तरि अशोरहम्
lotus उपपदत—। तस्य क्षेपरा इतन्—। तेषां द्युति इतन्—। अशो-
रहक्षरद्युतिरिव इति आसाम् अशोरहक्षेरयनय इव—by the Varttika
“सतमुपमानपूवक्ष्योत्तरपन्नीपद्य वक्ष्य” thus the उत्तरपद & ह द्युति in
क्षेरद्युति elides in final समाम । तम् । Qual जग ।

3 शरच्चन्द्र &c—शरत् autumn चन्द्र moon here full moon,
मरीचि ray रोचिम् lustre शरत् चन्द्र इतन्—। तस्य मरीचि इतन्—।
तम् तस्य वा राशि शरच्चन्द्रमरीचिरोचि, इतन्—। तदिव रोचि अथ शरच्चन्द्रमरी-
चिरोचि इव । तम् । Qual अनुम् SI 3 The “इव—is by “सतमुप-
मान—” as above Malli expounds in a slightly different man-
ner His उपमान ॥ शरच्चन्द्रमरीचि with which he compares the
रोचिम् of the sage His शरच्चन्द्रमरीचिरिव ॥ a compound with इव
for the उत्तरपद । This उत्तरपद is dropped by the Varttika
“सतमुपमान—” । This is more logical than our exposition which
॥ the current exposition

4 विपाक &c—वि+पच+घञ्भाव विपाक maturity दिङ् yellow
रिपकेन पिङ्गा, इतन्—। ता । Qual व्रतमोक्षती । Comp—“अमी
पुष्टसम्भत पिङ्गता गता विपाकम कल्पस्य शालय ।”—Bharavi

5 तुङ्गिन् &c—तुङ्गिन् snow अण+ङोच् निधाम् अन्तो a natural
site अत्रवमा मुनि । तुङ्गिन्स्य अन्तो, इतन्—। तस्यां राहन्ति इति तुङ्गिन्शब्दो

११८ किं कर्तुं श्रियाम् मुद्दिन्यनीवद्, उपपदतम्—। ता । Qual.
 ११९ नन्तु । ने मुद्दिन्यनीवद्—रही—रह । —रहम्—रही—रह ।
 —रह २१० म १८

११८ १ —रह + चङ् कर्तुं श्रियाम् धरा earth, धराया धरा
 ११९ २ १३ of the earth, १८, mountains इतम्—। Comp
 १२० ३ नयम् इन्द्र नयकया राजा धराधरेन्द्र the king of moun-
 १२१ ४ (the Himalaya), इतम्—। तम् । कर्म of धरोधि, ३
 १२२ ५ reasons why धराधरेन्द्र is हिमालय,—(a) Because of the
 १२३ ६ of snow fields—snow is not seen in other mountains,
 (b) १ १२४ १२५ compared to it It is not clear what he
 १२६ १२७ perhaps the idea is that no mountain except
 १२८ १२९ the Himalaya is holy enough for the purpose But why all
 १३० १३१ this trouble? Himalaya was actually the crowned king of
 १३२ १३३ the world (comp “वज्रहवीनित्यमवेत्य ध्वजं सारं धरिणीधरण्यमस्य ।
 १३४ १३५ यत्र पति कश्चित्तद्वज्रमार्गं मौलाधिपत्यं स्वयमभ्यर्तिहम्” —Kumara I,
 १३६ १३७

१३८ १३९ प्रतती हि—प्रतती creeper मन् + चिन् भावे तति (arr) प्रततीनां
 १४० १४१ ततश्च इतम्—। ता । कर्म of the क्रिया in दधानम् । Here प्रततीनां
 १४२ १४३ ततश्च = तता इतश्च by the maxim—भाषा नयनं दृष्टानयनम् ।

३ Verse—इदम् रोषि दधान धराधरेन्द्र (चरो चरोधि) ।

४ He also imitates Balarama

पिण्डमौञ्जीयुजमर्जुनच्छयिं यमानमेणाजिनमध्वनयुति ।

सुवर्णमुवाकलिताधराम्बरा विडम्बयन्तं मितिवा ममभूतानुम् ॥६॥

1 Verse—मितिवासमभूतं विडम्बयन्तम् चमम् चरोधि [He saw the sage
 imitating the person of the dark robed Balarama] How so ?
 —चमम् चरोधि चमम् [The sage was white coloured like Balarama],
 Balarama wore a blue garment—चमम् चरोधि चमम् चमम्
 [The sages garment was a dark deer skin] . What was
 the sages waist band ?—पिण्डमौञ्जीयुजम् चमम् [The band was
 of Mun's grass dried yellow] And of Balarama ?—
 सुवर्णमुवाकलिताधराम्बरा ममभूतम् [Balarama's lower garment was
 he'd fast by a string of gold furnishing another point of
 resemblance] 6.

Prose—पिशङ्गमीघ्रीयुजम् अजुं नच्छविम् अचनन्ति एवाजिन वसान सुवर्ण-
स्त्राकलिताधराम्बरं श्रितिवारसं तनु विडम्बयन्तम् (अजुम् अवीधि) ॥ ६ ॥

Eng—Him white of complexion with a yellow belt of *Munja* grass and wearing a deer skin of the lustre of collyrium, thus imitating the person of Balarama with the lower garment fastened with strings of gold 6

Heng—इतिर वेह उज पवित्रने कृकृपारं हन उ ईन दूहृपेन निश्रम
कौहृद्रे आवह । उई दीहृक नीन'हृद्रे (वन्द'वरे) वरगहृद्रे कृ'अहि नेन
अ'ह'हृद्रे आहृ'ने' नेहरे उाह रेव'हृ'उहिन ॥ ७

Expl—In his white body and yellow girdled skin of black antelope the sage imitated the person of Balarama with the sable robe fastened with a chain of gold 6

Mall—पिशङ्गतिः पुन कौट्टयम् ? कुञ्जलुचविश्व । तन्मयी मीछला
मीघ्री । पिशङ्गा^१ मीछला युज्यते इति 'पिशङ्गमीघ्रीयुज्' । तन् ["तन्वृद्धि—"
इत्यादिना द्विप । "लिया" पुनन्—" इति पिशङ्गशब्दस्य (१ पिशङ्गीशब्दस्य)
पुवशाव] अजुं नच्छवि अवलकान्तिम् ["वज्रस्यो भवत्योऽजुं न" इत्यमर] 'अचन
नुति' अचननर्थम् 'एवाजिनं ज्ञापयन्तम्' वसानम् आच्छादयन्तम् [वस आच्छादने
इति धातो रानच्] 'सुवर्णसूत्रेण कनकमखलया 'आकल्पितं' वडम् 'अधराम्बरम्'
अनारीयक^२ वस्त्रं तां 'श्रितिवारसं' मीलाम्बरस्य शानस्य 'तनु विडम्बयन्तम्' अजु
कुवाचमिदम् [आर्दो ज्यकुपमा^३] ॥ ६ ॥

Notes on Malli

१ विडम्बयन्तः । २ अवीधः । ३ This is an उपमा of the आर्दो
class (in which the comparison is inferred from the sense)

Sara—तन् वज्रद्वयस्य सितेन दीहन् शिताङ्गस्य नारदस्य समता हृदा । एकम्
मीनमन्तरं कनकमखलयाद्वितम् अन्वय ए ज्ञापयन्तम् पिशङ्गला कौछला पदम् ॥ ६ ॥

CHARCHA

१ पिशङ्ग &c.—पिशङ्ग reddish brown twany. मुछा a sort of
grass तन् विकार इति मुछा + अच् भविष्यम् मीघ्री made of the *munja*

grass. The शुभ्र is a girdle worn at the time of investiture with the sacred thread. The ceremony is known as शुभ्रपञ्चमम् .

विश्वः मां पितृमौखी कर्मणा—। तथा युजते इति $\text{पितृमौखी} + \text{युज} + \text{किप्}$

कर्त्तरि पितृमौखी कर्मणः endowed with a brown girdle of munja grass, उपपन्नः — तम्। Qual. अनुम्, Sl. 3. Mall's rules are—(a)

" मि " always takes the masculine form when it qualifies an उत्तरपद in the feminine which is not पुरुषप्रत्ययान्त or of the श्रियादि class.

(b) " $\text{मनमूर्तिपद्मद्वयं युज विद भिद विद जि नो राजासुपममर्षि किप्}$ ".

2. अनुम् &c—अनुम् white इति complexion अनुम् इति अनुम्— तम्। Qual. अनुम्, Sl. 3.

3. वस्त्रम्—वस्त्र + शानच् कर्त्तरि wearing, तम्। Qual. अनुम्, Sl. 3.

4. एव &c—एव deer अग्निः skin एवम् अग्निम्, इतम्—। तम् एव (the श्रिया in वस्त्रम्। " मनोवाक्यम् " इति श्रौतनिषध

(App. 1). This was his lower garment, the upper garment being अनुम् (Sl. 4).

5. अनुम् &c—अनुम् collum लुति lustre (Sl. 5) अनुम् लुति, इतम्—। अनुम् लुतिरिव लुतिरिव, अनुम्—। तम्। Qual. अनुम्, इतम्।

"The वस्त्रम्— $\text{is by "मनमूर्तिपद्मद्वयं" (Sl. 5 and App.)}$

6. सुवस्त्रम् &c—सुवस्त्रम् gold सूत्र thread वा + कम् + विच् मां + कर्मणि वाचनित् worked अनुम् lower, अनुम् garment अनुम् अनुम् अनुम् lower garment, इतम्—। सुवस्त्रम् सूत्रम् or सुवस्त्रम् अनुम् सूत्रम् सुवस्त्रम्, इतम्— or कर्मणा—। तम् वाचनितम्, इतम्—। सुवस्त्रम् सुवस्त्रितम् अनुम् अनुम् अनुम्, अनुम्—। तम्। Qual. तम्।

7. दिव्यम्—दि + दम् + विच् मां + कर्मणि दिव्यम् imitating, तम्। Qual. अनुम्, Sl. 3.

8. श्रियादि—श्रि means white, black, here black श्रियादि अनुम् श्रियादि इतम्। अनुम् garment श्रियादि अनुम् अनुम्—। तम्। इति श्रियादि। Refers to अनुम् who donned dark garments.

9. तम्—तम् person तम्। Here तम् is compared to तम्, but from the points of resemblance noted in the verse the natural conclusion seems to be that the sage resembled Bala Rama himself, yet the poet says he resembled the latter's तम्

only for reasons difficult to guess. तनु again is in the *feminine* which too is a blemish in the उद्गमः । Was it metrical difficulties that led the poet to adopt this strange course ?

10 *Force*— युक्त्वा इति वमान विद्वत्पथन (असी अवाधि)।

7 *Narada compared to white autumn cloud*

विहङ्गराजाङ्कुरहेरिवायतैर्हिरण्योर्वीरुहवन्नितनुभि ।

हृतोपवीत हिमशुभ्रसुच्चकैर्घन घनान्ते तडिता गुणैरिव ॥ ७ ॥

Prak—दिग्गुणम् चक्षुम् चक्षुः [The sage looked white like snow] We are sick of listening to your tales of his white colour—यनाम उदके धनम् इव चक्षुम् [He saw him like a big white cloud in Autumn] Well what then?—तन्निवा मुचै हतोपवीत चक्षुः [Like a cloud encircled by streaks of lightning] How so?—हिरण्यवीर्यैर्दिव्यवित्तनुभि हतापवीतम् चक्षुम् [His sacred thread was made of fibres of creepers that grow on a golden soil and consequently were themselves golden too] You want pretty long fibres for the sacrificial thread—विहङ्गराजान्दृष्ट्वैरिव चागते तन्नुभि [The fibres were long and looked like the feathers (ha r ?) of Garuda which are golden] 7

Prose—विष्णुवराहपुराणेन कथिते विरक्तगोपीबद्धश्रितानुभिः कृतोपवीत
इमं गुरुं धनं न तद्विता मूलैः (उपनिषद्भिरनु) अथैव धनमिव (धनम् अपरोधि) ॥२४॥

Eng—Him snow white, with the sacred thread made of tendrils of creepers growing on golden soil and long like the fathers (ha r?) of the king of birds and thus like a high cloud in autumn with a circuit made by streaks of lightning. 7

Eng—ଏକ ଦୁଇଟି ଜାତ ମହାଦେବଙ୍କ (ସେବେ) ଏକ ଦିବ୍ୟ ଦୁର୍ଗା
 ଏକଦା ଉପରେ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ନାମକ ବିହାରୀଙ୍କ ଶେଷର ଦୁର୍ଗା
 ଏକଦା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ଦୁର୍ଗା ଦେବୀଙ୍କ ଦୁର୍ଗା ୧ ୧

Expl—Varada was white in the body and his sacred thread was of gold. He thus looked like a blue autumn-cloud with a streak of lightning flashing right across it. 7

N B—In autumn the clouds are almost devoid of water

the play of lightning in them is a very very rare phenomenon at the last of it

॥ १ ॥ २५ विहङ्गराजश्चैरिव मङ्गलमोमनुज्यैरिव 'चायते' दीर्घः
 द्विरवन्म 'इह' । 'द्विरवन्मो' ["दाविन्मायन्—" इत्यादिना मयटि यन्मोपनिषाम्]
 ल्याम् २३।४६ मदा [इमुपधमयच्च कप्रत्ययः] तासां 'बज्जीनां तनुभिः' ।
 २३।४७ २८ इत्येते उपादानमुक्तान् द्विरवन्मोः । 'हन्तोपवीतं' श्रीभार्गव कल्पितयज्ञहर्ष
 ३३ द्विमनुष्यम् अतएव यनाम्ने अरदि 'तद्विनां गुणे' उपलक्षितम् ["तद्विन्
 मीदामनी विनाम्" इत्यमरः] उचैरिव 'उचर्कं' उच्यते 'यन्' मीयम् 'इह' स्थितम् ॥३॥

Notes on Malli

1. When मयन् is attached च disappears by निपातन in the rule "दाविन्मायन्—" (*Charcha*) 2. The affix is च guided by an इच्, as उच्यते (*Charcha*). 3. Like them (i. e., like the feathers of Garuda) slender in body and golden by virtue of the materials.

Stra—विहङ्गो मारुतः सुवर्णमयीभिः सताभिः हन्तोपवीतं तद्विहङ्गानिविहङ्गी
 मङ्गलमिव कश्चिन्मङ्गलमयी द्विरवन्मो द्विरवन्मो ॥ ३ ॥

CHARCHA

1. विहङ्ग &c—विहङ्गम् sky विहङ्गमा मङ्गलि इति विहङ्गम्+रन्
 +यच् कर्त्तरि विहङ्गा or विहङ्गमा birds, उपपदतम्—। अट्टेय रोहमि इति
 अट्ट+इह+ज कर्त्तरि अट्टइह" feathers, उपपदतम्—। विहङ्गानो राजा
 विहङ्गराजम्+रन् समासाल विहङ्गराज the king of birds, i. e., Garuda,
 इत्यम्—। तस्य अट्टइहा, इत्यम्—। ते । कर्त्तरि of the द्विर in इत
 (of हन्तोपवीत) । Here विहङ्गम् becomes द्विर in connection with यच्
 by the varitika "विहङ्गो विह," and म् drops म् ०। १। नाल्य by
 "यच् द्विरा वरुणः" । विहङ्ग is with च and the varitika "इ च
 विहङ्गो वरुणः" । The समासाल affix टच् is guided by the rule
 "राज्+रन्+रन्महत्"—राजम् etc. being final in a तन्पुत्रम् । The
 rule for च is "इमुपधमयच्च क" इच् is इमुपध, i. e., has an इच्
 (१, ४, ५ or ६) for its penultima c. The resemblance lies in

length and also in the material which is gold in both cases. *Hair*—in a *bird* is difficult to conceive and feather again is not easy to twist into threads

2 *हिरण्य* &c —*हिरण्य* gold तस्य विचार इति *हिरण्य*+*सप्त* म्रियते *हिरण्ययो* golden उर्वो *earth* वज्र *creeper* वज्रो ॥ also correct *तन्* tendril *हिरण्ययो* उर्वो *हिरण्ययोर्वो* golden soil कर्मधा—। तस्यो राहति इति *हिरण्ययोर्वो*+*हृ*+*क* कचरि स्त्रियाम् *हिरण्ययोर्वो*हृक् उपपद तन्—। तादृश वज्र कर्मधा— तादां तन्व, इतन्—। तै। कचरि of कृत्। Here Malli thinks that the creepers are golden because growing on a soil of gold (*उपादान* &c) Malli's rule for उपोप in *हिरण्य* ॥ "दाशिन्यायन दाशिन्यायन आदर्शविक्र जैष्ठ्याग्निनेय दाशिन्यायनि मौष ह्य धैवत्य सारव पलाश मेघव हिरण्यदानि"।

3 कृत &c —उप+वि+इ+क कचरि उपवीत that which has gone round keeping close to the body । e the sacrificial thread कृतम् उपवीतम् अथ वक्—। तम्। Qual अमुम् Sl 3 (Malli) Or qual both अमुम् and वनम्। Malli has योभार्दम्। But योभा in a sage of Narada's standing sounds curious

4 हिम &c.—हिम snow हिमनिव युध हिमयुध उपमानकर्मधा—। तम्। Qual अमुम् Sl ३ (Malli) Or qual both अमुम् and वनम्।

5 उहरे—उहरेम् hoh an अहय। उहरेव इति उहरे+अहच् भावे। तम्। Qual वनम्। The resultant word here is also an अहय because अहच् comes just before the ऐम् portion (णि) of उहरेम् by the rule "अहयसर्वमयाम् अहच् प्राक् णे"। Thus उहरे+अहच्+एम्=उहरे in which the अहच् (। = अहच्) acts like an आत्म and therefore does not alter the character of the stem

6 वनम्—कर्म of अहरेणि Sl 3

7 वनात्—वन cloud By लघ्वा (transference of epithets) this means the season for clouds । e वना। वनस्य वना वनात् end of the rains, । e वरत् इतन्—। तखिन्। We may also say वनात्तम् अन् disappearance of clouds इतन्—। क इति वदिन् इति वनात्+अव सतथे वनात् the time when rains cease autumn

8 रुधे—रुध string तै। Malli has उपनयने श्व। This

would mean that clouds are indicated (नक्षत्र) by तर्हि ५, १, १, a white mass seen in the sky is known as a piece of cloud by the flash of lightning. This is unusual. It is better to construe तर्हि ता नक्षत्रे कृतोपवीत घनमिव ।

9 १ १ १—कृतोपवीत द्विमय (उपपचित) घन (चक्षी चक्षुषि) ।

10 Remark—The description closely follows Kirat III who was black in colour but wearing brown hair is compared to a black cloud having lightning within.

8 Narada taken like Indra's Airavata

निमर्गचित्रीज्जनसूक्ष्मपद्मणा नमस्मिच्छेदसिताङ्गमङ्गिना ।

चक्रामत चारुचमूरुचर्मणा कुपेन नागेन्द्रमिवेन्द्रवाहनम् ॥ ८ ॥

Prak—इन्द्रवाहने नागेन्द्रमिव चमुरम् चक्षुषि [He appeared to him like Indra's tusked Airavata] How so?—चारुचमूरुचर्मणा चक्रामतम् चमुरम् [He was wrapped in a fine skin of the Chamuru deer] Where is the resemblance?—कुपेन चक्रामत नमस्मिच्छेदसिताङ्गमङ्गिना [Airavata in his rich coverlet bore the same appearance as the sage with his Chamuru skin on] But Airavata is white in the body—नमस्मिच्छेदसिताङ्गमङ्गिना चमूरुचर्मणा [In person the sage was white like a lotus fibre, and with the deer skin on he looked like Airavata in his rich coverlet] But the coverlet was worked in a beautiful pattern—निमर्गचित्रीज्जनसूक्ष्मपद्मणा चमूरुचर्मणा [The deer skin was naturally spotted and the hair on it was exquisitely fine] 8

Prak—निमर्गचित्रीज्जनसूक्ष्मपद्मणा नमस्मिच्छेदसिताङ्गमङ्गिना चारुचमूरुचर्मणा कुपेन चक्रामतम् नमस्मिच्छेदसिताङ्गमङ्गिना चमूरुचर्मणा (चमुरम् चक्षुषि) ॥ ८ ॥

Eng—Him, like Indra's mount the prince of tuskers in his housings, showing off in a beautiful skin of the Chamuru deer with naturally spotted fine bright hair and clinging to his person that was white like a lustrous bit of lotus fibre. 8.

Prak—निमर्गचित्रीज्जनसूक्ष्मपद्मणा नमस्मिच्छेदसिताङ्गमङ्गिना चारुचमूरुचर्मणा कुपेन चक्रामतम् नमस्मिच्छेदसिताङ्गमङ्गिना चमूरुचर्मणा (चमुरम् चक्षुषि) ॥ ८ ॥

Expl.—A naturally spotted Chamuru skin with a fine glossy coat was on the sage's back. With this he appeared like Indra's white elephant Airavata in his gorgeous trappings. See *Prak.*

Malli.—निसर्गेति । पुनः ? 'निसर्गात्' स्वभावादेव 'चिवाचि' शब्दानि 'उज्ज्वलानि' भास्वराणि 'मृच्छाणि पच्छाणि' लोमानि यस्य तेन 'लसन्' यो 'विसृष्टेदः' स्वचालकः ["तेदः खरजोऽग्नियाम्" इति विकारः] तद्वत् 'सिते चरि' वपुषि 'सङ्गिना' सङ्गेन 'वाचसा' मनोहरैश्च 'चमूरचर्मणा' स्वत्ववा 'कुपेन' पृष्ठाक्षरवेन ["प्रवेष्टाक्षरं चरैः परिलोमः कुपे इयोः" इत्यमरः] 'इन्द्रवाहनं' नामेन्द्रम् 'परावतम्' इव चक्रावतं शोभमानम् [इन्द्रस्य वाहनम् इति स्वस्वामिभावमात्रस्य विवक्षितत्वात् "वाहनमाहितान्" इति न चत्वम् । यथाह वामनः—"नेन्द्रवाहनशब्देचत्वम् । आहितत्वस्य चर्विचचित्वात्" इति । चक्रावते, अतएव "नाभ्यस्ताच्छतुः" इति नुमभावात् । "अचित्वाद्यः षट्" इत्यभ्यस्तसंज्ञा] ॥ ८ ॥

Notes on Malli.

1. इन्द्रस्य &c.—We do not get चत्व by the rule "वाहन—" (*Char.*) because इन्द्रस्य वाहनम् here merely states the relation of the possessor and the possessed. So says Vamana—"There is no चत्व in इन्द्रवाहन because it is not meant to say that Indra is at the time on its back. 2. अत्र coming after वाच, there is no नुम् owing to the prohibition "नाभ्यस्ताच्छतुः" (*Char.*). वाच is designated अभ्यस्त by the rule "अचित्वाद्यः षट्" ।

Sara—तस्य सिते पूर्वजादे विवेकज्यैस्तनुभिश्च लोमानिः शोभमानं चमूरचर्मणासीत् । तेन चासीं विचित्रैश्च आम्बरैश्च भूषितपृष्ठः चक्रवाहो मजराज एवावत इव पृष्ठम् ॥ ८ ॥

CHARCHA

1. निसर्गे &c.—नितरां स्वयमेव चनेन इति नि+सृज+घञ् करणे निसर्गः nature. चित्त spotted, parti-coloured. उद्+ज्वल+चच्, कर्णेन उज्ज्वल bright, glossy. मृच्छ fine. पच्छन् hair. चिवाचि उज्ज्वलानि

पञ्चाशि पञ्चाशि चत्वारिंश वा विदोऽप्यस्युपपन्न, बहु—। तिस्रो विदोऽप्यस्य-
 पञ्चाशत् ततः—। ततः। Qual चादिसमूहसंज्ञाः। The बहु—with four
 c n (15) here is quite legitimate, the rule being “अनेकसं-
 य-हे ॥ ॥ ॥ ॥ अनेक may mean any number more than one.

2 लसन् &c—लस + शङ् कर्त्तृ लसन् bright, lustrous वि-
 लोत्तु लोत्तु दिद + यञ् कर्त्तृ दिद piece. विस्स विद विस्सेद a bit
 of us shoot लसन् विस्सेद लसविस्सेद, कर्मधा—। स इव शितम्,
 उपमानकर्मधा—। लाहमम् चहम्, कर्मधा—। तव सप्रति इति लसविस्सेद-
 सितान् + सप्र + चिनि कर्त्तृ सप्रकारिणि सन्धीति वा लसविस्सेदसितान् सप्रि,
 उपपदतम्—। ततः। Quā चादिसमूहसंज्ञाः।

3 चकासन्—चकास to shine (चदादि) + शङ् चकासन् appearing-
 तम् (Qual चसुम्, sl 3. Here we do not get चकासन् because
 चकास is regarded as an अव्यय by the rule “अविभाष्य” बहु—
 कश्च and the six roots that follow it are also called अव्ययः।
 These are जघ, जाग्र, दृष्टि, चकास, मास, दीधी, वेदी। Next by the
 rule “नाभ्यसाध्यन्” तुम् is prohibited after अव्यय roots ending in
 इत्। Hence decline चकासन् चकासन्तो चकासन्तः। चकासन्तम् &c.

4 चाद &c—चसूद is a species of deer. It is different
 from चमर which gives us the चामरः। Amara mentions twelve
 species thus —“चदनी . चसूदमिदकाचपि . रोहिताचमरो मरः” which
 shows the difference : चसूरीसर्प, इत्तम्—। चाद चसूदसर्प, कर्मधा—।
 ततः। ईतो ईताः।

5 कुदेन—ईती ईताः।

6. लोत्तुम्—Lpound like गजोत्तु, sl. 4, कर्म of लोत्तु, sl 3.
 Refers to the उदात्तः। The elephant is white

7. इत्तु &c—वाचने अनेन चकिन् वा इति बहु + चिच् वाच् अनेन
 चकिन्वाच वा वाचनम् mount. Or वाचने अनेनचकिन् कुर्वन् इति बहु + वाच्
 कर्त्तृ वाचनवान्। इत्तु वाचनम् इत्तम्—। ततः। (Qual, लोत्तुम्।
 Here च was expected in वाचन by the rule “वाचनमङ्गितम्”—वाचन
 takes च if the cause be in a पूर्वपद that indicates the rider इत्तु
 is the rider of उदात्त and contains च which = a cause for the
 change. Why not then इत्तुवाच here with the cerebral च? The answer is, इत्तु was not actually चङ्गित on the back of the

elephant, i.e., the meaning is the mount of Indra and not 'the mount with Indra on its back'. Hence the rule does not apply.

8 *Voice*— वाहन नागन्द्र इव प्रकासन् (असौ प्रबोधि) ।

2. *Narada described*

अजस्रसास्थानितवक्त्रकीगुणचतोञ्जलाद्गुणध्यायुभिन्नया ।

पुर प्रबालैरिव पूरितार्द्धया विभान्तमच्छस्फटिकाक्षमालया ॥८॥

Prat—एतच्छृङ्गिकाक्षमन्त्रया विमानम् अमुम् अरोधि [He saw the sage with a string of beads of clear crystal] What sort of a string?—प्रवाहि पुर पूरिताद्या इव मानया [It seemed as if the beads were coral in the fore half] How so?—अजस्रम् अदृक्कान्तिवद्भक्तौ मुखसतोऽम्बुनादुद्धनखाद्भिद्यया मन्त्रया [The lyre was his favourite instrument. He had frequent occasion in the day to test the tune and try the strings with his thumb-nail. Thus, through constant friction the nail had become beautifully bright. Now, the natural hue of the nail was red. Hence while counting the rosary, the beads drawn in by the first joint of the thumb were tinged red in front : & in the half nearest the thumb-nail, and looked as if they were half coral and half crystal] 9

Prise—अनसम् । अस्मान्नितवत्रकीमुपचतोऽन्वयाद्देनव्यापुभिन्नया पु
 मरान्ते पूरिताईया इव अस्मन्निष्कासम नया विभानम् (अमुम् अवोधि) । ८ ।

Eng—Him, appearing with a rosary of clear crystal (the beads of which were) as if inlaid with coral in the half in front being tinged by the glow of the thumb-nail that was brightened by the friction of the strings of the lyre that were struck with it incessantly. 9

[illegible]

Expl — See *Prak* from "The live" to "half crystal", 9

Mall — चञ्चलमिति । पुनः १ 'चञ्चलं' प्राप्नुय्येव 'आस्फाभिता' ताडिता । सोऽपरोक्षाय न्यसाद्गुह्यं न तन्वीतात्मन प्रसिद्धम् । तेषां 'बह्वकीमुखाणां' वीर्यातमोषां 'जननं सहृदयं उन्मथ्ये' चङ्गुलन्यायुभिः मिश्रया' मिश्रया तद्रागरक्तया इत्येव चतस्रः 'पुर पुराभागत प्रवाप्ते विदमि' ["अथ विदुः पुंसि प्रवाप्त्य पुनपुनश्चम्" इत्यमरः] 'प्रसिद्ध इवा इह' स्थितया 'चञ्चलमिति' आस्फाभिता' मन्त्रमृष्टिकाणां भागदा नपमानया इत्यर्थे ["चञ्चली भङ्गुली स्फटिके, मन्त्रमृष्टाभिमुखिभ्यश्चम्" कुनवदः] । तदानीमिह स्फटिकवह्वयान् कवचावर्धयितुं व्यवहते । "स्फटिकी भोज्य परम्" इति भोज्यादिना स्फटिकाचमन्त्राभिधानात्] 'विभक्तं भासमानम् [भाति तद्वत्प्रत्ययः । अथ "मन्त्राभिधाय" इति मन्त्रवन्दनं चञ्चलवन्दीकारमवस्यसद्गुणान्तरम् । उक्तं (१ उक्तम्) तद्गुणं स्वगुणव्यापानम् इति] ॥ २ ॥

Notes on Malli

१ हीरक &c — Striking the strings with the bent thumb to test their sustainability is well known २ चञ्चल means भङ्गुल ('hear') स्फटिक (crystal), चमत् (clear) and when meaning चर्ममृष्टः it is an चमत् । ३ तथा etc — The longing of the sage for salvation, is disclosed by the mention of स्फटिक, which is known as such (conferring salvation) from the prescription of rosaries of crystal beads, for those who seek salvation, by texts like "glass is the best procurer of salvation" ४ चञ्चल &c — Here the चञ्चल is तद्गुणं of which the indication is the acceptance of another's characteristics at the sacrifice of one's own. It is said — "तद्गुणं arises from a renunciation of one's own characteristics"

Sara — वसो लब्ध स्फटिकाचमन्त्रा आसीत् । परन्तु तन्वीतारवद्गुणव्यापनम् । तद्वत्प्रत्ययं चङ्गुलन्यायं वदितं पुनर्विदुः । अथ कुनवदः सन् चञ्चलपुंसिना इह दहति ॥ २ ॥

CHARCHA

१ चञ्चलम् — न चञ्चलं कुनवदः इति शब्द-चञ्चल-चञ्चलम्

ceaseless तत् यथा तथा अजस्रम् ceaselessly, hence, frequently. Qual the क्रिया in आस्तावित् । Here the समास is of सुप् in जन् with the root जनु मोचये । धातुना समासः । Comp "मुपा मुपा तिडा नन्धा धातुनाऽप्य तिडा तिडा । मुवन्नेनेति च प्रोक्तः समासः षड्विधी बुधे इ" The rule is "नमि कश्चि चि अजस्र कम द्विस दीपो र" ।

2. आस्तावित् &c —आ + स्ताल + दिव् + क्त कर्मणि आस्तावित् struck बज्रको lyre. गुण string चण + ज भाव चत (sore) friction अङ्गु hand, अङ्गी तिष्ठति प्राप्तायेन इति अङ्गु + य्दा + क कर्तरि अङ्गुष्ठ thumb उपपदत — । न छम् आकाशमस्य इति नख, अङ्गु — (नङ् प्रकृत्या) । अङ्गु glow मिद + क्त कर्मणि मिद्व blended बज्रका गुणा बज्रकोगुणा the strings of the lyre, इतत् — । अङ्गुष्ठस्य नख अङ्गुष्ठनख the thumb-nail, इतत् — । आस्तावित् बज्रकोगुणा the strings of the lyre that are struck, कर्मधा — । तेषां चतस्रः, इतत् — । तेषां उच्चरन्, इतत् — । आस्तावित् बज्रकोगुणस्ततोऽप्यङ्गुष्ठनख, कर्मधा — । तस्य अक्षय, इतत् — । तैः भिन्ना, इतत् — । तथा । Qual अष्टस्यष्टिकादमन्त्रया । Malli expounds slightly differently For अङ्गुष्ठनख &c — cp अभ्युताङ्गुष्ठनखप्रभाभिः ।

3. पुर—पूर्वदिन दृष्ट इति पूर्व + डि (७मी) + चसि स्थाये in the fore part, i. e. the part nearest the thumb (that is the front of the bead because the motion is towards the thumb). अक्षय । अक्षि एमी or better सम्यग्दंष्ट्र अक्षमन्त्रस्तत् प्रातिपदिकार्ये । सा ।

4. प्रबाले —प्रबाल coral तैः । इया करये । These are red and the glow of the thumb nail is also red Amara reads प्रबाल ।

5. पूरित &c —पूर + दिव् + क्त कर्मणि पूरित or पूर्यं filled पूरितम् अर्धम् अस्ता. पूरिताङ्गा, अङ्गु — । तथा । Qual अष्टस्यष्टिकादमन्त्रया ।

6. विमानम् —वि + भा + शङ् विमान् shining एम् । Qual. अङ्गुम्, si. 3

7. अक्ष &c —अक्ष clear, स्रष्टि crystal अक्ष originally meant वद्वेषः । But as these are used as beads of rosaries, it has come to mean any bead strung in a rosary अक्षया मन्दा अक्षमन्त्रा rosary, जयमान्ता. इतत् — । अक्ष स्रष्टि clear crystal, कर्मधा — । अष्टस्यष्टिकस्य अक्षमन्त्रा, इतत् — । तथा । सहाये इया ।

8. Voice—. विमान् (असी अवीधि) ।

10 *Narada cast all attention on his lyre*

रगद्विराघटनया नभस्वतः पृथग्विभिस्रुतिमण्डनैः स्वरैः ।

स्तुटीभवदग्रामविशेषमूच्छन्नामवेक्षमाणं महतीं सुहृर्महः ॥१०॥

Prak—सुहृन्महः महतीम् अवक्षमायाम् चक्षुम् चक्षीवि । He saw the sage frequently turning towards his lyre, the *Mahati*, with great interest.

Why so?—स्तुटीभवद्ग्रामविशेषमूच्छन्ना महतीमवेक्षमायाम् । I say now and then he noticed that the rise and fall of a whole compass of notes became distinctly audible in the lyre and this excited his curiosity. Was he counting the beads and playing the lyre at the same time?—नभस्वतः पृथग्विभिस्रुतिमण्डनैः स्वरैः । नभस्वतः पृथग्विभिस्रुतिमण्डनैः स्वरैः । The wind owing to the sage's own speed rubbed with some force against the strings of the lyre and produced notes. Was that enough to cause the music?—विभिस्रुतिमण्डनैः स्वरैः । Each string produced a distinct note hence the music. 10

Prak—नभस्वतः पृथग्विभिस्रुतिमण्डनैः स्वरैः । स्तुटीभवद्ग्रामविशेषमूच्छन्ना महतीं सुहृर्महः अवक्षमायाम् (चक्षुम् चक्षीवि) । १० ।

Eng—His eyes and anon regarding with interest his lyre, the *Mahati*, in which the rise and fall of a gamut was becoming manifest by means of notes resounding separately from friction with the wind, with the compass of *Srutis* rendered distinct. 10

Eng—सुहृन्महः पृथग्विभिस्रुतिमण्डनैः स्वरैः । स्तुटीभवद्ग्रामविशेषमूच्छन्ना महतीं सुहृर्महः अवक्षमायाम् (चक्षुम् चक्षीवि) । १० ।

Exp—The wind, through the sage's speed, rubbed with some force against the strings of his lyre the *Mahati*, each string thus produced a distinct note. I say now and then the rise and fall of a whole compass of notes became audible and the sage in curiosity turned towards the lyre with great interest. 10.

Mallī — रण्डिरिति । पुन १ 'नमस्त' वायो 'आधुनेयो' आधानेन 'पृथक्
 असदीये रण्डि धनडि अनुरचनोत्पत्त्याने' रिच्छे ["श्रुत्यान्वयम अनुरचनं स्या
 इति लक्षणात् । तदुक्तं रत्नाकर— "श्रुत्यन्तरभाषो यं सिन्धोऽनुरचनात्मक ।
 स्ततो रञ्जयति शानुधितं स चरुं लक्ष्यते ॥" इति । अतिनाम स्वरारम्भावधन
 शब्दविशेष । तत्तन्त्रम्— "प्रथमश्रवणाच्छब्दं श्रवते प्रथमावक । सा श्रुति
 सपरिज्ञेया म्परावधनलक्षणा ॥" इति^१] । 'विभिन्नानि' प्रतिनियतसंख्यया व्य
 स्थितानि 'श्रुतीनां मण्डनानि' समूहा यथा ते विभिन्नश्रुतिमण्डनैः [श्रुतिमण्ड
 नियमश्च दर्शित — चतुष्टयचतुष्टयैव षड्भूमिधर्मपञ्चमा । १ २ निषादशान्धारी
 विभिन्नैर्वमधैवती ॥^३] । अत्रा षड्जादयः सप्त चक्रलक्षणा^४ [तदुक्तम्—
 "श्रुतिश्च सुरा म्परा षड्भूमिधर्मपञ्चमा । पञ्चमी धैवतश्चाथ निषाद इति सप्त
 ते । तेषां सप्तां सविमलपञ्चनोत्पत्त्या मत्वा ॥" इति^५] । ते 'स्वरे स्तुटीभक्त्यो
 दामविप्रीयाणां' षड्जादयपरनामकानां स्वरसङ्घातभेदाणां वयाणां 'मूच्छ'णां
 म्परातोद्धारतोद्गमभेदो' यस्या ता 'महतीं महतीनां निजवीथम्' ["विश्रावसीन्
 उचतां तुम्हुरीन् कलावती । महतीं मारदस्य स्वात मरम्प्यान् कच्छपी ॥" इति
 देशपत्नी] तुम्हुरीं च विषमाचम् तत्कीयोजनाभङ्गलक्षणाहिता पुरुषप्रत्ययमन्तरैव
 चविमवाद् भवति इति कौतुकात् अनुसन्धानम् इत्यर्थः [अथ दामलक्षणे— "यत्
 तुम्हुरीन् सवैष्येजीभूता भवति हि । तथा म्पराणां सन्दीपो दम इन्मिधीयते ।
 षड्जदामो भवेदादौ मध्यमदाम एव च । गान्धारदाम इत्येतद्वानवयुर्नाडितम् ॥"
 इति । तथा— "मन्दावर्जोऽपि जीमूतं सुभद्रो दामकाज्यः । षड्भूमिधर्म—गान्धारा
 (१२) वयाणां उन्महताव^६ ॥" इति ॥ मूच्छं नाम लक्षणे— "कमलं म्पराणां
 सप्तममरादरावराहणम् । सा मूच्छं तुल्यते दामव्या पता सप्त सप्त च^७ ॥"
 म्परावैपि प्रत्येकं सप्त सप्त मूच्छं ना इत्येकविंशतिमूच्छना भवन्ति । तत्र इह
 नामानि तु "नामपचितमुच्यते" इति प्रतिश्रावभयत् न विच्छेदः । इति सप्तम
 दातम्^८ ॥ अत्र पुन्यपरासमन्तरं म्पराविभागा— कीऽपि आकाशिकान्तीऽपि
 सिन्धोऽवतिशयो वीर्यवा प्रतीयते । तत्र सप्त स्वतः प्रसिद्धातिशयं चमदन
 चरमिमतत्वात् तत्कालातिशयोक्त्यद्वार । सा च महत्या पुन्यापर विना मूच्छा
 दामव्येऽपि म्पराविधानात् चमदनं म्परावपतया (१२५) तथा) पुनः

रस्यदप (रस्यदप) कारणं विनापि सूक्ष्ममदिकाद्यान्विष्योत्तमात् विभाव-
न्यजनः । इत्युक्तं रस्यदप इत्युक्तं विनिरिति मत्वम् ११] ११० ३

Notes on Malli

१ चरु ऽऽ — Being generated by vibrations २ सुखाश्रम
ऽऽ — १ the definition that सुर is the vibration commenced
१ श्रुति It is so stated in the Ratnakara—'That mild tune
is rising after श्रुति and consisting of vibrations only is called सुर
from the derivation "सुत रक्षति योगिनिम्" । श्रुति ॥ but a kind
of sound being that portion of the सुर which marks its com-
mencement २ ॥ it is said— When first heard it is a mere
sound of a short measure That is श्रुति known as a portion of
२ सुर" ३ श्रुतिमात्रा ऽऽ — The allotment of the number of
Prutis is also stated—"वङ्ग, मध्यम and पञ्चम have each *five*,
निषाद and गम्भार have *two* each श्रवण and धैर्य have *three* each"
४ The सुरs as characterised above are वङ्ग ऽऽ seven in
all ५ मन्त्रम् ऽऽ — ॥ it is said— From the Scutis arise the
seven सुरs वङ्ग श्रवण गम्भार मध्यम पञ्चम, धैर्य, निषाद । These have
other names स रि ग, म, प ध, नि" । ६ वङ्ग ऽऽ — Of the three
different groups of सुरs having वङ्ग ऽऽ for their other names
७ सुर ऽऽ — Different ways of the rise and fall of cadence,
८ तर्क ऽऽ — Watching with interest because it sounds in ac-
cord without the interference of any person merely through the
power arising out of a speciality in the setting of the strings
९ दम ऽऽ — "Individuals grouped together become *कृत्यम्*
so a group of सुरs is called दम । First there is the वङ्ग दम,
then मध्यम दम, next the गम्भार दम, these are the three दम,"
Again—"श्रवण, योगिन, सुमते these three दम । the source
of the three वङ्ग, मध्यम and गम्भार" १० कम्पन ऽऽ — The
gradual rise and fall of the seven सुरs is called मूल्या attaching
to the दम । These are seven in each ११ दम ऽऽ — The
मूल्या are २१ in all being seven in each of the दम, Their
names are not given here for fear of violation of the promise

“ननपक्षितमुच्यते” । This clears all difficulties 12 चव &c — Here extra ordinary excellence of the (make) of the lyre is inferred from the statement of the manifestation of the स्वस् without the effort of any agent With this excellence is identified the natural excellence of the lyre Out of this identification arises the चलद्वार called चतिस्योक्ति । [१ B — Now read सा च समन्वयपा । तथा &c] This चतिस्योक्ति is of the kind समन्वये समन्वयपा, because it speaks of the समन्वय of सूक्ष्मता in the महती though there is समन्वय of it without the effort of an agent By this चतिस्योक्ति again विभावना is indicated because the manifestation of the effect “सूक्ष्मता &c” is implied without the cause “the effort of the agent.” Thus there is implication of an चलद्वार (विभावना) by an चलद्वार (चतिस्योक्ति)—Thus is the whole thing in brief

Sara—पतति सुनी तस्य कीर्त्या मङ्गलान्तरा तन्त्रं प्रतिक्षणं वायुना ताडिता । तत्र भिन्नासु तन्त्रीषु भिन्ना ज्वरा युगपन्व जाला । ते च वनमहात् उर्वेर्नोचैव ज्वरता तत्तद्व्यामाणा सूक्ष्मता प्रकटीयन्त सुनिय कीर्तुकादसहस्रं महतीमरेवत ।

CHARCHA

- 1 रचयि—रच+यइ कर्त्तरि रचयन् sounding तै । Qual खरै ।
- 2 चाचङ्गमस—चा+चङ्+यिच् स्वायें+युङ् भावे चाचङ्गना agitation तथा । इती इया ।
- 3 नमस्तत—नमस् st) तत चलि चस्य प्रचारत्वेन इति नमस्त+मनुष्य नमस्त wind तस्य । We do not get नमस्त because by the rule “तमी मतये” the स of नमस् is not a पद when a मतये after follows Hence स remains unchanged by मभि ।
- 4 प्रदक्—Qual the क्रिया in रचयि ।
- 5 विभिन्न &c वि+भिन्+ञ् कर्मणि विभिन्न allotted by stating the number in each (See Mall प्रतिविधत् &c) *sepa a ed* seems better अयने अयदा इति शु+ङिन् करणे श्रुति vibration मण्डल round श्रुतीनां मण्डलानि इत्यम्— । विभिन्नानि श्रुतिसंख्यानानि एवाम् having allotted

round vibrations बहु—। ॥ Qual.—सरे (Malli) Or—
विभिन्नानि नतिमन्त्रानि separate rounds of vibrations, अर्थात्—। ते ।
इवा करणम् In this case construe विभिन्नानि नतिमन्त्रानि सरे—
। ॥ as that sounded separately in different rounds of
vibrations

(अ — इती इतीया । अनु of स्फुटीभवत् ।

स्फुटी &c — स्फुट manifest याम gamut वि + शिष + षष् कर्मणि
विषय different, any thing special मूर्च्छना cadence अस्फुटा स्फुटा
सम्यग्गमना भवन् इति स्फुटा + धि + भू + णट + डीप् शिष्याम् स्फुटीभवत्
becoming manifest, गतितम्—। यामाया विविधा यामविविधा the
different यामा इतम्—। तर्वा मूर्च्छना, इतम्—। स्फुटीभवत् याम
विशदमूर्च्छना अस्याम् बहु—। ताम् । Qual मङ्गीम् ।

8 अवेचमाचम्—अव + ईच + घातच् अर्चति Regarding with in-
terest तम् । Qual अमुम् Sl. १

9 मङ्गीम्—मङ्गी is the name of the बीजा of नारद (See Malli
विशदबी &c) ताम् ।

10 मृगमृग—मृगम् is an अवयव meaning पुन पुन । The re-
petition also implies पीन पुन (चाभीला) and is therefore un-
necessary Qual the क्रिया in अवेचमाचम् ।

11 Voice — अवेचमाच (असी अवाचि) ।

12 Remark—With the alternative construction suggested
in note 5 we observe that नृति being विभिन्न, अवयव sounding
becomes possible, and then the listener knows what notes are
sounding together at the time, &c, he becomes aware of the
याम which is then manifest, the याम being no other than com-
bination of particular notes (See Malli तथा नृत्तिन &c.) Re-
member अवेचमाच and अवेचमर are different

11. Nārada alights to Hari's note

नियस्य मोऽनुग्रजतः हृतानतीनतीन्द्रियज्ञाननिधिर्नभ मदः ।

ममामदत् मादितदेव्यममदः पदं महेंद्रामयचारं चक्रिण ११४

Prak.—म अर्चय पदं मम मदन { the ११, c n w alighted in the
house of Hari the wielder of the conch } What sort of a house ?

—महेंद्रालयवाक पदम् [It was a fine house, beautiful like that of Indra himself] Did he come alone?—अनुव्रजतं हतानतीन् नभसदः निवर्त्य समामदन् [He had a train of gods following him. These were stopped from going further. They then retired with a bow and the sage alighted alone]. Methinks the gods wanted the sage to employ Hari in some arduous work, or why should they follow him in a body?—सादितदैन्यसम्पदं अत्रिच पदं समामदन् [You can guess what the work was, from the fact that Hari had the grim *Chakra* always at hand and with it he had demolished many a strong hold of the demons. Indeed Hari would presently be led by the sage against a demon and the *Chakra* would do its ever-accustomed work] Did not the sage apprehend a refusal from Hari?—अतीन्द्रियज्ञाननिधिः स [Do you say refusal? Why the whole future was laid bare to the spiritual vision of the sage and he saw the work already accomplished, the head of the demon rolling in the dust severed from the trunk by the irresistible *Chakra*]. ११

Prose—अतीन्द्रियज्ञाननिधिः हतानतीन् अनुव्रजतं नभसदं निवर्त्य स सादितदैन्यसम्पदः अत्रिच पदं महेंद्रालयवाकं समामदत् ।—Mall. Or.—अतीन्द्रियज्ञाननिधिः स हता-निवर्त्यं सादितं अत्रिच महेंद्रालयवाकं पदं समामदत् ॥ ११ ॥

Eng—Having dismissed the dwellers of heaven that were following and had rendered obeisance, he, the receptacle of transcendental knowledge, reached the abode of the wielder of the discus (Krishna) who had wiped off the prosperity of the demons—the abode that was charming like the residence of Indra. ११.

Guz—ବେଂଗାଲୀ କେହ କେହ ଯେହି ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟ ଜ୍ଞାନର ଶାନ୍ତର ମୁନିର ଅନୁଗମନ କରିବେ । ଶହାସୀ ଶ୍ରୀମାନ କରିବା ବିବାହ ହେବେ ଏବଂ ତିନି ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବାଟେ ଚକ୍ର-ନିଧିର ହସ୍ତପୁରୀର ଡାହାଣ ବନାବନ ଦୁର୍ଗ-ପ୍ରାନ୍ତ କରିବେ ॥ ୧୧ ॥

Expl.—The sage was attended by some of the gods who

bowed and retired when he neared the beautiful house of Hari. It is like Indra's house itself. The mission of the sage was to set Hari to an arduous work for the sake of the gods and his spiritual ken he knew Hari would readily undertake to do it. Also see *Prak.* 11

Mall.—निवर्त्तेति । अतीन्द्रिया इन्द्रियमतिज्ञाया ईशानसदृशम्
विप्लवाद्या । { “अथाद्य” ॥ नाद्यते द्वितीयया इति समास । “द्विगुणापदान्-
पुनरतिषमासश्च परवर्जित इति प्रत्येया वक्तव्य” इति विग्रहनिष्ठत्वम् } तेषां “मा”
तस्य निधिः सहाद्वयता इत्यर्थः “हृन्मासतीम्” हतप्रथमानाम् “अनुव्रजत” अनुव्रजन्त ।
ममसि आकाशं सीदन्ति इति मम सदः कुर्यात् { “मन्नुद्विप—” इत्यादिमा हिच् }
‘निवर्त्त’ प्रतिविध्य ‘म’ मुनि आदितदेवसम्पद’ आदिता विप्लवीकृता देव्यानां
सम्पदा यम तस्य अक्रिय हन्वन् ‘वद’ व्याज ‘महन्द्रावयथाद्’ इन्द्रभवनमिव
भासमानं समासदत् { समासपूर्वान् वदन्वधातीर्णुं च, “पुत्रादि—” इत्यङ् ।
अतः मतोमत पद पदम् इति च दद्यात् अङ्गकपुष्पया चक्रदाहत्या द्विकानुपासः ।
अन्वय इत्यनप्राप्त इत्यनयो संशुद्धिः } ॥ ११ ॥

Notes on Malli

- 1 इन्द्र &c—Objects that are far by virtue of time and space.
- 2 The समास is guided by “अथाद्य—” (*Char.* 1, The gender is that of the corresponding noun by “द्विगु—” (*Char.* 3)
- 3 हिच् by “मन्नु—” (*Char.* 4)
- 4 We have मुच् after सदः preceded by मन् and आङ् । अङ् in मुच् comes in by “पुत्रादि—” (*Char.* 5)
- 5 अतः &c—Here we have द्विकानुपास in अतीन्द्रिया and पद पदम् owing to the repetition of a pair of consonants. Elsewhere there is इत्यनप्राप्तः । Thus there is coexistence of these two.

Sara—समिहितोऽक्षमवन् मुनेरनुचरा देवा प्रकल्प्य प्रतिनिष्ठता । ततः
पञ्चमी नारदो भगवन्नान्दिर विवशः ॥ ११ ॥

CHARCHA

- 1 निवर्त्त—नि + वृत् + चिच् + म्प्रत्यय Having set back.
- 2 अनुव्रजन्त—अनु + व्रज + शल् अनुव्रजन्त following तान् । Qual

नम सद । The sage was not in the habit of moving about with a retinue of celestial followers. But on the present occasion the gods themselves had sent him on this mission and they thought it their duty to see him safely arrive at his destination.

3 कृतानतीन्—आ+नम+कृत आने च+नति obeisance कृतान् आनतय एभि बह—। तान् । Qual नमसम् ।

4 चतुर्द्विष &c—इन्द्र soul तस्य विद्म इति इन्द्र+चच् इन्द्रियम् senses आ+बुद्+माद्य ज्ञान knowledge निधीयते चन्द्रिन् इति नि+घा+कि चधिक्रय निधि receptacle इन्द्रियम् चतुर्द्विषा चतुर्द्विषा objects beyond the range of the senses प्रादितम्—। तथा ज्ञानम् इतम्—। तस्य निधि इतम्—। Or say इन्द्रियम् चतुर्द्विषा चतुर्द्विषा that which is beyond the reach of the senses प्रादितम्—। तद्भ्य ज्ञानम् transcendental knowledge कथम्—। तस्य निधि, इतम्—। Qual स । Here “चतुर्द्विषा”— means that चति &c are compounded in a प्रादितम्—of the निन्दसमास class with a द्वितीयान्त word “द्विगु प्रत्यय”— means—We do not get the gender of the last word in a द्विगु a अतितम्—and in compounds where प्राप्, आप्र or चल् leads अतितम्—includes प्रादितम्— so in चतुर्द्विषा the gender is not of इन्द्रिय the last word which is neuter, but of the corresponding विद्म which is चत् in the masculine. Without this prohibition the gender would have been that of इन्द्रिय by the rule “परवर्त्रिह वन्तत्पुरुषयो” ।

5 नमसद्—See *Mall* नम+सद्+किप् करि । उपपदितम्—। तान् । कर्म of निवर्त्त । For “नमसम्”— see Sl. 6 and App

6 समासदन्—सम्+आ+सद्+लुङ् तिप् । सीदति, समाद सन्ति । *Mall* rule in full is “पुत्रदि णतदि लन्ति परस्मैपदेषु”— Roots of the पुत्रदि and णतदि class and roots that drop ल् take च् instead of ङ् in the परस्मैपद । सद् is read सद्म् in the भातुपाठ and is therefore नृदिम् ।

7 मन्ति etc.—सद्+विष्+न् कर्मणि मन्ति wiped off दिर्हरणानि दुर्गम् इति दिति+ण्य देव demons सम्+पद+किप् आवे सन्ति prosperity देवता सन्ति इतम्—। मादिता देवसन्ति चनन बहु—। तस्य ।

४३८ I refers to the past deeds of Hari and im-

I n t has late to repeat the feats

४३९ —महाबाही इन्द्र महम् the great Indra, चा+

४४० चा + चत् चक्षुः० चाक्षय cat's house महम्न चाक्षय इत्—। म
४४१ चक्षुः ० न नक्षत्रा— तम् (23) पदम्। The उपमानार्थः is

४४२ उपमानानि स मायवचने —the मा-मायवचनः, the

४४३ comparison being mentioned

४४४ चक्रिण —चक्र is Vishnu's weapon मुदर्थनः। चक्रमत्र चक्रि इति
४४५ चक्र + इतिमर्थे चक्रो लय This is used here as a proper name,
४४६ चक्र was the weapon with which हरि became मादितश्चक्रमुत्पन्नः
४४७ It is seen that at given possibilities शिशुपाल was indeed
४४८ killed with the चक्रः।

४४९ 10 *Verse* — निधिरा नम समाप्तादि।

४५० 11 *Remark*—The alternative prose order given above
is more natural. Perhaps the wording of Mallia Tika has
451 misplaced some how yielding an unnatural product

४५२ 12 *Hari rises from his seat*

पतत्पतद्गतिमस्तपोनिधिं पुरोऽस्य यावत् भुवि व्यनीयत ।

गिरेस्तडित्वानिव तावदुच्चकैर्जघेन पीठादुदतिष्ठदधुतः ॥ १२ ॥

४५३ *Truk*—चक्षत तावत् जघन पीठान् उदतिष्ठत् [By that time Hari
got up from his seat in haste] By which time?—यावत् तपो-
४५४ निधि भुवि न व्यनीयत [By the time the sage stepped on earth].
What was that like?—गिरि तडित्वान् इव उच्चकैः पीठान् अनुगत उदतिष्ठत्
[The seat was high, and when Hari, dark in person, got up
from it it seemed as if a cloud shot up in the air from the top
of a hill]. How did the sage look then?—पतत्पतद्गतिम [He
looked like the sun falling in the western sky. Hari resembled
a piece of evening cloud and his golden stool imitated the
setting hill gilded by the rays of the sun]

४५५ *Prose*—पतत्पतद्गतिम तपोनिधिं अत्र पुर भुवि यावत् न व्यनीयत तावत्
अनुगत गिरि तडित्वान् इव उच्चकैः पीठान् जघेन उदतिष्ठत् ॥ १२ ॥

४५६ *Eng*—That receptacle of asceticism resembling a falling
sun had not yet stepped on the ground in front of him, when,

is that he en-ber d the injunction "उभम्"—(The life-breath of a jun- s it when a senior approaches, he gets it back s s fro his seat and doing obeisance) 4 Here there s उभम् hence no अक्षयपद् because of the restriction अक्षयपद् 5 पतन् &c—Acharya Dandin and others say there s अक्षयपद् in पतन्पतद् &c because it is not possible for the पतद् o fall For this very reason modern Rhetoricians call it a उभम् because what is unknown cannot be a standard of comparison (Char)

Sara—पश्चिम गतं पतति आदित्ये तस्य भुवि विपद्यान् शरत् पश्चिमदिग्मेधा उत्तिष्ठति एव पतन्निश्चयद्वयं मुनी भुवमावर्तति उद्यतान् विरिधिव्यान् आस ज्ञात् कथं सव इव उत्तिष्ठत् ॥ १२ ॥

CHARCHA

1 पतन् &c—पत+अट् पतन् fall ng. पतद् sun प्रतिमीयते अनया इति प्रति+ना+अट् करण प्रतिमा standard of comparison पतन् पतद्, कथम्— स प्रतिमा अथ वच—। Qual तपीनिधिः। The fall here is as opposed to rise Hence the sun is falling when it is setting Malli takes the fall in its literal sense—a drop and sees incongruity in the simile because the sun is never known actually to fall

2 तपीनिधिः—तपम् penance This is supposed to add lustre to the practiser नि+धा+कि अक्षरस्य निधि receptacle तपसं निधि इत्यन्तः। With the light of तपस the sage resembled the sun and justifies the epithet पतन्पतद्प्रतिमा ।

3 पुर—पूर्वदिग्नि दग्ने इति पूर्व+ङि (उमी)+अभि धाये पुर in front अथवा। See पुर, Sl 9, Note 3

4 अक्षय—Refers to हरिः। अक्षय पुर not अक्षयान् पुर though पूर्व is a ऋक्पदः। The reason is the rule "बहो अतस्यप्रत्ययेन" (An affix having the sense of अतस्य governs the 5th case) bars the पञ्चमी, अक्षि having the meaning of अतस्य ।

5 भुवि—Construe अक्षय पुर पुरोवर्तिन्यां भुवि &c

6 ज्ञानीयत्—वि+ली+लङ्। The root is लीङ् प्र वने। Malli

takes it गतो (धातुनामनेकात्वात्) । लीयते दिव्य, लप्यते—लाम्यते, चलट
—चलात् ।

7 तडित्वान्—तडित electricity या अस्ति अस इति तडित् + मनुप्
तडित्वान् a cloud Malli's first rule is quoted under a misappre-
hension "मात्—" provides for व when मनुप् comes after म or
अ final or उपधा । तडित् has no म or अ final or as उपधा । The
rule is "भय" which directs वङ्कार when after an अपञ्चमवर्गवर्जितम् ।
The rule "तस्यो मत्वर्थे" is discussed under अन्वयतः Sl 10

8 चञ्जे—See Sl 7 पञ्चयन Qual पीगत् ।

9 चञ्ज—जञ्च speed तेन । इय करण ।

10 पीडात—अपादान ३मी । The पीडा was golden Comp "म
काचन यव सुनरनुज्ज्वा" &c Sl 19 *infra* Hence the comparison
with the चलाचन lighted by the rays of the sun

11 उन्तिष्ठत्—उद् + ध्या + लट् लिप् । Conj App The rule
"उन्तिष्ठत्" (Malli) means that ध्या is चामनेपदी when preceded by
उद् but not if upward motion is implied Here there is up-
ward motion hence the परस्मैपदम् ।

12 अच्युत—च्यु + क्त कर्त्तरि च्युत् fallen न च्युत् not fallen १८,
impenshable नञ्गतम्— । A name of Vishnu "पीताम्बरीच्युत
गार्हा विश्वकसेनी जनार्दन" इति विष्णुपञ्चाय अमर ।

13 Voice— प्रतिमन रूपानि धना अच्युतन उन्नीयत ।

14 Remark—The following are compared —(a) The
setting sun and the sage both approaching the earth (b) The
setting hill and the high seat of Krishna, both glittering
one being clothed in sunlight the other because golden
(c) Evening cloud and Krishna, both dark

13 Narada advanced towards Hari

अथ प्रयतोन्नमितानमत्फणैर्धृते कथञ्चित् फणिना गणैरथ ।

न्यधायिपाताममिदेवकीमुत सुतेन धातुयरणौ भुवस्तले ॥ १३ ॥

Prat—अन्तु मुनेन भुव तले चरणा न्यधायितम् [Now Narada
stepped on earth] Which way?—अभिमुखीमुत न्यधायितम्
[When he stepped he faced Hari] Did he tread lightly?—
मृदुलिना गणे कथञ्चित् अथ धृत भुवस्तले न्यधायितम् [The tread was so

Sara—अथ मुनिर्भुवमवततार । गुरुणा पादपातेन चक्षुःश्रिता इवामीदृ ।

CHARCHA

1. प्रथम &c — प्र + यत् + नङ् भावे प्रयत्न great effort उद् + नम + षिच् + क्त कर्मणि चञ्चल raised आ + नम + श्च आनमत् bending प्रयत्नेन चञ्चलिता, ३त् — । प्रयत्नोन्नमिता आनमन्त्य कथा एषाम् whose hoods were going down though held up with great effort (Mall) or, प्रयत्नोन्नमिता आनमन्त्य कथा एभि who held up with great effort the hoods that were being pressed down विपद् बहु — । तै । Qual गथै । Here the constituents of the compound are प्रयत्नोन्नमिता, आनमन्ती and कथा । Of these आनमन्ती becomes आनमत् by पुषङ्गाच् the उत्तरपद being कथा । प्रयत्नोन्नमिता does not change because the उत्तरपद is separated from it by आनमन्ती । पूर्वोत्तरपदयोर्मध्यमन व्यवधानात् प्रथमस्य न पुषत् । Hence प्रयत्नोन्नमिता + आनमत् + कथा (उपसर्जन क्त) = प्रयत्नोन्नमितानमत्कथा । This is after Malli A much simpler course is to take कथा as the word as is seen in "तथैव तस्य कथारमणीभा" "व्यञ्जन एते भविषि कथ्य" &c We have then प्रयत्नोन्नमित + आनमत् + कथा &c कथिनाम् of the sloka itself suggests कथा to be the word here (see next) We do not get चञ्चलित because, the root, ending in अम्, is counted as श्रित्, and then "निता क्त" gives चञ्चलित । If however no उपसर्ग precedes the मिच् is optional by the rule "ञ्चलञ्चनञ्चननाम् अनुपमादा" : Thus नमित or नामित । Comp "न नमयितुमपि शक्तुस्तद्विषये" — *Sakuntala*, "नामित तु गयन व्यनित तु" &c

2 कथिनाम् — कथा hood. अ चलि एषाम् इति कथा + इनि मत्वर्थे कथिन the hooded host तेषाम् । The इनि is by the rule "चत इतिङो" । इङ् gives कथिक । With कथा we cannot have इनि or इत the only form being कथावत् ।

3 अध — अधर low. अधरयिन् देश इति अधर + णि (अनी) + अणि मत्वर्थे अध below. An अद्वय । अधि अभी । Comp "ततो भुजगधिपते कथायेव कथञ्चिद्वृत्तभूमिमार । शनैः कृतमायविकृतिरेश्वर्यद्वयं निविड विभेदः" — *Āumara*

4 व्यधायिताम् — नि + धा + लुङ् आताम् कर्मणि = नि + ध + धा + इट

+ म् + चान् + म् = चान्मिन् + म् were placed Here चा becomes चाद्
 and म् + चान् = चान्मिन् the rule "अविबुद्धोदुत्तामिन् भावकर्मको उपदेश
 चद् दन सङ्गो न विवर्तते" This is called विग्रहाव and is
 called With : विग्रहः वेगेन अधिवाताम् ।

५. चामिन् चामिन्मिले चामिन्मिले । दशकी was the mother
 of हनू २१११ सुत इत्यम् — । दशकीसुतम् चामिन् चामिदशकीसुतम्,
 चामिन् — २१११ सुत is the सूचक (indicator) of चामिन्मिले । The
 rule सूचकम् — (3111) चामिन् and सूत implying चामिन्मिले are
 optionally compounded with the indicator of चामिन्मिले । If
 uncompounded we get दशकीसुतम् चामिन् where दशकीसुतम् takes
 द्वितीया because चामिन् implying चामिन्मिले is a कर्मप्रवचनीय and there
 is the rule "कर्मप्रवचनीयपुरु द्वितीया" We need not suppose that
 चामिन् and दशकीसुतम् are compounded here, the समास being
 optional

6. Voile — सुतः स्यात् ।

14 Hari receives Arada

तमर्घ्यमर्घ्यादिकयादिपुरुष सपर्यया माधु सपर्यपुपुञ्जत् ।

शृङ्गानुपैतु प्रणयादभीष्टवो भवन्ति नापुष्टकता मनीषिणः ॥१४॥

Frak — चादिपुरुष स त माधु सपुपुञ्जत् [Hari the first Soul, re-
 ceived him with due honours] How did he honour him? —
 चर्च तम् चर्चादिकया सपर्यया सपुपुञ्जत् [The sage was worthy of
 honour even by the Soul Supreme So Arghya and other
 offerings of worship were rendered unto him] Well, if the
 sage was such a high personage why did he deign to come
 down to Hari? — मनीषिणः अपुष्टकता शृङ्गानुपैतुम् अभीष्टवो न भवन्ति
 [Sages avoid going to the house of a sinner, but they do
 come to those who have earned merit] Even unto the
 sinner a sage may appear to hurl a curse — दशकान् अभीष्टवो न
 भवन्ति [Quite so, their mission is to secure peace to the world
 and towards that end they have now and then to punish the
 wicked But through sheer love they approach the mentori-
 ous only] 14

Prose — चादिपूष स अधा तम च्छादिकया सपथया साधु पथ्यपुजन् ।
मनीषिष च्छुल्लता गृहान प्रणयात उपेतुम अभीप सव न भवन्ति १४ ।

Eig — He the Primal Soul well honoured him the ador-
able with offerings began no with Arghya Sages do not
become inclined to approach through love the house of those
who have not earned merit 14

Line — (१) चादिपूष गृहा नूनं न कर्षादिकया सपथया साधु पथ्यपुजन् ।
मनीषिष च्छुल्लता गृहान प्रणयात उपेतुम अभीप सव न भवन्ति १४ ।

Expl — Sages have a longing for the company of the meri-
torious and who could be more meritorious than he Soul
Supreme or who more discerning than the son of Brahman
himself? The reception was therefore worthy of both the
host and the guest. Also see *Prak* 14

Malls — तमिति चादिपूष पुराचपुष [च-वामपि दृश्यते" इति
वा दीध] स लय च्छ पुत्रम च्छतीति च्छ तम ["दद्यान्मिथ्य" १]
'त नारदम् । अधाय द्वयम च्छ म ["पानाद्याभ्यक्ष" इति यतप्रत्यय" १] "भूया
पूजाविधावच" इति "वतु विवृण्व मघादम" इति चामर] । च्छ म चादि
द्वयलया च्छादिकया ["शयन्मिथ्या इति विकल्पन उपप्रत्यय" १] सपथया
पूज्या ["पूजा नमस्त्वाविति सपथ्याचारुषा मना" इत्यमर] साधु यथा लया
'पथ्यपुजन् परिपूजितवान् [यौ च्छन् कृतव्यम्" १] । युल्लेखत इत्ययान्तर
नृत्ति गृहानिति—मनस इदित्वा मनीषिष सव [प्रोदरान्तितात् साधु"]
च्युल्लता पुराचपुषतम ["मुकभ्यापनचपुषात्तु लज" इति भूते किप्] "गृहन्
मनयात् उपेतुम् अभीपसव प्रमिच्छन् आश्रीते सद्रम्यात् उपप्रत्यय । "चाप च्छ
प्राधामीन्" इति इकार" १] न भवन्ति किन्तु पुष्ट्यन्तामेव । अत ल्लेखन्त्या सव
पुत्रा इत्यय" १ १४ ॥

Notes on Malli

1. Optionally a long vowel by the rule "चदशम्—" ।
2. य the affix by the rule "दद्या—" ।
3. यत् is the affix by

२— 4 Optionally चप् by "इयान्—" 5 We have to attach चप् after चिच्. 6 This is correct because the word is of the चयान् class. 7 We have चिच् भूने by "सुबन्—" (Cha) 8 चप् comes after चप् ending in सन्. ९ In subs: तु द १) चप्—" (Char) 9 Hence the good are to be honoured because they are not easily met.

११ सम्म सत्सङ्ग इति हरिर्न दयविधि पूजयाम ।

CHARCHA

१ चर्च्यम्—चर्च्य honour सम्म इति इति चर्च्य + यन् चर्च्य honour able, adorable सम्. Qual सम्. The reading "दद्यादिभ्या य" is not approved by Bhattoji who refers to read यम्.

अद्या &c—चर्च्य चादि चर्च्य चर्च्य + चप् चर्च्य + चर्च्य चर्च्य—। तया। Qual सम्मया। The चप् is optional by the rule "इयान्—" —चप् is attached optionally after a चर्च्य—formed by the rule "चिच् बहुव्रीहि" after which no special समासान् is enjoined चर्च्यया is another form.

३ चादि &c—पूज्य and पूज्य are optional forms, the latter by इहि by the rule "अधिकाम्—" । चादि पूज्य, कर्मधा—। Refers to इति ।

४ सपर्यया—सपर + यक सार्धे (कण्ठ्यादि) + च भाव सपर्या respectful offering तया। इया करणः ।

५ सत्सङ्ग—Duly Qual पर्यपूजयम् ।

६ पश्यपूजयम्—परि + पूज + चिच् + लृट् तिप् । पूजयति पूजयाम पूजयिष्यति ।

७ इयान्—"इह इहा पुम्बि" इत्यमरः । Hence the masc. इह has to be taken in the plural

८ दयैतुम्—उप + या + इ + तुम् ।

९ प्रययान्—प्र + यी + यच् भाव प्रयय linking तयात् । इती ५मी

१० अभीष्टम्—अभि + आप् + सन् + उ कर्त्तरि desirous Ired to मनोविष्ट । The आ of आप् becomes इ by the rule "आय—" (Mall) When सन् follows (and not इ) the vowel of आप् &c is replaced by इ ।

११ अपुण्य &c—पुण्य लतवन इति पुण्य + क् + क्तिप् कर्त्तरि भुज पुण्यकृत

meritorious, चपपदम् —। न पुण्यं न नञत तेषाम् । शेषं ब्रह्मी,
related to गृहान । We say भूते क्तिप् because the rule “मुकम्—”
wants the क्तिप् to be भूते when सु कर्मन पापं मन्त्रं पुण्यं stand as
चपपद to कृ । Also see under प्रजाचमकृता, sl १४

12 मनीषिण —इष to go is भ्वादि । भवश्यम् इष-न इति ईष + णिनि
क-रि इषिण those who do reach मनस ईषिण = मनम् ईषिण = मन
श्च ईषिण = मनोविष the letters च and न being destroyed (कर्णनाश) ।
Hence Malli says इषोदरादित्वात् साधु । “भवद्व्यासमाह उच्यते सिद्धोऽर्थो
विपद्यते । गृहीत्या वर्षे विज्ञानेर्वर्णनायात् इषोदरम् ।” This is after the
भाव्य । Jhatoti takes this as a case परद्वय of णि (१८ अक्ष of मनम्
takes the form ई) like ज्ञानम् ।

13 Voice —आदिपुरुषस्य तेन चर्चा स पश्यपूजि मनीषिणि चमी
अभि न भूयते ।

14 Remark—There seems to be a confusion of ideas in
the sloka The first half says—Hari rendered due honour
to the sage The second half supplies the reason—Be-
cause sages do not of their own accord visit the house of
a sinner (1८, of their own accord do visit the house of the
virtuous) The case is not at all clearly put Perhaps the
poet wants to say something like this —The sage visited
Hari's house out of love for him Hari took this as a great
honour done unto him and received the sage with marks of
great respect The second half therefore should have been
so put as to admit of the following analysis —कृतं सपथ्या ? यतो
मनीषिणो प्रवृत्त्यात् गृहानुपैतुम् चमीषम् । कृतं प्रवृत्त्या ? —यतः पुण्यं कृतं हरि ।
This of course elicits the obvious retort—यदि आदिपुरुष तदा किं
तस्य पश्यकृतम् ? Well we must take the poet as we find him
It has also to be noted that the proper place of this verse is
after verse 16.

15 Varada sits down

न यावदेतावदपश्यदुत्थितौ जनसुषाराञ्जनपर्वताविव ।

स्वहस्तदत्ते मुनिमामने मुनियिरन्तनस्तावदभिन्यवीविशत् ॥१५॥

Prak —चिरन्तन मुनि तावत् मुनिम् अभिन्यवीविशत् [By that time
Sisu I—5

Notes on Malki

1. The affix is च्, with the augment तुच् by "सायस्त्रिभ—"
(Charcha). 2 चुङ् coming after विञ् in the causal form
preceded by अभि and नि we have चङ् by "एचि—"
(Charcha)

Sara—सरा हावपि तो स्थितौ दृष्टी । ततः कस्यो सुनेरासुन कल्पदित्वा तम्
आत्मामिमुञ्चते उपवेशयामास । १५ ।

CHARCHA

1 चदपयन्—चद+दृश्+मङ्, तिप् । Nom. जन । चदचीत्—चदरन्तु,
द्रस्यति ।

2 उल्लिखी—उल्लि+ख्या+ल कर्त्तरि ।

3 जन—The people of the place : Used collectively,
hence singular. The plural may also be had optionally by
"जायाध्यायम् एककिन् बहुवचनमन्यतरस्याम्" ।

4 तुषार &c—तुषार snow अञ्जन collyrium The emphasis
is on colour only तुषारश्च अञ्जनश्च तुषाराञ्जने, इव । तयो पर्यन्तौ, इतः—
तुषाराञ्जनपर्यन्तौ इव तुषाराञ्जनपर्यन्ताविव like two hills one of snow the
other of collyrium, i.e., like a white and a dark hill अञ्जय
समास । Qual. एतौ । The last समास is by the Vartika "इवेन
समासो विभक्त्यन्योऽप्युपपदप्रज्ञातस्वरत्नश्च वक्तव्यम्"—इव may be compounded
without eliding the विभक्ति of the preceding constituent the
intonation (स्वर) being the same as of that constituent

5 स्वहस्त &c—स्व हस्त, कर्मधा— । तेन दत्तम्, १११— । तज्जिन ।
Qual. आसने । एवेन आदरातिशयः इत्यने ।

6 सुनिम्—अधिकर्त्तृकर्म of अभिनिविद्यन् which see.

7. आसने—आसने अङ्गिन् इति आस+सुङ् अधिकरणे आसनम् seat
इति । अपि ०मी । The seat was of Ausa grass. See verse 16 The
rule "अभिनिविद्य" which requires the आधर of अभिनिविद्य् to be
treated as कर्म and therefore to be exhibited with the द्वितीया
विभक्ति does not apply to this case. The reason is, in the rule
quoted, अभिनिविद्य means 'to persist.' On the example आसमभिनिविद्य-
ते, Bhattoji comments "अभिनिवेष्ट आसम् । तद्वान् भवति इत्यर्थः"—
Sabda kaustubha. Nagesa accepts this interpretation. Here

the hill is dark?—महामहानीलमिलाद्व चसङ्ग पुर [Krishna too was dark as dark as a sapphire from Ceylon] Malli explains differently 16

Prat—महामहानीलमिलाद्व चसङ्ग पुर उदके विटर निदिशान् स अभिमाय प्रितोदयाद्रे चन्द्रमस अभिरामताम् चचचुरत् ॥ १६ ॥

Eng—Seated on a high seat of Kusa grass in front of the slayer of Kamsa who appeared like a vast lump of Ceylon crown emerald he appropriated the beauty of the full moon when resting on the rising hill at dusk. *Or*—Omit a high seat of and add surpassing before beauty 16

Feng—इष्टवैभवं विप्रं तत्र शोभाय ईकृच्छ सत्त्वं उक्तं चन्द्रमसं विप्रः। नेष्ट ईष्टवत् भूमि सत्त्वात्तत्र उक्तं सत्त्वं चक्रत् पूर्णचन्द्रं नेष्टां वाच्यं विप्रः। १६।

Expl—See *Prat*

A B—Malli compares चसङ्ग with सायम because as he says सायम् is dark and चसङ्ग is also dark. But the सायम् of the verse is the सायम् of a full moon night. It cannot therefore be taken as dark. The comparison is better taken as between चसङ्ग and उदयाद्रे both being dark. The word मिलाद्व in महामहानीलमिलाद्व seems to say distinctly that the hill is the चन्द्रमसः. See *Charcha*

Malli—महामहति । 'महत्या महानीलमिलाद्व' मिहन्नेपमभद्रनीलो पक्ष्य 'मिह चक्र' यस्य तस्य इत्युपमानाद्वार ["मिहल्लकाकरोद्गता महानीलान् न कृता" इति भगवन्मत्स्य] 'च सङ्ग' उर पुर अये 'उदके उदने विटर' चावन ["इष्टासनशोविट्टर" इति बल्लभ] निदिशान् उपविष्टवान् ["भाषया मद्रवस्तु" इति छन्दः] 'स' भूमि 'अभिमाय सायकालाभिमुखम् [अश्वयो भवसमासः । सायकालस्य काश्यात् लक्ष्योपमानत्वम्] प्रित' आशित 'उदयाद्रे' उदयस्थली यत्र तस्य 'चन्द्रमस अभिरामतां शोभाम् 'चचचुरत्' चोरितवान् मन्त्रवान् इत्यर्थः [चुरकोट्यः । "विप्रि—" इति चक्रः] चक्रस्य अश्वधर्मसम्बन्धसम्बन्धत्वात् चन्द्रमसा, अभिरामतामिव अभिरामताम् इत्युपलक्ष्यवशात् अश्वधर्मसम्बन्धवशात् निदर्शनात् ॥ १६ ॥

means आसन, here कुशासन because offered to a sage तस्मिन् ।
विस्तार ॥ got with घञ् कर्मणि and means 'width length as in
पटम् विस्तारः । "चञ्च किम् ? विस्तरो वचस म — *Vritti*

6 शित & c — उद + इ + चच् भावे उदय rise उदयस्य चद्रि उदयाद्रि
the rising hill, इतत् — । Here by लक्षणा the sky at the top of the
उदयाद्रि । Comp — मद्याया घोष उदयाद्रिरिति तत्तत्तन्निहितमभ्यप्रदये लक्षणा ।
शित उदयाद्रि चनेन, बहु — । तस्य । Qual चन्द्रमस The moon
rises every day, so day after day it is शितोदयाद्रि This epithet
is therefore vague The next word adds precision to it

7 अभिसायम् — सायम् अभि अभिनत्य इति अभिसायम् towards even-
ing, चन्द्रायी — (see अभिदेवकौस्तुभ ॥ १३) Qual the श्रिया in शित ।
This presents a difficulty because सायम् can hardly be called
a लक्ष्य (indicator) of श्यश्रिया । An indicator is what *indicates* —
a सायक of *something unknown* We may say सायम् इति अभिसायम्
at dusk विभक्त्यै चन्द्रायी — । This fixes the idea in शितोदयाद्रि ।
शितोदयाद्रि चन्द्रमा — The rising moon What time ? अभिसायम्
At dusk Hence it is the full moon

8 उच्चैः — See ante Malli takes it as qual fying विष्टर । We
have to suppose that the कुशासन was placed on a high pedestal
It may be taken also to qualify अभिरामताम् उच्चैः अभिरामताम्
the surpassing beauty

9 चक्षुषतः — चुर + चिच् + लुङ् तिप् । For "गियि —" see अभि
श्रीविक्रान्तः Sl १५

10 चन्द्रमस — चन्द्र ॥ कपर । चन्द्र कपर मिमोत इति चन्द्र + मा + चमि
कर्त्तरि चन्द्रमस the चमि being taken as a कित प्रत्यय by the rule "चन्द्रे
मा कित्" । Or मिमोत कालम् इति मा + चमि कपरि मस (वाचस्पिकात्) time
keeper चन्द्रशर्मा मास चन्द्रमस the moon the time keeper तस्य ।

11 अभिरामताम् — अभि मुमनात् रमन्ते अना चनेन चक्षिन् वा इति अभि +
रम + घञ् करणे चक्षिण्ये वा अभिराम charming तस्य भव अभिरामता
charm ताम । Obj of चक्षुषतः ।

12 For — निश्चया तेन अभिरामता चचारि ।

13 Remark — In sl १५ Hari get up and offers a seat to
the sage. Sl १६ notices the sage just seated Now ॥ the

इत्यमर] 'विधाय विधेयं मनोवाक्कायकर्मभिस्तत्परतया कृत्वा 'प्रकामम् अत्यधम्
'अप्रीयत' प्रीत अभवत् [प्रीयतेदेवादिकात् कर्त्तरि लङ्^१] । मुनिपूजाया
प्रीतिहेतुले अर्धान्नं न्यस्यति—'महानुभावा' महात्मान 'आयान पूजान 'परि
चर्यथा मुहुर्यहीतु' वशीकर्तुम् [यद् अनिटि दीर्घ^२] इति इटो दीर्घ^३ । 'नितान्तम्
अर्धेन' अभिलाषवत् 'हि' भवन्ति [अथनम् अथ अभिलाषः । स एषामसीति-
न्यस्ये इति । न तु चिनि "लङ् सेलदितश्चिर्धनीयसी" इति भाष्यतः^४ ॥ १७ ॥

Notes on Malli

- 1 The affix is डुनिप् after the root by "मुयञो —" (Char)
- 2 Here there is लङ् after the दिवादि root प्री in the कर्त्तृ बाध ।
- 3 The इट् is lengthened by "यद् —" (Charcha)
- 4 We do not get चिनि because the भाष्य says derivation by लङ्हित prevails over one by कृत् ।

Sara—पूजया तथा मुनि प्रसन्नो बभूव तेन च हररपि प्रीतिजाता । आर्या
प्रीयन्तानिति साधवः सदैव काङ्क्षन्ति ॥ १७ ॥

CHARCHA

1. विधाय—वि + धा + ल्यप् having rendered
2. अपचितम्—अप + चि + क्तन् भाव अपचिति worshipping ताम्
3. प्रसेद्व्यु—प्र + रुड् + क्तु प्रसेदिवन् he who was pleased तस्य ।
Qual तस्य । This is the *past* The reference is to the time
when अपचिति was rendered
4. प्रकामम्—अत्यधम् । Excessively Qual अप्रीयत । Comp
"जातो ममय विशद प्रकामम्"—*Sakuntala* Act IV
5. अप्रीयत—प्री + लङ् । प्रीयत, पिप्रिय प्रेक्षते, अपेष्ट ।
6. यजन्ताम्—इष्टवन् इति यज् + डुनिप् भूत कर्त्तरि यजन् those who
had sacrificed. तथा । Malli's rule is "मुयञाङ्'निप्"—The
roots मु and यज् take डुनिप् in the भूतकाल and कर्त्तृ बाध ।
7. यद्गुम्—यद् + गुम् = यद् + इट् + गुम् = यद्गीतुम् to win over
The य becomes ई by the rule "यद् अनिट्"—इट् after यद् is length-
ened but not in निट् ।
8. आर्यान्—अर्धेन दानेन अप्रीयन्ते इति च + ण्यत् कर्मणि आर्या-

the noble तान् यत् gives अर्थे which means स्वामिन् master and वैश्यः ।

१ परिचर्या—परि+चर+ञ् भावे क्रियाम् परिचर्या service, तथा ।

२ या वरज

१० मदानुभावा—भू+घञ् भावे भाव disposition अनुगत भाव अनुभावा । Having disposition majesty, प्रादिभ्यम्—। “अनुभाव” प्रभावे स्थान इत्यमरः । मदान् अनुभाव एवम्, वर—। Qual. ज्ञाना understood. ११०० अनु+सु+घञ् अनुभाव because the rule “प्रिषीधुवोऽनुवर्गे” guides घञ् only when no उपसर्ग precedes, the above takes अनु giving अनुभावः ।

११ नितान्तम्—नि+तन्+ञ् अन्तरि नितान्त excessive, तन् यदा तथा । Qual the क्रिया is अर्चिनः । There is a क्रिया in अर्चिनः (see next)

१२ अर्चिनः—अर्च+घञ् भावे अर्थे longing स अस्ति एवम् इति अय+इति सत्येन अर्चिनः desirous Malli avoids the derivation अर्चयन् इति अर्चिन् with the क्त affix विनि because, as he says, the अर्थ prefers a लङ् affix in such cases The reason is in the arrangement of the अष्टाध्यायी we have क्त in the third chapter and then follows लङ् । The latter being subsequent to the former, prevails when there is scope for both Here विनि gives अर्चिन् and so also does “अष्टाध्यायिलङ्गितम्” । The latter guides a लङ् and prevails over the former. If however, क्त is allowed, नितान्तम् is easily explained, for नितान्तम् अर्चिनः then means नितान्त यथा तथा अर्चयन्ते which is quite legitimate With a लङ् we say नितान्तम् अर्चिनः = अर्च एव नितान्त यथा तथा अर्चि । Either way नितान्तम् is a क्रियाविशेषः ।

१३ Voice— शिरोऽह मदानुभावे अर्चिभिः (भूयते) ।

१४ Hari recettes holy waters from Narada

अग्निपतीर्यापहृताः कमण्डनोर्निधाय पाणावपिणाभ्युदीरिताः ।

अघोघविध्वंसविधौ पटोयमीर्नतेन मूड्रा हरिरयहीदयः ॥ १८ ॥

Prak—नतेन मूडा हरि अप अयहीन् [Hari lowered his head and on it took the water] Which water?—अग्निना अभ्युदीरिता अप [The water which the sage cast towards him] Where did the

sage get the water ?—कमण्डलो पाणी निधाय स्रवणाभ्युदीरितम् [The sage took the water out of his *kamandalu*] Why did Har accept the water ?—असौचविधिसन्निधौ पनीयसौ अप [It was no ordinary water but very efficacious in removing sin] How was that ?—अत्रयतीर्थोपहृता अप [The sage in his roamings all over the three worlds had collected in his *Kamandalu* waters from the countless holy places he had visited Hence the efficacy] 18

Prose—अत्रयतीर्थोपहृता कमण्डलो पाणी निधाय स्रविणा अभ्युदीरिता असौचविधिसन्निधौ पनीयसौ अप इति नतन मूढां परहृत् ॥ १८ ॥

Eng—With head lowered Har accepted the water collected at endless sacred places and sprinkled at him by the sage after it was placed on his hand from his pitcher hence potent at the work of the removal of a multitude of sin 18

Beng—इति कं टमूढे नावा श्रीधरं कल हिन निजि केन हृष्टे अदृष्ट कहेन किहू न हा श्रीधर एति कम्पन कहेन न भूते नानागो कल अरमन दण्डक एव कहेन ॥ १८ ॥

Expl—The sage in his roamings all over the three worlds had collected in his *Kamandalu* water from the countless holy places visited by him This water consequently was very efficacious in removing sin Some of it he sprinkled on Har and Har felt gratified 18

Mall—अत्रयति । अत्रयति तीर्थेषु उपहृता आहृता तन्ना 'कमण्डलो' उक्तपादनात् पाणी निधाय 'अहस्य पाणी निधाय इत्यम्' [क्रियाकाराक्षितक्रियापक्षया कमण्डलोपदानत्वम् । 'असौ कमण्डलु कुटी' इत्यमरः] स्रविणा अभ्युदीरिता 'स्रविणा' अतएव 'असौचानां पापसमूहानां विधिसन्निधौ विनाशकरस्य 'पनीयसौ' समन्तरा [पश्यन्नात् इत्यनुनि 'उत्तिष्ठ' इति ङीप्] 'अप' प्रलानि इति नतन मूढा परहृत्' स्तुतिवचन [यद्वन्ड] ॥ १८ ॥

Notes on Malli

1. त्रिपञ्चर ९८—The *अत्रयति* of कमण्डलु = with respect to

the द्वि (उद्हरण क्रिया) that is implied by another क्रिया (निधान क्रिया) २ इयमुन् is attached to पट् and then डीप comes in १५ उद्दिष्ट (Charcha

Siva—पुनान कमण्डलु-देन मुनिना अभुविर्तो हरि आश्राने विपद मते ॥ १८ ॥

CHARCHA

1 अश्व १८—मिव + चञ् कमणि शब्द remainder अविद्यमानम् मीढम् एवम् अश्वानि वच—। तोट a holy ste उप + च + ण कमणि उपहत fetched अग्रेष्वपि मीढानि कर्मधा—। मिव उपहतानि, सुपुष्पा। ता। Qual अप the वच— is by the Varttika “नलाऽश्वदानाम्—”

2 कमण्डली—अवादाने ३मी। अवादान of उद्हरणक्रिया understood (see Malli). Removal from the कमण्डलु is implied by निधाय (see Malli) Placed in the hand suggests that it had been removed from the कमण्डलु।

3 निधाय—नि + धा + ण्यप् having been placed

4 अभुविर्तो—अभि + उद् + ईर + विष भावे + ण कमणि Jerked at ता। Qual अप।

5 अघोर &c—अघ sin अघो multitude वि + ध्वञ् + चञ् भावे विध्वंस removal वि + धा + णि भाव विधि act अघानाम् अघ a multitude of sins इतन्—। तस्य विध्वंस removal of a multitude of sins इतन्—। तस्य विधि or स एव विधि, act of removing &c इतन्—or कर्मधा—। तस्मिन्। अघि ०मी।

6 पटीयसौ—पट्ट efficacious अतिमौल पट्ट or पट्टा इति पट्ट or पट्टी + ईयमुन् + औप नियाम् पटीयस very efficacious ता। Qual अप। Here the comparisons, as implied by इयमुन् is with other holy waters and is mental (बीड अतिशयविक्र)।

7 मतेन—मम + ण कर्त्तरि low तन। Qual मूढा। The head was lowered in the act of obeisance it was then that the sage jerked out his handful of holy waters

8 मुक्ता—श्या करणी।

9 अयहीत—रह + =इ तिप् सदाति सदाति, अयह जगत् अयहीत
अयहीत, अहीति त ।

10 अय —अप् water ता Always feminine plural अय
मुमनसो नदा अप्मरममिकता मम एन विंग जल स्वरकलप्यत्तरचरम ॥”

11 Voice— यतीवस आप हरिणा अयहीत or अय द्वित

19 Sage's seat surpasses Sumeru's peak

म काञ्चने यत्र मुनेरनुग्रया नवाम्बुदश्यामतनुर्थविद्यत ।

निगाय जम्बूजनितयिय यिय मुनेरनुग्रहस्य तदा तदामनम ॥१८

Prak—तदा तत् आमन मुनेरनुग्रहस्य तदा तदामन [At the time the
seat surpassed the beauty of the peak of Sumeru] Which
seat ?—यत्र स मुने अनुग्रया नविद्यत [The seat on which he sat =
the sages request] What happened to enhance the beauty
of the seat then ?—नवम्बुदश्यामतनु म काञ्चन (आमन) नविद्यत
[Personally Hari was dark as a new cloud—the seat again
was golden Hence the beauty] But the Sumeru is goldier
throughout without a dark speck—जम्बूजनितयिय मुनेरनुग्रहस्य तदा
जिगाय [That is true but you forget that there is a huge
Jambu tree on the peak of the Sumeru bearing an appalling
crop of dark berries The tree always looks dark with its
load The dark tree on the golden peak and Hari on the
golden seat looked alike]

Prose—नवम्बुदश्यामतनु म मुने अनुग्रया काञ्चने यत्र (आमन) नविद्यत
तत् आमन तदा जम्बूजनितयिय मुनेरनुग्रहस्य तदा तदामन ॥ १८ ॥

Eng—At the time the golden seat on which he sat
frame dark like a fresh cloud as at the command of the sages
surpassed the beauty of the peak of the sumeru to which
charm is lent by Jambu berries १८

Eng—इति अनुग्रह इति नवम्बुदश्यामतनु म मुने अनुग्रया काञ्चने यत्र (आमन) नविद्यत
तत् आमन तदा जम्बूजनितयिय मुनेरनुग्रहस्य तदा तदामन ॥ १८ ॥

Exp—At the command of the sages Hari sat on a golden

3. The seat then surpassed the beauty of
 1. the crest of the famous Jambū
 2. a crop of dark berries 19

1/ —य क घनेति अथ लब्धामतनुं च हरि हने अनुशया काचन
 क घनविकरः ॥ १८ ॥ अथ लब्धामतनुं च हरि हने अनुशया काचन
 विज्ञानदि न य इत्यात्मनेप सू। “अथ इत्युपधा निट् क्” ॥ “तत् आत्म
 न इव यमयमस्यये जम् नोक्तकविश्व { “जम् अभिवधा च राजजम्
 भराजम्” इत्यादि नवरत्न व्यासम् (१) } तथा जनिता जी यत् तत् तयोक्तम्
 [भाषितपञ्चात न यत् यवत् वात् गुणभाष] मुनिद्वयद्वय द्विर्द्विजाय अभिभूतवत्
 इत्यय { सन्नि ॥ इति कुलम् उपमानागुप्रासो सवर्ति ॥ १८ ॥

Notes on Malli

1 The first १ चम् implying a transition (विहार)।
 2 He is the “वेदिना” we have आत्मनयं or विद्य proceeded
 by निदलेः क् by “श्च—” { Charcha } 3 The word
 (जम् जनिता) is च भाषितपुञ्ज { Charcha we have उपवा
 which is also Hence no नुम् { Charcha } 4 We have
 in place of जय “सन्—” { Charcha } 5 There is inter
 mingling of उपमा and अनुप्रासः।

Sara—सुनिता आद्यमी हरि मुवर्त्तितम् भजे। तत्तु मन रीत नवर्द्धयमानम्
 अथ न जम् इत्येव ज्ञातमर्थं मुनिद्वयद्वय कान्वा अतिमिश्र ॥ १८ ॥

CHARCHA

1 काचने—काचन gold काचनम् विहार इति काच + चम् काचनम्
 golden तच्चिन्। Qual यत् (१८ आचने)।

2 अनुशय—अनु + या + चङ् भाव अनुशय command इया। इती
 इया। Out of respect to the sage Ha kept a line after the
 sage had been seated and then the sage commanded him to
 sit down

3 नवर्द्ध—अम् ददाति इति अम् + दा + क् कर्त्तरि अम् cloud
 नवर्द्ध fresh cloud कर्मधा— स इव ज्ञाना उपमानकर्मधा—।

नवाब्दग्रामा तनु चस बहु—। Qual स । A *fresh* cloud is a *dark* cloud, hence the qualifying epithet नव ।

4 नवदिद्यत—नि + दिद्य + लुङ् + त । दिद्यति, दिद्यश्च बल्यति, चविद्यत । By the rule “नैर्विश्व” दिद्य takes the चान्नपद when preceded by the prefix नि । चिच is replaced by क्य in the case of an चनिट् root ending in ङ च स ह and having इ च ऋ in the pen ultimate (See “इत्—”, Malli) दिद्य ends in य and has इ for सपधा । Hence नि + दिद्य + त = नि + च + दिद्य + क्य + त = नवदिद्य स त = नवदिद्यत ।

5 त्रिगय—त्रि + गि + चन । जयति लेप्यति चङ्गिणीत् । By the rule “सुवृत्तिगोत्रे” the त्रि becomes ग with सन and also 17 गि + चन ।

6 जम्बू &c—जम्बू (lem) is our कावजम् । It may stand here either for the tree or for its fruit then जम्बू जम्बू इति जम्बू + चञ् । The चञ् disappears by the rule “तुप् च” । The result is जम्बू in the feminine It is not neuter because the rule “सुवि मुकवत् व्यक्तिवचन” requires the final word to have the gender and number of the original which is here जम्बू in the feminine जम्बू + चिच् + ङ कर्मणि अनिता caused जम्बू अनिता जम्बू अनिता इति—। ताञ्ची यो चस जम्बू अनितयि, बहु—। तस्य । Qual, सुमह्यस्य । The प्रतिपदिक here has चि with a short vowel because it qualifies सुमह्यस्य which is neuter, and then “इत्सी मपुसके प्रतिपदिकस्य” shortens the vowel . Another point to note is—why not जम्बू अनितयिच like वरिच + Malli answers that the word is one that may be applied to male & females &c equally well (भवितुम्) । Such words are optionally treated as masculine in विसक्ति from द्वितीया onwards by the rule “द्वितीयादिषु भवितुम् पुनर्ग मलवम्” । Hence जम्बू अनितयिच if taken as पुनर्ग, otherwise जम्बू अनितयिच । The fruit जम्बू here is in the singular as it stands for the अनिता । Note that the rule “जम्बू वा” allows चच् optionally which does not disappear, and also चञ् which disappears not by सुच् but by मुच् “कले मुक्”—। P 4 3. 163) चच् gives जम्बू चञ्चम् and चञ्चञ्च yields जम्बू चञ्चम् with a short उ because the rule “सुवि मुकवत्—” no longer applies, so the final word cannot be feminine like the original, but neuter as a

आप्तं देव्यं न शीघ्रं वत्त ईश्वरं शीघ्रं क दाहकमन्त्रं विनाशं कारयति ननु कदा
वैराग्यं हिल ॥ २०

Expl—Dark in person and clad in clothes that glittered like liquid gold Hari bore the appearance of the blue ocean clasped by the lambent flames of the adava fire ॥ 20

Mall—स तस्य ति तस्य पुण्यान्मोक्षित काशस्वर मुखरम् [कश्चि
काशस्वर नन्दनदमोपदास्वियम इत्यमर] तस्य भास्वर शीघ्रमानम् चस्वर
यस्य स पीताम्बर इत्यमर कश्चेतराधिपस्य पुण्यान्मोक्षित काशस्वर मुखरम्
इति उपमानपूर्वपदो वक्तव्यो हि उपमानोपापद] स हरि वाक्त्र
पातवदस वाक्त्राय 'सिद्धाभि' ज्वलाभि 'वाग्निह' व्याव 'वदमा निधिरि
समुद्र इव 'विद्युत्' वभा ॥ २० ॥

Sard—सुवर्णोऽपि पीताम्बरी हरि वाक्त्रपातवदसः काश इव वभा ॥ २० ॥

CHARCHA

१ तस्य ऽऽ—तस्य+ज कश्चि तस्य heated heated काशस्वर ॥ ० d
The derivation is under an Bhanuj: ३३५—“कृतस्वर चकरविश्व
भवम् । चत् ।” He also suggests an alternative—“कृता पठितं स्वरा
यन स कृतस्वर । learned Brahman तस्य शीघ्रं श्वे इत्यम् । भास्व
वरत् कश्चि भास्वर bright चस्वर robe तस्य काशस्वरम्, काश—
सन्निव भास्वरम् उपमानकर्मधा— तादृशम् चस्वरम् चम्ब वदु— । Qual स ।
The rule for उपमानकर्मधा—is “उपमान नि सुन्दरवचन ” ।

२ कडार ऽऽ—कडार full Comp “कडारीमृतो दिवसः”, “कडारपरा
वतकलमचक्र” ऽऽ तस्य a zodiacal star supposed to be a daugh
ter of दस्य । मान्दर stain हवि complexion अधिपति इति चधि+पा+
ज कश्चि चधि lord तारायाम् अधिप the lord of the stars, ११,
the moon, इत्यम्— । The principal zodiacal stars are चदिनी,
मरुते, कलिका, रश्मि ॥ १८— १ in all These are regarded as
wives of the moon कडार ताराधिप, कर्मधा— । तस्य मान्दरम्
इत्यम्— । तस्य हवि, इत्यम्— । मा इव हविष्, वच— । Qual मः ।
The rule—is by “सन्तुष्टमनपूर्वम्—” (an e)

३ विद्युते—वि+द्यत्+निट् ए । द्यतन दिद्युत द्यतिव्यन द्य
तिट्—चद्युत ।

En —The lustre of the saṃe blended with the rays of light from the discus armed Kṛiṇa appeared like the beams of the snow complexioned moon at night lodged in the openings between the moving leaves of a tree.

Pr —एष साहसोऽत्रानुपमो द्रुमः श्वेतपद्मस्य चन्द्रोदयेऽप्यनु-
पमोऽत्र । इति 'अहो' यथा अत्रिष्टे चन्द्रोदयेऽप्यनुपमो यथा । इति कविः उच्यते ।
इति पाणिनीयः । अत्रानुपमो विना इदं चन्द्रोदयेऽप्यनुपमो न लभ्यते ।

Expl —Hark! glow was dark like the interior of a tree shrouded in its thick foliage in a moonlit night. The white glow of the saṃe got blended with that of light and appeared like moon beams that get inside the tree when its leaves are agitated by the breeze.

A. B —The simile is a poor one. When two colours are blended the result is one uniform colour. The next verse is based upon this fact.

Mall —रणाङ्गपराविति 'रणाङ्ग' अङ्ग 'परा' यस्य तस्य दूर । "प्रहरणा-
दिभ्यः परा निष्ठासुतङ्गा भवन्ति" इति पाणिनीयः पराविति । 'राशिपरा' इत्येवम् ।
ममूहेन 'मरुति' निमित्ता 'अद्विष्ट' इति अत्र 'राशि' [मरुत्येवम्] इति
अन्यथा अत्रानुपमो अत्रानुपमो 'अद्विष्ट' इति अत्रानुपमो अत्रानुपमो
मूनि' इत्येवम् इति । 'अद्विष्ट' इति अत्रानुपमो अत्रानुपमो अत्रानुपमो अत्रानुपमो ॥ २१ ॥

Notes on Mall

1. The word पारा is final by "प्रहरणा—" (*Clarcha*)

Sara—अत्रानुपमो अत्रानुपमो अत्रानुपमो अत्रानुपमो अत्रानुपमो । तत्र च तत्र
अत्रानुपमो अत्रानुपमो अत्रानुपमो अत्रानुपमो अत्रानुपमो ॥ २१ ॥

CHARCHA

1. रट &c —रट अत्रानुपमो a part of a chariot इति । The axle, the wheel &c. are all parts of a chariot. Lu here it stands for the wheel अत्रानुपमो. By transference of epithets अत्रानुपमो is an iron
disc sharpened at the rim which is a formidable weapon of

offence रथ इ पाणी चम्य वर—। This is a name of Han whose
 prior ११ * ५०० is the वक्र named मुद्रमेव । मन् । *Malik's* rule
 "प्रथमं चम्य" means that in a वक्रमेव, a ५ प्रथमम् word and a
 मन् ५०० follow one meaning a weapon Here रथ is a
 weapon ५ पाणी which is चम्य is placed after it. Usually,
 however ५ मन् and चम्य words lead in a वर—। Thus मुद्रि
 क म चम्य मुद्रिका, श्रित मुद्रिका चम्य श्रितमुद्रिका (SI 10 ante), &c

2 यन्मन्—मन्मन् दत्तौष ।

3 दीपयाम् शक्तिम् lustre तेजम् । तानाम् ।

4 कवि &c—विम्बु lustre तेजम् । अथ विम्बु इत्यन्तम्—। Nom to
 विरजित ।

5 सञ्चिता—सञ्च + च + क कञ्चि blended. Qual अपिदिश ।

6 विरजित—वि + राज + लिट् वर । राजति ते, रराज रेजे, राजिष्यति ते,
 चराजन् वर जित ।

7 चमम् &c—चम + चट् चमत् shaking, moving चमम् । एनाम्
 leaf चमत् interval मात्र इन्द्रियाणि चरन्ति चक्षिण इति यो + चर + च
 अधिकरण निपातनात् शोचर range (of the senses), उपपद्यतम्—। चमलि
 एनामि कर्मध—। तन्नाम् चमरादि, इत्यन्तम्—। चमपलागामरादि शोचर
 एनाम् वर—। Qual चमम् । Here शोचर is expected with चम्
 by the rule "इत्यन्तम्" । Hence we have निपातन in the rule "शोचर
 मन्मन् वर मन्मन् आपच निमन्मन्" ।

8 तुषार &c—तुषार cool "तुषारं ज्ञातम् योत" इत्यन्तम् । मूर्च्छितम्
 इति मूर्च्छ + क्तिन् करणे मूर्त्ति body तुषारा मूर्च्छितम् cool bodied । &c,
 the mood । वर—। Or तुषार snow "तुषारमिद्विदिशम्" इत्यन्तम् ।
 तुषारम् मूर्त्ति the appearance of snow, इत्यन्तम्—। सा ११ मूर्च्छितम्
 वर—। तन्म । The idea is vague in the first exposition मये वधी ।

9 मन्मन्—In चमय in the sense of मन्मन् ।

10 Voice—सञ्चिनितानि अपिलिङ्गिणि शोचरं चमि इ
 विरज ।

22 It appeared as of one colour

प्रफुल्लतापिच्छनिभैरभीषुभि शुभैश्च मन्मच्छदपाशुपाण्डुभि ।
 परस्परैश्च चरितामन्मच्छ्वी तटैकवर्णाविव तो वभूयतु ॥ २२ ॥

Prak—तदा तौ एकवर्णौ इव बभूवुः [At the time the sage and Hari seemed to be of the same complexion] How so?—परस्परं च्छुरितामलच्छवी तौ [They were tinged by each other and so appeared to be of the same complexion] : What shade of colour did they show when tinged?—प्रफुल्लतापिन्दुनिभे शुभे अभीषुभि (इतिता सुनेश्वरि) [The sage was white the rays from Hari not blended with it and the result was that the sage looked neither white nor dark but a mixture of the two] How did Hari fare?—सदृच्छपागुपाद्युभि शुभे अभीषुभि (इतिता हरेश्वरि) [The dark body of Hari was suffused over with the white rays from the sage and he too looked of the same colour as the sage] . .

Prose—प्रफुल्लतापिन्दुनिभे सप्तच्छपागुपाद्युभि च शुभे अभीषुभि परस्परं च्छुरितामलच्छवी तौ तदा एकवर्णौ इव बभूवुः ॥ ११ ॥

Eng—At the time the two appeared as of the same complexion having their spotless figures tinged by each other with pure beams like full blown *Tarala* flowers and white like the pollens of the *Saptacchada* flower . .

Leno—“हारा परमेश्वरः सप्तच्छपागुपाद्युभि च शुभे अभीषुभि परस्परं च्छुरितामलच्छवी तौ तदा एकवर्णौ इव बभूवुः ॥ ११ ॥”

Mall—प्रफुल्लति । प्रफुल्लतीति ‘प्रफुल्ल विकसितम् [फल विकसने इति धाता पचाद्यञ्चलम् । फलनिष्ठायां “अनुपसृगात् अत्रचीवङ्गाञ्च” इति निपातनात् ‘प्रफुल्लम् इत्यत्र इति चीरञ्चाम् ^१] ‘तापिन्दुः’ तमाश्रयं पुष्पं तपि लम् [‘फलं शुक्लं’ इति तद्वितलुक् । “निहीनं प्रसवे मध्यमं” इति अनुसृजलम् ^२ । “हलन्त्यञ्चलम्” इति तापिन्दो-पि” इत्यमरः] । तेन सहस्रे ‘प्रफुल्लतापिन्दुनिभे [निन्दमसामलत्तं चक्षुःनिविष्टं । अतएव “रुद्रतरुपञ्चमीः निभमडा” इत्यादिप्रतीकारोपमाया ॥” इत्यमरः ^३] सप्त छपा एवानि पशुं यन् इति ‘सप्तच्छवी’ इत्यमरः [“मत्पशो विमललक् शरणी विषमञ्च” इत्यमरः । “सप्तच्छवी” इति विषयं वीर्यस्यैव सप्तच्छादिवत्” इत्यादि अर्थः ^४ । तत्र तापिन्दु-

वत्] । तस्य कृपाणि ममच्छानि तेषां पांशुवत् (१) पाण्डभि शुभे अभीष्टभि
 च्छो, चरगिभि [“अभोषु प्रवृद्ध रश्मी” इति भाष्यतः] ‘परस्परं च दुरित’
 दक्षित अमल दत्ता च्छो, लक्ष्मी यथा तौ [हव्यारभीष्टाणाम् (च १) अवयवा-
 वयविभावात् मन्त्रिद्वयः] तौ हविगारदां तदा एकवर्त्ता इव बभूवतु [उभय
 एव सन्त न तभोरपि सवाश्रीयो गङ्गायमुनामङ्गम इव स्थित्तिन्दुमौलमक्षिभामभन
 म २ कश्चित् एकौ वत् प्राक्वमव । तन्निमित्तं चयम् अन्वयार्कवर्त्तनीतिप्रका’] ३२११

Notes on Malli

१ फुल्ल \c — This ends with चच of the पचादि class after फुल्ल
 to open Kshirasvamin says that by the rule “अनुप—”, फल
 with निष्ठा added must give प्रफुल्ल (Char) २ Here the तद्धित
 elided by the rule “फल मुक्” (Char) It is neuter because
 “विहोम—” (all words signifying produce (fruits, flower &c) are
 in the neuter) ३ The विवृद्ध does not contain all the constitu-
 ents of the समास (अनुपदविवृद्ध) । Hence it is that अमर says
 “रुहतर—” (Char) ४ A numeral when compounded
 may imply बीजा as in सप्तपत्नी so says the भाष्य । ५. The भाष्यत
 says अभीष्ट means प्रवृद्ध reins and रश्मि rays ६ हवि and अभीष्ट are
 treated as अवयव and अवयविन् hence spoken of as different ७
 उभय &c — By the mingling of the two तैत्तिरीय a single shade
 like that got by the mingling of the lustr of crystal and sap-
 phire appeared in both as at the confluence of the Ganges
 and the Jumna And to that is due the surmise (अनुदेया)
 of their having the same shade

Sura—श्यामता इव चकन्ता च कषे इति रात्रिदयम् उभयव सयमान् इति
 हविगारदौ सवर्त्ता गतौ ॥ २२ ॥

CHARCHA

१ प्रफुल्ल &c — प्रफुल्लति विकसति इति प्र + फुल्ल + चच करि प्रफुल्लम्
 full blown तापिन्दु is तमाल माल when meaning the tree
 But तापिन्दुस्य विकारं पुष्पम् इति त पिन्दु + चच तापिन्दुम् Tamala flowers
 प्रफुल्ल तापिन्दुम् कस्य— । प्रफुल्लतापिन्दु न सदृश इत्यत्र प्रफुल्लतापिन्दुनिभ-

looking like full blown Tamala flower a शत—of प्रकुञ्जतापिण्ड and निभ of the निन्दसमाम् class है । Qual अभीष्टम् । Malli here notes the following peculiarities —(a) Why not derive प्रकुञ्ज from क्ण to open (विक्रान्त विकरणे) with the affix क्ण ? The answer is क्ण + क्ण = कुञ्ज no doubt but if an अपसम say ष precedes then त will not change into न and the form will be प्रकुञ्जत । The rule is “अपसमोत्तु पुञ्जचोवकणोत्तुवा” which distinctly says that पुञ्ज, चोव, कण उच्चार्य are allowed with न *only when no अपसम precedes* । So with प्र we shall have प्रकुञ्जत प्रचोवित प्रकणित प्राज्ञाधत । (b) Why is the Tamala flower तापिण्डम् and not तपिण्ड ? Answer—The disappearance of चण is by लृक् for लृप् । If it were the latter, the form would indeed be तपिण्ड for the flower, because the word to which चण् is attached is masculine (see under क्ण, sl 19) In the case of लृक् there is no such restriction and we have the matter by “दिङोन्म— (Malli) The लृक् is by the Varttika “पुञ्चमूल्य वल्लभम्”—In the case of पुञ्च which is a विकार and मूल which is an अवयव there is irregularity i.e. sometimes the चण् is retained sometimes it disappears by लृक् sometimes again by लृक् । The present is an instance of लृक् Malli “लृक् लृक्” is a little misleading having no direct application to our case, it merely introduces the लृक्प्रकरण । (c) Why is प्रकुञ्जतापिण्डनिभ a निन्दसमाम् ? Ans—Because we cannot give a वाक्य containing निभ in the sense of महज । प्रकुञ्जतापिण्डस्य निभ does not mean प्रकुञ्जतापिण्ड न महज । This is obvious from अमर where we find “सुहृत्तर—” i.e. निभ सुहृत्तर &c mean कृष्ण *only when they are first in a compound* No वाक्य being possible the समास cannot be dissolved i.e. i is a निन्दसमाम् । “निन्द सनम निन्दसमाम् ददा विददा नन्नि”—*Bhashya*

अभीष्टम्—अभीष्टम् इति । क न of the द्वि in अर्था । The comparison of अभीष्टम् with तपिण्ड is not a happy one The poet means अभीष्टम् was like the lustre of तपिण्ड not like the तपिण्ड itself.

3 गुम्—गुम् इति गुम् + न कर्त्तरि गुम् because । Qual अभीष्टम् ।

Tip — Pr ८

1/ — १. न नि । युगलकाल प्रतिमहता^१ आत्मनि उपसंहृता
 अथवा जीव जन नय अन्तरि^२ हर 'यन्तां तनी 'अन्ति मविकार' मवि
 सारम आस अतिपु [आस अन्तरन नर] तत तनी दृष्ट 'तदाधनाभ्यसन'
 सुधर- । मधर मधता [पचापु] 'मुद मकाया' न 'ममु' अतिरिच्यते
 का २ [वतुद अन्तरमधरनपयान वपुवि अन्तरन म नि इति कविधीटीकसिद्धाति
 मज्जन स्वत सिद्धस अमन्त्र अन्तरनितता अतिरिच्यते । हा अ सुदामन मन्त्र-
 वि असन्त्राता मन्त्रासन्त्रादपा^३] ॥ २२ ॥

Notes on Malli

1. Here the printed texts have प्रतिमहताकाल which seems to be a slip for प्रतिमहता । 2. अनुदंश &c.—The अनुदंश is अति मयोक्ति because the natural excess of the joy is treated as identical with the excess represented by the bold statement of the poet that no room was found in the inside of frame that was wide enough to hold the fourteen worlds, and this अति मयोक्ति is of the kind in which असन्त्र is stated when actually there is सन्त्र because असन्त्र of the joy is described though there was सन्त्र of it within

Sara—मुनरामनान ज्ञाती इव^४ । कृष्ट इदमापु^५ वहि मन्त्रिनी,
 भूत् ॥ २२ ॥

CHARCHA

1. युगल &c.—युग a cycle of सन्त्र रीता जीवर, अणि । प्रति + सम + द + क कर्मणि प्रतिमहता withdrawn आत्मन् beings जीव (Malli) or दृष्ट body "आत्मा दृष्ट धनी जीवे स्वभावे परमात्मनि" इति विद् । युग-अन् end of the cycle, इतन्— । मन्त्र काल the time of the end &c इतन्— । युगलकाल प्रतिमहता आत्मानो जन, वदु—(Malli) अ १ । १ withdrawn the creation at the end of a *Yuga* तत् ॥ २२ ॥ अन्तरि । We render जीव as *creation* because life in it Or we suppose there is *creation* at the end of the cycle । आत्मा of हरि and the आत्मा at the end of the cycle ।

in fully developed ~~ब्रह्मा~~ and the other was ~~contracted~~ ~~दीप्ता~~ ।
All the worlds rested in full manifestation in the contracted
body yet the joy found no room in the fully developed body
of Hari । This is a better explanation in ~~ब्रह्म~~ now means ईश ।
and we expound दुकानद्वान् कल्पद्वये प्रतिमं हतं कुर्मह्यः सदीक्षित
'ब्रह्मा' सन् ईश यन् तस्य &c Also see Note 6 below

२ जग्गि—यस + क्तिप् कर्भटि (Sec Sl :) Nom to आसत ।

3 मविज्ञाणम्—वि + ज्ञ + घञ भाव विज्ञाण manifestation तम्
अथ ज्ञ—। Qual चामत।

4. वासुत—व सु + लङ्ङल । वाम् वासावक १८ वामिधन वासुत ।

5 ससु -सा + भिज् उभ । Measured (intransitive) माति गर्भा
मापति, यमापेत् । १७११ सुद

6 कैटभ &c — कैटभ name of a mighty demon that was slain by हरि । कैटभ इति कैटभ + टिप् + इप् कृत् हरि कैटभम् the slayer of Kairabha उदयस्तम् — । तस्य । मरुतिषु मरुत्तम कैटभश्चिन् &c are proper names of Vishnu । After महाप्रलय हरि enjoyed sleep (धर्निद्रा) for a very very long time His first creation was ब्रह्मन् who appeared seated on a lotus that sprang from the navel of Hari The Lord's Car was accumulated gave birth to two mighty demons नय and कैटभ who at once made a rush towards ब्रह्मन् to eat him up The Lord was aroused by the appeals from the terrified ब्रह्मन् and slew the demons Com "नाभिप्रदं त्वुदयस्तमं सप्तदशमं प्रथमं धाम । यम् युगलोचितयाम्निद्रं संदृश्य भक्तान् परधीक्षिष्यत ॥"—Rc ५५

7. तदाधनं &c—सम्+भू+चक्ष् कर्त्तरि मञ्ज् इति तदाधनम् approach, vastā. सम्+भू+चक्ष् कर्त्तरि मञ्ज् इति that which happens तदा धनम् तदाधनं whose wealth is penance, वच—। तदा धनम्—the visit of the sage, इत्यनु—। तदा धनम् arising out of the visit of the sage, मुद्रमुपा । Or तदाधनं ध्यायमानं सन्निविष्ट इति तदाधनं ध्यायमानं + सम् + भू + चक्ष् कर्त्तरि । Or तदाधनं सन्निविष्टम् इति सम् + भू + चक्ष् कर्त्तरि न सन्निविष्टम् तदाधनं ध्यायमानं सन्निविष्टम् वचम्, वच—। Qual मुद्रः । The latter is Mall's usual way of expounding such cases, it is difficult to see why he discards it here

Expl—Hari's eyes opened wide with joy at the sight of the sage who was like a second sun. But lotuses open at the sight of the sun. Hence Hari was rightly called lotus eyed (पुष्परीकाक्ष). Also see *Prak*

Mallī—निदाघति । निदाघम् उच्यते 'धाम' किरण यस्य तदोष्णम् ["निदाघा योऽप्यकालं स्यात्तस्यैवास्तुनोरपि" इति विश्वः] अर्कम् 'इव' चर्चि 'हो'चितम्' चर्चिततन्म 'मुनिम् (चर्चि) चर्चितत्वं ["चर्चितमग्निम्" इति लृट् लक्षणात्प्रवर्तनीयम् । "कर्मप्रवर्तनीयपुरुष इति श्रौतम्"] सुदा विशाखम् उपपत्तौ' उपपत्तौ [कर्मप्रवर्तनीय निपातः] अतएव चर्चितता' प्राप्ता 'श्री' यावन् न तदाप्ति ["इक्षोऽपि विभक्तौ" इति शुभाश्रमः] विभक्तौ 'विभक्त' ["गन्धमास्तु" इति शुभभाषः] 'उ' इति पुष्परीकाक्ष इति' एव 'कुरु' अभवत् [स्यात्प्रवर्तनीय श्रीविश्वभाषायां चर्चि पुष्परीकाक्षस्य चर्चि' पुष्परीक इव चर्चि' इत्येव इति अवयव' लक्षणे पुष्परीकाक्ष इति व्यक्तम् चर्चिप्रवर्तनीयम् । विभक्त' 'कुरु' टाभिवत्' इति यदाहपुष्परीकाक्ष काव्यविद्वत्स्य निदाघधामानमिव इति उपमासाधनत्वात् चर्चिप्रवर्तनीय'] ॥ १४ ॥

Notes on Mallī

1. निदाघ means योऽप्यकालं, उच्यते and स्यात्तस्यैवास्तुनोरपि । 2 It is a कर्म प्रवर्तनीय in the matter of लक्षणे by the rule "चर्चि—" (*CharcFa*) वितीया is by the rule "कर्मप्र—" (*CharcHa*) 3. It ends with the अर्थ कर्म by निपातन (*CharcHa*) 4 The augment तुम् is by the rule "इक्षो—" (*CharcFa*) 5 The तुम् is absent by the rule "गन्धमा—" (*CharcHa*) 6 Because the eyes displayed the character of the lotus from manifestation of beauty in presence of the sun, therefore the meaning of the constituents, viz, "One whose eyes are like lotuses" is seen here, so evidently ह- वत्स rightly named पुष्परीकाक्ष । 7 Here there is intermingling of चर्चि हारस as of चर्चि and चर्चिन् because the काव्यविद्वत्, of the kind in which the हनु is got from the sense of a पद, introduced by विभक्त and कुरु टाभिवत् is dependent upon the उपमा raised by निदाघधामानमिव ।

Sarg—इदं एव द्वितीयं चर्चिन् न मुनिः । तद्वचनं च चर्चिचर्चि मृतरा

विकृतं न दृष्टं । तन्मन्त्रं च विद्या युग्मगीति इव च । अन्तः, अन्तःकर्मदा इत्यद्वयम् ।
 १३ कर्म । तदा स न युग्मगीति इति युग्मगीति नाम आसीत् ॥ २४ ॥

CHARCHA

१ निदाघ १८—नितरां दहते अनेन इति नि+दह+घञ् करणे
 निदाघम् that which burns, i. e., hot, because a hot body burns,
 उष्णम् । नि+घ धाम अनेन hot rayed, i. e., the sun, बहु—। तम् ।
 Dan case with कृनिम् । निदाघम् here in the neuter presents no
 anomaly because the rule "घञ्मन्त्र" directs the masculine only
 when the affix is भवे । Comp ईषणि in "ईषाण्यहीयान् सुतस्यदे
 स"—Bhatti

२ अधिदाघितम्—दीधिति beam, glow &c. अधिगतं दीधितय अनेन
 अधिदीधिति that which has acquired lustre, बहु—। तम् । Qual.
 कृनिम् । This epithet gives the reason why the sage was like the
 sun. The बहु—is by "आदिभ्यां धातुशब्द बहुव्रीहिकरणपरमोपच"—(ante)

३ सुदा—सुद+ङिप् भवे सुद १०१ तथा । द्वितीया ।
 ४ विज्ञागम्—वि+ज्ञा+घञ् भाव opening तम् । कर्म of the
 क्रिया in उपेयुगी ।

५ सुनिम्—अभि योने रथा । See next
 ६ अभि—Stands for अभिपत्य (aiming at) which is a transi-
 tive verb Its कर्म is कृनिम् । If we drop ल्य it is no longer a
 verb and cannot have a कर्म । It has a कर्म, hence it is called a
 कर्मप्रवचनीय—that which had declared a कर्म (कर्म प्रोक्तव्यम्) । It
 now gives द्वितीया in the लृषच् (a m) which is no longer the कर्म ।
 The aim of विज्ञान क्रिया is सुनि । Here the rules are (1) "अभि
 र्भावे"—अभि is a कर्मप्रवचनीय when लृषच्, इत्यधस्तात्त्याज् or नोपधा ।
 implied (2) "कर्मप्र"—There is रथा in connection with a
 कर्मप्रवचनीय ।

७ उपेयुगी—उपेयाय इति उप+ङ+निट् स्थाने बहु उपेयिम् ॥ १०
 which attained ति (neuter 1st case dual), उपेयुगी । Qual विज्ञानम् ।
 Decline उपेयिम् thus in the neuter —उपेयि उपेयुदा उपेयिणि ।
 उपेयुदा &c like विदम् । The fem = उपेयुगी । It नियतम् here
 Mall refers to the rule "उपेयिमाननाद्यानन्चालय" ।

8 विनीचने—विनीचन आभ्याम् इति वि+लाच+लुट् करण eyes ते ।
कर्म of विभक्त which see

9 विभक्त—भृ+ण्ट कर्त्तृणि carrying Qual स । विभक्त is inad-
missible (see under चक्रासतम्, sl 8) Here इत् being a क्त in the
कर्त्तृवाच्य, the कर्म is विनीचने remains अनुक्त । Yet we do not
get वही in it by the rule “कर्त्तृकरणो कृति” This is due to
the prohibition “न लोकाद्यन्निटाम्बनर्धत्तम्—” ।

10 अधिहित &c—अधि+यि+क्त कर्मणि अधिहित assumed अधि-
हिता यो आभ्याम् वच्— । ते । Qual विनीचन । Mail's rule means—A
neuter base ending in इ, उ, ऋ, ए takes नुम् before a सुप् begin-
ning with a vowel The प्रतिपदिक is अधिहितयि which ends in
इ and the सुप् here is चो (altered into इ), a vowel, hence अधि-
हितयिचो । Compare जन्वप्रतिपदिय, sl 19 .

11 पुष्परोक्त &c.—पुष्परीक्त is white lotus Here by trans-
ference of upth is it means इत् पुष्परोक्त । पुष्परीक्त (i. e., पुष्परीक्ष-
इत्) अधिष्ठा इत् इति पुष्परीक्ष+अधि+इत् समासान्त=पुष्परोक्ताच् । इति
गर्भे १मा । The rule for वच् is “वच्चीडा सकथ्यदा स्वाहात् वच्” ।

12 इति—This means एवम्, i. e., यन्म प्रकारेण । Do not say
इति means एतम्, /is for then कृत् will become क्त टम् । Construe
स कृत् अभवन् he became disclosed In what capacity?—
पुष्परीक्ताच् इति i. e., is पुष्परीक्ताच् ।

13 Voice—विभक्ता तन् कृत्तेन अभूत् । [Do not change
पुष्परीक्ताच्] ।

25 Hari speaks smilingly.

सितं सितिन्वा सुतरां मुनेर्बभूव-

सारिभिः सोधमिवाय लभयन् ।

द्विजावन्वियोजन्याकरांशुभिः ।

शुचिस्मितां वाचमवोचदधुतः ॥ २५ ॥

Frst—एद अनुत शुचिस्मिता वाचम् अबोचत् [Now, with a plain
smile, Hari commenced to speak] Why do you refer to the
smile?—सित मुने इत् सुतरां सितिया लभयन् अबोचत् [As he spoke,
the white person of the sage became whiter still, and that was

[because of the smile] : How so ?—मौषमिव वपु विस्तारिभि दिशावलि
मन्त्रनिमाङ्करोद्युभि नितिद्या लब्धयन् [Just as a white washed house
looks whiter when clothed in moon shine at night so the rays
from Hari's teeth exposed through the smile rendered the
white bodied sage whiter still] 25

Pros.—अथ अच्युत विस्तारिभि दिशावलिमन्त्रनिमाङ्करोद्युभि मित मुनेर्दपु
मौषमिव मुतरा नितिद्या लब्धयन् यचिदिता वाचन् अवाचन् ६ १४ ३

Eng.—Now, with an artless smile Achyuta uttered a
speech causing whiteness the more to attach to the (white wash-
ed) mansion of the white body of the sage through the spread-
ing rays of the moon in the guise of the rows of teeth 25

Ich.—एकमेव अच्युत ईदृशं हास्यं दर्शितं कथा वदन्ति न । तादात्म्यं तु हास्य-
कृत्या वदन्ति अत्रापि नि २० इदं च लेखेन तां च नूतनेन अतिरिक्तं च
वदन्ति तुल्यः २० ३

Expl.—See *Pros.* [Now with to speak Just 25 a
whiter still] 25

Mal.—मितिमिति । 'अथ' प्रथमोक्तपदमन्त्रान्तरम् 'अच्युत' इत्युक्ता
'विस्तारिभि अभीष्ट प्रसरति ["दन्तलमाभीष्टा" इति विलि] 'दिशावलि
दन्तपङ्क्ति ["दन्तविमालाया दिशा" इत्यन्तर] सेव व्याज कपट दन्त
तद्वत् इत्यर्थः । अवाचो निमाङ्करोद्युः । तन्म अयमिति किरको 'मित' ह्यभावगुणं
'मुनेर्दपु' लीध प्रासादम् इव मुतराम् अयमम् [अयमाल (+ अययचान्) आम्
प्रत्यय] नितिद्या' धावत्येन प्रयोज्यकता लब्धयन्' व्यापारयन (+ प्रापयन्)
अतिधवलरत्रिचय [लभरन् मुनिरपि सनप्रासादकत्वं अन्वयेत्यात् 'मतिकुहि—'
इत्यादिना अतिवक्तुं कर्मत्वम् । तदाह वामन —"सर्ममवयवात् विषयो कथं
कर्मत्वाकर्मत्वे" इति । प्रानुपसन्ननन्त्यर्थे ॥ कर्मत्वमव इति रहस्यम् । २०
इति तुमायन] 'अविच्छिन्नो वाचमवोधन्' उक्तवान् [नृवा वच दश लृट् २१
सुटि वधादय] । "इव उम्" इत्यायाम् गुणः । अथ मौषमि १ २०
मितिद्या लब्धयन् इत्यसम्बन्धपातिशयोक्त दिशावलिमन्त्र निमाङ्करोद्युभि
दन्तविमालाया निमाङ्करोद्युभि च मितो नेरपस्यात् समुचितः २१

Notes on Malli

1. चिनि is the affix by the rule "इहलभ—" (*Char*) . चिनि means दन्त विग्रह अष्टज । 3 The affix is चाम after the अच्य स followed by तर । 4 Here लभ is प्राप्ताय रति being subordinate so the root being prominently ^{अच्य} इहलभ, the अधिकता does not appear as लभ by the rule "रतिवृद्धि—" (*Char*) Thus says Yamana— 3s लभ involves motion in its sense so with चिन् the अधिकता may or may not be the लभ । The secret is if रति is prominent and प्राप्ति subordinate the अधिकता must be the लभ । 4 Here there is concurrence of चयद्वारस from independence of one another—of the लयना in माधनिव the अतिशयोक्ति of the character of अमृत्व (?) in विलिखा लक्ष्यन् and the चयद्वार (?) from the establishment of unreality by words such as इह &c in विज्ञावलिख्याश्रितिकाराश्रमि ।

Sara—चय इतिवाचनदद । तस्य च दक्षताभि सुनर्धन्य वपुर्धन्यतर दक्षिणी ॥ २५ ॥

CHARCHA

- 1 मितम्—मि+त कर्मणि मितम् white तन् । Qual वपु ।
- 2 विलिखा—वित+लभिच् भाव मितिमा whiteness तन । चतुर्धे प्रयोगे कर्मेरि श्या । Thus—मितिमा वपु लभन whiteness attaches to the body Adding चिच्—चतुत (चतुक्ता । e प्रयोगक) विलिखा (चतुत प्रयोग कता, । e, अधिकता) वपु लभयति । See लक्ष्यन् below
- 3 सुतरम्—सु+तर+चाम् । Qual लक्ष्यन् । Mall refers to the rule "किमितिङ् अच्यचन् चामु अत्रयप्रकृते"—When तर or लभ attached to किम an एकगम word, a लिङ् or an अच्य, चाम comes in provided it is excess does not attach to a दृढ ।
- 4 विमरिभि—वि+रु+चिनि चामोल्ने कर्मेरि विमरिन् spread over, pervading ३ । Qual विज्ञावलिख्याश्रितिकाराश्रमि ।
- 5 लक्ष्यन्—लभ+चिच् इह कर्मेरि । Qual चतुत । Mall's rule "इहलभ" means that लभ (verb) लभ when an affix begins with a vowel follows but no in लद् लाद् लङ् विधिलिङ् and लिङ् । For the rule "इतिवृद्धि" "इहलभ" चयद्वारकर्मकादन्धिकतां च दी"—see ante. The meaning of the quotation from

Vamana will be clear from his illustrations. As an example of प्रत्ययस्य रति Vamana cites "दीपिकासु कुसुमानि विकारं लभन्ति त्रिभिः प्रत्ययसु". Here the चलिन्ना form was कुसुमानि विकारं लभन्. In this लभन् means प्राप्नुवन्ति, i. e., there is प्रति in case. But what is understood by विकारं प्राप्नुवन्ति i. e., the part of motion in the petals of the flowers is intended. If petals were in a certain position when closed and they moved away from that position to open, hence motion (रति) is prominent and attainment of a new position (प्रति) is subordinate. Thus the root is prominently लभ् and the rule "रतिवृद्धि—" applies. We therefore say प्रतिभाम् कुसुमानि (चलिन्ना कर्म) विकारं लभन्ति. His instance of मृगयमर्जना प्रति is this very verse from Magha. When we say मितिना वपु लभन्ते we mean मितिना वपु प्राप्नुवन्ति, but is any motion, prominently implied thereby? No, motion comes in only in as much as मितिनाम् which was absent is now present, which is motion by implication only. So the root is prominently प्राप्ताय and remotely लभ्, the rule "रतिवृद्धि—" does not apply and the (चलिन्ना) does not become कर्म. Hence चनात् मितिना (चलुक्त चलिन्ना) वपु लभन्ति &c.

6 दिज्ज &c—दिज्जाता इति दि+जृ+ङ् कर्त्तरि दिज्जा twice born, i. e. teeth. The न् in दि is included in the compound मुञ्जशा र्ज्ज् कर्मभक्त. आदलि or आदलो row दि+अज+अम् कर्त्तव्य व्याज. ७८ दिज्जा करोति इति दिज्जा+ह+ट् कर्त्तरि दिज्जाकर moon. दिज्जानाम् आदलि दिज्जावलि इत्यम्—। दिज्जाकरस्य अश्व, इत्यम्—। दिज्जावलि व्याज एवाम् दिज्जावनिव्याजा in the guise of the row of teeth, वपु—। ते एव दिज्जाकराश्च, कर्मधा—। सै । श्या in the कर्त्तव्य of the क्रिया in लभन् ।

7 शुचि &c—शुचि pure i. e., artless श्चि+क भावे श्चित smile शुचि श्चितमस्याम्, इह—। ताम् । Qual वाचम् श्चितपूर्वाभिभाविता is a महापुरुषलक्षणम् ।

8 अशोचन्—शू or श्च+मुञ्त्तिप् । Conj App There is no tautology in वाचम् अशोचन् because here श्चम् is qualified by

गविक्षिताम् Even in the absence of the epithet it could be argued that as the speech (वाच) is detailed below we might say—वक्ष्यमाणा वाचम श्रोतव्यम् and thus avoid tautology.

1. *Force*—अत्रातेन लभ्यता वाचक्षिता वाचं श्रोतव्यं ।

10. *Remark*—Here comparison is implied of वपु with हाथ and of दिग्गवनि with निष्ठाकर । Put निष्ठाकर is treated as identical with निष्ठाकर while वपु is left distinct from सौच । This sounds harsh and will take a lot of deletion.

26. *Harī describes the sight of Varada sight*

हरत्यघ सम्प्रति हेतुरेष्वत शुभस्य पूर्वाचरितै कृत शुभै ।

शरीरभाजा भवदीयदर्शनं व्यनक्ति कालवितयेऽपि योग्यताम् ॥२६॥

Prak—What did Harī say?—भवदीयदर्शनं शरीरभाजा योग्यता व्यनक्ति [When a mortal is favoured with a sight of you the fact proclaims his fitness for it] How say?—पूर्वाचरितै शुभै कृत भव दीयदर्शनम् [He must have acquired meritorious deeds in the past and is now rewarded with a sight of you] Past merits do indeed procure worthiness—भवदीयदर्शनं कालवितयेऽपि योग्यता व्यनक्ति [Such a sight secures worthiness not only in the past, but in the three stages of time—past present, future] How is that?—सम्प्रति अत्र हरति [Well in the first place the sight is procured by Past worthiness which speaks of the past. As for the present does not the sight itself forthwith cleanse the seer of all sins?] True but what of the future? एष्वत शुभस्य कृत भवदीयदर्शनम् [The sight removes sin as well as ensures blessings in the future] 26.

Prose—भवदीयदर्शनं शरीरभाजा कालवितयेऽपि योग्यता व्यनक्ति—सम्प्रति अत्र हरति, एष्वत शुभस्य कृत, पूर्वाचरितै शुभै कृतम् ॥ २६ ॥

En—Thy sight discloses worthiness of the embodied in all the three stages of time—(1) removes sin in the present causes blessings to come is caused by merits earned in the past 26

Gen—॥२६॥ शरीरभाजा भवदीयदर्शनं व्यनक्ति कालवितयेऽपि योग्यता व्यनक्ति—सम्प्रति अत्र हरति, एष्वत शुभस्य कृत भवदीयदर्शनम् [The sight removes sin as well as ensures blessings in the future] २६ ॥

Prak — See *Prak* and *Eng* above.

Mall — इति ॥ भवदीयदर्शनशरीरभागां दृष्ट्वा चाम् इत्यत्र [“भजो नि”] ‘कान्वितय’ भूतादिकान्वितये ‘अपि योग्यता’ परिव्रता ‘अन्वक्ति’ गमयति । कुत ? ‘सम्यति’ दशनकाल ‘अत्र’ पाप ‘इति’ । ‘उच्यते’ भाविन ‘अभय’ देयस्य हेतु । तथा ‘पुत्राचरित’ प्रागनुष्ठिते ‘गुणे’ सूक्तते ‘कुतम्’ । एकैकान्यापि कार्यजन कारयन्त न पुमि मूकतसमवायस्य अचयमग्नः । अत एतादृश दर्शनं कथं न प्राप्यम् इति भावः । [अथ इति ॥ आदिवाक्यवयस्य अदस्य शरीरत्यादिवाक्यवयस्योक्त्या वाक्यावहतुक्त्या काव्यनिर्गमनद्वारे १] ॥ १६ ॥

Notes on Mall

1. We have here नि by the rule “भजो नि” । 2. एवम् &c — Thus it indicates an assemblage of merits in the individual, in all the stages of time, as cause and effect 3. अत्र &c — Here the अत्रद्वार is काव्यनिर्गमन of the kind in which the हेतु is got from the import of a sentence because the sense of the three sentences इति &c = put up as the हेतु for what is said in शरीरभागां &c.

Sara — इति भवान् इति विजयि कान्वयं दक्षिण पुत्राय सर्वं गमयति । आदी तावत् भूत सुक्तत कृतमासीत् तेषां ज्ञात दर्शनम् । ततो वर्तमाने पापस्य भाविनि च काले भवत्यम् ॥ १६ ॥

CHARCHA

1. सम्यति—अव्यय meaning अपुना present time

2. उच्यते — आ + उ + लृट् ध्याने शत्रु (भय) = उच्यन् to come. तस्य । Qual गुणम् । एति, हेतु, अत्रात्, इत्याय etc.

3. पूर्व &c — आ + पर + क कश्चि वाचरित practised पूर्वम् वाचरितानि पूर्वाचरितानि practised in the past सुप्पुषा, ते । Qual गुणे । पूर्व in such compounds usually appears last as in “क्षिप्रवभवतो मया परिणीतपुत्रा” — *Sakuntala* Act V. But such a position is only आपित by the rule “भूतपूर्वे चरत्” and nowhere विहित in Sanskrit. Hence as “आपकक्षि न सवन” — what is only आपित = not universal — so पूर्वनिपात, as here, is also available Comp. “पुत्राचरित इत्यो” ख हि परिचरते” — *Sakuntala* Act VII

which none thicker exists—the gloom of ignorance—has been dispelled by thee] How?—प्रमद्य अमध्यता गते तज्जामि [By throw out a immense mass of light] It seems to be a peculiar sort of gloom—यत् तम विद्यन्तु भागुना न समभावि [It was the gloom which the sun could not remove], How could the sun remove it?—अपव्यासदृष्टभागुना भागुना न समभावि [He could not] His thousand rays were of no avail against it] 27

Prast—जगति अपव्यासदृष्टभागुना भागुना यत् तम विद्यन्तु न समभावि अमध्यतम् अद (तम) अमध्यता गते तज्जामि प्रमद्य त्वया नुप्रम् । Or—जगति... (तम) प्रमद्य अमध्यता नुप्रम् १२०॥

For—This unsurpassed gloom in the world, which the sun with an inefficient thousand of rays was unable to check, has been forcibly quelled by thee with lights that attained countlessness (Or—has been quelled, lights that forthwith attained countlessness) 27

For—स गार्हव्ये वे अज्ञानं अकारं अहं उद्धारं अकथं वा किंनरं ह्यं दूरं कश्चित् पादव नहि, तादा अगनि अमद्य किंनरं कश्चित् दूरं कश्चित्कथनं । २१॥

For—The sun fights gloom in the world but he cannot touch the gloom of ignorance. How can he, with but a poor supply of a thousand rays that are all used up in combating physical gloom. So unto you devolved the task of relieving the mental gloom and, provided as you are, with countless rays, you succeeded quick and very well in your work. 27

Mall—जगतीति । 'जगति अपव्यासा' अपरिच्छिन्ना 'सदृशं भागुना' अशरीरं यत् तम 'भागुना' अर्थेण ["भागुनाऽकंठराशेण" इति वैजयन्ती] 'यत् तम विद्यन्तु निवारयन्तु 'न समभावि' न श्रेष्ठ [भावे नुप्र] अविद्यमानम् उद्यमं यस्मात् तत् 'अनुपमं सभाधिकम् 'अद तम' भोक्तव्यकम् 'अमध्यता गते तज्जामि प्रमद्य त्वया नुप्र' इति । अतः प्राप्यदर्शना भवान् इति भावः ["नुद विद—" इत्यादिना विख्यातं निश्चयत्वमात्रं] । अत्र उपमानादानीमुन्नेराधिकाप्रतिपादनान् व्यतिरेकान्तरं ॥ १२०॥

Notes on Malli.

1 भानु means चर्क हर, अशु । 2 The ऋ becomes न option-ally by the rule "नुदविद"—(Chr.) 3 Here the अनङ्गार is व्यतिरेक because the sage is spoken of as having surpassed the sun which is the standard of comparison

Sara—जगति वाद्य तमो भानुना निरस्तम मन्थम, चाभ्यन्तरं तु भवतेव ॥ २६

CHARCHA

1 जगति—See sl. 1 for deriv. of चरन् । अर्थ नी ।
2 अपय्यात &c—परि + अप + ऋ कर्त्तुं पय्यात gone all round , hence परिच्छिन्न measured Comp. "परिच्छिन्नभाषर्हि न मया न च विदुः"—*Ann. 11a* Or—received all round i.e., received in full hence प्रपूर enough sufficient Comp "पय्यातपुष्पवक्रा-वन्मती", "अथाप पय्यातकलो मन्थिना" &c न पय्याता अपय्याता unmeasured all measured (Malli) : insufficient, नञतत्—1 सहस्र one thousand. अपय्यात सहस्र भानव कम्य having an all measured (अपरिच्छिन्न) thousand of rays (Malli) Or, having an insufficient thousand of rays, वच—1 तेषां । Qual. भानुना । Note that the two different interpretation of अपय्यात as above ultimately yield the same meaning

3 निदनुम—नि + दन् + नुमुन भावे to check

4 समभाषि—सम् + भृ + लुङ् भावे । अनुकूलता is अनुभा ।

5 समश्रु—अद्य meaning वयम् । Construe समश्रु वनद्यत तमे-
Or प्रसन्न मुद्रम् ।

6. वनद्यतम्—अविद्यमाना मया कम्य वनद्यत courties, वच—1 तस्य भाव समानता । सम । Note the contrast—The sun has only one thousand rays, you have a countless number Hence you succeed where he fails.

7. वद—Malli construes दन् तम्. निदनु न समभाषि, वद तदा मुद्रम् i.e., he takes दन् and वदम् as correlatives. But दन् and तदा are usually deemed as correlative—"दन्तोदितमन्त्रम्" । We therefore avoid connecting दन् with वदम् by a different construction thus :—अनुकूलम् वद तम् तदा मुद्रम्, उन् भानुना निदनु न

समन्वि । त इदं cur । subsequent clause hence it
 ७ ५ । त इति in the correlative तद् । “दृष्ट्वा
 उपरव क रत्नम् ७५ ८ नात् तच्छब्दश्च च छलम् । Compare यद् in “यादा
 ७५ ८ तत् पदम् कृत भिमजामनुमन्मन न सुतां त्वया न म मुनिर्विमन् । मुष्टे
 तत् दृष्टम् स्वम् पतीकृता नृवरिणाम् यम् — Sakuntala Act V & C
 २२म्—नृ १० अ १५) + क कर्मणि नृप् or नृत् । Mallis rule is—
 नृ “३० २० वा धा ङीष्ठीऽथत्वरणम्” ।

अनुत्तमम्—उद् high अतिशयम् उन् + धति उद् + तम्प् उत्तमम्
 ८१८१ अविद्यमानम् उत्तमम् अस्मात् than whom no higher exists
 of the degree । अह— । तद् । Qual तम् ।

१० तम् — loon (sun) also *delusion* (sage) “राही ध्वाने गुपी
 तम् इत्यमर इव here १० तमाशुत्त whence Malli renders मोहात्मकम् ।

११ *lose* — भातु भातु समशुत् त्व मुद्रयान् (or गुणयान्) ।

१२ For a similar sentiment cp “न केचन दरीमन्त्र भावता
 २३००० ५ । अस्मिन्महापाशे म रजसापि पर तम्”—Hum ५१

28 *Idea continued*

कृत प्रजाक्षेमकृता प्रजासुखा

सुपात्रनिक्षेपनिराकुलात्मना ।

मदोपयोगिऽपि गुरुस्त्वमचयो

निधि श्रुतीना धनसम्पदामिव ॥ २८ ॥

Prak—प्रजामजा कृत सुतीना निधि कृत [The creator made you a
 receptacle of Vedic knowledge and thus you were able to
 dispel the gloom which the sun could not remove] Put the
 world is vast and ignorance pervades it all over—धनसम्पत्ति निधि
 दिव गुरु श्रुतीनां निधि त्वम् [You are a vast receptacle like the well
 known *Nidhis* of wealth such as Samkha—Nidhi Padma Nidhi
 &c] Where is the likeness?—मदोपयोगिऽपि अक्षय निधि [Innu-
 merable people receive knowledge from you it witnesses yet
 your stock of knowledge remains full This is like the *Nidhis*
 of wealth that are inexhaustible though constantly drawn
 upon] Suppose I forget that what I know—सुपात्र निक्षेपनिराकुलात्मना
 प्रजामजा कृत त्वम् [Such a contingency will never arise The

creator knows that well. He has placed his knowledge in a worthy person and his mind is at ease on that head. He acted like the wise head of a family, the lucky possessor of a Nidhi of wealth who rests in security after having placed his Nidhi in a suitable receptacle.] What was the good of all that?—*प्रज-वमजता प्रजामृजं कृतं* [The Creator wished that his creation might profit by the knowledge he acted thus for their sake. Let the family head lead his Nidhi in a secure place for the good of his children.] 25

प्रसे प्रणाममन्त्रं सुप्रसन्नचित्तं भवाम्भवात् प्रणमन्तं त्वं धनमभ्यामिव
मतीं मन्त्रं पश्यन्ति चित्तं गुरुं निधिं हतं ॥ ३८ ॥

८३ — With a nd relieved of care from a deposit in the right place the pro of of ben s who worked for the good of h s creation e e pas he n ght receptacle of th Vedas like one sut ls we h inexhaustible even tho h constant d a n upon S

୮୩ — ବଡ଼ିକଣ୍ଡା ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁସାରେ କାବ୍ୟର ବି ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ବୋଲି ସମ୍ମାନିତ
କରିବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ବିଷୟ ସମ୍ପର୍କର ନିଷିଦ୍ଧ ହାତରେ ଯାହା
ହଜୁରୀ ମନ ଥାଏ ତାହା ନୁହେଁ । ୨୪ ।

First—The power to remove the gloom of ignorance of the world to which I refer is a gift unto you from the Creator himself. He sent you out to the world as the inexhaustible repository of Vedical knowledge and now rests at ease with the thought that the knowledge is safe and well placed. Also

[illegible]

सम्प्रदायद्वारा समाधर्मव्यवस्थापकतया जगत्प्रतिष्ठादितुना महादृष्टा दर्शनं कस्य न
 द्वाध्यम^१ इति भावः । [अतः जन्मातमाध्यात् अथोऽयं दृष्टविपर^२ (१)
 इत्याह] ॥ २८ ॥

Notes on Malli.

१ पक्षे \c —In one case through study and in the other
 through endlessness. २ Who should not be proud of a
 view from people like thee who contribute to the stability of
 the Universe by regulating right and wrong through the insti-
 tution of the schools of Sruti? ३ This is a view regarding
 the subject matter (?) and the provident householder) because
 of similarity in words only.

Sara—vel Malli—श्रुतिसम्प्रदाय इति भावः ।

CHARGHA

१ प्रजा &c —प्रजाता इति प्र + जन् + कर्त्तरि भूत प्रजा creation,
 also offspring. अथ welfare प्रजाया चैव, इत्यन्तः । प्रजाचैव कृतवान्
 इति प्रजाचैव + कृ + क्तिप् भूति कर्त्तरि प्रजाचैवकृत् one who acted for the
 good of the creation (also—for the good of his progeny), उपपद-
 तन् । तन् । Qual प्रजापृजा । The reference is to a past act, so
 the क्तिप् is भूत also it is after कृ । Yet the rule "सुक्तस्यप—" (see sl 14 under अयुष्टकृतम्) is no bar, because that rule im-
 plies three restrictions only, viz.—(a) If the उपपद^१ is any one
 of सु कर्मन् &c, the root being कृ and the affix in the past
 (भूत), we must have क्तिप् and no other. Thus कमे कृतवान् gives
 कर्मकृत् and not कर्मकार with अन् । (b) With the same उपपद,
 and the affix क्तिप् in the past (भूत) we must have the root कृ
 and no other. Thus पाप कृतवान् gives पापकृत् with क्तिप् but पाप
 कृतवान् gives पापमात्र with अन् । (c) With the same उपपद, root
 and affix we must have the क्तिप् in the past (भूत) and in no
 other tense. Thus पुण्य कृतवान् gives पुण्यकृत् with क्तिप् but पुण्य^२
 करोति or करिष्यति yields पुण्यकार, with अन् । We have therefore—

(i) restriction of affix (क्रियेव), (ii) restriction of root (कृञ एव), (iii) restriction of tense—सूने एव) । But the उपपद is not restricted In other words if कृप् is to be attached to कृञ् in the past (सूने) the उपपद need not be सु कर्मन् &c It is available with any उपपद whatever Hence प्रजापति कृतवान् प्रजापतिमकृत् । “स्वादि चेष इति नियमाभावात् अस्मिन्नापि उपपदं कृप् । शब्दकृत, भाष्यकृत—*Bhatte*”

2 प्रजापति—प्रजा कृतवान् इति प्रजा + कृञ् + कृप् कर्तरि भूय प्रजापति the Creator also the present उपपदतन्— । कृप् च इति कृप् । तन् । Decline प्रजापति—प्रजापतिः । प्रजापतिम् । प्रजापतिम्—प्रजापतिम् । एवम्भ्यम् is seen in the Bhashya hence avoid प्रजापति &c भवमाभावात् “कृन्मध्यस्य कृ” इति कृत् वाधित्वा तदादित्यान् य ततो जगत्वन उ ।

3 सुपात्र &c—सु worthy also strong पात्र *pot* is also vessel, नि + लिप + घञ् भाव निचयः । *sparta* also *depositing* निद्र + धा + तुल + चच् कर्तरि निराकुल *ca*), unconcerned च कल mind सम्भन पात्रम् सुपात्रम् । *orthy recipient* also *strong vessel* प्रदितम्— । तकिन् निचयः । *sparta to a worthy recipient* also *placing in a strong vessel*, सुपात्रम् । निराकुल आका चक्ष निरात्रात्र, वच— । सुपात्रनिचये निराकुलम्, सुपात्रम् । तन् । Qual प्रजापति

4 मदा &c—मदा always, चक्षयः । उप + धृञ् + घञ् भाव उपदा *imparting*, also *draft* मदा उपदा उपदा । तकिन् । भवेत् ।

5 दृष्ट—*maht*, also *head* । Qual निधि ।

6 चक्षयः—चक्षिन्मन् चक्ष चक्ष, वच— । Qual निधि ।

7 निधि—नि + धा + णि चक्षिन्मन् *receptable* also one of the well known निधि such as *पुत्रादि* पदनिधि &c.

8 सुतोनाम्—सुतोनाम् इति सु + तन् कर्म सुतोनाम् the Vedas ताम्नाम् ।

9 धन &c—धन + पद + कृप् भव धनम् *accession, accumulation* धनम् धनम् *accession of wealth*, इति— । ताम्नाम् । धनम् धनम् = धनम् नि धनम् the wealth is accumulated This is by the maxim—*धनं धनं दृष्टं धनम्* ।

10 इति—इति निराकुलम् प्रजापति तम् चक्षयः दृष्ट निधि इति ।

पचान्नरप्रसिद्धी" इति यद्व्याख्यानात्*] ययसि विषय 'केन लब्धत' न कनापि
इत्यर्थः । कृताद्यताया इवताभावान्* इति भावः [भावे लट्] ॥ २६ ॥

Notes on Malli

1 इयमुन is the affix by "द्विवचन—" (Char) डीप् is attached by "उगितय" (Char) गुञ् b-comer सर by "प्रियाप्सर—" (Char) The चरचात्ताय says चरचा implies पचान्न (alternative) and प्रसिद्धि (notoriety) . Because there can be no limit to the sense of satisfaction

Sara—इदंनमेव कृताद्य पुन यद्वद कथमय । सत्य प्रभूतमपि संज्ञा लब्धय
मालम् ॥ २६ ॥

CHARCHA

- 1 विनीकनन—वि + नीक + नृाट् भावे विनीकन si_uht तेन । २२१ करणे ।
- 2 एव—चरचरणे । Adds emphasis to विनीकन । Just a glimpse of you and I am cleared of sin
- 3 तव—कर्मणि मही ०५५५ to the लृत् in विनीकन ।
- 4 कृतार्थ—यद्य object प्रयोजन he means the object of life कृतार्थ चर one whose end is gained चर— । The end of every desire is satisfaction of soul See next
- 5 निर्वर्जित etc—नि + वर्ज (हिसया भवति) + ञ् कर्मणि निर्वर्जित desroyed, removed चरम् s n निर्वर्जितम् चर चनेन that which has removed s n, चर— । तेन । Qual. विनीकनन । Removal of sin ensures salvation So this epithet explains how he is कृतार्थः ।
- 6 हृदि—Still i. e., though कृतार्थ though I have nothing else to desire, yet This indicates that what follows is superfluous or incongruous
- 7 सुष्ठु—सु + मृत् + च कर्मणि d sious of heaton Pred adj to चरम् ।

8 श्रीरम्भा—इदंmomentous इतिग्रन्थं मुदं इति दुर्धे + इयमुन + डीप् निरुम् = सर + इयमुन + डीप् = सरम् more momentous सा । Qual.

30 *Harī isṭh Narada about his arrival there*

गतस्मृहोऽप्यागमनप्रयोजनं वदेति वक्तुं व्यवसीयते यया ।

तनोति नम्रामुदिताम्भोरवो गुरुस्तवैवागम एष घृष्टताम ॥३०॥

P 30 — एष आगम एव न तं घृष्टतां तनोति [The fact that you have come, is so important that I am at the point of death] Which emotion is this?—इति आगमनप्रयोजनं वदन् तं वक्तुं व्यवसीयते तं घृष्टताम् [I am about to die about the fact of your coming] This emotion only grieves me and I am pained by your coming. Why do you call this grief necessary?—इत्यर्थः—आगम इति वक्तुं व्यवसीयते [It is necessary because you know that you are past all desire I ask you to be objective of the fact] The actions of one without desire must be without objection. The actions of the devotee after the object are self-contradictory and interfere. How is my this emotion the right one?—इति अस्मिन्मतेन तत्र आगम [I have said this even without the fact of my coming] I have no other purpose and hence I am sure that perhaps there must be some reason for your coming to me. 30

Pras.—“गतस्मृहोऽप्यागमनप्रयोजनं वदन्” इति वक्तुं व्यवसीयते, अर्थात् तद्वदन् इति एव तत्र आगम एव न तं घृष्टतां तनोति ॥ ३० ॥

En —The mouth is approached itself from which has sprung the emotion of self-importance prompts me to the impudence that prompts to speak thus—“Tell me the object of this is this with all due respect” 30

1 n —“गतस्मृहोऽप्यागमनप्रयोजनं वदन्” इति वक्तुं व्यवसीयते अर्थात् तद्वदन् इति एव तत्र आगम एव न तं घृष्टतां तनोति ॥ ३० ॥

Ex —See *Pras*

1 f 1 —इति अस्मिन्मतेन तत्र आगम इति वक्तुं व्यवसीयते अर्थात् तद्वदन् इति एव तत्र आगम एव न तं घृष्टतां तनोति ॥ ३० ॥

अथाहं धृष्टमा नवीति विस्तारयति [तनु विस्तार । नन् । भवतो नि स्पृहतेऽपि
देव्यान्प्रश्नः प्रतीकनन्वया सावकाशं प्रश्न इति भावः ॥ ३० ॥

Notes on Malli

1. नन् & attached भव after the root मा । 2. You have
conjectured but as the wise do nothing without an ob-
ject there is room for my question

Sadā—अथ सदा य मनसामनोचरीऽपि भवान् आगत इति आत्मनि ज्ञानादरी
धृष्टाऽपि संज्ञा । तथा निरीक्षाऽपि भवान् किमीकृत इति प्रष्टुमिच्छामि ॥ ३० ॥

CHARCHA

1. गत &c.—गत past स्पृह+अङ् भावे स्पृहा desire, तथा
स्पृहा चर one who has nothing to ask for, बहु— । Qual त्वम्
understood

2. आगमन &c.—प्रप्रीयते अनेन इति प्र+पुञ्ज+णिच् सुाट् करण प्रया
जनम् object आगमनस्य प्रदीजनम् the object of the visit, इतन्— । तन् ।

3. व्यवमीयन्—वि+अव+ली+मट् त भावे being tried, अति,
मृष्टा, सात्यति, अमात् असाहीन् । Nom यथा ।

4. तनीति—तन+मटति । तनीति तनुते, तनाय तेने, तनियति—ते,
अतनीन्—अतानीन्—अतनिष्ट—अतत ।

5. —The plural for the singular and dual is optional by
the rule “अवदी हवीश” ।

6. उदित &c.—Malli takes उदित in two ways—(a) उद्+इ+ञ्
कर्त्तरि उदित arisen, (b) वद्+ञ् कर्मणि उदित declared, मुद्+अण
वीर्यम् esteem, importance The exposition is different with (a)
and (b) Thus आत्मनि वीर्यम् आत्मवीर्यम् self esteem सुदृशम् ।
उदितम् आत्मवीर्यम् अनेन अथन् वा through which has come self
esteem, बहु— । Or आत्मनि वीर्यम् आत्मवीर्यम् own importance,
इतन्— । उदितम् आत्मवीर्यम् अनेन that which has declared its own
importance, बहु— । Qual आगम । This exposition does not
suit our case, Malli wants to say—That which has declared
my own importance But आत्मन् cannot be twisted here into
that sense, If we say आगम, आत्मवीर्यं उदति the आत्मन् clearly

goes with चाग्रम , so in चाग्रम उदितान्तराग्रम which is only another form of the first statement, the चाग्रम belongs to चाग्रम । उदित from वद् should therefore be rejected

7. चाग्रम — चा + अग्र + अच् भावे चाग्रम ॥ ३१ ॥

8. उदितम् — पूर्य + क कर्त्तरि पूर्य impudent, तस्य साव पूरता impudence । ताम् । The impudence lies in asking for the purpose of one who is purposeless. See *Prak.*

9. *Voices* — “यत्तच्छृणु उदितम्” या अर्थमिति यद्वदन्त मुखाणां एतेन नर चाग्रम सा पूरता त्वमेव or ताग्रम् ।

Remark—For similar sentiment see introduction page 3

31 *Varata replies*

इति सुवर्त्तं तमुवाच स व्रती

न वाच्यमित्य' पुरुषोत्तम त्वया ।

त्वमेव साक्षात्कर्त्तव्य इत्यतः

किमस्ति कार्य' गुरु योगिनामपि ॥ ३१ ॥

Prac—इति सुवर्त्तं त स व्रती उवाच । What did he say ?—हे पुरुषोत्तम त्वया इत्य' न वाच्यम् [You being the Soul Supreme you should not say so] Well, then what is your object ?—योगिन-मपि चत गुरु कार्य' किमस्ति [You say so because I am a Yogin But for a Yogin too no momentous object can exist except this] Except which ?—त्वमेव साक्षात्कर्त्तव्य इति चत । [Except the fact that you are to be realised, I have come to see you, Your sight is the only object with all Yogins] 31.

Prose—इति सुवर्त्तं त स व्रती उवाच—हे पुरुषोत्तम त्वया इत्य' न वाच्यम् । योगिनामपि त्वमेव साक्षात्कर्त्तव्य इत्यतः, गुरु कार्य' किमस्ति ॥ ३१ ॥

Eng—To him who was talking thus the ascetic replied—O Soul Supreme, you must not speak thus. What important aim is there of ascetics even, barring this, that you are indeed to be made manifest to their senses ? 31

P. १—“इति सुवर्त्तं त्वया इत्य' न वाच्यम्” इति पुरुषोत्तम, योगिनामपि त्वमेव साक्षात्कर्त्तव्य इत्यतः, गुरु कार्य' किमस्ति ॥ ३१ ॥

Mall — इति वृत्तमिति । इति वृत्तं त' इति 'स प्रती मुनि 'उवाच' ।
 किमिति — न युक्त्याप्तम् युक्त्युपपत्तिः ["न निहारणे" इति वृत्तमसामान्यविषयः]
 'तथा इत्य' गतस्य ह्यपि" इति ॥ वाच्यं निष्पद्यमानं च यद्यप्युक्तमसामान्यमिति
 भावः तत्तु न— योगिनामपि तन्मयं साक्षात्करणीयं प्रत्यक्षीकर्तव्यं 'इति अतः'
 अस्मात्प्रसक्तं गतं क' य' किमिति न किञ्चित् इत्यर्थः । तस्मात्तु प्रतीकमानस्य प्रत्यक्षीकरणं
 इति भावः ॥ ३१ ॥

Exp — See *Prak* and *Eng* above.

Notes on Malli

1 १ वृत्तमप्युक्तं is prohibited by the rule "न निहारणं"
 (*Charcha*) 2 No there is no room for a query after any
 other object

Sara—अव्ययसाक्षात्कार एव परमं प्रतीकं तत् किमिति प्रतीकमानसं तर्क
 यति ॥ ३१ ॥

CHARCHA

1 इति—Thus or this Refers to the immediately pre-
 ceding sloka not the whole speech

2 वृत्तमपि—वृत्तं कर्त्तरि वृत्तं speaking तम् । Note the
 वृत्तमपि । It implies that Hari had not finished his speech
 when the sage interrupted him. Here we can say neither that
 the कर्म of the speech goes to the कर्त्ता nor that it does not
 go to him—there is no question about the कर्म at all. Hence
 we may use the अव्ययपद or परस्मैपद indifferently. In the अव्ययपदे
 we get वृत्तमपि with जानच् ।

3 प्रती—अतः १०४, १८, the १०४ of asceticism तदस्य अस्तीति
 प्रती + इति भवत्येव । Nom. to उवाच (वृत्तं वाच + लिट्प्रत्ययः) ।

4. वाच्यम्—वाच + ण्यन् भावे (चविधित्तं कर्म root) to speak. If we
 attach ण्यन् कर्मणि then we have वाच्यम् utterable and वाक्यम् speech,
 sentence. The change of च into क in connection with ण्यन् १८
 व्यवस्थित (restricted) by the rule "वचोऽण्यन्संज्ञायाम्" ।

5 इत्यम्—अनेन प्रकारेण इति इत्यम् + चतु । Thus अथय । This

shows that वच here is treated as वचर्मक because न वाचमित्येवम
means—you must not *speak thus*, not you must not *say this*

6 पुरुषोत्तम—पुरुष soul उद्+रूप उत्तम the highest. पुरुषेण
देह पुरुषोत्तम the Soul Supreme निदसनास of the दत्त—class तत्
सबुद्धौ । Here Mallis वाक्य does not contain the word उत्तम,
१८, he gives वसपदविषय । The reason is he takes the word
as १ मन्त्रा, and a मन्त्रादस्य has no वाक्य—“मन्त्रा सुमुद्रागोपाधि । तत्र निय-
मनाम् एवधम् । न हि वाक्येन मन्त्रा रच्यन् — *Vrit* । “नन्य समन्तो निद-
सनाम् यद्य विदहो नास्मि”—*Bhishya* दत्त—is available by the
rule “मन्त्रायाम्” । But this will not hide the दसी from the
compound because अनुक् सन्तो is enjoined in such cases by
the rule “वपदनात् सवयं मन्त्रायाम्” । The final form then is
पुरुषोत्तम । The difficulty may be met by treating the word as
an ordinary compound and not a मन्त्रा Thus पुरुषोत्तम उत्तम
पुरुषोत्तम, सुमुद्रा । We call it सुमुद्रा because दत्त—is no longer
available The sense is the *the highest* and as there can be
but one *highest*, it serves all the purposes of a मन्त्रा though it
is an ordinary attributive Mallis remark “न निद्रा—” is to
explain why he avoids the वहीत्— । He means this ‘there is
निद्रारथ in this case and both वही and मन्त्रा are proper विभक्तis
in पुरुष । But with the वही we cannot have a दत्त—owing to
the prohibition “न निद्रा—” । Hence the necessity of a दत्त— ।
This is misleading. According to वैद्य there is no निद्रारथ here.
Simultaneous presence of three things are necessary for निद्रारथ
—(i) the part singled out (निद्रादनात्), (ii) the whole, (iii) the
basis of selection (निद्रारथहेतु) These three are not present
here. So it is a case of देह वही and the prohibition does not
apply. Thus पुरुषोत्तम देह पुरुषोत्तम as a मन्त्रा, or पुरुषोत्तम दत्त,
पुरुषोत्तम an ordinary attributive which serves the purposes of
a मन्त्रा (See above). Do not forget that even with निद्रारथ
there is no bar to compound पुरुषोत्तम देह or पुरुषोत्तम उत्तम
पुरुषोत्तम, only the मन्त्रा is not a दत्त—but a सुमुद्रा । The pro-
hibition is of दत्त—only, not of सुमुद्रा also.

double meaning of मोक्ष the epithets also have two senses Thus

(i) मोक्ष=salvation प्रतिरोधक hindrance, अचतुर्न unpractised मनस्विन good hearted, अपाय fall (ii) मोक्ष=escape, प्रतिरोधक robber, अचतुर्न unbeaten मनस्विन stout hearted (this suits both cases), अपाय danger “न लोके—” इति यही निवेदन उपेक्ष्य इदम् अतुल्य कर्मणि द्वितीया एव

8 मनस्विन—मन चक्षु अस्मि प्रयत्नम् इति मनस+विनि मनस्वी stout hearted तस्य । मत्वर्थोऽ affixes may be attached in different senses thus —“भूमनिष्पत्तयाम् निन्दयति इति शायम् । मस्यैऽस्मिन्निविद्यता भवति मनुवादय ॥”

9 अदभुमि—अय १५ ar adjective here meaning प्रायः that which is to be reached अया भुमि destination कर्मधा— । Or अय front अये भुमि the goal ahead मृदमुदा ।

10 निरपाय १८—अय+अय+अय भाव अयय a step back fall, or, अय+अय+अय करणे अपाय danger मम+यि+अय भावे संज्ञा resort निरत अयय अद्यात् निरपाय पराजित (मोक्ष=salvation), also safe (मोक्ष=escape) वत्— । निरपाय मय्य अया वत्— । Qual अदभुमि ।

11. *Voise*— तया मय्यया अदभुमा (अयन) ।

33 *Hari* is पुराणपुराण ।

उदामिताय निगृहीतमानमे

गृहीतमध्यात्मदृशा कथञ्चन ।

वहिर्विकारं प्रकृते पृथग्विदुः

पुरातनं त्वा पुरुष पुराविद ॥ २३ ॥

Prak—पुराविद त्वा पुरातन पुरुष विद [You are known as the Primal Soul to those that are versed in ancient lore] Do you mean I was the first creation?—वहिर्विकारं पुरुष त्वं विद [They know you as outside creation—uncreated] Do you take me for Prakriti?—इदं पुरुषं उदामिताय विद [No You are different from Prakriti and stand alto, then independent to what Prakriti does You are the Eternal Soul] But as such how am I known at all?—निगृहीतमानमे अदामिताय कथञ्चन इति त्वम् [You are indeed

सी,पि तमेव "तत् त्वमसि" इत्यदिवाक्ये रेखाश्रयणम् । तस्मात् तमेव साक्षात्करणीय इति मुक्तम् इति भावः ॥ २२ ॥

Notes on Mallī

१ तत् &c — 'Well salvation follows from a sight of Purusha as distinct from Prakriti not from a sight of me'—Apprehending this objection he says "That too is thyself" in उदामितारम् &c २ An अश्वयीभाव in the sense of विभक्ति ७८ is the समाधान by the rule "चतुर्थः" । ३ Himself unaffected because of being unrelated to Prakriti though Prakriti works for him ४ Full of knowledge all knowledge ५ The state men "मूलप्रकृतिः—" (Char) and Srutis like "चक्षुःशक्तिः—" (Char.) so declare ६ That it is this because identity is seen from statements like "तत् त्वमसि —Thou art That

Sara—कथंमोक्षं पुत्रादिपि तमेव । अतः मुक्तं तमेव साक्षात्करणीय इति ॥ २२ ॥

CHARCHA

१ उदामितारम्—उद + अ + त + इत् कर्त्तरि उदामित्ता sitting aloof तमः । (Qual) पुत्रवत् । (Comp — "तद्भिन्नमृतामृतं त्वर्हत् पश्यति" ।

२ नियतम् &c —नि + दृष्ट + क्त कर्त्तरि नियतम् restrained मन एव इति मनस् + चत् कार्ये मनसम् mind नियतम् मनो है । &c the it had turned their mind back from the external world च — (Qual) अन्तर् underood

३ शरीरम्—Self realised (Qual) पुत्रवत् ।

४ अश्वयम् &c —अ क्त self दृष्ट + क्त कर्त्तरि दृष्ट sight आत्मनि इति अशि आत्मन् + तत् सम साक्ष आत्मनः आत्मनि अश्वयीभावः । It is समाधानम् । अश्वयम् दृष्ट्वा अश्वयम् दृष्ट्वा the sight turned towards self समाधानम् । तत्र । इति in the करण of the नियम शरीरम् । By the rule "चतुर्थः" in चतुर्थी—ending in चत् takes तत् as समाधानम् after । We have अश्वयम् instead of अश्वयम् by the rule "द्वितीया समाधानम्" ।

५ कदम्ब—कदम्ब is an अश्वयम् implying indefiniteness, कदम्बम्

s ne comp und It means somehow or other, with great difficulty

(बहिरकारम्—बहिर् an अव्यय meaning different from, 'out of'. वि + क्त + घञ् कर्मणि विकार transformation effect, विकारेभ्यो बहिर् अव्ययी— It is neuter तत् । Qual पदम् । अप परि, बहिम् and जे अव्यय of the root वृज् are compounded into an अव्ययी— It is पदम् words by the rule "अपपरि—" (Mall) By महदादिभ्यो जे Mall refers to the Karika सूत्रप्रकृति— "Tatitrahānumudī In this प्रकृति स अविकृति next come महन् &c seven in number which are प्रकृति as well as विकृति then follow 16 that are विकृति and 4 lastly comes पुद्गल which is neither प्रकृति nor विकृति । Hence बहिरकारम् excludes all the intermediate 23 between सूत्रप्रकृति and पुद्गल । It may mean either सूत्रप्रकृति or पुद्गल, which of these is intended will be clear from the next

प्रकृत — क्त + क्तिन् कर्मणि भाव वा कृति work, प्रकृष्टा कृतिरणा प्रकृति the first cause (सूत्रप्रकृति), वृज्— । तस्या । The प्रकृति is optional by the rule "वृजिन्निनागनाभिश्चतोर्याम्यतरस्याम्" । Hence प्रकृत्या पुद्गल is also allowable प्रकृत पुद्गल—different from प्रकृति eliminates सूत्रप्रकृति and leaves पुद्गल only

8 विट—विट् + लट् चलि । Conj App

9 पुरातनम्—पुरा is अव्यय meaning प्राक् days of yore तव भव इति पुरा + लट् or लृट् । See चिरन्तन, Sl 15 पुराच is an optional form got by निपातन in rules like "पुराचपोक्तेषु ब्राह्मणकथ्येषु" "पूर्व कालैकसर्वैरनूपुराणनवकैवला समानाधिकृतम्" &c

10 पुराविट्—पुरा प्राच्युक् चिन्ति इति पुरा + विट् + क्तिप् कर्मणि, उपपदतम्— ।

11 Voise—पुराविट् त्वम् शृणोत उदाहिता पुरातन पुद्गल शिखरे ।

54 Hari's works

निवेशयामाशिय हेलयोद्धृतं फणाभृता छाटनमेकमोकम ।

जगत्त्रयैकम्यपतिम्बुमुखकैरहोश्वरस्तस्माशिर सु भूतनम ॥ ३४ ॥

Prak—त्वम् अहोश्वरस्तस्माशिर सु भूतम् निवेशयामाशिय [You converted the thousand heads of Vasuki the snake king, into so many pillars and placed the earth on them] What were the pillars

for ?—कषावताम् शोकम् एकम् उच्यते कादृज भूतल निवेद्यामाश्रित्य [Snakes lived in the nether regions exposed to the inclemency of the weather. You very kindly set up the earth on these pillars as a high roof to their abode]. It was a difficult work, was it not ?—जगद्धैक्यपति ॥ इत्या उच्यते भूतल निवेद्यामाश्रित्य [Difficult no doubt. But you are that unrivalled mason who made the three worlds to you it was an easy task. You lifted the earth up, with the greatest ease and placed ॥ on these pillars]. 34

Prose—नगरस्यैकम्यपि तत्र इत्युक्ता उद्धृतं प्रकाशनाम शोकम् एकं द्वादश
भुतलम् उद्धृतं चण्डीनरसुखिनि सु निवेद्यमासिध ॥ २४ ॥

Eng—You, the sole mason of the three worlds placed on the tall tops of the post like serpent king the earth lifted with ease—the matchless roof for the abode of the hooded horde 34

Penq—କାମାଗି ଯିବାବେଳେ ବହୁଳ ସ୍ୱାଦିତ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇ ଛାଣିବା ପରି
 ଲାଗୁଥିବା ଏହାକାମାଗି ଯିବାବେଳେ ଟିକା ଖସିଯିବାର କୁହାଯାଉଥିବା ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହାସ୍ୟକଳା
 ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ।

Expl.—What a wonderful mason you are ! You converted the thousand heads of Vasuki the snake king into so many pillars, lifted the earth up with the greatest ease and placed it on them as an admirable roof to the abode of snakes who were so long exposed to the inclemency of the weather. 34

Mañu — एव भगवती निर्देष्टव्यपदमुक्ता मन्त्राणि प्रस्तुतोपवीरितया सुगुणमन्त्रिण
 वङ्गिभिर्भाति निवेद्यमानि इति । 'उत्तरादय उक्तमपि' एकाधिर एकमिन्दी
 च ['अपत्तराधिपत्तिं तालि हृदयमिति' इति वेदवत्] 'तु ईदृश' उक्तं
 वराहविराज इति भाव 'अपत्तराधिपत्तिं' च उक्तं मन्त्राय ['अपत्ति, मन्त्र
 आदि' इति विज्ञ] 'एक उक्तं' आदिपद 'मन्त्रम्' उक्तं 'उक्तं' 'अपत्ति' इति
 एव एव 'अपत्ति' इत्य 'अपत्ति' मन्त्रम् उक्तं च अपत्तिमन्त्रे इति भाव 'निवेद्य
 मानि' निवेद्यमाना अपत्ति [विद्यमाना अपत्ति लिटि दत्त । 'उक्तमपत्तिमन्त्रं लिटि' इति
 अपत्तिमन्त्रे । अपत्तिमन्त्रमपत्तिमन्त्रे इत्युक्तमपत्तिमन्त्रं लिटि दत्तमिति
 दत्तम्] ३३३

Notes on Malli

1 Having thus described the characterless nature of the
 1: 1 (personal) he now belauds him in six verses,
 1: 1 on the निवश्यामाजिघ in his *personal* character because
 that so is for the matter in hand. 2 व्यपति means अधिप,
 राज्ञः प्रभुत्वमिति मतिः । 3 We have लृच् of निट् after विच् with शिच् ।
 4 The अलङ्कार निट्
 परस्परितद्वक्त्रे हेतुः the णिट् and the अणिट्द्वयं are related as
 cause and effect

5 अ—कामः ॥ नामभवन भवता । शयन्य निरासि एव तस्य लब्धमहसम्,
 सप्त पञ्च संप्रतिष्ठ पितृन् ॥ ३४ ॥

CHARCHA

1 निवश्यामाजिघ—नि + विच् + शिच् + निट् लृच् । Conj App The
 rule “हल—” (Mall) means—ह भू or चम् is subjoined in निट् to
 the root कास and roots got by adding affixes

2 हलया—हला case तथा । प्रकृन्दादि श्या ।

3 लृत्तम्—उद् + लृ + ण कसणि lifted Qual भूतलम् । The
 allusion is to the वराहवतार । Comp “ततः समुत्प्लव्य धरो सदृशो
 महाबराहः स्फुटपद्मवीचनः । रसातलान्त्पलपत्रहरिभः समुत्प्लव्यो मौलः दवाचनो
 महाम ॥”

4 कथाभताम्—कथा दिभति इति कथा + भृ + शिच् कर्त्तरि कथाभत
 those that bear hoods लपयन्तः— । तेषाम् ।

5 वादनम्—वद् + शिच् + लृच् करण roof तत् । Qual भूतलम् ।

6 एकम्—अद्वितीयम् incomparable Qual वादनम् ।

7 आश्रम—आश्रम house तस्य । Malli also gives आश्रय
 shelter as a meaning. But it is doubtful if the poet intended
 a distinction to be made between *shelter* and a *house*

8 अगतं &c—जगत् the worlds (Sl 1) तस्य अवयवा अन्त्य इति
 वि + अवच् लृच् a trait तस्य is also available giving त्रितय as in
 “अनन्ति कल्पवितयेऽपि दोग्धात्”, Sl 26 व्यपति lord mason एकदासी
 व्यपतिः the sole master or, wonderful mason कर्मधा— । अगता
 तस्य दत्तम्— । तस्य एकव्यपति, दत्तम्— । The sole master of the

three worlds or *the wonderful mason that made the three worlds* Qual लम।

9 छन्दके—See *ante* Qual चहोदरस्यगिरिमु।

10 वहि &c—ईष्ट इति दश + वरचू कर्त्तरि ईद्वर the lord चहोदरस्य दश्वर the serpent king Vasuki, दत्त—। म एव मन्त्र the post of the serpent king कर्मधा—। तस्य शिरासि, दत्त । नेष्टु । चधि दन्ते । Here Malli has शिखम्=*top* also *head* The latter however, is not available if चहोदर is taken as a लक्ष्य । The exposition then will have to be लक्ष्यद्वयसि शिरासि लक्ष्यशिरासि the post of head, कर्मधा—। चहोदरस्य लक्ष्यशिरासि, दत्त—।

11. भूतलम्—The earth We may also construe—भूतलम् कलम् भूतलम् चोक्तम् एकं द्वादन निवश्यामासि—Placed the earth as an, admirable roof to the house of the snakes द्वादन will then be a विधिविधीय of भूतलम् । This is recs better with facts because before the earth was lifted, she had ceased to be a cover (द्वादन) to the abode of the snakes she became so after being stead ed on the head of Vasuki.

12 *Voice*—जम्बूद्वैपत्यपतिना तया निवश्यामास ।

13 *Remark*—Here the earth is taken as a roof and the heads of Vasuki as so many pillars on which that roof rests This is दृष्टक । Now, जम्बूद्वैपत्यपति is the agent that has placed this roof on these pillars But that sort of work is done by masons only. Hence जम्बूद्वैपत्यपति must be taken as a mason. Thus a fresh दृष्टक arises by virtue of the already existing दृष्टक । This is what Malli means by दृष्टकयोः अनुवृत्तमशङ्कम् । Again, अपत्यपति means a mason also, we may suppose that the poet intends a द्वेष in अपत्यपति to bring forward the character of mason. This is Malli's द्विष्टदृष्टक । But here perhaps many will prefer to start with अपत्यपति meaning mason and do away with the द्वेष and have a plain दृष्टक in the verse

30 *Has unrealisable*

अनन्यगुर्वाम्भुव केन केवनः पुराणमूर्त्तिर्महिमावगम्यते ।

मनुष्यजन्मापि सुरासुरान् गुणैर्मवान् भवच्छेदकरैः करोत्यधः ॥३५॥

P ० तत्र परं नमूने कवना महिम कन चवगगत [There is none
o h n sty f y ur ancient se f in its en
चननमूद पर नमूने महिम [That self has none
f h f v m ete al s v r t e s must
l f h e f b e o con f e n d e d by all
n u c d y] How do you know if that
f u l —मनुजजन्मा अपि भवान् सुरासुरान् अध
त { m y l u an h a p e you excel the gods and
de mons Wh t l w ll be the majesty of the d v n e
self +] How do I the gods a d the demmons ?—भवच्छ
कई गुण [B t h e n o v e the re b r t l of those who see
y o

P ८—अनन्यगुणा तव पुराणमूर्ते केवल महिमा केन चवगम्यते? मनुज
जन्मा अपि भवान् भवच्छक्रे गुण सुरासुरान् अध करोति ॥ २६ ॥

Eng —Thou h born of ma i you surpass the gods and the
demons l y v r t u e s that remove reb r t h (of others) by whom
then can be app ehended the whole of the majesty of your
pr mal se f t l t has none el e as pro e n t o r ? {Or—than whom
no e l o h e r ex t s —*Malls* } ३३

h e g —ब्रह्म इत्यादि अ न नि उपनिषद्वाग्वाङ्मयं पुनर्ब्रह्म निबन्धनं कश्चिद्वा
देव ऽ न मवर्णं कश्चिद्ब्रह्म कश्चिद्ब्रह्म । तत्र आपनारं ने ब्रह्मणं भूतिं तत्र उ प न
गोप्यं तदग्रं महिम्नं के उपनिषद्वाग्वाङ्मयं ॥ २७ ॥

Expl —See *Prak* and *Eng*

Malls —अनन्यति । न विद्यत अन्य (१ अन्ता) गुण यस्य तस्या अनन्य
गुणा इति अनोकारात् पाठ [समामात् प्र क शोचि "मनुजजन्म" इति कपप्रस
मात् । पद्यात् ॥ अनुपसन्न अधिक रान् "बोतो गुणवचनात्" इति न प्राप्नोति ।
"इति ब्रह्म" इति वा न लोभमन्त्रात् "आत्मना" इत्याद्यम । किंचित्तु
समामानविधिरनित्य इति कप वारयति] तस्या सर्वोत्तमाया तव पुराणमूर्ते
अमानुषसदृशं केवल कृत्य ["कवन कृत्य एक स्यात् केवलसाधारण" इति
विद्य] महिमा केन चवगम्यते न कनपि इत्यत्र । कुत ? मनुजान् जन्म यश्च

न 'अनुयजन्त्या भवन्' ["अद्या हि बहुत्रोद्दिश्यधिकरणो जन्त्याद्युत्तरपद इति वामनः] भवच्छेदकरो मसारावर्तके मुख्ये आनादिभि 'सुरासुरान् [सुरा सुरविरोधस्य कार्यादाधिकत्वेन असात्त्विकत्वात् "येषाञ्च विरोध आत्त्विकः" इति न इन्द्रोक्तवशात् इत्याहुः] अधः कराति [शेषे प्रथमः" इति प्रथमपुरुषः । भवच्छेदकस्य दुर्मदस्यदन्त्यत्वं न शक्यत्वं इति] । मानुष एव तं महिमा दर्शयामास अमानुषम् किम् इति तात्पर्यात् [द्वितीयाहं असंजगद्भ्रान्ताख्या हकानुभासः] ॥३॥३

Notes on Malli

१. समासन् &c — If डोष is attached (to मृग) before compounding कप् will come in by the rule "अन्त्यस्य" (Char). But after compounding the rule "बोत्तो—" does not apply because डोष् operates on what is not an उपसर्जन (Char). Now we get the augment षाट् by the rule "आष्—" as the word (चनमृगः) is optionally a नदी by "इति—" (Char). Some however exclude कप् saying that समासान्त rules are not obligatory. Vamana says— १ अधिकरण बहुत्रोद्दि is unavoidable with जन्त्यान् &c finally. They say that the feud between gods and demons arose from a special reason and is therefore not eternal hence there is no इन्द्रोक्तवशात् as required by "इषाञ्च—" (Char). २ भवन् being neither दुर्मदः nor अकृद् it is उद् so we have प्रथम पुरुष by "शेषे—".

Sara—See Malli मनुष एव तात्पर्यात्

CHARCHA

१ चनम् &c — नृह great महत् or पित्र progenitor "मृगमितिह्यं महति दर्शयामासुनोर्वि । पुमादित्रिकादिकर पिमादी सुरमन्त्रिणि" इति सिद्धिनी । In the fem we have नृह or मृग + डोष् दुर्वो । अविद्यमाना चनमृगः (great) यन्ता (वृत्ती) सा चनमृगः than whom none greater exists वच— (Malli) Or—अविद्यमान चनमृगः (progenitor) वच— (वृत्ती) चनमृगः having no one else for her progenitor, वच— । The idea is the same as in सद्यः, or as is expressed by "सज्जमानमाकम्" । तथा । Qual पुराकर्मणे । The वच— is by "नञ् अचनमृगम् बहुत्रोद्दिह्यतरपदधोपक्ष वक्ष्य" —Malli warns against starting

with for example 1 r y the rule "नहातय" अकारान्त words and words like 1 r y) as कृते (such as मुर्ति), at final in a कृत्—, require 1 र म म न न्त कृत् we shall then have अनुत्तुर्ही + कृत् + नृप अनन्तवर्क । The rule says y cannot attach हीन् to अनन्तवर्क । ह्यो—" be a se this rule does not apply to word 1 r y technically known as उपसर्जन, and the elements 1 र ह्य—are all उपसर्जन thus ह्य in अनन्तवर्क is an उपसर्जन, & ह्य cannot come । This precludes the reading अनुत्तुर्ह्या, and Malli says अनन्तवर्क इत्यनीकारान् पाठः । Lastly if you ask why अनन्तवर्क and 1 र ह्य अनन्तवर्क, he answers—both are correct because by the rule "इति कृत्" the word is optionally deemed 1 र नृप in कृत् इति, इम् and इ । Attaching हम् and taking it as नृप we have अनन्तवर्क + इम् = अनन्तवर्क + चान् इम् = अनन्तवर्क + चान् = अनन्तवर्क the चान् coming in by the rule "चान् नृप" । Without नदीसंज्ञा the form is अनन्तवर्क । कवित्तु &c in Malli refers to a defence of the reading अनन्तवर्क । It starts with मुर्ति yet avoids कृत् saying that the rules for समासान् are not obligatory . Comp. "धृतिधनुष रघुनन्द" करामि" - *Bharabhatt* Malli's exposition is open to criticism . In the first place अविद्यमाना अन्ता मुह अन्ता should be अविद्यमाना अन्ता मुहतरा अन्ता by the rule "द्विचन विमर्शोपपदं तरवीर-मुनी" । Next supposing this is overlooked, अन्ता is superfluous , अविद्यमाना मुहतरा अन्ता fully expresses the idea and it does it more elegantly . We have therefore offered the second exposition above . In this, अन्ता is *not* superfluous , for अविद्यमान मुह अन्ता means *unborn*, whereas we want to say *born of himself*—अव्यय । Besides it contrasts very well with अनुषङ्गान्ता ।

पुराण &c—पुराण primeval (see पुरातनम्, Sl. 34) स्वर्गं नृप इति मूर्च्छं + कृत् करणे मुर्ति body पुराणी मुर्ति the primeval self, कर्मधा— । तस्या । Malli's अमानुषमरूपस्य is to show that this is in contrast with अनुषङ्गान्ता । But अनन्तवर्क with the explanation we have given to it, shows the contrast much better because it actually states *who* the progenitor is—it is ब्रह्मन् himself.

3 महिमा—महत् great, तस्य भाव इति महत् + इमविच greatness,

4 मनुष्य ऽऽ — मनु was the progenitor of the human race
मनोरप्य ऽऽति इति मनु + यत् = मनु भुक् + यत् = मनुष्य man मनुष्यत् जन्म चन्द
born of man वह— । १ बहु—with constituents other than those
in the प्रथमा (समानाधिकरण) is not sanctioned by पाणिनि । The rule
“मनोविशिष्टे सञ्ज्ञादौ” provides for the solitary exception, viz मन्मती
leading in the compound (अधिकरण) । Yamana the Rhetorician
remarks that it is not possible to avoid चन्द in compounds
like चान्दकान्ता मनुचन्दकान्ता etc with चन्दन ऽऽ final Note the con-
trast in one case *born of man* in the other *born of Brahman*

5 मुर ऽऽ — न मुरा मुरविराधिग चमुरा, नञ्त्तत् — । The नञ् here
implies विरोध । Com “तत्तन्नामममावच तदन्तत् तदन्तता चमुरावच
विराध नञया वृत् प्रकीर्तिता ॥” मुराव चमुराव, इव । मान The rule
“यश्च—” requires the neuter singular in १ दृक् of those who are
in eternal feud Why not then मुरामुरम् ? Malli answers, this
feud is *not* eternal । It originates with the distribution of चमत्
due to churning the ocean Comp “पूर्वो य मुरामुरे,” “देवामुरैरभत
ममूर्तिर्दिसत्ये” ।

6 भवन्—भाति इति भू + डवन् कर्त्तरि । Item भवती ।

7 भव ऽऽ — भवतीति भू + चक् कर्त्तरि भव birth re birth Or—
भवत्यनेन इति भू + च करणे “भवत्यनेन च भव पुंवि लङ्गा च
प्रयोगेति च । इत्यदहच कश्चिदमत्राहमपि उच्यते” — (Innatavitta.
Here चक् by “कदीरप” is barred by—दिशौ भूवीदुस्त्वौ” । दिद् +
चक् भव च्छ् cessation भवत्ये च्छ् cessation of re birth, इत्यत— ।
त कर्त्तरि इति भवच्छ् + क् + ट् कर्त्तरि those that cause cessation of
re birth इत्यदहत्तत् — । ते । (Qual दुर्गे । The re birth is of others
), of those who come to see Krishna.

8 करोति—The प्रथमपुरुष is deferred by the rule “ईदं
प्रथमम्” । Everything except दुष्कृद् and चक्षुद् is ईदं । So भवन्,
which is neither दुष्कृद् nor चक्षुद् must be ईदं and therefore re-
ferred as प्रथमपुरुष notwithstanding that it means दुष्कृद् ।

9 । । — विद्य सविद्यं च दक्षयति । चक्षुः भवन् मुरा
मुरा...त्रियने ।

दिना चमूततद्वावे (१) चि० “चो च” इति दीपः । तृतीया र्थो तिन्वि भव्य-
तन्वात् [धप्रये कविधानम् (१) । इतिविषयः मर्यादाञ्च पुराणान्त्व विभागान्वितः]
चवन्ता चवतीयाञ्च । सम्पत् सम्पत्ति “चन्द्रलोकावितानं कुर्वी” इति मय
‘तथा चरितो मुक् पूज्या भारवती च क्रियनेतराम् चतिञ्चन क्रियते [“तिङ्य”
इति ताव “क्रियतिङ्यव्यवात—” इत्यादिना चासु प्रथ-^१ । लघुक्रता मुक्
क्रता इति विरोधाभासाद्गण्डार “आभासत्वं विरोधस्य विरोधाभासम् अच्यत” इति
अच्यतात्^२] ॥ १६ ॥

Notes on Malli

1. वुरच् is the affix by “मञ्ज—” Vamana says मङ्गुर is in the
चमकन्तुवाच्य 2 चि० is the affix to indicate चमूततद्वावे by “ह्रस्वलि—”
(Char) “ is lengthened by “चो च” 3 There is च in the
sense of चम् (? See (Char)) A cardinal number in a compound
has sometimes an ordinal sense as in विमर्श १८ 4 The तद्च्
is by the rule “तिङ्य” । चासु is affixed by ह्रस्वलि— (Char)
5 The चवद्धार is विरोधाभास because लघुक्रता is called गुरुक्रता,
the definition being “विरोधाभासः 5 the चवद्धार if the विरोध is
merely apparent

Sard—मुक्ता भार लघुविषयता चवतीर्था भवन् चव्यभावेन रम्य मुक्कराति ।

CHARCHA

1 लघुक्रतिञ्चन—चवत् लघु सम्पत्तमनी करिष्यन् इति लङ् + चि० +
ह्र + लृट् मङ् (लृट्) wish ing to lighten रतितद्— । Malli’s
rule in full is “चमूततद्वावे ह्रस्वलि न मङ्गुरकरि चि०” । Hence it
seems here, Malli’s correct reading is “चमूततद्वावे ह्रस्वलि—”
इत्यादिना चि० ।

2 चति १८—मञ्ज + वुरच् चमकन्ति विना मङ्गुर crackling The
rule “मञ्ज—” directs वुरच् in the चमूततद्वाच्य । But the *Ashtaka* says
“मञ्ज चमकन्ति प्रत्य । अमञ्जत” ।—From the nature of the case
the affix is in the चमकन्तुवाच्य in respect of मञ्ज । चतिञ्चने भार
चतिञ्चर excessive load इत्यादि— । तत्र मङ्गुरा इत्य— । तत्र । Qual
चमूम् । This is after Malli मङ्गुर by itself is चमकन्ति as enjoined
in the चरिष्य and confirmed by Vamana the Rhetorician. But
here we have तत्र मङ्गुर which gives a reason for the crackling

Now if we take the case of execution. That is, as I adduced we cannot then say मन्त्रेण स्वयमेव किं करोति do in the कर्मकर्मवाच्य. It seems there I prefer here to have कृत्वा कृत्वा. Mallis उक्तेन स्वयमेव — by the force aspect—means उक्तेन कलहपादिसमष्टिभूतन स्वयमेव अतः स्वयमेव नैव नैव वादिहेन इत्यर्थः। Comp “सर्वे ब्रह्मण्य जगत्”, “निताशमात्र मयित जगद्दहाम” &c SI 37

३ शिष्य—अथैवम् । मन्त्रिणः । इतिहास—Such is the report

4 विनिश्चयः—या world भुवन (Malli) तृतीयया चा विदिव the third world, the heaven Patala being the first Prithivi the second and Bhara, the third world सञ्जात् । अथान्ते ३ मो । Here विनिश्चयः is expected but an अ comes in and we get विदिव (पृथ्वी इत्यन्ति) । “अथद्वितीयमाह भुवनं तृतीयं विदिवं । भूतलं तृतीयं विदिवं ।” अत्र विनिश्चयः” in Malli is obviously an interpolation. Again, वि here means तृतीय as in विभागः । Malli says this often happens in compounds. See “हविर्विदिवः—” (Malli) चा in the sense of भुवन is not seen elsewhere. Bhanuja's derivation is विविधो (+ विविधम्) दीव्यति इति वि + दिव + क कर्त्तरि ।

५ अवातर—अव + तृ + कर्त्तृ सिद्। Conj App

6 छद्दुद & c—छद्+वद्+ज कर्मणि छद्दुद borne वितय a triad (see कालवितय SI 26) लोकवितयम् the triad of worlds, त्रयम्—। छद्दुद लोकवितयम् चरेत्, वद्—। नमः। Qual त्रयः। For the idea compare जगद्विवासः SI 1

7 साम्प्रतम्—अधुना । अन्वये । “साम्प्रतं कृषितुम्” इत्यमरः ।

४. गृह—It means *heavy* also *weighty*, *mighty*. See under *Lab*

9 धरित्री—धरति इति धृ+इत् कर्भरि+डीप् विशाम he holder,
hence the *earth*

10 ज्ञियतेनम्—The rule "तिङ्" should be here taken along with "दिङ्मन्विज्वापद तरवोयमुनो". For "किमतिङ्—" see under मतराम्, Sl 25

13. *Yat* ४—त्वया भवकुरिष्यता अवातीर्यत । त्वित्ये त्व धरिर्मी
गुरु करोषित्वात् ।

Has seen for he came to earth

निजो जसोज्जासयितु जगद्द्रुहा

मुपनिहीथा न महीतन् यदिति ।

ममाहितैरप्यनिरूपितस्तुत

पद द्वयं स्या कथमीय सादृश्याम् ॥ २७ ॥

Prac—इह यदि महीतन् न उपनिहीता सादृश्या दृष्टं यत् कथं स्यात् [I have been able to obtain a sight of you solely because you have taken birth on earth] Surely I am accessible all ways—ममाहितैः अपि अनिरूपितं (त्वम्) [In your earthly form you are no doubt but your ancient self is undetectable even to those who have taken to deep meditation] Do you mean then that I am born that people like you may reach me? —निजो जसो जगद्द्रुहाम उपासयितुं मुपनिहीता [Not at all This is only accidental the real object of examination the host of enemies to creation the person proper and hence the person] Demons and Rakshasas] ७

Pr se—निजो जसो जगद्द्रुहाम उपासयितुं महीतन् न उपनिहीता यदि न ममाहितैः अपि अनिरूपितं (त्वम्) (इति) इह सादृश्या दृष्टं यत् कथं स्यात् ॥ २७ ॥

Eno—Undetected even by the meditative : how could you have been the object of sight O Lord of people like myself had you not come down to the surface of the earth to save the enemies of the world by your own power ७

Ita—इह सादृश्या दृष्टं यत् कथं स्यात् [I have been able to obtain a sight of you solely because you have taken birth on earth] Surely I am accessible all ways—ममाहितैः अपि अनिरूपितं (त्वम्) [In your earthly form you are no doubt but your ancient self is undetectable even to those who have taken to deep meditation] Do you mean then that I am born that people like you may reach me? —निजो जसो जगद्द्रुहाम उपासयितुं मुपनिहीता [Not at all This is only accidental the real object of examination the host of enemies to creation the person proper and hence the person] Demons and Rakshasas] ७

Exp—The Face and Long above

Wall—निजो जसो जगद्द्रुहाम उपासयितुं महीतन् न उपनिहीता यदि न ममाहितैः अपि अनिरूपितं (त्वम्) (इति) इह सादृश्या दृष्टं यत् कथं स्यात् [I have been able to obtain a sight of you solely because you have taken birth on earth] Surely I am accessible all ways—ममाहितैः अपि अनिरूपितं (त्वम्) [In your earthly form you are no doubt but your ancient self is undetectable even to those who have taken to deep meditation] Do you mean then that I am born that people like you may reach me? —निजो जसो जगद्द्रुहाम उपासयितुं मुपनिहीता [Not at all This is only accidental the real object of examination the host of enemies to creation the person proper and hence the person] Demons and Rakshasas] ७

10 ॥ दृश म—सहस्र पशुनि इति अथ दृश + दृश + क्तिन् कर्त्तृणि सादृश
 ५८ नय म } । महक सादृशी सादृश &c The rule is
 नय निज दृशी न लावन कश्च च पश्यति implies no seeing "सादृशद्वयो
 हि रश्मिप्रकाशे न वात नयनक्रिया वक्षते"—*1 still* कश्च gives सादृश ।
 क म ५८ ५१० सादृश

11 । — उपाहायत (त्वया) चमिदपित्तम (त्वया) पदम्
 भयम्

5 *He the prop of the world*

उपग्रत पातुमदो मदोद्धतै-

स्वमेव विश्वभार विश्वमीशिये ।

कृते रवे चास्यितु चमत्त क

चपातमस्काण्डमलीमम नभ ॥३८॥

Prak — त्व विश्वभार त्वमेव विश्व पातुम ईशिये [You are styled as the
 main stay of the universe and rightly so, because you alone
 are able to save it] Why talk thus its safety is not at stake—
 मन्मोहत उपग्रतम् चदो विग्रम [At times the universe is over run by
 people puffed with pride and then you alone come to its
 rescue] Others too could help it if they liked—रवे कृत चपा
 तमस्काण्डमलीमम नभ चास्यितु क चमत्त [They couldn't When
 the sky is darkened with gloom, the sun alone can clear
 it up] 38

Prose—ह विश्वभार, मदोद्धतै उपग्रतम् च विग्र पातु त्वमेव ईशिये ।
 चपातमस्काण्डमलीमम नभ चास्यितु रवे कृते क चमत्त ॥ ३८ ॥

Eng —You alone are able to save this universe over run
 by the pride puffed, O sustainer of the universe . Barring the
 sun who is able to clear the sky that is darkened by the
 nightly gloom ? 38

Prose—तु नृप विश्वभार । मन्मोहत उपग्रतम् चदो विग्रम ।
 त्वमेव विश्वपातु त्वमेव विश्व ईशिये । कृत रवे चास्यितु क चमत्त ।
 चपातमस्काण्डमलीमम नभ ॥ ३८ ॥

Expl —See *Eng* and *Prak* above

Mallī — ननु कीदृशं नियमा यन्ममवार्थं नृनिदहाधिकार इत्यादिः अनन्य
साध्यत्वमव आह उपपत्तमिति । विद्य विभर्त्ताति विश्वधर ततस्य द्वा ह 'विश्वधर'
विश्वदात [मन्त्राधी भूतुर्जि—' इत्यादि ना मव प्रत्यय सुभाषण^३] मन्त्रोद्धते कसा
न्निभि उपपत्त पीडितम् च विद्य पान तमव ईशिव शकीडसि विश्वधरत्वात्
इति भाव [ईश एवार्थे निजि दात (१ मजि सिपि) रूपम^४] अथ वधमेष दृष्टान्त
माह— अथाया तमस्मादौ तमोवम ["काटोडम्भी दष्टवाणाववशावसरवारिपु"
इत्यमर "कन्कात्रिपु च" दात तिस्रजनीयम् सुतम्] 'मनीमम मनिमम ["मनी
ममनु मनिम कश्चर मनुदूषितम इत्यमर "ओतकातमिष— इत्यादि" मल
धयो निपात] मम चान्यितु रव कत रनि विना ["चन्द्रास्ताररते—
इति पद्यमी] क चमत इति वात् न काऽपि इत्यथ [अथ वाक्येऽ समानममक
एकम् इति चमत इति शब्दद्वयम वमभावन निष्पात तवापि अतिरक्तमुखत्वान्
वधमेष प्रतिवमपमानात् तत्क सुवस (तत्क सुवस — "वाकायस्तल
मामान्य व कश्च एवदन्ति" प्रतिवमपम ()] ॥ ३८ ॥

Notes on Mallī

१ ननु &c — Anticipating the query— Well what rule is
this that none indeed is the task of restrain the wicked
he says by उपपत्तम् &c that none else is capable २ We
have to augment सुम after एव which is added by "मन्त्रादीम्—"
(Char) ३ ईश means 'to lord it over' The conjunction is in
निजि दात (this is a misprint for मज्जम्) ४ This is with a
सवर्णाया ५ ११ निपातन = "ओत्तुवा—" (Char) ६ (The text here
is corrupt for तत्क सुवस &c read तत्क सुवस — "वाकाय")
Here the चकृद् is प्रतिवमपमा because the same common
attribute is spoken of by इति च चमत as if they were two
different things in two different sentences and it arises
through वैधर्म्य (dissimilarity) because stated by रति म It is
valid in the ममस (चकृद्ममस — If the common attribute
derived from the sense of the two sentences is differently
viewed then the चकृद् is प्रतिवमपमा १

Stra—अनुपपत्ति कारणाभावात् । इतर चयमथा इति दृष्टान्तिद्वारा-
नन्वे २७ । सम्पत्ति भवि विचरति ॥ २८ ॥

CHARCHA

- 1 उपपत्तय—उप + उ + क कर्मणि over run तत् । Qual. विद्यम् ।
- 2 मदाहल—उद + हल + क कर्मणि उदहल puffed, or क कर्मणि elate । मन्त्र उदहा इतत्— । तं । (Qual) ज्ञेय understood
- 3 विश्वर—विश्व विभक्ति इति विश्व + भ + स्वच् कर्मणि मन्त्रायाम् the upholder of the universe उपपदतत्— । proper name (मन्त्र) of Vishnu विश्वनाथस्य लक्ष्य " इत्युपक्रम्य विश्वर भौटभक्तिम् इत्यन्तर । स्वच् is annexed by मन्त्रायां भूतु इति धादि चङि तवि दम् । सुम् comes from by चङि दम् लक्ष्य सुम् । As you are विश्वर, it is your duty protect the विश्व ।

4 इमिष—इम + लृप् । इष्ट, ईमाचक्षे—इमान्मभूव—ईमासा, इमि चत पण्डित

5 एव—अतर्जोम प्रसी । The rule is "अन्वयादितरर्त्तविश्वनाथनर-
पदात्रादियुक्त—यद्यन्तः" attached in connection with अन्व, आरात्,
इतर अत &c Sometimes एव, is seen as in "पुष्पावधनवति" । But this is irregular

- 6 चाक्षवितुम—चक्ष + शिच् स्वाच् + तुमुन् to clean
- 7 अनेत—अन + लिङ् इत । अकि लिङ् । अनेत, अचक्ष, अमिष्यत—
अचक्षि, अचक्षि—अचक्ष ।

8 अन्तः &c—काण्ड multitude, mass It is also प्रमसावचन when in an उगतरपद । मन्त्र dirt, तद्वति अक्षिप्त इति मन्त्र + इमचच् मन्त्रे निपातनात् मन्त्रीमन्त्रम् dirty तमसा काण्ड तमस्काण्ड a mass of gloom, इतत्— or, प्रमसा तम तमस्काण्ड deep gloom, कर्मधा—of the मन्त्र मन्त्रा class अन्वया तमस्काण्ड, इतत्— । तेन मन्त्रीमन्त्रम्, इतत्— । तत् । Qual जम् । Malli's rule is "अतोत्सा नमिष्या ग्रहिष्य ऊर्जस्विन् ऊर्जस्वि-
गोमिन मलिन मन्त्रीमन्त्रा" which sanctions अतोत्सा &c (निपातनात्) । We call तमस्काण्ड a निलमन्त्रा and offer अन्वपदविच्छेद because प्रमसावचन words usually are so only when compounded Alone they do not imply प्रमसा । "रुच्यपादिवत् एत निलमन्त्रा" —Dhanuji

- 9 Voice— तया एव इत्यने । किं चक्षति ।

39 *Praise of Hari inadequate.*

करोति कंसादिमहीभृता वधा

जनो मृगाणामिव यत्तव स्तवम् ।

इरे हिरण्याक्षपुरःसरामुर-

दिपद्विपः प्रत्युत सा तिरस्क्रिया ॥ ३८ ॥

Prak—हे इरे, जन तव जव करोति (इति) यत् सा प्रत्यात तिरस्क्रिया [They are now singing your praise but it sounds to me like a censure] Which praise do you mean?—मृगाणामिव कंसादि महीभृता वधात् जवम् [I speak of the praise from the slaying of Kamsa and others who are as easily killed as the poor deer]. It seems you did not know Kamsa—हिरण्याक्षपुर सरामुरदिपद्विप मा तिरस्क्रिया [I knew him well I was also aware of his iniquities. But what was he compared to Hiranyaksha, Ravana &c whom you had slain To speak of Kamsa's overthrow after having sung of the discomfiture of these redoubtable heroes is preposterous] 39

Prat—जन मृगाणामिव कंसादिमहीभृता वधात् (तव) जव करोति (इति) यत्, (हे) इरे, सा हिरण्याक्षपुर सरामुरदिपद्विप तव प्रत्युत तिरस्क्रिया ॥ ३८ ॥

Eng.—It is really a detraction of you, the slayer of tuskeros in the shape of Hiranyaksha and other demons, that the people sing your praise, O Hari, for slaying kings such as Kamsa that are but like deer 39

Dist.—यानि कंसादिभिः शत्रुभिरव वधितानि एतेषां लोके जन्मदायकं कथितम् । किञ्च कंसादिनां जिन इव कंस एतां महीभृता । हिरण्याक्ष एतेषां अत्यन्त शत्रुभिरव यिनः एतेषां जन्मदायकं लोके जन्मदायकं कथितम् । ३९ ।

Expl.—You have slain Kamsa and several of his followers, so people are now singing in your praise But to you the mighty slayer of such redoubtable demons as Hiranyaksha, Ravana &c. is this a feat worth the name? Also see *Eng.* and *Prak.* above. 39.

a | I I a I no k n, too long a rest—
 उज्ज्वलतमं कर्मणः प्रथमं चमि [R V u require more You
 I a I k led n turn You are
 I w s u n to come] 40

P n —उज्ज्वलतमं (सन) कर्मणः सुवनद्विषी पट स्वयम् एव प्रथमं
 चमि । अयं मिथः स्वदामाश्रय-लोप-मनः सा वाचः नतया पुनक्ति ॥ ४० ॥

/ —I reless yo are yo are indeed engaged of
 y own accord c h n turn the enem of the world
 Yet my mind un n for conversat on w th you in private
 (con d n a k w th you) dr es me nto garrul ty 40

—उ उज्ज्वलतमं नमोऽस्तुते कर्मणि च इ अत्र स्वयम् आनन्द इति
 हेन आनन्द वना नवद किञ्च कर्मणः मन्त्र निर्वन आनन्द कर्मण इति इति
 का वलिङ्ग व इति व इति अकाश कर्मणि ॥ ४० ॥

Expl —see Eng and Prak above

Mall —एव मन्त्रा इवमभिमुखोक्तं आचमनप्रयोगेन बहुमुपादातयति प्रथमं
 इति^१ तम उज्ज्वलतमं स्वकर्मणः सन् कर्मणः सुवनानि शिष्योति सुवन
 निव नष्टा तया पटु तान् द्विष्यन्तु इत्यथ [“आदिनिबद्धम्—” इत्यादिना
 कर्मणि इव पटो] स्वयम् अपरहित^२ एव प्रथमं चमि^३ । एव तदि विष्टपदय
 शिम इति चत् तमाह^४— तयापि स्वतः प्रथमेऽपि “मिथः रक्षसि स्वदामाश्रय तया
 मन्त्रं स्वयम् लोपुम् लुभम् [“लुभोऽभिभावकस्त्वयं समी लोपुम् लोपुम्”
 इत्यमर] मनो मा वाचालतया सह पुनक्ति वाचाल करोति इत्यथ । वाचो
 बहुविधस्य सति इति वाचाल [“वाचालाटो बहुभाषिणि” इत्यादि । “स्वाम्यकस्तु
 वाचालो वाचाटो बहुनवाचक” इत्यमर] ॥ ४० ॥

Notes on Malli

1 Having thus propitiated the Lord with laudations he introduces प्रथमं &c. as a prelude to the statement of the object of his visit 2 Without being urged by others 3 If so, then why this pounding of the pounded? On this he says

4. बाल्व् is the affix by "बाल्व्—" । अव्यय, वाचान् and वाचाट् mean one who speaks much and improperly

Sara—ज्ञानप्रव न् अस्ता अस्तुन इति न ह्यत नडवनापन्ना तदापि तदा
अन्वयक्रामनया किञ्चित् बल्ये ३ २ ३

CHARCHA

1 प्रवृत्त — प्र + वृत् + क्त कर्त्तरि प्रवृत्त engaged Pred to तम् understood

2 एव—Mallī takes it with स्वयमेव of thy own accord indeed Or take with प्रवृत्त । प्रवृत्त एव engaged indeed without cessation

3 उन्मिषित &c — उन्मिष + क्त कर्मणि उन्मिषित discarded उन्मिषितः दन चनेन with fatigue discarded । २ tireless व— । Pred. to तम् understood

4 कर्मण—क्रम + घञ भाव क्रम order परिपाटी । तम् । इया करये ।

5 पटुम—पिब + तुकुन् भाव to extirpate

6 भुवन &c.—भुवनानि विप्रलि इति भुवन + चि + क्तिप् कर्त्तरि सुवन्दित
the enemies of creation, उदयदतन्— । तदाम् । वही शेषे, कर्मत्व
being ignored । Hence instead of saying तान् हिसितुम् (Mallī)
it seems better to say तथा सञ्चल्य हिसितुम् । The former
makes the कर्मता prominent. For "त्रवि—" see under जनददु
वास १ 37

7 वाचन्वता—वाचन् talkative (see Mallī) तस्य भाव वाचानता ।
तथा । महाष्टे इया । This implies *censure*, but वक्तिता is all praise.

8 पुनलि—पुन (पुनर्) + लिप् । Nom मन ।

9 लशमा &c — ल + भ + क्त भावे लशमश्च conversation
रहितं मुच्यते इति लुर + यङ् + चक् कर्त्तरि लोभुष unduly covetous.
तथा लशमश्च, मुद्रुष । तस्मिन् लोभुष, मुद्रुष । Qual. मन । In the
चमर quoted by Mallī लुभ्य चमिनःपुनश्च and लश्च are synonymous
meaning *covetous*, but लोभुष and लोभुष mean different—
reprehensively covetous (भक्तदोषा यङ्) ।

10 Pouce—उन्मिषितदमश्च (सत) अस्तेन भुवन (तथा) • लोभुषेन
ममसा चर्च...पुनः ।

It H r it O H r

तदिन्द्रमन्दिष्टमुपेन्द्र यद्वच क्षण मया विश्वजनीनमुच्यते ।

समस्तकार्येषु गतेन धुर्यतामहिहिपस्तद्वचता निश्चम्यताम् ॥४१॥

Pro — त इन्द्रमन्दिष्टं तत् वच क्षणं भवता निश्चम्यताम् [Well then
st n nt () Indra's message] Where is the mes
—तत् विश्वजनीनं वच मया उच्यते [I am going to tell you all
v) It relates to the welfare of the whole creation and
v) want listen without interest] Why is Indra anxious to
con nate it with me?—इ उपेन्द्र, अहिहिप समस्तकार्येषु धुर्यतां गतन
भवत निश्चम्यताम् [You are his younger brother and take great
nt r st his affairs He is himself a redoubtable warrior no
doubt yet it is you that has won him his battles. Hence
he is anxious to let you know all of the present undertaking
also] 41

Pro —तत्, इ उपेन्द्र, इन्द्रमन्दिष्टं विश्वजनीनं यत् वच क्षणं मया उच्यते
तत् अहिहिप समस्तकार्येषु धुर्यतां गतन भवता निश्चम्यताम् ॥ ४१ ॥

Eng —So, O Upendra, you that had taken up leadership
in all undertakings of the slayer of Ahi, do you listen for a
while to the message, beneficial to all people advised by
Indra and being delivered by me Or place for a while
after delivered' 41

B n —अथ इन्द्र उपादेय उपाकारार्थं ये कथा वनिता विनायेन न दानि
वनिता इति उच्यते । आगनि नैव हेति ताई आगनिई तेने नैव हरेण दृष्टव्यं
नृपत कान् कविन देन ॥ ४१ ॥

Expl —Well then listen to Indra's message which I am
about to deliver You are his brother and have always taken
the lead in his undertakings. He expects much from you at
the present juncture Also see *Prak*

Mall —अथ स्वकाकपुत्रक सप्तगुणं प्राप्तेन तदिति 'तत्' तस्मात् इन्द्रम्
उपगतं 'उपेन्द्र' इन्द्रावरजः । तत्तत्संशोधने । अतएव इन्द्रमन्दिष्टं शीतलम्
इति भावः । किञ्च विश्वेषु जनाय हितं विश्वजनीनम् ["आत्मन्विश्वजनभोगोत्तर-

पदान् वा^१] 'यत् वच' चर्च' न तु विर 'मग उच्यते तत्' वच 'चरिद्विष'
 श्रवण ["सर्वे ज्ञानासुख्यदि" इति वैश्वनी] 'ममलकार्येषु पुत्रता' पुरश्चरत्
 मतेन' अतोऽपि 'भवता निश्चयताम्' [प्राप्तायां लीट्] 'पुरं वदतीति भ्रू' ["पुरो
 यद्वदती" इति घतप्रत्ययः । एवंभव पदाश्रित्युक्त काल्जिह्मनद्वार^२] ॥ ४१ ॥

Notes on Malli

1 By तत् &c he now asks with reasons to listen to his speech 2 यः is the affix by "चार—" (Char) 3 Here obviously the चरद्वार is काल्जिह्म in which he got from the sense of a पद ।

Sara—अनुजोऽपि स्वमिच्छया जता च तस्य सर्वेषु कम्पुः । आने पुनमपि तस्य
 मन्त्रः, तत् घनं, विषदि च हितं विवक्षः ॥ ४१ ॥

CHARCHA

1 तत्—चरय indicating हेतुः । *Be cause* भुवनविषा पद, प्रण
 अदि, *therefore* &c

2 इन्द्र &c —सम् + दिङ् + क्त कर्मणि सन्दिट् advised इन्द्रेण सन्दिट्म्,
 इतत् ।

3 उपेन्द्र—उपगत इन्द्रम् waiting upon Indra, सादितम्—। A
 name of विष्णु । तत्समुद्गी ।

4 लक्ष्म—For a moment अवलम्बनाम् २ । Construe लक्ष्म
 लक्ष्मि (Malli), or लक्ष्म निश्चयताम् ।

5 विवक्षयोनम्—विष all सर्वे । विवक्षय विवक्षन् all persons,
 कर्मणा—। तथै हितम् इति विवक्षन् + क्त of universal good, Malli's
 rule means—यु is a ached in the sense of तथै हितम् to चापन्,
 विवक्षन् and compounds having भव final in them The Bhasya
 restricts the sense of विवक्षन् saying "ममलकार्येषु इति वक्तव्यम्",
 १ १, २ २, ३ ३—does not admit but takes the general अर्थम्
 Thus विवक्षन् चर विवक्षन्, तथै हितम् विवक्षन्—म् । The Vṛtti adds
 a further restriction by excluding वक्तव्यम् also, so विवक्षे ज्ञानं चर
 विवक्षन्, तथै हितम् विवक्षन्—म् । The entire implies that Indra
 was asking for self request but one after the universal good

6 मयस्य \c—सम + यस + ज कर्मणि समस्य heaped together, &c., all समन्तानि कथाणि कथया—। तेषु।

पुनरुक्तम्—पुनरुक्तेः। पुनरुक्ते इति पुन + क्तु पुनरुक्ते the bearer of the burden। तस्य भावः तान् obj. of वृत्तम्।

8 अहिनिह—अहि नाशकः of अनासुरः। अहिं हिंसवान् इति अहि + हिंस + क्तिप् कर्मणि अहिनिह the slayer of अहि उपपत्तम्—। तस्य। Indra slew \ tra with the वज्र which was forged for him by Vistra kar an out of the toes of the sage Dadhichi। The epithet shows that Indra's undertakings are all arduous and it is no easy task that he is going to set upon Krishna इन्द्र in Malli is the 5th case singular of इन्द्रवज्रम्।

9 भयल—Sec भयान Sl 33

10 निजमयात्—नि + ज्ञ + लोट् ताम् कर्मणि। श्रामयति, श्रामय, श्रामयति अश्रामयत्। Or नि + श्रम to listen + चिच्च् + लोट् ताम् कर्मणि। श्रमयति \c But it mean ng to see then श्रामयति &c With ल्यप् we get निश्रम्य (निश्चादि) निजमय (to listen) निश्रम्य (to see)

11 वाक्—अत्र वाक् इति वक्तुं भवान् निश्रम्य Or निश्रमय।

42 Hiranyakasipu described

अभूद्भूमिं प्रतिपद्यमाना भियां तनूजस्तपनद्युतिर्दिते ।

यमिन्द्रमर्दार्यमिन्दन इरिर्हिरण्यपूर्व कमिषु प्रवचते ॥४२॥

Prak—नि तपनद्युति तनूज अभूत् [Diti had a son of a dazzling splendour like that of the sun] Whom do you mean ? —प्रतिपद्यमाना भियाम् अभूमि तनूज [I mean the son that never feared an enemy cared little for who his enemies were] What was his name ?—यं हिरण्यपूर्वं कमिषु प्रवचते [They call him कमिषु with हिरण्य preceding it In other words his name was Hiranyakasipu] But did he molest Indra ?—इर १न्द्रमर्दार्यमिन्दनम् प्रवचते [His very name Indra was rendered nugatory by him because Indra means 'resplendent' but the demon was more resplendent than the ruler of the gods So he, the demon it was that deserved to be called Indra in preference to the lord of the gods] 42

slain But showing that he *must* be killed by Hari, it is necessary to show that he is unassailable by others Hence by चतुर्थे he relates the history of his previous births to disclose his audacity 2 The root इदि means to possess supremehly or splendour It ends with the affix एन by विपठन 11th श्रीवार्तिक rule "सञ्ज्ञम्—" (Char) 3 एव &c.—Here it is the word कश्चिद् and not the *object* of which it is the name that has the cori द्विरच् preceding it Thus the word कश्चिद् which stands for the word only cannot be used as designating the *object* Yet it is so used here Hence they say he is there the defect of *thought* known as चराचरवचन "The use of a word in a sense it cannot express is चराचरवचन"—this is the definition In such cases a solution has somehow to be found by लक्षणा in the matter of चर्च applied to something restricted to शब्द only as I have said in the सङ्गीतमौ and सङ्घट्टय on "द्विचरम्—" and "चतुश्चरम्—" But here I add a special defence—"य द्वेचरम्—"

Sara—द्विरच्कश्चिदुक्तान् द्वेच चामीन् य इत्यस्य इत्यन्त निरासः ॥ ४२ ॥

CHARCHA

- 1 चर्चुमि—चर्चुमि subject न चर्चुमि no subject चर्चुतम्—।
- 2 प्रतिपक्ष &c—एव side प्रतिपक्ष एव चर्च प्रतिपक्ष of the opposite side i.e. an adversary चर्च—। यस्मात् जन्म भयाम् प्रतिपक्षजन्यम् caused by an adversary चर्च—(See under मनुष्यजन्यम्, Sl 35) तामाम्। Qual भियाम्। The प्रतिपक्षि here is प्रतिपक्ष जन्मन् which though in the feminine does not admit of डोप् because the rule "सन" bars the rule "अत्रयो डोप्"। Decline प्रतिपक्षजन्यम् जन्मानौ जन्मान् &c We may however add डोप् optionally giving प्रतिपक्षजन्यम् + डोप् प्रतिपक्षजन्यम् an अकारान्त word in the feminine
- 3 भियाम्—भो + क्रिप् भाने भो fear (fear) तामाम्।
- 4 सनञ्ज—सन्तु and तन्त means दृष्ट। "निर्वा मूर्तिस्तनुस्तनु" इत्यमरः।

तन्ना जंतः इति तन् + जन + च कर्त्तरि भुतेः तन्नाः born of the loins, a son, उपपदतन्—। Nom. to चमून् (भू + लुङ्. द) ।

5. तपन &c.—तपनस्य द्युतिः, इतन्—। सा इव द्युतिः यस्य, बहु—by "समन्वयमान—" (ante.).

6. इन्द्र &c—इन्द्रति परमेष्ठये लभते इति इन्द्र + रन् कर्त्तरि षीष्वादिक् इन्द्रः supremely majestic, नि + द् + विच् स्वायें + लुट् कर्त्तरि बाहुन्-कात् निन्दन् the destroyer इन्द्रव्यः इन्द्र इन्द्रव्य the word Indra, कर्मधा—like शाकवादिभ्य (रूपेण कर्मधा—) । तस्य अर्थः the sense of the word Indra, इतन्—। तस्य निन्दनं, इतन्—। तम् । Qual. यम् । Here the लुट् is added irregularly by the rule "लृचलुटौ बहुलम्" । The Vritta adds two more derivations, thus.—नि + द् + विच् स्वायें + लुच् कर्त्तरि निन्दनं । The prohibition "इददीपदीपय" does not apply. "चनिन्दोऽयं प्रतिषेधः"—Vritta. Again नि + द् + विच् स्वायें + लुट् कर्त्तरि निन्दादिः निन्दनः । "अथवा मधुसूनादयो निन्दादिषु इत्यने"—Vritthi.

7. हरिः—हरि a name of Indra हरिः इन्द्रमर्थान्निन्दनः the destroyer of the sense of the name Indra with respect to Han. This may mean that इन्द्रत्वं was usurped by हिरण्यकशिपु, or that हिरण्यकशिपु coming into prominence, Indra was no longer deemed by people as "The most majestic"

8. हिरण्य &c.—हिरण्यः पूर्वे चम हिरण्यपूर्वः preceded by the word हिरण्य, बहु—। तम् । Qual. कशिपुम् । Here the discussion introduced by Malli (See Notes on Malli) is quite uncalled for. It would have been relevant if the poet had said हिरण्यपूर्वः कशिपुः तन्नाः चमून् because the तन्नाः—the thing boy—cannot be हिरण्यपूर्वः कशिपुः । it is his name which is हिरण्यपूर्वः कशिपुः । This is what the poet too says here—यं हिरण्यपूर्वं कशिपुं प्रचक्षते—who is called कशिपु with हिरण्य preceding it. There is no absurdity in this. Malli also recognises this, for he says towards the close of his discussion, विज्ञेयदाय &c. (See Malli and our note).

9. प्रचक्षते—प्र + चक्ष + लट् चने । चट्, चक्षते-चक्षते-चक्षते-चक्षते-चक्षते, स्वात्मतिष्ठे &c., चक्षन्-चक्षन् &c. Nom. पुराविदः understood.

10. Voice—चमूनिना --दुतिना --तन्नेन चमावि । --निन्दनः यः पुनः कशिपुः प्रचक्षते ।

He was a terror to gods.

समत्सरणासुर इत्युपेयुषा चिराय नान्नः प्रथमाभिधेयताम् ।
भयस्य पूर्वावतरस्तरस्विना मनःसु येन दुसदां न्यधीयत ॥४३॥

Prik—उन गमदा मन सु भयस्य पूषावतर चिराय न्यधीयत [For a long time the Asura knew no fear. He it was who first taught them what fright was.] How was that?—तरस्विना समत्सरणेन येन न्यधीयत [He was powerful and he hated the prosperity of the gods. Hence the latter lived in apprehension of raids by him]. What could be his power against Indra, Yama, Kuvera &c.?—असुर इति नाम प्रथमाभिधेयताम् उपेयुषा येन न्यधीयत [He became the foremost of those that were significantly called असुर—overthrowers. Hence his name was a terror to the gods]. 43.

Prose—समत्सरण असुर इति नाम चिराय प्रथमाभिधेयताम् उपेयुषा तरस्विना येन दुसदां मन सु भयस्य पूषावतर न्यधीयत । Or—तरस्विना समत्सरण ...नाय प्रथमाभिधेयताम् उपेयुषा येन दुसदां मन सु चिराय भयस्य &c. ॥ ४३ ॥

Eng—By whom, the mighty (i. e., by whose mighty self), urged by jealousy, having, after long, appeared as the foremost among the denotations of the word Asura, the first footing of fear was laid in the minds of the denizens of heaven. Or—place after long' after 'laid.' 43.

Heug—ए उद्गृहीतः तेषां हृद्भागे अदृशे वलः । बहुकालं पश्चाद्वै वलदां नृपतिर अदृशे नृपतेर अकृष्टं पात्रं दृष्ट्वा उद्गृहीतः प्रहृष्टः पश्यन् मनसि कथमेव वलस्य लक्ष्यं दृष्टवान् । ४३ ।

Expl.—An Asura is an overthrower. For a long time the gods had none such with regard to them. But at last in Hiranyakasipu arose one that was pre eminently an Asura. As he was jealous of the gods, they lived in terror and for the first time came to know what fright was. 43.

Mall—समत्सरणेति । 'समत्सरणे' अत्युभयव्यतिरेकेण [“समत्सरोऽन्य-युभवेय” इत्यमरः] । 'अस्ततीति असुर' [‘असीकरन्’] । ‘असुर इति नाम चिराय’ [“चिराय चिरात्कालाय चिरस्मादाचिरार्थकः” इत्यमरः] ‘प्रथमाभिधेयताम्

उपपुत्रा' चनयतया सुखाद्यतां यनेन 'तरसिना' वनयता ["तरसी वनरक्ष्मी" इति विश्व] 'येन' हिरण्यकशिपुना दिवि सीदतीति 'उपपुत्रा' दवानां मनसुभयम् पुत्रावतर प्रथमप्रथम ['अनीरप्'] 'अनीयत निहित ['अ' कर्मणि लङ्] । अथादव दवानां प्रथम भयमोत्तिरभूत् इत्यर्थः ॥ ४० ॥

Stra—See Malli अथादव &c

Notes on Malli

1 The अनीरप् is वन after वसु । - The अनीरप् is अप् by "अनीरप्" ।

CHARCHA

1 समन्तरस्य—सन्तर jealousy मनसुभयम् । Qual येन । He was jealous of the gods and the gods trembled for the consequences

असुत—असति सिदति इति अस (अप सिदि) + अरु कर्मणि (सीदा सिदि) the overthrower इति योने । मा

2 उपपुत्र—See अथापुत्री Sl 4 ॥ ५३ ॥

4 विराट्—In अथाट् meaning here विराट् । अथाट् इति which has disappeared the word being an अव्यय

5 प्रथम &c—अभि+धा+यत् कर्मणि अभिधाय d signification प्रथम अभिधाय the first (or the foremost) designation (denotation), कर्मणि—। तस्य भावः, तथा । ताम् । पूर्वमस्ति । obj of उपपुत्रा ।

6 पूर &c—अव+तृ+अप् भाव अवतर adient पूर अवतर, कर्मणि—। अतः अतः of अभीयत । The gods rested in security before Hiranyakshipa came The rule "अनीरप्" means that root's end न्, in अन् = न take अव in the अवतर and to designate any कर्मणि except कर्मा । This is अवत् which is however made compulsory in अवतर and अवतरण when a मन्त्रा is mean Thus अवतरणम् इति अवतर not अवतरण, but अवतरति अवतरणम् वा इति अवतरण not अवतर ।

7 तरसिना—तरम् 3 ॥ ५३ ॥ तर अन्तर इति तरम्+विनि मन्त्रे तरसि stron. तत्र ।

8 दुर्मन्त्रम्—दिवि सीदति इति दिव+सिद+किन् कर्मणि दुर्मन्त्रम् the demons of heaven, उपपुत्रम्—। तत्रम् । "उपपुत्रम्" इति सिद्धम्

न यत्नम् । ॥ the rule तत्पदय इति वचनम् the सप्तमी ॥ some-
times retained in an उपपदतन्— । Retaining it here we get
निविष्ट वत् ॥ because the word is classed with the मुष्मन्मादिशब्द
and the rule मृषमादिषु च gives व ।

७ अर्थवचन—नि + धा + लङ्, त कर्मणि । Conj App

१० । ॥ ८—ममत्सव उपविशान् तरस्वी य पूरायाम् अदधान् ।

४४ Sri served him

दिशामधीमायतुरो यत् सुरानपास्य तं रागद्वता. सिषेविर ।

अवापुरारभ्य ततश्च न्ना इति प्रवादमुच्चैरयमस्करं श्रियः ॥४४॥

॥ ८ — ॥ ८ ४४ and ४५ should change places . See reasons
under ॥ ४३

Prak — तत् चारभ्य श्रिय प्रवादम् अवापु [Since then wealth and
prosperity have attained an unenviable name] What name ?
— चना इति उच्च अयमस्कर प्रवादम् अवापु [The name fickle which
is a great infamy] What was the occasion for this infamy ?
— यत् सुरान् अपास्य त सिषेविर तत् चारभ्य [From the moment that
riches forsook the gods and commenced attending upon
that demon they were branded as fickle] Which gods do
you mean ? — चतुरो दिशाम् अधीशान् अपास्य [I mean no ordinary
gods, but the four lords of the cardinal points themselves]
Granted they are fickle but what was the reason for this
lapse ? — रागद्वता श्रिय [Well, to tell you the truth the gods
themselves were to blame The demon was worthier than
they and naturally the riches attached themselves to him] ४४

Prose — श्रिय यत् दिशामधीशान् चतुर सुरान् अपास्य त रागद्वता (मन्त्र)
निषेविर तत् चारभ्य अयमस्करम उच्चै- चना इति प्रवादम् अवापु । Or— श्रिय
रागद्वता (मन्त्र) यत् तं सिषेविर तत् चारभ्य चना इति उच्चै अयमस्करं
प्रवादम् अवापु ॥ ४४ ॥

Eng — From the time when, drawn by love, they served
him having left the four gods, the lords of the quarters,
riches incurred the great infamy that they were fickle. Or—
From incurred the infamy were very fickle ४४

Beng—वरन ह्येव अमुकान् आहूते इहेऽऽ वचो ऋषि विष्णुनामके वाहिना उवाच
मेवा कश्चित् नागिण्य उच्यते दुः क उवाच उवाच । एहे महेऽऽ अमुकान् इहेऽऽ । ॥१॥

Mall—दिशामिति । 'दिय सन्धेय 'यत' यदा इत्यर्थे 'दिशाम् अधीयान्'
दिग्दन्तीन् अपि 'चतुर मुरान्' इन्द्रवज्रयमकुवेरान् 'अपास' लज्जा 'त' चिरधारिण्यु
'रामरुता' रामरुता सत्यं न तु वनादिति भावः सिद्धिरिदं यतो वीरप्रिया दिय इति
भावः 'तत आरभ्य तदा प्रथमि अयम् करोति इति 'अयमन्तर' दन्तीर्निहेतुमित्यय
["लज्जा इतुताधीन्यानुषोम्यु" इति टप्रत्यय । "अत लज्जामि—" इत्यादिना
विसर्जनीयस्य लज्जम्] 'उच्ये मपुरं अना' अस्मिन्ना 'इति प्रथम' जनापवादम्
आहु । दिग्दिशानामपि सर्वत्रधारितान् तदीयान्य प्राकट्यम् इति भावः ॥ ११ ॥

Notes on Mall

1 The affix is ७ by the rule लज्ज —" (*Char*) The
विष्टा becomes ल by "अत —" (*Char ha*) His boldness is
manifest because he robs even the lords the quarters of
their al'

CHARCHA

1. दिशाम्—दिशन्ते इति दिश + क्तिन् कर्मेणि निपातनात् दिश लु those
that are pointed out, i.e., directions, the cardinal points लज्जाम् ।

2. अधीयान्—अधि + ईय + चच् कर्मेणि अधीय लोर्ड लान् ।

3. चतुर—The reference is to the four principal points of
the compass—पूर्व, दक्षिण, पश्चिम उत्तर ।

4. मुरान्—The gods are इन्द्र of पूर्व, यम of दक्षिण, वज्र of पश्चिम,
कुबेर of उत्तर ।

5. अपास—अप + अस (सेव दिवादि) + लप् having discarded

6. राम रुच —रज्यति चनेन इति रज्ज + चम् कर्मेणि राम passion, love.
निन इतः, drawn by love, इतम्— । Pred to दिश । Mall says न तु
वचनम् । १, श्री was not forcibly carried away by the demon,
but she of her own accord deserted the gods and went over
to him । The reason is found in the epithet हरप्रिया of Sl 43
One who is हरणी is also a वीर and Mall remarks वीरप्रिया दिय ।

7 मिश्रितर—संज्ञ + मिट् इर । संज्ञत, मिश्रते सविधते, चरुमिष्ट ।
Non विद्य

अवय् अव + वाय + लिट् लम्

आरभ्य—आ + रभ् + ल्यप् having commenced

10 मत तत् दमि (१मी) + तमि स्वाद्ये अपादाने १मी । आरभ्य
implies pro cess hence we have अपाद्य । ध्रुवमपाद्ये—इत्यपादाने १मी ।

1 अव —अव + अव् कर्त्तरि unsteady, fickle, इति योग प्रथमा ।

1 प्रवादम्—प्र + वद + घञ् कर्त्तरि infamy लम् ।

1३ उभे—अव्यय qualifying the जिया in वला (Valli) or
qualifying प्रथमम् ।

14 अवयम्बरम्—अ यश्च यमोर्विरोधि अवयम् infamy, नञ्प्रत्यय—। तत्
आहति इति अवयम्बरम् + ल + ङ कर्त्तरि अवयम्बरम् causing infamy, उप
पन्नम्—। The ट् by “ललो—” Valli which means—with ल लम्
as उपपद we may attach ट् to ल in the कर्त्तृवाच्य provided हुन्,
ताच्छीत्य (habit) or आनुशोभ्य (obedience) is implied ! Here we
understand हुन् (of अवयम्) । Now why not अवयम्बरम् with a
विभक्त ? Valli answers, the विभक्त becomes स by the rule “अत —”
— १ विभक्त after an अव, and not being in an अव्यय becomes स in a
समान with ल, कम् &c provided the विभक्त is not in an उत्तरपद ।
Thus अवय् + कर अवयम्बरम् । In Bharati also Valli gives the same
defence under “अवयम्बरम् कामार्थवयम्बरौ” । But the विभक्त here, as
there is indeed in an उत्तरपद । अवयम्बरम् is a नञ्प्रत्यय—the उत्तरपद
being यम् । The rule therefore does not apply We offer
an alternative exposition—यश्च करीति इति यश्च + ल + ङ कर्त्तरि
यश्चकरम् causing fame, उपपदत्—। “अत कर्त्तुम्—” इति लम् ।
त यश्चकर यश्चकरविरोधि इति अवयम्बरम् नञ्प्रत्यय—with a विरोधार्थ नञ् ।
“तत्साहचर्यभावात् तदन्वयं तदन्वयता । अत्रापि विरोधवत् नञ्पदा पद प्रकी
र्तितम् ।” What is यश्चकरविरोधिन् must by necessity cause
infamy, so the final result is the same

15 श्रिय—for deriv See Sl 1 The plural is on the
supposition that श्री is different with these four different indivi
duals This is not a good defence The singular should
have been used with a little manipulation of the metre. The

poet means the singular as will be clear from Sl. 36 where he calls him *यिष चाग्न्य* ।

16 *Voice*—श्रीभिः स रावृताभिः (सतीभिः) सिद्धिं प्रवद चापे ।

45 *Gods afraid of him*

पुराणि दुर्गाणि निघातमायुध बलानि शूराणि घनाश्च कञ्चुका ।
स्वरूपगोभैकफलानि नाकिना गणैर्यमायुधैः तदादि चक्रिरे ॥४५॥

Prak—What more of him?—यम चावृता नाकिना गणैः पुराणि
ग्गाणि (घतएव) स्वरूपगोभैकफलानि चक्रिरे [Through fear of his raids
the gods rendered their cities hard of access so that they
might appear in their real character as affording shelter against
marauders] Was that all?—चायुध निघातम् (घतएव) स्वरूपगोभैकफल
चक्र [They also rendered their weapons keen so that they could
be used in fighting enemies which is the real object] What
else?—यवानि शूराणि (घतएव) स्वरूपगोभैकफलानि चक्रिरे [The selected
picked warriors to recruit their armies thus rendering the army
as a source of real strength] What more?—कञ्चुकाश्च घना
(घतएव) स्वरूपगोभैकफलानि चक्रिरे [They made their armours really
tough keeping protection of person as the sole object in
view] 45

Pras—नाकिना गणैः यम चावृता तदादि स्वरूपगोभैकफलानि पुराणि ग्गाणि
चक्रिरे चायुध निघातं चक्र यवानि शूराणि चक्रिरे, कञ्चुकाश्च घना चक्रिरे ।—
Mill Or—नाकिना गणाणि चक्रिरे स्वरूपगोभैकफलानि चायुध निघातं चक्र
स्वरूपगोभैकफलानि यवानि शूराणि चक्रिरे स्वरूपगोभैकफलानि कञ्चुकाश्च घना
चक्रिरे ॥ ४५ ॥

Exe—Dreaded whom were then for the first time
rendered by the hosts of the denizens of heaven their cities
hard of access weapons keen forces valiant armour tough
with the sole object of appearing in the real character [Or—
armour tough—hitherto all having the charm of their own
beauty as the sole object] 45

11 — ई मया उक्तेन नेमनाया तादात उदरे दीशानेन पूतो हूर्ध्व, अत्र गेह,
स्मृत्तमन शोर मन्त्र वर वृत्त कटिन्त ताति मन । अत्र दिन अत्र नि वेवत वेधिदेई
स्मृत्त दिन [Or—अ म उ न नेमना पातदाई ईशानेन पूतो अत्राश्रय] ॥ ४४ ॥

E pl—Thenceforth the gods commenced attending to their chariots, forces, weapons and armour with a view to make them efficiently serve the purpose for which they are intended, Also see *Prak*

Mall—प्राप्नोति । किञ्च नास्मिन् सुराणां 'मये व' द्विरव्याकशिपुम्
आश्रयः आधकात्मन उक्तवत्य न 'आप' 'आदि' यस्मिन् 'तदादि' तदाश्रयति 'सहय'
श्रीमा एव एकफलं मुख्य प्रयोजनं येषां पुराणोक्तानि तानि लघोक्तानि । प्राक् ईदम
आश्रयः शरीरमाणात् इति भावः ["नपुंसकमनपुंसकेन—" इत्यादिना नपुंसकेक
मेषः] । प्राप्ति दगाधि' आकारपरित्यादिना अन्वयानि 'अक्षिर' ["सुदुरीरधिकरण"
इति गमः] । आश्रय निजात निजित 'अके' इति विभक्तिपरिधानमन् अन्वय
[यां लङ्करय इति धातो ऋ । "आश्रयोरन्वयस्याम्" इति इत्यविकल्पात् पठे
आत्मन्] । वन नि संन्यानि शराधि' शीर्षवनि 'अक्षिर' सम्पादितानि 'लङ्का'
शरणायां लोहवनाधि इत्यय ["लङ्का शरणाधीः स्त्री" इत्यमरः] । 'वना' दुर्भेदा
अक्षिर इत्य नित्यसम्प्रदाया जायति अ इत्यर्थः ॥ ४५ ॥

Notes on Mall

1 Here we have एकग्रह of the neuter by the rule "नपु-
सक—" (*Charcha*) 2 The affix is इ after गम by "सुदुरी—"
(*Charcha*) 3 शी becomes श् or शि optionally by "आश्रयो—"
(*Charcha*)

Sara—द्विरव्याकशिपोर्निरोधमाश्रयः शीवा नित्यसम्प्रदाया जायति अ ।

CHARCHA

1 पुराणि—पिपुरति रक्षन्ति इति पु+क कर्त्तरि मूलविभुजादि lit those
that afford shelter i.e., cities 'सप्त कर्म' of अक्षिर ।

2 दगाधि—दु क्षिप्त गच्छन्ति एषु इति टर्+गन्+इ अधिकरण difficult
to enter । रेतः पुराणि ।

3 निजातम्—नि+श्री (वनकरणे दिवादि)+क्त कर्मणि निजात or निजित

sharp. Refers to आयुधम् । Malli's rule means शो and हो become शि and हि or श and ह optionally when an affix dropping क and beginning with त follows । Pred to आयुधम् ।

4. आयुधम्—आयुधने चनेन इति आ+युध+क करणे घञर्थे आयुधम् weapon उक्त कर्म of चक्रे which is got by विभक्तिविपरिणाम from चक्रिरे । The Varttika "घञर्थे कविधानं व्याघापाद्विहनिदुष्यर्थम्" sanctions क in the sense of चञ् in case of the roots व्या &c. Hence it is attached करणे here

5. वनम्—हननम् इति हन+चप्+भावे घन solidity Pred to कचुका । हन becomes घन by the rule "मूर्ता घन"—When कृति, १, ८, कठिनम् solidity, is meant, चप् is attached to हन in the आवश्यक and ह become घ । Next by लघ्वा from कठिन् we pass on to कठिन । So now घन means solid. This is what the Vrttu means by "कथं घन दधि + घनेष्ट न घर्मो भवति" । Pred. to कचुका । When solidity is not the meaning we get हन+चप्+भावे वधः execution.

6. स्वप्न &c—शोभनम् इति श्म+चङ्+भावे शोभा appearance We have गुण by निदान in "सुभग्यं शोभादौ" । एक एवम् एकत्वम् sole object (एक=दिव्य), or main object (एक=मुख्य) &c. , कर्मधा— । "द्वै सुप्तादौ शोभा" इत्यमरः । स्व रूप स्वप्नम् own character, कर्मधा— । स्वरेण शोभा स्वप्नशोभा, मुद्रुपा । सा एव एकत्व दीया तानि the main object (or—sole object) of which is to appear in their own character, वद्— । Qnal. इमानि understood referring to पुराणि, आयुधम्, वज्रम्, कचुका by मनुमतेकैव (Malli) The rule is "मनुमतेकमनुमतेन एकवचनोक्तत्वात्"—The neuter is retained when spoken along with non neuter and it is optionally singular. The fact seems to be however, that, the rule "मनुमतेकम्—" does not apply here. The rule requires सहोक्ति of मनुमतेक and अमनुमतेक । "अमनुमतेकमह वचने"—*First*, "अमतेन सहोक्तिः"—*Blatt* Here there is सहोक्ति of मनुमतेक and अमनुमतेक । This स्वप्नशोभा-शब्द-पुराणि द्वावि, स्वप्नशोभा-शब्द-आयुधम्, &c. There would be सहोक्ति if the predicates द्वावि, निगमम् &c. were omitted and the rule would apply. That is to say स्वप्नशोभा-शब्द-पुराणि, स्वप्नशोभा-शब्द-

आयुधम् &c. But we cannot say so with *separate predication* for
 दुराक आयुधम् &c. A sentence like स्वययभौकेकफलानि तानि इमानि
 न्यामि निमतम् यत्राणि घन is unintelligible. It could be made
 intelligible if we say, इति, could be got out of
 नाणि निमतम् &c. It is that is not possible because
 here also the restriction "तत्रैवचचेदेव विभेदः"—the only dif-
 ference being that one is नपुंसक the other बहुवचनम्. नमो, निमतम्
 &c. differ otherwise also. The difference attaches to the
 original statements also, ५१२, पुराणि न्याणि, आयुधम् निमतम् &c. and
 furnishes an additional reason why the rule "नपुंसकम्"— does
 not apply to our case. I therefore propose to explain स्वय-
 यभौकेकफलानि just like अकिरि, &c., going with all पुराणि, आयुधम् &c.
 by विभक्तिविपरिणामम्।

7 नाकिनाम्—क is सुख pleasure न अन् अकम् pain, ननुतम्—
 अविद्यमानम् अकम् अकिन् नाक the place where pain does not exist,
 &c. the abode of bliss heaven, बहु—। स अस्ति एवो वासनेन
 इति नाक + इमि मल्ले नाकिन gods तिषाम्। The बहु—is by "नमोदेवर्षा
 नमः" (ante) Again we do not get अकम् because नन् does
 not change owing to निपातम् in the rule "नधात् नपात् नदीदा नासन्नाः
 नमुवि नकुन् नय नपुंसक नचन नञ नाकिषु प्रकृत्या"।

8 यम्—उत्तरवाक्यगतमिह उपालम्भम् न तच्छब्द व्यवसा (see Remark)

9, तदादि—स आदि यस्मिन् तत् यथा तथा since then, बहु—।
 Qual अकिरि। Before Hiranyakasipu appeared on the scene
 the gods were careless about their defences

10 अकिरि—क + लिट् इरि कर्मणि। Agrees with पुराणि etc

11 Voice— गणा अयुक्तान् घनान् अकम्।

Remark—This verse should change places with verse-

44 The reason will be obvious on an examination of verses
 42 and 43. In 42 we have यम् in the उत्तरवाक्य dispensing with
 the direct mention of तच्छब्द। Thus तन्मूत्रं अभूत् य प्रवचते। The
 उत्तरवाक्य continues in Sl 43, thus—येन अधीयते। There is a break
 in Sl 44 which is a new वाक्य altogether. But in Sl 45 the

उत्तरवाक्य which apparently closed in Sl 43, is resumed thus यम्
 चायदा चक्रिः । This is unnatural so the break caused by Sl 44
 must be removed by reading that verse after पुराणि &c We have
 then तनयं भूतं यं प्रचक्षत (42) यमं नक्षीयत (43) यमायदा चक्रिः (44-
 read as 44) which closes the उत्तरवाक्य ।

५६ (od bowers to him wh ether way he went

स सञ्चरिषु भुवनान्तरेषु या

यदृच्छया शिथिलयदाथय श्रिय ।

चकारि तस्य मुकुटोपलक्ष्मसत

करैस्त्रिसन्ध्यं विदग्धैर्दिग्धे नम ॥ ४६ ॥

Prak—किन्त्रे तस्मै दिग्धे विदग्धे नम चकारि [The gods always
 used to bow to that quarter] Which quarter?—स या यदृच्छया
 चशिथिलम् [Whichever quarter he occupied at the time at his
 will] Were all the quarters accessible to him?—यिष चायदा
 भुवनान्तरेषु सञ्चरिषु स [His prosperity was unbounded hence he
 used to roam at pleasure in the interstellar regions] Why
 then did the gods bow to the quarter and not to him?—
 मुकुटीरुपलक्ष्मसत करै नम चकारि [It was not a bow with which a
 high personage is approached. It was the bow of departure—
 a hasty departure through terror which made them so nervous
 that the hand raised to the head struck against the stones
 on the diadems of the gods. No sooner the gods knew
 that Hiranyaksha was there than they beat a hasty retreat lest
 they be seen by the demon and thrashed for the temerity of
 having intruded upon his privacy] 46

Prose—मुक्तामरुषु सञ्चरिषु त्रिषु चायदा स यदृच्छया या (दिग्धम्)
 चशिथिलम् मुकुटीरुपलक्ष्मसत करै विदग्धे त्रिसन्ध्यं तस्मै दिग्धे नम चकारि । Or
 त्रिषु चायदा यदृच्छया भुवनान्तरेषु सञ्चरिषु स यम् &c ॥ ४६ ॥

Eng—In the morning evening and at noon a bow r
 be made by the gods with hands slipping against the st
 their diadems, unto that quarter which he, the abod

and the restriction about quarters even in the worship of मन्त्रा ।

Sara—See Malli सन्त्रा नमस्कार कृत । Or—स यदुच्छ्रया यां दिग् यदा ययति या तां दिग् म तद्व्यात् तत्तत्तच्च द्वा विज्ञा ॥ ४६ ॥

CHARCHA

१ सचरिण—सम् + चर + इणच् कचरि ताच्छीत्य given to roaming Malli's rule in full = “चण्ड ज् निराकृज् प्रजन उत्पत्त उत्पत्त उत्पत्त दन्त” इति चणवप इतु इतु सच चर इणच्” ।

२. भुवन &c—भुवन world चर्यानि भुवनानि भुवनान्तराणि other worlds सुपुसुपा (Malli) of the लिङ्गसमास class तत्र Or भुवनानाम् अन्तराणि चर्याणाम् the space between the worlds interstellar regions इतत्—। Malli calls the समास a सुपुसुपा because there is no special rule to direct this kind of समास । The मयूरव्यस कादि list does not recognise this समास । Bhattoḥ however, perhaps relying on the Vritris remark—चरिदित्तनचणनन्पुनया मयूर व्यसकादिषु दृष्टव्य—Tatpuruṣhas for which no rule is found are to be classed under the मयूरव्यसकादि list—takes it as a मयूरव्यस कादि तत्पुरुष of the लिङ्गसमास class

३ यदुच्छ्रया—यच्छनम् इति कच्छ (इती तुदादि) + य भाव यच्छा motion, impulse या यच्छा यदुच्छा whichever move, कर्मधा—। तथा । Impulsively

४ चरिदित्तन—चि + मुह् तिह = चरि + चह् + न् by “चिदि—” = चरिचि + च = चरिदित्तन । Conj App “चिदि—” in full is ‘चिदिमुह् कचरि चह्’—विज्ञान roots and the roots चि, इ म take चह् in the कर्मधाच in मुह् ।

५ चर्याय—चा + यि + चच् कर्मणि resort चि चर्याय hence he could afford to indulge in the costly pastime of passing from world to world as impulsively stated

६ चरारि—क + मुह् त कर्मणि । The rule “चिच्—” means that in the मयूर and कर्मधाच मिच् is replaced by चिच् ।

७ मुह् &c—ग्राह + मुह् कर्मणि ग्राह्त् slipping मुह्त्तनाम उदना the gems on the crests इतत्—। तत्र ग्राह्त् slipping against the

gens \c मृमुपा । तावथा कदा पक्ष्म whose hands slipped &c.,
 वर- ने (uat निदग्ने । The hands were *suddenly* raised
 to her heads and they struck against the gems and slipped
 7 s n plus great haste which is explained on the supposition
 tha wh rowing in a particular direction as enjoined in
 the last is in the performance of मन्त्रा, they suddenly
 re-lected that हिरण्यकशिपु was in a different direction,
 and lest the demon came and interpreted the bow as a
 slight to him they hastily turned round and rendered ano-
 ther bow in the direction of Hiran'yakasipu Or, as in the
Prak above we may explain that they saw Hiran'yakasipu at
 a distance and hastily rendered a bow of retreat from his
 direction (see under मम) ।

8 तिस्रभ्याम्—ममङ् उणादि परमात्मनम् चक्षाम् इति मम् + ध्या + चङ्,
 चक्षिरश्च मन्त्रा period of union Three such are recognised—
 dawn dusk and mid day The devout have to worship मन्त्रा
 III these periods तिस्रन्त मन्त्राना मन्त्राद् तिस्रभ्याम् collection of
 three मन्त्रा, द्विः । The collection is *mental* because these
 three periods cannot be brought together physically. तिस्रभा
 व्याप्ति is the sense, hence चक्षमर्चनीय (व्याप्ये) एत । The द्विः is
 by the rule "तद्वित्त—" which means that a संख्या or a द्विः may
 lead in a तत्पुरुष if the object of the compound is to attach a
 तद्वित्त, or if there is an उपरपद following the तत्पुरुष or again if
 मन्त्राद् is intended Now the form expected is तिस्रभ्या and not
 तिस्रभ्या । The answer is, the rule "द्विगुरश्चक्षन्म्" requires this to
 be in the singular, and then "म नपुंसकम्" directs this singular
 form to be in the neuter. Hence तिस्रभ्या has to be neuter
 singular Next "इभ्यो नपुंसके प्रातिपदिकम्" requires the final
 vowel to be इभ्य yielding तिस्रभ्या । Here it may be objected
 that by the Varttika "चकारान्तात्तरपदो द्विः स्त्रियाम् एत" should
 bar the rule "म नपुंसकम्" and give the feminine form Malli
 answers "वा टावत्"—A द्विः ending in टाप् is optionally in the
 feminine. Hence when not feminine we get तिस्रभ्या । If fem

nine, the rule "दिनी" guides डीप् and we get विमन्त्रि । Malli understands that this refers to the performance of स्रग्गा । Or, say it is a लोकोक्ति for *all time*—unrestricted time. विसृज्य कराति=सदेव करोति ।

9 विदग्धे—अनुक्तकता of चकारि । For समास see Malli Bhanujy thinks the gods do not go through बाल्य and कौमार but are always in the enjoyment of यौवन and appear like one in his 25th year "प्रिय विन्दति सौमित्र पञ्चविंशतिवर्षतः"—*Ramayana* Hence he expounds हतोया दया यौवनमित्यर्थे एवम् विदग्धा, बह्व—। इतिविधौ सख्याशब्दस्य पूरणादर्थम् (see under विद्वन् Sl 36). Malli's विद्वन् परिमाणमियम् makes them 30 years of age—The measure of whose (age) = three times ten The rule for this case is "सख्याया चयवाससप्रादूर्भिकसख्या सख्येयि"—चयय &c are compounded in a बह्व—with a सख्या when the compound refers to what is counted. Next we have उच् added by "उच्चोद्गी"—(Malli) when the compound refers to what is counted Thus विद्वन् + उच् = विद्वच् ।

10 दिग्नि—The rule for चतुर्धा here is "नम स्रस्तिस्त्रहाम्बधा चतुर्वर्णीयम्" ।

11 नम—An चयय meaning प्रणाम salutation. नम चकारि seems to be another लोकोक्ति indicating परित्याग abandonment दिग्नि नम चकारि forsook the quarter—The idea then will be the same as in "भुवनानोक्तमयोति स्वर्दिभिर्नानुभूयत । मित्रैर्भूत विमानानां तदापात्तमयान् पथि ॥"—*Amara*.

12 लोके—सहस्रिष्टना चान्येष नन द्य (दिक्) चयायि । करार विदग्धा चकारि ।

47 *Ham killed हरिश्चन्द्रम्* ।

मटाच्छुटाभिषघनेन विभ्रता

नृसिंहं मैद्योमतनुं तनुं त्वया ।

म सुगधकान्तास्तनमद्ग-

मद्गुरुरोविदारं प्रतिचम्करे नखैः ॥४०॥

Præf.—हे नृसिंह, म त्वया प्रतिचम्करे [The best of men as you are,

you came to the rescue and killed him] How?—नखे
उरविहार प्रतिचक्रर [You ripped him up with your nails and
killed him] - How could nails be so strong?—मृगच्छगभिद्रचनम
नया प्रतिचक्रर [Your manes rent up the clouds so no wonder
that your nails cleft open his hard chest] My manes! You
speak in riddles—अतनु मेहो तनु दिभता नया प्रतिचक्ररे [You trans-
formed yourself into a lion of prodigious proportions and
killed the demon by tearing his chest open] 47

Prose—इ वृद्धि अतनु मेहो तनु दिभता मृगच्छगभिद्रचनम नया म
मुत्थकालाननसहस्रहरे नखे उरोविहार प्रतिचक्रर ॥ ४७ ॥

Eng—He was slain by you O the best of men by rend-
ing up his breast with nails bearing a huge leonine body
with clouds pierced by the array of manes 47

Trans—ए नृपुत्रोऽयं आपदि क्लिप्तमिह दृष्टिं धाम्नं करिष्ये त्वहार मन्त्रं
कथितम् । एकं शिकं क्लेशोऽयं आपदोऽयं देवकथनं विरोधं हरेत् नानि चक्रं शिकं
नान्यं आपदोऽयं देवकथनं वक्तुं विरोधं हरेत् ॥ ४७ ॥

Expl—See *Prak* and *Trans*

Mall—अयं श्रीपति लक्ष्मण इत इत्याह सटाच्छटति । इ 'वृद्धि' नर (१ ना)
सिंह इव इत्युपमितसमासः । ना आसीं सिंह इत्यपि प्रस्तावः । सिंहस्य दन्ता
सिंहो तनु जाय दिभता मृगच्छगवतारभाजा इत्यर्थः । किञ्च तान् ? अतनु
विश्वीणाम् अतएव मृगच्छगभिः केशरसमूहे निद्रा घना नीचा यन चमत्कार
विपद्भवानिति भावः ["सग अटाकिसरयो" इति "तनु कायि कृश, लोच इति च
विश्व] 'नया स' नैव 'मुत्थो नयो' ["मुत्थ सोम्ये नव मूढे" इति वज्रयनी]
यो कालाक्षनी तथा 'सडेन अपि 'महरे' कुटिले 'नय उरविहारम्' उरो
विश्वे ["परिलिख्यते न च" इति अमुलप्रत्ययः] 'प्रतिचक्रर' इत [किरते
कर्मणि लिट् । "अच्छात्तान्" इति गुणः । "दिवायो प्रनेय" इति मुद्रायाम्] ।
वक्तुं कथितोऽपि नखे विहारिण इति वाक् मनसो अलोचरमदिष्यत किमवाप्यम् इति
भावः ॥ ४७ ॥

Notes on Malli

1 प्रभावात्—From the context. 2 चमुन् is the affix by “परि—” (Char) 3 लिट् is affixed to कृ in the कर्मवाच्ये । गुण takes place by “अच्—” (Char) सुप् is the augment by “हितायाम्—” (Char)

Sara—तथाविधमपि त ममान नरसिंहमूत्वा । जघान ॥ ४७ ॥

CHARCHA

1 मग ८c—मग makes मग array मगना मग (तत्—) । तामि भिन्न शतन— तादृशो घनो देन वच— । नन । Qual लया ।
2 विधता—धृ + शङ् कर्त्तरि विधत्त bearing तेन । Qual लया ।
3 वसिष्ठ—Best of men उपमितकर्मधा—(Mall) or Man । on कर्मधा—(Mall) Both meanings suit the text

4 चतनुम्—तनु small It is fem but डौव is optional (see under चतनुम् Sl 33) न तनु चतनु not small huge ननु तन— । ताम । Qual तनुम् ।

5 सुम्भ ८c—See Mall Qual लये ।

6 कुरीद्विनाशम्—कुर विनाशयति चुरम + वि + कृ + चिच् + चतुष् माव by rendering up the whole chest, उपपदतत्— । Qual प्रतिचम्बर । The rule is “परि—”—when a limb be no a vital organ is the उपपद in the द्वितीया चमुन् is attached to show that the whole organ suffers

7 प्रतिचम्बर—प्रति + कृ + चिच् कर्मणि was killed किरति कुर्याति चकार चकरोत् चकह, किरिष्यति कुरीष्यति चकारीत । कृ becomes कर्, contrary to expectation owing to the rule “अच्—”—अच् क and कृकारान् roots take गुण in लिट् । The rule “हितायाम्—” means— कृ preceded by उप and प्रति takes सुप् if हितायाम् is meant.

8 लये—इहा करणे । What the gods could not do with their grim weapons you did with your nails

13 Voice— विधम् घन त्व तम् प्रतिचम्ब्रि ।

45 He took birth as Ra-ana

विनोदमिच्छन्त्य दर्पजम्बनी रणेन कण्डूस्त्रिदशै सम पुन ।

म रावणो नाम निकामभीषणं बभूव रक्ष चतुरक्षणं दिव ॥ ४८ ॥

Prat—एव म रावणो नाम रक्ष बभूव [Thus suppressed Hiranya

has put it back to the earth as a Rakshasa under the name of Kavya]—*विदग्ध* he come back?—*ददृजन्मल कव्या* विनोदम् इच्छन् [His heart after bloodshed had not been quenched by death with it & back to allay it] How to allay?—*विदग्ध* सम पुन रयन् विनामिच्छन् [To allay it by warring upon the gods again]—*विदग्ध* failed as a demon he could not hope to succeed against the gods as a Rakshasa—*निकामभीषण दिव चतश्च रथ बभूव* [Oh! He became a terrible Rakshasa that demolished the defences of heaven and exceeded his old self in might] 48

Prose—*चतश्च पुन विदग्ध सम रयन् ददृजन्मल कव्या* विनोदम् इच्छन् *निकामभीषण रावणो नाम रथ बभूव* ॥ ४८ ॥

En—Next desirous of allaying the itch arising from pride by a tussle with the gods again he became a highly terrific Rakshasa by name Ravana who pierced (burst through) the defences of heaven 48

Eng—*इदानीं च विदग्ध रथैककृत्येवैव मित्रि हरेन ना। देवैः च सहि* *रावणो रथ बभूव* *निकामभीषण रावणो नाम रथ बभूव* *इदानीं चतश्च रथैककृत्येवैव मित्रि हरेन ना। देवैः च सहि* ॥ ४८ ॥

Expl—See *Eng* and *Prak* above

Mal—*अथान्न जन्मानरव्यष्टितान्वावह विनोदमिति। 'चतश्च' इति* *कव्ये* *'पुन' भूयोऽपि 'विदग्ध' सम सङ्घ* [आक साहे सम सङ्घ] *इत्यमरः* [रयन् ददात् अल मर्यात् 'जन्म' यस्या 'कव्या' सुजकव्युत् 'विनोदम्' अपनोदम् 'इच्छन्' प्राप्नुमन्मच्छति तदपनोदाभावात् इत्यर्थे 'दिव' स्वर्गस्थ 'चत' गङ्गा 'रथ' रथा पुन तत् चतश्चरथमिति] [सापक्षत्वेऽपि समकालात् समासः। अनन्तरं ददृजन्मलकव्यमित्युक्तम्]। *भीषणे* इति भीषण (१ भीषणम्) [नद्यादित्यात् ल्युट्]। *'मित्री' कृत्येवैव* इति धक् [१]। *निकाम भीषण* (१ भीषणम्) [मुद्रमुपति समासः] *'रावणो नाम रावण इति प्रसिद्ध 'रथ बभूव' रावणयोनी जात इत्यम्*। *विदग्धस्य अपत्यं पुमान् रावण इति विदग्ध* [तन्नापत्यम्] इत्यपि स्तन *'विदग्धस्य विदग्धरावणौ' इति प्रसिद्धे रावणादेशः। यीराधिक्याम्* *रावणयोनी*

व्य त्पान्यन्ति । तदुक्तमुत्तरकाष्ठ — “यथास्त्रीकृतश्चतुर्द्रावित भयमागतम् । तथात्वं रावणो नाम नास्तीति बोर भविष्यति” ॥ इति रौतेयानां कर्त्तरि ल्यट् । रावण रक्षसीर्भयतनिष्ठत्वात् विश्वभावे (१ विश्वविश्वव्यभावे) अपि स्तुतिवृत्ताः] ॥ ८५

Notes on Malli

1 Compounded in spite of dependence because the sense is clear This indicates that he robbed the gods of their all 2 We have ल्य because the root s of the लृट् class कृ is the augment by “भियो—” *Char* 3 कृ is attached by “तस्मात्पदम्” and then the stem changes into रवण by “विष्—” (*Caar*) But followers of the Puranas expound as रावणतीति रावण । Thus in the U tarakanda we have— You have caused the three world to shriek in fright you will therefore be known as रावण । We have ल्युट् in the कर्त्तृवाच after कृ with लिच् attached रावण and रक्षस् have specified genders hence each is in its own gender though there is विश्वविश्वव्यभावः

Sara—एव नह्यपि दह तस्य दैत्यस्य आनरं सुरैर न गतम् । भूयोऽपि दहन् विवस्वती रावणे नाम रावणो बभूव ॥ ४८ ॥

CHARCHA

1 विनीदम्—वि + नृद + धञ भवे विनीद *alla* ॥ ४८ ॥ तम् ।

2 इच्छन्—इच्छ + श्च् हती *wishing* इच्छन् रक्षा बभूव he became a Rakshasa *because* (इती श्च्) he wished to ally &c

3 अथ—अनलम् । He did not die with the loss of his body, but a little while after (अथ) &c

4 दर्पेण—हृष + धञ अहं दप pride arrogance दपान् जन्म कर्त्ता दर्पेण, बहु— । तस्मात् । *Quasi कर्त्तुः* । The *सर्पिर्दन्ति* ॥ दर्पेणम् (see इतिपद्यन्मन् Sl 4)

5 कर्त्तुम्—कर्त्तुम् इति कर्त् + धञ अहं + लिप् भवे कर्त्तुम् (सगायन धातु) + लिप् = कर्त्तुम् (Fem) तस्मात् । एव यतो । Or कर्त्तुम् हयोमा यतो Thus रक्ष कर्त्तुम् विदुः (तिष्ठ दा) = एवेन कर्त्तुम् तिष्ठ (जन्मादे) । “उभयान्तौ कर्त्तुम् इति रक्षन् कर्त्तुम् एव न यतो ।

6 दिवः — With the gods सहाय्योय द्या । See विद्वे, Sl 46.

7 रवण — विप्रवन् was the son of पुन्य and grandson of ब्रह्म । m.c. विप्रवन् अपत्यम् इति रवण + चच् रावण, विप्रवन् having changed into रवण । It also changes into विप्रवन् giving वेदवन् which is a name of कुवर both रावण and कुवेर being sons of विप्रवन् । Mall's rule is not from पाणिनि who reads both विप्रवन् and रवण in 1. c. निवादि list. On this Haradatta remarks "विप्रवन्तरवणं शब्दोऽप्यत्र न सी विप्रवन् शब्दस्य चादमो ब्रह्मन्तर वा इति विप्रयेऽन्तर्गमनाच्च" । In other words वेदवन् is inadmissible nor can we have the वाच्य, रवणस्य अपत्यम्. The derivation रावणोति requires लुट्, बाहल्लक्षणात् कर्त्तरि ।

8 निष्काम १. c. — निष्काम excessive भौषण्य इति भी + विच् + ल्यु कर्त्तरि मन्दादि भौषण्यम् terrific निष्काम भौषण्यम्, सुपमुपा । Qual रच । भौषण्य in Mall is a copyist's slip. Here it should be noted that the मन्दादि list does not include भौषण्य, though it has the word विभौषण्य । In fact the presence of वि argues rather the exclusion of भौषण्य । So we proceed thus—भी + विच् + लुच् भाव निवर्त्ता भौषण्य intimidation सा चलि च्य इति भौषण्य + चच् मत्वम् भौषण्यम् frightful. The rule "भिदी— means—भी becomes भीच् or भा when विच् is attached the fright coming direct from the agent. Thus रावणो भौषण्य or रावणो भाष्यते । But रावणं खड्गेन भाष्यति ।

9 अत १. c. — रक्षत चनेन इति रच + लुट् करण रचण्यम् defences, ramparts १. c. अत रचण्य येन, बहु— । Qual रच ।

10 दिव — दिव heaven तथा । शेषं वही, related to रचण्यम् । दिव रचण्य अतम् चनेन is the uncompounded form. If रचण्यम् be compounded nothing remains to justify the वही in दिव । Hence either do not compound at all, or compound all. If all are compounded the form is अतस्य रचण्यम् दिव् becoming च् by the rule "दिव अत्" । But दिव अतरचण्यम् does not obscure the sense. Hence although the compounding is against strict grammar, it may be allowed the sense being clear (ममकलात्) । This is like देवदत्तस्य गृहकनम् which means देवदत्तस्य यो गृहं तस्य कनम् । The भाष्य sanctions such compounds on the ground of their being ममक ।

11 *Voise*— तेन इच्छता रघुनेन भीषणेन रावणेन रचसा वभुवे ।

49 *Ravana get sr-as fa-our*

प्रभुर्वभुपुभुवनत्रयस्य यः शिरोऽतिरागाद्व्यम चिकत्ति^१पुः ।

अतर्कयद्विघ्नमिवेष्टसाहस प्रसादमिच्छामदृश पिनाकिनः ॥४८॥

Prak—यः पिनाकिनः प्रसादं विघ्नमिव अतर्कयत् [This Rakshasa, when Pinakin was propitiated took the Lord's favour as an interruption] Perhaps the favour did not suit his aim—इच्छामदृशः प्रसादं विघ्नमिव अतर्कयत् [The Lord granted him just what he wished for yet he deemed it an interruption] Interruption to what?—इदमाह्वयः अतिरागात् दशमं शिरं चिकत्तिषु सः [A veritable dare-devil he was and he was literally going to cut off his tenth and last head after having lopped off one after another nine of his heads as offerings to the Lord But the Lord interrupted him and granted his desire] What was the desire prayed, that prompted him to such a sacrifice?—भुवनत्रयस्य प्रभुं वभुषु (सः) [He wanted to get the mastery of the three worlds The sacrifice was proportionate to the reward] 49.

Prose—यः भुवनत्रयस्य प्रभुं वभुषु अतिरागात् दशमं शिरं चिकत्तिषु इदं साहसं इच्छामदृशः पिनाकिनः प्रसादं विघ्नमिव अतर्कयत् । *Or*—place यः after इदमाह्वयः ॥ ४८ ॥

Eng—Who, in great ardour, about to sever his tenth head wishing to become the master of the three worlds, with a preference for daring took as an interruption the favour of Pinakin in fulfilling his wish 49

Pena—इति श्रुत्वा रावणः हरेण दशमं शिरं चिकत्तिषु इदं साहसं इच्छामदृशः पिनाकिनः प्रसादं विघ्नमिव अतर्कयत् । *Or*—place यः after इदमाह्वयः ॥ ४८ ॥

Expl—*cf* *Prak* above

Multi—यदाह्वयः चिकत्तिषु इदं साहसं इच्छामदृशः पिनाकिनः प्रसादं विघ्नमिव अतर्कयत् । 'यः' रावणः

भुवनतटम् प्रभु भवन्ति भवन्ति [भुव सन्ननात् उ प्रत्यय] 'यति
रागात् उतसाहाज न न पक्षविषयानिर्वेणात् इति भाव दशम मिर विचर्षिष
कतिन कृत्तमिष [कृत्तो वेद इति धातो मन्ननात् उ प्रत्यय] 'इदमाहस प्रिय
माहस यतपय इच्छामिहम् इच्छानुदय 'पिताकिन प्रसाद' वर 'विचर्षिष
यतकयन् उतप दितवान इति परममाहमिकलोक्ति [इत चारभ्य श्रीकपर्कः
यत्तत्तत् स रावचो नाम रचो बभूव इति पूर्वच अन्वयः । रङ्गराजसु 'न
चक्रमस्याक्रमताधिकम्बरम् इति उपरिष्टादन्वय इत्याह । तदसन् । 'गुणानाञ्च
पराधत्वात्' इति न्यायान् आहृष्टादिषु प्रत्येक प्रधानात्वविना मिय सम्बन्धायोगात् ।
इदम् शास्त्राचक्रमन्त्रम् । पुरा किञ्च रावच काव्ये कर्मणि पशुपतिप्रोचनाय नव
मिरासि चर्षी कला दशम रश्मि सन्नुष्टात् तन्नात् मैत्रोक्ताभिपत्य बन्ने इति प्रीराधिकी
मया च ननुसम्भवा] ॥ ४९ ॥

Notes on Malli

1 Not from despair at the delay of the reward 2 In all the six verses beginning with this the वद goes with 'म रावचो नाम रचो बभूव' that precedes. But Rangaraja says it goes with 'न चक्रमस्याक्रमताधिकम्बरम्' that follows (Sl 54) This is wrong. By the maxim "गुणानाञ्च—" (Because subordinates are meant for the principal) mutual relation is improper in those that go with the principal, as in redness (stoutness &c, that attach to a cow) A truce to following offshoots (i.e., discussing side issues leaving the main question)

Sara—See Malli, "पुराकिन वने" ।

CHARCHA

1 वभूव —भू + वृ + उ कर्त्तरि = वभूव (मन्ननाधात्) + उ वभूव wish
going to become Qual व ।

2 भुवन &c —त्रय अवयवा अवयव इति वि + अवच् तथम् a triad भुव
जानां तथम्, इत— । तस्य । ग्रहे षटो related to प्रभु ।

3 मिरा—कर्म of the क्रिया in चिकर्षिषु which see

4 वति—&c —रघु + वत् धावे राग्य ardour वतिमती राग्य वतिराग्य great ardour, प्रादित—। तन्मनः। इती १मी। He tried it solely from his passion for the deed. The epithet repudiates the idea that Ravana was in despair when he saw that the offer of even the nine heads lopped off with his own hand made no impression on the Lord and the tenth he was going to cut off only to put an end to his life.

5 दशमम्—दशानां प्रथम इति दशम् + उद्-दशन + मद्दद्=दशमम् the tenth तत्।

6 विकर्त्तिषु—कृत + क्त + ष् विकर्त्त = विकर्त्तिषु (सद्वत्तवत्) + उ = विकर्त्तिषु wishing to cut off. Quasi यः। We have रिक् विकर्त्तिषु; not शिरसि विकर्त्तिषु because the अनुसक्तम् of an उकारान्त कृत does not take व्हो (See “न लोका—” ante)

7 वतकथम्—तक + विष् + क् + लङ् लिप् deemed तक्वति, तक्, वतकथम् &c वतकथम् तक्वति।

8 विघ्नम्—विघ्नने जनन इति वि + ह्न + क् करणे घञ् विघ्न his drance तम्। क् is usually attached in the कर्त्तृवाच्य, it is घञ् that is available in कर्म करण &c Hence we say घञ्। The Varttika is “वज्रद्वे कविधानम्—” (see under वायुधन, sl 45)

9 इह &c —इव + क् कर्मणि इहम् favourite सहम् strength सहसा हतम्, or सहसि सवम्, or again सहस इहम् इति सहम् + कप् साहसम् foolhardiness इह साहसमस्य Who delighted in dining with—।

10 द्वादशम्—प्र + मद् + घञ् द्वादश or द्वादश favour or a mansion, द्वादश is restricted to the former meaning and द्वादश to the latter by the Varttika “सादकारयोः हविन” which modifies the rule “अप सरस वसि वमनुष्ये वमनुष्यम्”

11 इच्छा &c —इव + क् कर्मणि इच्छा wish, समन् इव पादति इति समन् + ह्य + कप् सहम् like, उपपदत—। इच्छा-द सहम् Satisfying the wish, तत्—। तम्। Quasi द्वादशम्। क् comes in by the Varttika “समन्-वयोध” and समन् becomes स by the rule “हृद्-हृद्-वत्तु”। सहम् सहस्य are with the affix द्विप् and क्स् respectively. This epithet means that the Lord favoured him in accordance with his wish i.e. he granted him the mastery over the three

worlds—heaven, earth and the nether regions

१२ पिनाकम्—पिनाक is the bow of Siva म० अस्ति बाहुधरेण चम्य
१॥ पिनाक + इति मत्वर्थे पिनाकी । तस्य ।

१३ Voice—यैनं यमुषा यमुषया विहर्तिषुषा साहसैनं मदय ॥
५८० विष्णु . चतुर्थः ।

30 Boon accepted befittingly

समुत्क्षिपन् य. पृथिवीभृता वरं वरप्रदानस्य चकार शूलिनः ।

वमत्तुपाराद्रिसुतामसम्भ्रमस्वयंयहाद्ये पमुषेन निष्कृत्यम् ॥५०॥

Prak—यः शूलिनः वरप्रदानस्य निष्कृत्य चकार [He it was who made
an adequate return for the gift of the boon made unto him
by the Lord] How was the return made ?—पृथिवीभृता वरं समुत्-
क्षिपन् चकार [He heaved the great mountain Kailasa and thus
made a return] 50

Prose—यः पृथिवीभृता वरं समुत्क्षिपन् शूलिनः वरप्रदानस्य वमत्तुपाराद्रि-
सुतामसम्भ्रमस्वयंयहाद्ये पमुषेन निष्कृत्य चकार ॥ ५० ॥

Eng—Who, heaving the biggest of the upholders of the
earth made a return for the gift of the boon by Sulin
with 50.

P n. —६६ प्रथमं पर्वतं दृष्ट्वा दृष्ट्वा पुनः शूलिनः कश्चिन्नराजं वरप्रदानस्य
वमत्तुपाराद्रिमः अस्ति चतुर्थः ॥ ६० ॥

Mall—अथ कैलासोत्थिपचक्रानामाह समुत्क्षिपन्निति । 'य' रावय
'पृथिवीभृता' पर्वतानां 'वरं' श्रेष्ठं कैलास 'समुत्क्षिपन्' दत्तादिति शेषः 'शूलिनः वर
प्रदानस्य' पुराजित 'वमत्तु' शैलचक्रवैद्य विष्णुना 'पुपाराद्रिसुताया' पार्वत्या,
'सम्भ्रमो' य 'स्वयंयहा' प्रियप्राप्त्या विना कष्टयुद्धम् [युष्मपेति समाप्तः] तेन
'बाहुधरे' मन्त्रेण तेन यत् 'मुष' तेन तैलोत्थापितयमुषात् उत्कृष्टेन इति
भावः 'निष्कृत्य' प्रत्ययकारनिर्देशे 'चकार' [निष्कृत्यो उद्दिष्टोऽपि व्यात् सामर्थ्ये
निर्देशावपि] इति कैलासी । यदा—'निष्कृत्य चकार' क्रियेव व्यवहारेण याच्ना-
शेषेण (१ याच्नादेवदोष) समाप्त इत्यर्थः [अतः सुखवरदानयोर्धनिसमाप्त
अस्तिनिराहारः] ॥ ५० ॥

CHARCHA

1. समुत्थिषन्—उत् + उठ् + थिष + श्च कर्त्तरि heaving. Qual यः which refers to Ravana.

2. पृथिवोभताम्—पृथिवी विभक्ति इति पृथिवी + भ + क्तिप्, कर्त्तरि पृथिवो-भत the upholders of the earth, उच्यते— । शेषम् । शिषे वही । See next.

3. वरम्—The best, the biggest. Qual कैलास understood. Here there is no निहारेण, because निहारेण requires the presence of three things—(1) The thing singled out, (2) the class out of which the selection is made, (3) the basis of selection. The first is here absent. If we say कैलास, पृथिवोभता वरः then we get निहारेण, but not if कैलास is suppressed.

4. वर ङि —उ + चप्, कर्त्तरि वर boon, वरस्य दानम् gift of the boon, इतन्— । तस्य । शिषे वही, related to निष्कृतम् । See next.

5. शूनिम्—शून् refers to Siva's celebrated weapon the त्रिशूलः । तन् अत्र शूनि इति शून् + इनि मत्वर्थे शूनी the wielder of the त्रिशूलः । तस्य । कृदयोनि कर्त्तरि वही । This is optional by the Vartika "शिषे विभाषा", hence शूनिम् is also correct, it preserves the metre too. Here, we had the uncompounded form शूनि वरस्य दानम् in which शूनि has वही अन्तर्नि कर्त्तरि वरस्य in the अन्तर्निम् । Now when compounding वरस्य दानम् into वरदानम्, note that the rule "कर्त्तरि च" will not be in our way, because that rule prohibits इतन्—only when the कर्म takes वही by the rule "उभयपक्षी कर्त्तरि" । Here "उभय—" has no scope, because we have वही in शूनिम्, whereas "उभय—" would have given the वहीया । Even with शूनि वरस्य दानम् we may compound and say शूनि वरदानम् if शूनि has वहीया through the option given by the Vartika "शिषे विभाषा," but not if the वहीया is by "उभयपक्षी—" ।

6. निष्कृतम्—निष् or निस् + कृ + चप् भवे निष्कृत release, repayment, return तम् ।

7. Force—द्वेन—समुत्थिषन्—निष्कृतम् च ।

8. Allusion—While warning upon Kuvira, Ravana had

occasion to pass by the mountain Kailasa where Lord Siva resided at the time with Parvati. He picked up a quarrel with Siva's followers and in a pique tugged at the mountain to uproot it. The hill shook to its foundation but the Lord steadied it with the pressure of his little toe which pressed the Rakshasa's arms so hard that he shrieked with pain and then forth received the name Ravana (Sl 48)

51 His oppressions.

पुरीमवस्कन्दं लुनीहि नन्दनं सुपाणं रत्नानि हरामरात्रमा ।

विगृह्य चक्रे नमुचिदिषा बनी य इत्यमस्त्रास्यामहर्दिव दिव ॥५१॥

Prak—लुनी य इत्यम् अहर्दिव दिव चमस्या चक्रे [This mighty Rakshasa imparted an ever present sense of insecurity and uneasiness into the minds of the gods] When?—नमुचिदिषा विगृह्य चक्रे [He declared war against Indra and kept the gods in terror] But did he do any actual mischief?—पुरीम् अवस्कन्दं नन्दनं लुनीहि रत्नानि सुपाणं, चमरात्रमा हर इत्यम् अमस्या चक्रे [He laid siege on Amaravati wiped out its gardens raided the treasury and abducted the wives of the gods] 51

Prose—य बनी नमुचिदिषा विगृह्य पुरीम् अवस्कन्दं नन्दनं लुनीहि, रत्नानि सुपाणं, चमरात्रमा हर इत्यम् अहर्दिव दिव चमस्या चक्रे ॥ ५१ ॥

Eng—Who the mighty, warning upon the slayer of Namuchi, besieged the city, cleared the Nandana removed the treasures, carried away the wives of the gods, thus created uneasiness in heaven day after day 51

Peng—एहे बलवान् इत्यत्र हेतुस्तत्र गहिन् इह पोषणा कतिपि कल्पतेषु अवस्थापनं नन्दनाद्वनस्य उपोद्भव इत्यत्र विर भूतेषु च इत्यत्र हेतुस्तत्र हरणं कतिपि विरुद्धं चर्चस्य हेतुस्तत्र यतोहेतुस्तत्र निमित्त ॥ ५१ ॥

Expl—See *Prak* or *Eng* above

Mall—पुरीमिति । 'य बनी' बलवान् शब्दस्य 'नमुचिदिषा इत्येव 'विगृह्य' अथ 'पुरीम्' अमरावतीम् 'अवस्कन्द' अवसरोक्ष 'नन्दनम्' इन्द्रवनम् । 'नन्द

वनम्" इत्यमरः] सुनीहि चिच्छेदः ["इ इति चघी" इति इकारः ^१] 'रवानि
 मेष्ठवन्नि मथीम् वा ["रव यैष्ठ मथावपि" इति विश्व] सुमोष [सुवन्मेये ।
 "हन् यु शानच् ईह" इति य शानजादयः ^२] 'अमराइना हर' लहारः । सर्वव
 दौन पुन्य न इत्यर्थः । 'इत्यम् अनेन प्रकारेण अहनि च दिवा च 'अहर्दिवम् अहन्
 इति इत्ययं ["अचतुर— इत्यादिना सन्त्यङ्गस्यो हन् समसन्ता निपातितः ^३]
 'वि खल्ल' 'अस प्याम् उपद्रव' चक ['अस अक्कन्द इत्यादी' क्रियासमभिहारि
 लोट् लोटी द्विस्त्री वा च लज्जमो" इत्यनुप्रसौ "समुच्चयः, अचरस्याम्" इति विकल्पेन
 लालामान्य लोट् । तस्य यद्यप्यस्य सतितादयो द्विस्त्री च प्रकरणादिना तु
 अद्यविशेषवसानम् । "अतो ह" इति वयाद्योऽयं द्विजः । वीन पुन भयाद्यो वा
 क्रियासमभिहारः । अक्कन्दनादिक्रियाविशेषात् समुच्चयः । क्रियासमभिहार तत
 लालामान्य करोति । "समुच्चयः सामान्यवचनम्" इत्यनुप्रसौ ^४ 'चक्रे' इति ^५ ।
 अत तिङ् श्रुतिव्याप्तौ लोपः । "मुदा तिङा पराङ्मति लोपः" इति
 नल्पात् ^६ । समुच्चयः] ॥ ३१ ॥

Notes on Mall

1 ना b-comes नो by "ई— (Char) 2 या b-comes यानच
 by "ह— (Char) 3 We have समाशान after a हन् with its
 constituents in the सन्नी by निपातन in the rule "अचतुर— (Char)
 4 We have लोट् here without restriction of tense optionally
 by the rule "समु— (Char) read with the rule "क्रिय— (Char)
 and हि or ल are its substitutes for all तिङ्, विभक्ति according to
 circumstances. The particular sense has to be gathered from
 the context हि disappears where possible by "अतो ह" ।
 क्रियासमभिहार implies frequency or excess We have समुच्चय of
 the specific acts such as अक्कन्दम् &c, there is क्रियासमभिहार of
 the action common to all these viz. the act of doing अक्क्रे is
 subjoined by the rule "समुच्चयः सामान्यवचनम्" 5 Here we
 have the Guna named लोपः owing to variety in the matter of
 तिङ् । The definition is—लोपः is just a repetition of सन्,
 अर्द्ध तिङ् ।

Sara—म रावण इन्द्र च विष्टयः अमरावतीं करोष नन्दनमभनक रवानि
सुमोष प्रहार च सुरवनिता ॥ ४१ ॥

CHARCHA

- 1 परोम्—भर्म् of अवल्लन्ट (Malli)
- 2 अवल्लन्ट—अव + ल्लन्ट to besiege + भून् भोन् = अव + ल्लन्ट + दि =
अवल्लन्ट often besieged "पीन पुनन अवल्लन्ट" (Malli) For rules
see Remark below
- 3 सुमोहि—सु + भून् भोन् = सु + दि = सुमोहि often cut down पीन
पुनन विष्ट द (Malli) For rule see Remark below
- 4 नन्दनम्—नन्दन is Indras pleasure garden कर्म of सुमोहि
(Malli)
- 5 सुवाण—सुव + भून् भोन् = सुव + दि = सुवाण often stole पीन पुनन
सुमोष (Malli) For rule see Remark below
- 6 रवानि—रवन of सुवन् (Malli)
- 7 हर—ह + लोट् भून् = ह + दि = हर often abducted पीन पुनन
लवार (Malli)
- 8 अमर &c—अ + अच कर्त्तृणि मर mortal अमरा अमरा the im-
mortals gods नञ्त्तन्—। अहानि सनि आसां कल्याणानि इति अह +
न भल्लये अहना females अमरायाम् अहना, इतन्—। ता । कर्म of हर
(Malli)
- 9 विष्टय—वि + वृष्ट + ल्यप् having declared war
- 10 नमुचि &c—न सुवति इति नञ् + सुव + इन् (चीनाम्नि) कर्त्तरि
नमुचि । नमुचि was a son of Kṛisypa by दनु । He was the
youngest of three brothers the other two being the celebrated
युव and निरुव of the Markandeya Purana Indra killed him—
a friend of his—अथ the foam of the sea—"विष्टे दास्य शिरोराजप्रपां
र्केनन वाचव । तच्छिरो नमुचेन्द्रिय प्रहत मकमनियान् ॥" Hence as the
head pursued Indra, the demon became known as नमुचि—
that which does not leave The नञ् remains unaltered (See
नाकिनाम्, sl 47) नमुचिं विष्टवान् इति नमुचि + दिव + क्तिप् कर्त्तरि नमुचिदिङ्,
उपपदन्तन्—। तेन । सहाये रवा ।

11 चक्षे—कर्मभिर्वाय क्रियाफले चात्मनेपदम् । चकार, चक्रान्, चकारान् चक्रत etc This is the क्रिया which is common to all the क्रियाः—the क्रिया in general—of which चक्रन्दन &c are particular instances (Mall.) For rule see *Remark* below

12 इत्यम्—अनेन प्रकारेण इत इदम्+अम् । An अवयव । See *Remark* below

13 अस्वास्थ्यम्—स्वस्थिन् तिष्ठति इति स्व+स्वा+क कर्मणि स्वाय् at ease तस्य भावः स्वास्थ्यम् ease न स्वास्थ्यम् uneasiness, मञ्जुतन्— । तन् ।

14 अहर्दिवम्—अहनि च दिवा च अहर्दिवा+अच् समानात्मन्=अहर्दिवम् day after day इत्यम् । Here अहनि and दिवा mean the same Hence there is a repetition of sense, i. e., बोधः । But वीचार्थे इत्यम् is irregular and is sanctioned *here* by निपातनः । अच् also is available by the same निपातनः । Lastly, the word अहर्दिवा got with अच् must have the gender of the last word of the compound by the rule “परवक्षिण इत्यतत्पुच्छया” but the last word is दिवा which is an अवयव and therefore *neuter* . Hence अहर्दिवम् । The सुप्रतीति of this is also अहर्दिवम् by the rule “द्वितीयान्नम्योर्वङ्गलम्” ।

15 *voice*—येन इतिना पुरो अवयवस्य लृपस्य मुख्यस्य क्रियस्य ।

16 *Remark*—(1) The rule “क्रियासमन्नि—” means—When frequency or excess of an action is implied लाट् is added to the root, हि and झ are substituted for लाट्, but optionally if it is a matter ordinarily calling for ल or भम् । Note that no particular sense is enunciated for theलाट् in the rule above . Hence it is भ व because “अहिर्दिवाया प्रथया भावे भवति” । हि and झ being substitutes for लाट् are also भावे । Consequently अवलम्ब, लुनीहि, सुवाच इव express धात्वर्थ only. i. e., अवलम्बनम्, लुबलम्, नापदम्, इवदम् । Malli's अवहरोध, विच्छेद, सुभाष and जहार seem thus to be questionable. On the line “लुनीहि लुनीहि इत्येवम् लुनाति” Haradatta comments “लुनीहि पुनः पुनर्लुबनम् लाट्”, i. e., he takes लुनीहि as expressing भव only Similarly Bhattoji on “दाहि दाहि इति दाति” says “दन् पुनः अतिगदनं वा दात दातस्य चर्च” । In both these examples the लाट् word is duplicated This is owing to the Varttika “क्रिया समन्निह रे रे वाच्ये” । In our case there is no reduplication Hence

there is a case of क्रियासमभिहारः । On this Phattoji remarks "इह पुन पुनश्चन्द्र इत्यादि अथ इति व्याख्याय भवमुपपन्नम्" । We therefore reject Mall's "नवन पौन पुनश्च इत्यर्थः" । पौन पुन is not intended by the text. (ii) Mall's next rule "समुच्चय, नन्तरणम्" means When several actions of the same agent are spoken of together we have नन्तरणम् as alone but optionally. Here अवलम्बन, लुनीहि all belong to the same agent रावणः । Hence the rule implies the optional forms are अवलम्बन्, लुनीहि, &c. Mall's "क्रियासमभिहारः लुनीहिनाश्वस्य करोत" has to be dropped, because there is no अनुवर्ण of क्रियासमभिहारः in this rule "द्वितीयधने क्रियासमभिहार इत्यस्य अननुवर्णः — Bhattoji. Besides as already remarked the नन्तरण forms would then have been doubled, (ii) The third rule "समुच्चयः समाश्रयचरणम्" means that when there is समुच्चय the single क्रिया of which the समुच्चयविशेषाः are particular instances will have to be subjoined showing the correct पुरुष, वचन &c. Here अवलम्बन् is a particular case of the general act — करणः so are लवण, माषण and इरणः । Hence this common act १८, करण क्रिय is subjoined by saying चक्रे । That चक्रे refers to and determine the पुरुष काण्ड &c. of अवलम्बन्, लुनीहि &c. is indicated by इत्यम् । Thus अवलम्बन् लुनीहि मुपाय इर इत्य चक्रे । This is after Mall. An objection will occur, १८, करण is common to all actions in nature. To eat, to drink, to sleep &c. are all particular case of 'to do', the rule perhaps contemplates of a common action of a more specific nature than this universally common action 'to do'. Bhattoji here takes अस्मच्छा क्रिया as the सामान्यचरणः । He means that instead of अस्मच्छा चक्रे we ought to have a single अस्मच्छाक्रियाचरण लिङ्गन word say अस्मच्छीचक्रे । We should then have पुरीम् अवलम्बन् नन्दन लुनीहि रवानि मुपाय अनराडना इर इत्यम् अस्मच्छीचक्रे । This अनुप्रयोग, १८, अस्मच्छीचक्रे now indicates that the भावः spoken of by अवलम्बन्, लुनीहि &c. belong to one in the प्रथमपुरुष singular, १८, to बली (यः रावणः) in the verse पुरीम्, नन्दनम्, रवानि, अडना are कर्म of this अनुप्रयोग । They cannot be कर्म of अवलम्बन् &c. which indicate भाव only.

Besides this alteration in the *क्रिया* we have to omit *दिव* from the *sloka* because *चमत्कृतम्* is no longer present in the verse. With such extensive changes we are no longer concerned with the poet's stanza as a new stanza altogether that we are interpreting. The question is how to explain the verse as it stands. If taken as the *मालावचन* does not help us. The standard example of *समुद्र* is *समन्तं पितृधाना दानं इति चमत्कृतम्*. *समन्तं* and *धाना* here are *कर्म* of *चमत्कृतम्*. So in *पुरीम् चमत्कृतम्* &c. *इत्य* *चमत्* the *कर्म* of *चमत्* is *पुरीम्* &c. But then *चमत्* *चमत्कृतम्* gets disconnected (iv) *Nagesa* prefers here to take *चमत्कृतम्* *मुनीन्द्र* &c. as ordinary *भोक्तृ* forms constituting orders to subordinates on the occasion of the raid. We are quite familiar with expressions like *मारी पात्रुवाची* &c. in the *भाषा* in ordinary street hits. "चमत्कृतम् इत्येवमिति विधत्तेऽन्त्याम् । समुद्रसमस्तप्राविश्यात् । मन्त्रादिजन्यम् चमत्कृतम् । समन्तं चमत्कृतम् इत्यत्र" — *Siddhanta Sekhara*. In the absence of the single verb *चमत्कृतम्* I think *Nagesa*'s view is the best we could adopt. (v) I subjoin a *Tika* after *Nagesa*.

Atitabhashita—*चमत्कृतम्* यं रावण 'मनुविदिषा इत्येव विदितं विदितं 'चमत्कृतम् चमत्कृतम् इति च' मन्त्रं चमत्कृतम् चमत्कृतम् । अथ तद्विधा—स हि अनुचरान् प्रति वाह याहि भो महेन्द्र पुरीम्' चमत्कृतम् 'चमत्कृतम् विदितं चमत्कृतम् मन्त्रादिजन्यं चमत्कृतम्' मन्त्रं मुनीन्द्र इति, तच्च मन्त्रं चमत्कृतम् मन्त्रं काव विदितं इत्यत्र पुन कुम्भकम् 'चमत्कृतम्' इति चमत्कृतम् मन्त्रादिजन्यं 'इत्येवमिति चमत्कृतम्' ॥ ५२ ॥

५२. *Indra defeated and flies away*

मलीनयातानि न भर्तुरभ्रमोर्न चित्तमुच्चैः श्रवणं पटक्रमम् ।

अशुद्धं सयति चेन केवलं बलम्य गतु प्रशमनं गोघ्नताम् ॥ ५२ ॥

First—*चमत्कृतम्* चमत्कृतम् मन्त्रं उच्चैः श्रवणं इत्येवमिति चमत्कृतम् [५२] and *Indra* prized the swiftness alone in the *Airavata* and in the *Uchchaisravas* [Had they no other merit to appreciate?—*चमत्कृतम्* मन्त्रं मन्त्रादिजन्यं न चमत्कृतम् [The graceful tread of *Airavata*]

is well known but Indra thought little of it] What of Uchchaistrava ?—उच्चैः श्रवणं विभुं पदक्रमं न प्रशंसते [The style of march of Uchchaistravas is wonderful but Indra set no value to it] But is not Indra an appreciator of merit ?—यस्य सुवर्तिः अनुदुतः कन्दर्पः सा केवलं शीघ्रतां प्रशंसते [That he is But when chased by Ravana in the field of battle he valued his life to the fleetness of his mount alone Hence he prized the 'speed only] 52

Prose—सुवर्तिः येन अनुदुतः कन्दर्पः शत्रुं चाम्पौ भक्तं क्षणीकयाति निजं प्रशंसते उच्चैः श्रवणं विभुं पदक्रमं न प्रशंसते, कन्दर्पः शीघ्रतां प्रशंसते ॥ ५२ ॥

Eng—Chased by whom in battle the slayer of Bala appreciated the fleetness alone, neither the graceful movements of the lord of Abhramu, nor the wonderful succession of the steps of Uchchaistravas 52

Sen—युद्धे शत्रुः ईश्वरं पश्यात् वारिडं हृदये तिष्ठति कन्दर्पः शीघ्रगतेः कन्दर्पः वा ईश्वरं प्रशंसति शत्रुं न प्रशंसति ॥ ५२ ॥

Li—His encounters with Ravana had often ended in his precipitate retreat from the field of fight. The speed of his mount alone saved his head on such occasions. This happened so often that Indra came to prize nothing in Airavata and Uchchaistravas except their fleetness 52

Mal—सुवर्तिः ॥ 'सुवर्ति' इति ['सुवर्ति' शिवाय सप्तमसिन्धुमिति सिद्धयुक्तं इत्यमरः] 'यस्य शत्रुं चाम्पौ अनुदुतः' अनुदुतः 'कन्दर्पः शत्रुं' इत्यमरः 'चाम्पौ' भक्तौ, 'परावतस्य' 'सुवर्ति' शिवाय सप्तमसिन्धुमिति सिद्धयुक्तं इत्यमरः 'न प्रशंसते' तदा 'उच्चैः श्रवणं' शिवाय विभुं शान्तिविधेः 'पदक्रमं' पादविधेयं 'वर्धयुक्तं' शिवाय सिद्धयुक्तं इत्यमरः 'न प्रशंसते' किन्तु 'केवलं शीघ्रतां' शीघ्रगतिमिव 'प्रशंसते' अन्यथा शीघ्रतां वास्तव्यं वक्ष्यति इति भवति इति भावः ॥ ५२ ॥

Sara—युद्धे हि शत्रुं पश्यात् इति पश्यात् इत्यमरः शीघ्रगतेः कन्दर्पः वा

मतिनाचवान् यद्वच नोपगत । तदसा वाहनयोधानवेगमव बहुमने न रति
चतुर्थम् ॥ ५२ ॥

CHARCHA

1 सनील &c — नीला *grace* विनास । या + क भावे यत् *progress*
लीनया सह सनीनानि *graceful*, बहु— सनीनानि यातानि *graceful* *pro-*
gress कर्मधा— । तानि । कर्म of प्रगच्छस ।

2 भर्तु चक्षुः — चक्षुः is the name of a female elephant, the
mate of Aravata (Amrata) चक्षुः भवा the lord of Abhramu,
1 c परावत । “उरावतोऽधम-तरोरावताधमुग्रभा” इत्यमर । तस्य ।

3 उद्येयवत् — उरावत and उद्येयवत् are two of the gems got
from churning the ocean

4 पदक्रमम्—पद + क् भाव पदम् tread उदाभाव । क्रम + चम् भावे
क्रम order पदानां क्रम the course of tread, इतत्— । तम् । कर्म
of प्रगच्छस ।

5 अनुदुत — अनु + द् + क् कर्मणि chased (Qual शत्रु ।

6 मयति — मययति चक्षिन् इति सम् + यम् + क्तिप् चक्षिहरणे मयत्
battle तस्याम् । चक्षि-ली ।

7 वनम् — वन् was a demon killed by Indra तस्य ।

8 प्रशमम् — श + मस to delay + शिद् चम् । प्रशति, प्रशस, प्रशियति,
चक्षुः ।

9 शीघ्रताम् — शीघ्र शक्ति तस्य भावतया । ताम् ।

10 Voice — अनुदुतेन शत्रुणा . प्रशमिरे चित् - पदक्रम न
प्रशमन शीघ्रता प्रशम ।

53 *Indra gone to Sumeru through Ravana's fire.*

अशक्रुवन् मोदुमधीरलोचनः

महस्वरश्मेरिव यस्य दर्शनम् ।

प्रविशन् हेमाद्रिगुहाष्टहान्तरं

निनाय विभ्यद्विमानि कीशिकः ॥ ५३ ॥

Prak - कीशिक विभन् चक्षुःशोचन दिवसानि निन्दन् [Indra spent
his days in terror casting furtive glances hither and thither]

are of daring character 3 अह coming after सो the तुम् is barred by "नाथ—" (*Char*) 4 The language is obscure Malli seems to mean this —In कौशिक though अह is possible with respect to both (सहस्र and उत्पन्न) yet, अह in a विशेष being inadmissible the *denotation* refers to the subject matter (सहस्र) only So we have a mere *suggestion* (अभिप्रेत) regarding उत्पन्न arising out of the power of the word and it is an element in establishing the import because it justifies the उपमान in सहस्ररश्मि विभ ।

Chara—बड़ी दृष्टि "रावकी मा मा द्राचीन" इति महाप्र निपाति ॥ ५३ ॥

CHARCHA

- 1 चरुत्तम—शक्त + अह चरुत्तम शक्त वन able न शक्त वन unable, अज्ञान—। (Qual) कौशिक ।
- 2 नाटम्—सह + तुमुन नाट to bear
- 3 चरुत्तम—चरुत्तम steady लीच + लट् क.ग लीचन eye लीचरावि unsteady अज्ञान—। चरुत्तम लीचनानि चरुत्तम - । Indra had a thousand eyes Qual चाशिक । This was due to fright He was always on the look out to see if Ravana was coming his way
- 4 सहस्र रश्मि—सहस्र रश्मि चरुत्तम सहस्ररश्मि thousand rayed, चरुत्तम—। तत्त्व ।
- 5 सूर्य—Refers to Ravana who is here compared to the sun कर्मणि प्रयोगा वही ।
- 6 सूर्य दृष्टम्—दृष्टम् दृष्टम् । He took to flight as soon as he saw Ravana at a distance
- 7 इन्द्रादि &c.—इन्द्रादि चरुत्तम इन्द्रादि the golden mountain कर्मणि—। हे शक्रादि or इन्द्रादि—। This refers to Meru तत्त्व दृष्टम् a cave of the Meru इन्द्रादि—। इन्द्रादिदृष्टम् इन्द्रादि इन्द्रादि महान् गृहम् house like a cave of Meru कर्मणि—। हे शक्रादि । तत्त्व चरुत्तम् the interior of his house which was like a cave of Meru, इन्द्रादि—। तत्त्व । If we wish here to keep up the suggestion about चरुत्तम we may say इन्द्रादिदृष्टम् गृहम् or इन्द्रादिगृहम् गृहम्

हमाग्निद्वारादम् h s s s dence v h ch was a cave of Meru the rest as b o

निनाय—भी + निट् क्तम् नयति न निनाय निव नयति न चयैवात्
—चनष्ट

विभक्त—भी + क्तम् f g h d g कौञ्जिक भी s a n चमन
धम् u d no let विभक्त (See under अज्ञातम् S1 8)

० निवसति—The neutre use of निवसति is rare. Comp. "त
हि ना विवसतः" निवस धरिषामरमचोष " "दिवस इवाऽश्वाम" "न हि
तथा कुसुमवर्णो विवसः" In the use of अहम् this means the whole
day of a s f अहम् t e the day i ne only

V — लोचनम् कौञ्जिकम् अग्रजयता विभक्ता निन्दितः।

R ark—For a s n lar अति about अनुक्त compare—
निवहरन्ति यो मुह्यन्ते भीम निवाभीतमिवाभ्यचारम् । अहं पि नूनं हरस्य प्रपन्न
ममलभुवै शिरसा मतीव" Kunara

c4 h n s चक्रम् is futile on राक्षस

ब्रह्मच्छिन्नानिहुरकच्छृङ्खलानादिकीर्णनीलाग्निकण सुरद्वियः ।

अगतप्रभोरप्रसङ्गिणु धैर्यवत् न चक्रमस्याक्रमताधिकम्बरम् ॥५४॥

Prak —चक्रम् चक्र सुरद्विय अधिकम्बरम् न चक्रमत् । The d scus failed
to work on the neck of th enemys of the gods } Wh ch
d scus ?—"चक्रं चक्रम् } The d scus of Vishnu } Perhaps t
spared h n ou of p ty—अप्रसङ्गिणु न चक्रमत् । No the neck of the
monster w s too toug for the d scus wh ch was powerless
aga nst } Yo cant say unless you t }—विकीर्णनीलाग्निकणम्
अप्रसङ्गिणु चक्रम् } Well the d scus was ndeed s ed t ut it decl red
ts nability n a shower of sparks that sl ot all n nd } How
was that ?—अगतप्रभो ब्रह्मच्छिन्न निहुरकच्छृङ्खलान् । When t struck
aga nst the rock like neck of th s l rd of the wor d the shock
of the impact b oug t fo th sparks the reck stood un
hamed } 54

Prose—ब्रह्मच्छिन्नानिहुरकच्छृङ्खलानां विकीर्णनीलाग्निकणम् अप्रसङ्गिणु धैर्य
वत् अगतप्रभो चक्र सुरद्विय अधिकम्बरम् न चक्रमत् ॥ ५४ ॥

Expl —Even V shn s d scus made no impress on o the

CHARCHA

1 ठहृन् १८—निहृन् tough घृ+दिच् म्याँ+भृट् भवि यन् shock शिवा इह निहृन् शिवानिहृन् tough like a rock, उपमान कर्मधा— नञ् कण्ठ कर्मधा—। ठहृन् शिवानिहृन् कण्ठ, कर्मधा—। तेन यन्मम मुदमुद तस्यात्। इतो यो।

2 विक्रीण १८—वि+क्वृ+ण कर्मणि—विक्रीणं scattered भोज flying अय कणा अद्रिकणा sparks of fire इतन्—। अय is the word not कणा। विक्रीणा म्यान् अद्रिकणा अमन वहु—। Qual चक्रम्।

3 मुरदिह मरन् देष्टि इति मुर+दिह+क्रिप् कर्त्तरि मुरदिह the enemy of the gods, उपपदितन्—। तन्। Qual अय which refers to रावण।

4 जगन् १८—प्र+भृ+ङ् कर्त्तरि प्रभु lord जगता (sl. 1) प्रभु, इतन्—। तन्। Qual अय। Or we may construe 'जगन्प्रभो' जगन्नाथ इव वैश्व चक्रम् १८ The epithet raises an expectation of infallibility in the चक्र, because he who is जगन्प्रभु cannot fail with his weapon, his प्रभुता then becomes meaningless.

5 अग्रमहिष्—प्र+मह+इच्छ् कर्त्तरि माधुकारिणि प्रमहिष् a subduer, न प्रमहिष् मज्जन्—। Qual चक्रम्। For इच्छ् see under मर्चिष्, sl. 46 Or construe अग्रमहिष् मत्त न चक्रमत्।

6 वैश्वम्—विश्वारिदम् इति विश्व+वच्। Qual अग्रम्।

7 चक्रमत्—क्रम+लङ्त् prevailed क्रमने, चक्रमी, चक्रत्, लङ्गन्। The rule "इति—" means that क्रम takes the चत्प्रनेपद when meaning 'to prevail' (इति), 'to attempt' to make up mind', (चर्त्त) and 'to develop' (तायन्)।

8. अधिक्श्वरम्—कश्वरायाम् इति अधिक्श्वरम् on the neck, अय्यो—। We expect अधिक्श्वरा, but by "अय्यो—" an अय्योभाव is in the neuter. Again by "इत्यो—" if a प्रतिपदिक is to be in the neuter, its final, if a vowel has to be shortened. Hence अधिक्श्वरा changes into अधिक्श्वरम्। अयि ८मी or better सप्तम्यर्थे उक्तत्वात् प्रतिपदिकार्थे १मा। Here शिवानिहृन् is supposed to supply the reason why the चक्र failed. This credits the चक्र with very little sharpness. If it cannot cut through शिवा it is much inferior to the thunder bolt with which Indra cut down the kings of

mountains It were better to suppress the reason as Kalidasa has done on a similar occasion in Kumara Thus—"अथाशं यत्र चाद्याक प्रतिष्ठादोषितार्थिना । हरिचक्रं च तेनास्य कण्ठे निष्कमिवावितम् ॥" Our verse is a poor paraphrase of this one from Kumara

9 *Force* — कणेन चप्रसहिष्णुना वेणुवन चक्रेण चक्रमतः ।

55 *Kuvera also frightened*

विभिन्नगद्ग कलुषीभवन्मुहुर्मदेन दन्तोव मनुष्यधर्मणः ।

निरस्तगाभीर्यमपास्तपुष्पकं प्रकम्पयामास न मानसं न स ॥५५॥

Prak — दन्तोव च मनुष्यधर्मस्य मानसं मुहुः न प्रकम्पयामास न [He filled Kuvera's mind with awe as surely as an elephant troubles the lake Manasa ; How so ?—मदेन विभिन्नगद्ग स [In his ardour he forced Kuvera's treasure vault like an elephant in rut bursting conches in the lake Manasa] But Kuvera was not an ordinary god—निरस्तगाभीर्यं कलुषीभवत् सन्नमस्य [True but his equanimity was cast to the winds and his mind was troubled like the mind of the other gods in the same manner as the lake Manasa becomes muddy and can no longer vaunt of its great depth when an elephant plunges into it] Was he so greatly moved ?—चपलपुष्पकं सन्नमस्य [He had to turn his heart from the famous car Pushpaka which he prized so much and par with it as the Lake Manasa does with its lotuses when an elephant makes a rush after them] 55

Prast—स मदेन दन्तोव विभिन्नगद्ग कलुषीभवत् निरस्तगाभीर्यमपास्तपुष्पकं मनुष्यधर्मस्य मानसम मुहुः न प्रकम्पयामास न ॥ ५५ ॥

Eno — He through pride like a tusker through rut, with the treasure-trove Samkha forced out, very greatly perturbed the mind of Kuvera that was becoming troubled had lost its equanimity altogether, and had renounced the Pushpaka . 55

Ben — मदेन दन्तोव विभिन्नगद्ग कलुषीभवत् निरस्तगाभीर्यमपास्तपुष्पकं मनुष्यधर्मस्य मानसम मुहुः न प्रकम्पयामास न ॥ ५५ ॥

E / —It was not Indra alone that suffered from the atrocities of this haughty tyrant. Kuvera's house too was raided and he had to part with his incomparable car the *Pushpaka*. Also see *Park* and *Eng* above 55.

Mai —विभिन्नानि 'म शब्द' 'मर्दन' 'दण्ड' 'दान' च ["मर्दो दण्डे मर्दनं दण्डा इति विश्व] दण्डाव मर्दन इव विभिन्न' विपर्ययित 'मर्द' निधिमिद कल्पय उल्लस म मर्दन ["मर्दो निधनर कल्पयलाटाभिनविदु च" इति विश्व] "अश्वत्थ कल्पय सुकर्म आश्विनय भवन् 'अश्वत्थीभवन् निरस्त गान्धीर्यम्' अविकारितम् अश्वत्थस्य यन् तन् अश्वत्थानि पुष्पाणि पुष्पक विमलस्य यस्यान् तन् [पुष्पपत्र वैभाषित कद्रव्यत्वं] । मनुष्यस्य धर्म इत्युक्तत्वादित्येव इति व्याप्तिः । तस्य 'मनुष्यधर्म' ['धर्मादनिध' केष्वन्त' इति अत्रिच^३] 'मानस' चित्त तदीय सरस ['मानसं सरसि स्वात्' इति विश्व] 'सुख न कल्पयान' 'सुख न कोप्रयामान इति 'न क्लिप्त कल्पयामास इव इत्यत्र [कुवेरस्य महामहिमतया सन्ध्यावितावकल्पित निवेदनाय लज्जयत्युक्तम् । "सन्ध्यावितावकल्पितं नन्दयत्युक्तम्" इति व्यास^३ । अत्र दलिराश्विनया मर्दतामर्दयतीत्येव] ॥ ५५ ॥

Notes on Mai

1. When पुष्प is the word we have the optional कद्रु । २ अत्रिच^३ is the समाधान by "धर्मा—" (*Char.* 3. Kuvera being of gr at majesty, his imperturbability is expected. The two negatives are to deny this. Yamana says 'two negatives are used to negative the negative if it is expected'.

Sara—इन्द्र इव कुवेरीदृशि नन रत्ने विधीयते. पुष्पकस्य तस्य विमान इवमङ्गारि ॥ ५५ ॥

CHARCHA

N B —Ravana in Kuvera's place, and a wild tusker in the lake Manasa are compared. The epithets have to be taken both ways.

1. विभिन्न &c.—वि+भिद+क् कर्मणि विभिन्न *forced also burst* मर्द *treasure trove* of that name also *conch* विभिन्न मर्द पवन, बहु— ।

He that forced the treasure trove (Ravana) also he that burst the conches (tusk) Ravana aided Kuvira's treasury and forced the treasure troves. When a tusk plunges into a lake he bursts the conches he treads upon.

2 कलुषीभवत्—कलुष troubled also turbid चकलुष कलुष मन्दम मान भवत् इति कलुष + चि + भू + श्च कश्चि becoming troubled (मानस mind) also becoming turbid (मानस the lake) इति—। Qual मानसम् । प्रकल्प्य and कलुषीभवत् do not differ much in the case of mind. Hence we मानस is mind we dissolve कलुषीभवत् + कृत् = कलुषीभवद्भुत् a d construe—मदन कलुषीभवत् (1 e दपात्र) स मानस प्रकल्पनात् । If मानस is the lake say मन्द कलुषी भवत् मानसम् &c — the lake that was being soiled with the ichor &c Comp “मन्त्रादिना यद्यप्यन्वित्रचमदाविम — Kāmara

3 मदन मद pride (Ravana), also chor (tusk) तन । हती इति ।

4 मनुष्य &c—मनुष्य धर्म मनुष्यधर्म human characteristics (तन्—) । मनुष्यधर्म इव धर्म चरन् वत्—ly “मनुष्यधर्म—” (ante). मनुष्यधर्म is a name of Kuvira “कुर्विरन्नाम्बसखा य रत्नमस्तकम् । मनुष्यधर्मा धर्मो राजराजो धर्मापि ॥” इत्यम् । The reason is supposed to be that he grew beards &c like a human being. The rule “धर्मादिव—” means—चन्वि is added to a व—in which धर्म is final and comes after only one पूर्वपद ।

5 निरस &c—निर + चस चये + श्च कश्चि निरस discarded disappeared (मानस mind) also set at naught (मानस the lake) अक्षीर imperturbable (मानस mind) also deep (मानस the lake) निरस आक्षीर्यम् चनन चकलुष वा that which has discarded its imperturbability, the from which imperturbability has disappeared (मानस mind) also निरस आक्षीर्यम् चनन the depth of which has been set at naught (मानस the lake) इति—। Qual मदनम् ।

6 चपल &c—चप + चम चर + श्च कश्चि चपल removed पुष्प Kuvira's car पुष्प flower, here lotus चपल पुष्पकम् चपल from which the Pushpaka was gone (मानस mind) इति—। It sounds odd to say that पुष्प the car, was removed from the mind of

पराजया (१ पराजया) + धि + क्त + क्त कर्मणि पर द्युखीकृता मतितम्—
 मराय इह र अन) ॥ ०७१ कर्मधा—। नन पराजयीकृता रनम्—।
 fired to उरगा रज्ज्व

4 प्रहण —घ + ह + ण कर्मणि प्रहणा the striker मन्व । Refers
 to V a u a

5 पर—अन्वयाद्यन्वयम् । परस्परं न नु रावन्मन्—what he nten
 ded for t e e emy happened to himself

6 लज्ज &c—उरगा मच्छलि इति उरग+जम्+ङ कर्मणि उरगा
 those that cowl on the r chest, उडपयन्तम्—। उरगा राज्ञ इव
 इति उरग+राज्ञ+टच् समाधान उरगराज kingly snakes, / e n mighty
 snakes उपमित कर्मधा—न रज्ज इव उपमितकर्मधा—(Vall) or
 तन्मृता रज्ज्व कर्मधा—like शाकवादिव । The word is for These
 were n fact ropes but twisted out of t e snakes so तन्मृता
 रज्ज्व see s better The मन्वपान is Varuna's weapons as the
 thunder b lt s of Indra Here the स of उरग disappears by
 the Vartika "उरगो मीषय" । टच् is added by "र गाङ्ग सखिभट्टय—"
 The उपमितकर्मधा is by "उपमित व्याघ्रान्मिषामान्वयोद—"

7 ममया —मयन् उड उमया fr , l i e r e d वन्—। Qual उरगराज
 रज्ज्व Here Malli says मगीरुद्धारपरङ्गु मवीकृता अतएव ममया —
 turned back by the growl and therefore frightened The fact
 is they wer fr , l i e r e d by the growl and therefore turned
 back—मरायदुद्धारिण ममया अतएव पराजयीकृता । This m sstatement
 of fact is not Malli's fault it is due to the bad word ng of the
 verse As the sloka stands Malli could say nothing else

8 प्रपदिर—घ + प + णिङ् इर reached कञ्च प्रपदिर here means
 कञ्च वधन् seized him by the neck This is clear from the वध
 in प्रपुङ्गु रव । But if ममया, then they have lost the r power to
 enchain and will not fetter Varuna The verse is therefore
 defective in thought It is an unsuccessful attempt to imitate
 Kalidasa who says— "किंवायमरिवा पाथी पाथ प्रचतम । मन्व
 उतवीर्यस्य कथिना देवमानित ॥"—Kumara

9 Voice— प्रहिताभि रज्जभि कृत्याभि ममयाभि (मतीभि)

७७ *Yama's महिष रा ज ed by रावण ।*

परतभर्तुर्महिषोऽमुना धनुर्विधातुमुत्खातविषाणमण्डल ।

हृतेऽपि भारे महत्स्वपाभरादुवाह दु खेन भृशानत शिर । ५६॥

Prak—परतभर्तु माहव' द खन भृशानत शिर उवाह [Yama's bison carried with great difficulty his head that hung extremely low] Why so?—भारं हन अपि महत्स्वपाभरात् भृशानतम् [The burden of shame laid it low though the actual load was taken on] How taken off?—अमुना उत्खातविषाणमण्डल महिष [Ravana had plucked off the horns thus relieving the head of the load] Was that done at fight?—धनुर्विधातुम् [No he wanted a pair of stout and tough horns to make him a suitable bow and he got them from Yama's mount ordinary horns not being strong enough for the strength of his arms] 57

Prose—अमुना धन विधातुम् उत्खातविषाणमण्डल परतभर्तु महिष भारं हन अपि महत् स्वपाभरात् भृशानत शिर उवाह ॥ ५६ ॥

Eng—The bison of the lord of the dead with the range of his horns uprooted by him to make his bow with carried his head with difficulty pressed down heavily as it was under the weight of great shame though the load was removed Or—the bison bow with in grief bore his head very low under the weight removed 54

Inter—शरणा गच्छेत् दुःखं यदा न हन कश्चित् दलितः रमेयं न दारुणं दुःखं दुःखं न कश्चित् नृपः ॥ ५७ ॥ शरणा कश्चित् निरदहं रते कुरु दुःखं नृपः ५८ ॥ नृपः नृपः नृपः ५९ ॥

Expt—Ravana was on the look out for a good pair of horns for his bow His choice fell on the pair on the head of Yama's mount and he forthwith plucked them off They were a splendid pair and the bull was thus relieved of a big load off his head Even then he of course went with his head low as is the habit with bison The poet surmises this is not habit but the load of shame pressing his head down 55

Mall — परतभक्त इति । अमुना वाक्येन 'धनु' शब्दे 'विधातु' निमातुम् उत्पद्यतम् उत्पद्यित् विधायी यद्वा 'अनु' इत्यस्य सः, 'परतभक्तु' यमस्य मद्भिष व इत्यभूत इति भावः 'भक्त' विधावरूप [भक्ता घञ्] 'कृते अपि मन्त तदा एव भव तस्यात् ततापि भरादिति भावः [भूधाता' क्रियादिङात् सूत्रात् इति अत्राह १] 'भक्तम् अन्त्यम् 'आमन्त' इत्यत्र 'जिह्व' 'सिन्धु' उवाच' इति भावः ['अमशोकादिद्' इति शिञ्छात् "अभिषाप—" इत्यदिना मन्त मन्तम् । 'कृते'पि भावः मन्तम् इति विरोधः । तदनुप दिता चयम् अवलति इत्युत्सवध्यात् तप भावत्वात्पेक्षा] § १० §

Notes on Mall

1 By the rule "जुदी—" the affix ३३ चप् attached to भू of the शादि class 2 च is substituted for व by "चवि—" (*Char*) because by "अमशोकात्—" the affix is supposed to have dropped व. 3 There is विराजान्तात् in "कृते, वि—" । Influenced by ३३ there is also the उत्प्रेक्षा of the weight of sha ne because of its resemblance (with *wright*) in the matter of *pressing down*

Sara—शाङ् धनु कञ् वाक्येन यमस्य साहय्यम् शब्दे उत्पद्यित् । तदाप्यमी मद्भिष यत् मन्त्रिरा एव याति नाय तस्य अधर्मं द्विजं लज्जाभरणं नत तस्य मिर § १० §

CHARCHA

1 परत etc — परा + द + क्त कर्तरि परत the departed the dead. परतानां भक्ता the lord of the dead, इतत्— । तस्य । Refers to यम । "धमराजं पिबुपतिं समवर्णो परितराद् । कृतान्ता यदुधाधता शमया यमराट् यमः ॥" इत्यमरः ।

2 मद्भिष—यम is said to ride a bison : the ferocious nature of the beast perhaps led people to think that death came mounted upon it

3 धनुर्विधं तुम्—वि + धा + तृच् भावे । The horns of a buffalo furnish the toughest kind of bow

4 उत्पद्यत &c —उद् + द्य + क्त कर्मणि उत्पद्यत uprooted विधाय

Horn मङ्गल range sweep विषयको मङ्गलम् the sweep of the
horns हतन—। सतखात विषय मङ्गलम् चरु वहु—। Quail महुि ।

७ भ १—भरति एतम् इति श्रु (भाट्टि) + घञ कर्मणि भार ने। हा the horns तद्धिन् । भाट्टे ७मी

6. तथा च — तद + चङ् भावं वषा shame भ्रूयति एतम् इति भू
(= दि) + चण भव मर १८_७hr वषाभ्यो मर कम्भा — 1 ke शाक्यपिब ।
एकत । इतो ५मी ।

उदाह—बह + लिट् बल catred बहति से उदाह—रह इत्यतित्त,
 यह नीत चव—उ Malh rule “बहया—” means hat लिट् makes it at
 highest dropped प विन) are deemed as having dropped
 क (कित्) after its that are not सयोगत् । बह
 is such a root no doubt but एव स विन) hence the rule “बह
 या—” does not apply to it “बहिव्याप—” means that बह व्याप
 and roots of the यण् class change य व &c into इ उ &c
 (सम्प्रसारण) before कित् अथ। As as pointed out एल् not
 learn कित् at all this rule also is quoted under सम्प्रसारण
 सो। Here we have बह + एल् = बह + ए to start with Now comes
 the rule “जिनि बहाम्प्रसारणम्” which means that in जिनि there
 is सम्प्रसारण। the बह्यास of both बह्यादि roots and एल्नि roots.
 बह is of the बह्यादि class Thus changing the leading व into उ
 we have उवह।

७. शब्द—दुख के difficulty तब with difficulty प्रकटानि होता or
होता है।

० भ्रमन्तम्—भ्रम much चा+नम+ठ वरि चावत stoop n
भ्रम चावतम् stooping very low मुमुषु Qual शिर। This the
last of the १११० he walks with the head low See Expl

० १० ८ = मरिचक ३५।

55 *Sum se res / 1971*

सृगन् सगङ्गं समये शुचावपि म्यित करार्थैरसमग्रपातिभिः ।

अधर्मधर्मोदकविन्दुमौक्तिकैरनशकारास्य वधरहस्कर ॥ ५८ ॥

Prat—*कलकर अहं वधुं अजयहार* [The sun himself acted as a dora or for the wares of Ratana] How could the sun

I cannot say we see ३—अथमघमादिदृष्टिर्मुक्तिं कौ चन्द्रहार [Drops of sweat so d on the forehead of the damsels though they did not feel the heat and these looked like clusters of pearls] ॥ १८ ॥ अथ रजः स्यात् ॥ २० ॥ (decorator) Why did they not feel it? ४—यद्यपि शरत् ऋषि समस्यतिभि करारो नृन् नृन् चन्द्रहार [Even in the summer, the sun touched the damsels' heads without developing the full strength of his heating power. Why so?—सहस्र चन्द्रहार [He dreaded Ravana's anger. Should the damsels complain of heat, the monster would heap indignities on him]. ५४

Prose—सङ्कलर गृही समग्र स्थित अपि चममयतिभि करारो मयद
 मय हन चममयनादकविन्दुमात्रिके चम रध चममकार । Or place मयद
 before सङ्कलर ॥ ८ ॥

Eno—The frightened day maker (sun) decorated his wives with pearls of drops of perspiration not caused by heat touching them with the tips of his beams which alighted but partially though he stood in the summer season. 58

[illegible]

Exp1—Even in summer the Sun dreaded to let Ravana's wives feel the full intensity of his rays. The slight heat he sent out studded their foreheads with drops of sweat no doubt, but methinks these he meant to serve the purposes of decorative beads of pearls. Also see *Prak*

Matl :—सृजति । अह करोति । 'अहस्कर' मूळ । दिशविभक्तिः—
इत्यादिना ट प्रत्ययः । कम्पादितम् मूलम् । 'शुचौ शुभम् शोचकानि अनुपहते आचर
न्व स्थित अपि' । 'शुचि शुद्धेऽनुपहते शशाराचट्योऽपि । शोच्ये कृतवद्दपि स्यात्'
इति विश्वः । 'अमया शपथाचारकान्मिहान्तमविद' इत्यमरः । 'असमयदातिभि'
सङ्गाधतहतिभिरित्यत्र 'कराणाम्' अगुणां, इमानाश्च 'अथे' । 'अनिदसाश्च करा'

इत्यमर] सगङ्गं स्पृशन्' अविशामभयादिति भावः अथमा अनुष्ठा घमात्क
 विल्व' स्पृशोदविल्व ["मन्वान—" इत्यादिना विकल्पान् उदकशब्दस्य उपादेश
 भवः] तेनैव मातृकैः अथ गङ्गा अन्वयकार शेष तद्वयान् मासह्य तपति
 इत्ययं [अथ प्रस्तुतस्य विग्रहमावसानात् अप्रस्तुतप्रसाधकप्रदाने समाप्तीति
 एवङ्कारः] ॥ ५ ॥

Notes on Malli

१ ७ is the affix by "दिवा—" (*Char*) The म् is substituted because the word is of the कृष्णादि class २ उदक does not become " because this is optional by "मन्— (*Char*) ३ Here the एवङ्कार is समाप्तीति because the idea of a decorator which is foreign to the context is raised from similarity in the qualifying epithets only of the sun which is the subject matter of the verse

Sara—दीप्तं दिव्यं सुदुर्लभं करस्य स्पृशन् रवि राववधः सुलभित्वं स्व
 दिग्भिः अन्वयकार ॥ ५ ॥

CHARCHA

१ *B*—The epithets are chosen so as to apply to the sun and also to the decorator

- १ स्पृशन्—स्पृश + शञ् touch न् (applies equally to both)
- २ सगङ्गं—गङ्गायां सह with apprehension Qual चरन्कर ।
- ३ समय—समय time (sun also conduct (decorator) See also Malli तस्मिन् : अथ एवः ।
- ४ गुणी—गुणि sumner, also blameless तस्मिन् : Qual समयः ।
- ५ स्मृतः—स्मृ + कर्त्तृणि वत्तमन् conatuning गुणी समय स्मृत प्रसाधक = the decorator of unblameable conduct Even he was the one for who knows what report will reach Ravana (अविशामभयात्) ।

(करस्य —कर *says* also *hand* set up. It is not easy to realise what is meant by the *sp* of रस्य । For the त and the र is the *fingers* करस्य अर्थात् करारणि त्स of rays also *fingers* , एतन्— । ते । रस्य करणे ।

N B—Indelicate We comment briefly

Prak—इन्दुना तस्य नर्मसावित्र्यं न चकारि (इति)न । कस्य नर्मसावित्र्यम् १—
विश्वामित्रस्य । किञ्चनेन इन्दुना चकारि १—इति वितन्वता । किमाद्यतमनन १—
मन्त्रिनीरत्नकवितु पत्नीयसा इन्दुना । कस्य पुनर्वितन्वत इति १—कलात्मस्येण
गृहान् चमुचता इन्दुना ॥ ५८ ॥

Prase—कलात्मस्य च गृहान् चमुचता मनमिनी उत्कृष्टितु पत्नीयसा इति
‘वितन्वता इन्दुना विश्वामित्र तस्य नर्मसावित्र्यं न चकारि न ॥ ५८ ॥

Mails—कलात्मस्येण इति । ‘कलाभिः साहस्यमे प्रियविद्याभिः ‘समयं य’
मप्युल्लेख [“काले प्रिय विद्यायै चन्द्राय कल्पे कथा” इति वैजयन्ती] ‘गृहान्
चमुचता’ सदा तद्वृत्तयेव वसता । दृष्टमयत्नं सहाधर्मत्वम् इति भावः । मन
मिनी मनिनी ‘उत्त’ उत्कृष्टा कर्तुं न ‘उत्कृष्टिभूम् [“उत्कृष्ट उन्मत्ता” इति
न्यातनात् उत्कृष्टत्वात् “नचराति—” इति व्यक्तात् मुमुन] ‘पत्नीयसा’ मानसिद
चतुरेण इत्यम् । कुत १—‘इति वितन्वता चन्द्रिकाभिः चतुरीकृतिभ्यः राम
वश्यता इन्दुना विश्वामित्र विश्वामित्रोन्मत्त [“वो कश्चन—” इत्यादिना चित्तुन
प्रपञ्च] ‘तस्य सावयव्यं ‘नर्मसावित्र्यं’ कीदृशस्य-व्यभिचारित्वं सचष्टत्वं [“शैला
कोटा च नर्म च” इत्यमरः] ‘न चकारि इति ‘न’ कश्चि चकारि एव इत्यम् ।
नर्म विद्यात् प्रनर्मसावित्र्यनियमविवरणार्थे नञ्प्रत्ययः [“सन्मन्त्रिपदमिहर्षि
मन्त्रिपदम्” इति शासनः । अत्र इन्दो, प्रकृतस्य चमत्कृतं नर्मसावित्र्यं शेषः] ॥ ५८ ॥

CHARCHA

1 कला &c —कला the sixteen's part, also the arts मरुद
entire, full also perfect (sl 58) कलाभिः समयः । मुद्रमुपा । मनः ।
Qual इन्दुना ।

2 उत्कृष्टितुम्—उत्कृष्टा कर्तुं इति उत्कृष्टा + कृ + तुमुन् भावः ।

3 पत्नीयसा—इतिप्रत्ययः पत्नी इति पत्नी + प्रत्ययः पत्नीयसा । तनः ।

4 विश्वामित्र—वि + लस + चित् + चकारि विश्वामि । एवम् ।

5. वितन्वता—वि + तन + वृत् वितन्वता । तनः ।

6 नर्म &c—नर्मिण्य भावः नर्मिण्यः । नर्मसि नर्मिण्यः मुद्रमुपा ।

7. चकारि—कृ + कृत् न चकारि । Cor] 1pp

विधातुमिच्छया [विधुवात दधाने मानमेम—” इत्यादिना अच इम् । “स मि”—इति तकार । “अव लापोऽभ्यासस्य” इत्यभ्यासलोपः । ततः त्रिधमम् इत्यनुवृत्तौ “अ प्रत्ययात्” इत्यकारप्रत्यये णाद्] ‘नून’ निधित ‘जातु कदाचिदपि [“कदाचिज्जातु” इत्यमरः] ‘उत्तुतम उत्तपान्ति विनायकस्य वक्त्रस्य इदं विनायकम एक विषाण दन्त [“विषाण पयुग्मस्य स्नात कीडादिरददन्तयो” इति विश्वः] ‘अद्यापि पुनः प्ररोहति’ न प्राग्भवति [प्रपूर्वात् कष्ट प्राग्भाव इत्यस्यात् णाद्] । किमन्यत् जात्यस्य अस्य इति भावः । उतदन्तया (१) कष्टं गजाननस्य एकदन्तत्वम् । उत प्रेत्यत नूनमिति] ॥ ६० ॥

Notes on Malli

1. Otherwise the defect of thought called कष्ट comes in because the perception of meaning is far away. The definition is—‘It is named कष्ट if the realisation of the sense is far away.’ 2. It ends in a षष्ठी समास between विधम and दन्त (१) hence we get तादृशः । 3. The vowel of आ preceded by वि becomes इम् (इ) by “सङि—” (Char), त is substituted by “स मि” (Char), the अभ्यास disappears by “अव—” (Char). Next अ being the affix by “अप्रत्ययान्” read with “त्रिधमम्” we get टाप् । 4. By एवम् he introduces the surmise. Otherwise how could Gajanan have a single tusk only ?

Sara—जगन्नाथि भो कथमकदन्तो गच्छ ? अपरस्मिन् दन्ता रावदन्त उतपद्यन्तीत पशोना दन्तपत्रं करिष्यतीति ॥ ६० ॥

CHARCHA

1. विदग्धा &c —विदग्धा clever चतुर । श्रीया graceful movement विनाम । उचित suad दन्तपत्रं ear-drop, दन्तपत्रं + कन + द्वाये निद्राम दन्तपत्रिका । विधातुम् इच्छा इति वि + धा + मन् + च सन्निधौ विधितुम् desire to make Malli has विदग्धा-शैव स्पष्टार्थं girls चतुर विदग्धा । We proceed thus to get this meaning—श्रीया सन्निधौ विधाम् इति श्रीया + चच् सन्निधौ श्रीया graceful girls विदग्धा । विदग्धा श्रीया, कर्मधा— । Or—विदग्धा श्रीया विदग्धा-शैवा the grace of

Prose—निशान्तनारीपरिधानधननसङ्गत्मा अपि सख्यु सोनचक्षुष तस्य
दिग्ग प्रक्रम्यतेन अनपराधवाधिता सुरा अनुचक्ष्मिन् ॥ ६१ ॥

Mall—निशान्तेति । 'निशान्त' मध्यम । "निशान्त महान्तयो" इति
विश्व । तत या 'नाय' शुद्धान्तिः इत्येतासा 'परिधानानि' अनन्तराणि
["अन्तर्योपसञ्चानपरिधानान्यधोऽयुक्ते" इत्यमर] तदा धननम् चाननम् [धुञ्जी
शब्दात् कृत् । "धुञ्जीजोनु व धन्य" इति तुक्] तेन 'सङ्गत्मा' सङ्गापराधन
'अपि' अन्तःपुरद्वीपस्य महःपराधत्वादिति भावः । 'सख्यु' तासां सख्यद्विषु 'लील
चक्षुष' सख्यद्वये ["सख्यि लील पुमान्" इति "सोऽदलसख्ययो" इति
चामर] चतएव तस्य सख्यद्वयं 'दिग्ग' प्रसिद्धिदम्भतेन । 'अङ्गीकृता' स्वनि-
दोषय इति न्यायः इति भावः । 'प्रक्रम्यन्' वयुना अनपराध अनपराधाभा-
'वाधिता' राजपुरुषैरिति शेष 'सुरा' अनुचक्ष्मिन् । स्वयम् उपादन अन प्रविष्ट
अनपराधवाधित्वेन मोक्षयता वयुना अनुचक्ष्मिन् इत्येता । एवम् वेदध्यान्
वैदवा जीवन्ति इति भावः ॥ ६१ ॥

62 Fire got overpowered by रावण ।

तिरस्कृतस्तस्य जनाभिभाविना मुहुर्महिम्ना महसा महोदयसाम ।
वभार वाय्वैर्हिगुणीकृतं तनुस्तनूनपादूमयितानमाधिजै ॥ ६२ ॥

Prak—तनुनपात् धूमवितानं वभार [Fire in his house always ex-
hibited a copy of smoke] सो it does everywhere before
it is properly lighted—वादिज वाय्वैर्हिगुणीकृत धूमवितानं वभार [But
in the house of Ravana Fire shed tears of grief which added
to the volume of smoke] Whence is the grief?—जनाभिभाविना
महिया तिरस्कृत (चतएव) तनु तनुनपात् [There Fire was dim be-
cause overpowered by the majesty that put every one to
shade Hence the grief] Majesty of what?—एव महोदया
महसा महिया मुहु तिरस्कृत [It was the majesty of Ravana's mighty
lustre that overpowered Fire who took it greatly to heart and
shed tears] 62

Prose—तस्य जनाभिभाविना महोदया महसा महिया मुहु तिरस्कृत (चतएव)
तनु तनुनपात् अधिजै वाय्वैर्हिगुणीकृत धूमवितानं वभार ॥ ६२ ॥

Fig — I re greatly overpowered and therefore dimmed by the lustre of his mighty lustre that put all others to sleep under a canopy of smoke doubled by tears born of grief.

— १२१३ ॥ ३० ॥ सदनं चकार कठिणं कठिणं । अपि कठिणं इदं
हृ ५८ ॥ ३३ ॥ कति अनं पुनं विदुः कति ॥ ३३ ॥

f p — See *Fig* and *Prak*

M — तिरस्कृत इति किञ्च 'तस्य रावणस्य 'जनभिभाविना' लीकृतिरि
स्कारिणा महीपनाम अतिमहता महता मजसा महिषा महत्वन ["धृत्वादिभ्य
इमनिच व" इति इमनिच] ह्रस्व निरस्कृत 'अतएव 'तनु' लक्ष तन्म पातयति
जातमहत्तमं प्रहोषं धारयति इति तन्मपात् अपि इति श्रुती ["ममदृ—"
इत्यादिभ्यश्च नियं तन्मात् मजा महीपनामाह] आधिपते 'रावणे' 'वाचे' निच वी
अभि ["वाचा मेवजनाग्रवा" पुत्राधिपानमी ज्ञया" इति विश्वामरी] वी गुणी
आज्ञाता यन्म स द्विगुण तत वि । द्विगुणीकृत विराट्पत्तम् ["गुणस्मादतिगुणो
मिजाल्पि सुव्यक्तस्यु" इति वैजयन्ती] 'अभिधातान् धमनस्यम् 'अभार । अपिरपि
तन्मद्विधी निमिजस्वी धूमादनाम अत इत्थं [धूमैर्गुणायस्वने सन्मभिधानान्
अतिशयाति] ॥ ६९ ॥

Notes on Malli

१ मज does not elide म owing to निपातन in the rule "मः इन्पात
—" (*Char*) २ We have अतिशयोक्ति because doubling of
smoke is stated even though it is absent

Char—See Malli "अपिरपि आने" ।

CHARCHA

१ तिरस्कृत — तिरम् + क्त + क्त कमणि overpowered मतितात्—(See
under तिरस्त्रिया SI ३३ Qual तन्मपात् ।

२ जन &c—अभिभूतवान् इति अभि + भू + लिङि कर्त्तरि ताप्त्तोना भुन
अभिभावे tha which overpowered जनानाम् अभिभावे इतत्— । Or
जनान् अभिभूतवान् जनभिभावे उपपदतत्— । Malli's equivalent लीकृ
तिरस्कारिणा should be taken in a *pass* sense It must not be

supposed that गिनि is used in the *present* tense only. Compare गिरिराजगुहाविहारि used in a *past* sense with respect to the waters of the Ganges. Vamana however restricts अभिभावी to the past only. "अभिभावी भूत"—*Kasika*.

3 महिषा—महती भाव इति महत् + इषन्निप् महिषा majestic तत्र अनुक्तं कर्तरि ष्या ।

4. महोदयम्—अतिमयन महत् इति महत् + इदमूल महोद or supreme majesty तदम् । Neuter because it qualifies महत् in the neuter. The comparison is with other महम् ।

5 वभार—भृ + बिभृ चञ showed carried विभ्रि विभृन् वभार विभ्रावन्तार &c भविष्यति न वभारानि वभृत ।

6 वायु—वायु exhalation vapour वा (उ) दन्, Mal । But लक्ष्य seems to suit better.

7 द्विगुणी &c—दी दुर्गो वा द्विगुणं doubled वृद्ध— । चन्द्रिण द्विगुणं मन्दयमानं कृतम् इति द्विगुण + द्वि + कृ + ण + कर्मणि कृतम्— । तन् । Qual भूतितामस ।

8 तनुमपत्—न पतयति इति तन् + पत + णिच् + क्त कर्तरि तदन्तु that which does not cause to perish मज्जन— तन् तदन्तु that which preserves the body इतन्— । तन् न पति अङ्गत्वेन च खली is only explanatory । तन्पुत्रश्च cannot usually be had of three words. Nor can we have द्वुपुत्र because this also is restricted to two words only. In तदन्तु the तन् remains unchanged (See "तन्पुत्र" under लक्ष्यम् Sl 43). Note the distinction of sense in तन् and तन् । तन् meaning वायु small is प्रसङ्ग । "तन् वायुं हृदये च" । तन् meaning वायु body may have optionally a short or a long vowel "मिथ्यं भूतिमनुमन्" । Bratopi derives : as पति इति प + तिच् तदन्तु preserver तदन्तु &c We do not get तन्तु meaning to विपत्तय । The Vutu however attaches द्वि and adds तन् by निपतय "न पति न पतयति च तदन्तु द्विच"—*Nasaka* Haradatta condemns the reading "तदन्तु द्विच" as an अपवादः । "अपवादो पतिरिति द्विच इति पठ"—*Prasanna* Declines तन्तु पत् पती पत्ता &c like भूय । If तदन्तु, then तन्तुपदं (१० तदन्तुपदं because तदन्तु occurs in the rule as a निपतय and तदन्तुपतिः ।

रथान्— (Char) 4 See (har) 5 The चर is समन्वित because the characteristics of the wicked (who are foreign to the nation in hand) are suggested by the resemblance with the attitudes of snakes which form the subject matter of the verse.

Stra—See Mall's "नखिद्विदन्ति द्वितम"।

CHARCHA

1 B—Several of the epithets apply to both *snake* and *informer*

1 परम्—पर is स्व तर other than self तम्।

समाविधम्—समन्वितम् समाधि विधति इति समन् + अध + हिप् कर्तरि = सम + विध् = समा + विध् = समाविध् that which tends the vitals, उपपदतम्—। तम्। Qual दाधम्। The rules are (i) "यदि आ-अयि अवि वटि विधति इति वृद्धनि भ्रमतीनां इति च"—यह &c take समन्वाय (see under उवाच, sl 57) if a क्तिन् or हिप् affix follows अध is thus changed into विध्; (ii) "यदि इति इति अवि वटि मटि तनिपु क्ता — If यह &c with हिप् follow, the vowel final in a उपपद is lengthened

3 अज्झताम्—अज्झ to forsake + जट्ट उज्झन्तु forsaking तयाम्। Qual कणितम्।

4 विजिहता &c—इ विजिह उवा विजिह्वा double—tongued, i.e., a *snake* also *informer* (मुख), वक्त्र—। तया भाव विजिहता। विजिहतायां दाध, सुपुष्पा। तम्। Or विजिहतादप दाध कर्मणा—। हे दाकपदिव। तम्।

5 अजिघ्र &c—जिघ्र crooked न जिघ्रम् अजिघ्रम् not crooked नजतम्—। तम् यथा तया अज्झन्ति इति अजिघ्र + सम + चिनि कर्तरि ताच्छीत्ये अजिघ्रगमिन no longer with a crooked motion (snakes) also no longer working deceitfully (informer, उपपदतम्—। ते। Qual कुम्। The snakes assumed human shape and no longer progressed with a crooked motion "This was with a view to render better service

6 इहम्—इह + ज कर्तरि वर्धमान इह blazing तम्।

7 आराधयितुम्—आ + राध + चिच् + मुकुन् भावे to serve

॥ सकर्षणे — कथाभ्यां सह मुञ्चथ + कप् सम्मान् मुञ्चथका provided with ears वर— । १६ । Snakes have no ears and are supposed to hear with their eyes. But this interferes with the proper discharge of their duties as servants to Ravana. Hence they provided themselves with ears. They were fully transformed and were no longer any way their former selves. In the case of *informers* कर्षेन सहाति ग्रथोति इति कर्ष + शिच + क् = कर्षि (१ म धातु) + क्तुन् = कर्षि one who hears all and therefore does not depend upon informers. नन सह सकर्षका, वर— । १७ । The कर्षक was of course Ravana himself. The informers found in Ravana one who was always watchful and ever correctly informed of everything in all the departments of his kingdom. The informers' occupation was gone and he too like the snakes was no longer his old self. The rule "नन सह—" means that a वर— is allowed with a वाक् like नन सह provided there is equal participation in some act. "इव हिभाषा" means that कप् is optional after प्रिवाधिकार वर— If no other समास ल is enunciated.

9 भञ्जि- भज् + चिट् ण कर्मणि taken up Conj App

10 फटिनाम—फट् फलि प्यम इति फल + इनि मत्वर्थे कृषिन् the hooded तथास ।

11 मुञ्जइता—मुञ्ज is कुम्भिरति । मुञ्जिन् यच्चति इति मुञ्ज + रम् + खच् कर्त्तरि मुञ्जता or मुञ्जइ snakes also *informers* उपपदत— तथा भाव । Mallis Vartikas वे (i) "खच्प्रकरणेन रम् सुपि उपपदव्याप्तम्"—रम् takes खच् with any सुह्रस्व word as उपपद । Next (ii) "खच् विहा वक्तव्य" means that खच् optionally elides चम of रम् । So without elision मुञ्जइम् with elision मुञ्जइ ।

12 कर्षेन केन फटिना मुञ्जइता—Snakes were no longer snakes nor informers were informers any more. (९ e no e ९)

13 Force — कर्षेन सकर्षकानि कुञ्जानि मुञ्जइता = भञ्जि (orभज्)

14 Remark—The corresponding verse in Kumbhara is— "जम्भरान्निशान्देन वसुधैवकुम्भारा निभिर । विरहदीप्तमन्य मुञ्जइ पद्म-
दानतः ।"

C. The *निगज* were true to their names

तदीयमातङ्गघटाविघटितैः कटस्थानप्रोषितदानवारिभिः ।

गृहीतदिक्कैरपुनर्निवर्त्तिभिश्चिराय याथार्यमलभि दिग्गजैः ॥६४॥

Prose — दिग्गजैश्चिराय याथार्यम् अलभि [After a long time did the elephants of the quarters prove true to their name]
 Ho — तदीयमातङ्गघटाविघटितैः (अतएव) गृहीतदिक्कै दिग्गजैः [They were so pounded by the tuskers of Ravana that they fled to the end of the quarters and truly became elephants of the quarters] You do not mean to say that they stuck there for good — कटस्थानप्रोषितदानवारिभिः (अतएव) अपुनर्निवर्त्तभि दिग्गजैः [They received such a thrashing that all spirit left them, there was consequently no show of the temporal ichor, and they did not therefore return to the fight but preferred to stay where they were] 64

Prose — तदीयमातङ्गघटाविघटितैः (अतएव) कटस्थानप्रोषितदानवारिभिः गृहीतदिक्कै अपुनर्निवर्त्तिभि दिग्गजैश्चिराय याथार्यम् अलभि ॥ ६४ ॥

Eng — Consistency with the significance of their name was after long time, established by the elephants of the quarters who pounded by his troops of elephants, had, with the ichoral fluid absent on their wide temples, clung to the ends of the quarters without coming back. 64.

Lang — रावणस्य सैन्यस्य द्वारा अङ्गुष्ठस्य निम्नस्थितं निम्नस्थितं गलाईया गेल । तत्र आङ्गुष्ठस्य १०० आङ्गुष्ठस्य गेलस्य बहिन ना आङ्गुष्ठस्य किङ्गुष्ठस्य आङ्गुष्ठस्य न — बहिनस्य १०० (ना — बहिनस्य १००) आङ्गुष्ठस्य निम्नस्थितं नाव सार्बक बहिन ॥ ६४ ॥

Expl — See *Prak* and *Eng* above.

Mall — तदीयैः । 'तदीयमातङ्गानां घटाभिः' शब्दे 'विघटितैः' अभिहिते ["गङ्गानां घटां घटा" इत्यमरः] अतएव 'कटस्थानप्रोषितानि अपघतानि' 'दानवारिणि' यथा तैः 'गृहीता' यन्नाथ मद्रित 'दिक्' ये 'गृहीतदिक्कै' ["गङ्गा विभागा" इति कण्] 'अपुनर्निवर्त्तिभिः' भवान् तत्रैव स्थिते 'दिग्गजैश्चिराय याथार्यम्'

दिशु स्थिता मत्त दिग्गजा इत्यनुमता इत्यादिकृतम् 'चरन्धि' लुब्धम् [लभ्यते जान्ते कर्मणि लुङ् । "विमथ चिचमुखा" इति विकल्पत नुमासम् *] ॥ ६४ ॥

Notes on Math

१ घटा is an array of elephants २. We have लुङ् in the कर्मणि after लभ with चिच् । नुम comes in optionally by "विमथ —" (Char).

Starz—रावचम्य गजैर्मादित दिग्गजा दिशु एव चिरं स्थिता ॥ ६४ ॥

CHARCHA

१ तदीय &c—तस्य इम इति तद्+इ तदीया belonging to him म तद् elephant (supposed to have been introduced to domestic use by the sage मतङ्ग) घट+चट चर्चिचरच भाव वा घटा array of elephants, or any array वि+घट+चिच्+क्त कर्मणि विघटितं pounded. तदीया मतङ्ग, कर्मधा— । तेषां घटा, इतत्— । तत्र चिचरिता, इतत्— । तैः । Qual दिग्गजे । Here the Amara quoted by Malli is read "करिष्य घटना घटा" in the printed editions of Amara. Now घटा itself meaning 'an array of elephants, मतङ्ग becomes superfluous : Poets, however, sometimes disregard such superfluities Kalidasa writes "तत म विरदुद्धितमङ्ग" where विरद = superfluous because दूहित is करिष्येत—"दूहित करिष्येतम्" इत्यत्र । If we take घटा as array (माहो) then there is no superfluity. "घटा घटनबोहोभयवामु च घाति" इति मदिक् ।

२ कट्यन् &c—कट्ट elephants temple गजमन्द । प्र+वम्+क्त चर्चिचरच absent दान elephant's ichor घट्ट कट्ट्यन्म् broad temples, निचकर्मधा— । दाना वरीणि दानवारोणि ichoral waters इतत्— । कट्यन्वान् घोषिनि कट्यन्वनीयिनि, मुद्मन् । कट्यन्वनि दानवारोणि एवम् कट्यन्वनादिदानवारय, इतत्— । २ । Qual दिग्गजे । This is the result of fright. The ichoral juice appears when the elephant is in a fighting mood. Its absence shows quite the other through fright &c कट्यन् is a निचकर्मधा—because घट्ट is प्रमथय only when it is an उत्तरपद । So घट्ट in a वचन will not imply घट्ट, consequently no अयदिरद can be given as

10 *Remark*—Corresponding to this we have in Kumara
 “तदीशानोयदद्य पुच्छावतकादिषु । चमस्वन्ति तत्र घात निजिर्त रावता गजा ॥”
 Kalidasa speaks of Airavata only while Maṇḍi includes all the
 eight. The idea is the same Airavata being the leading
 tusker his defeat implies that of the rest also.

63 *Hot breath is of Gods as is pleased रावणः ।*

अभीक्ष्णमुचैरपि तस्य सोमण सुरेन्द्रवन्दोश्चमितानिनैर्यथा ।

मचन्दनाश्वः कणकोमलैस्तथा वपुर्जलाद्रापवनेन निर्ववी ॥ ६५ ॥

Prat—समोच तस्य वपुः जलाद्रापवने न निर्ववी [Burning as he was
 with passion the breeze of fans offered him no comfort]
 Perhaps the breeze was not cool enough—मचन्दनश्च कणकोमलै
 जलाद्रापवने [The breeze was highly agreeable because it scat-
 tered sprays of water scented with sandal paste] Why then
 was it disagreeable to him?—वपुः न तस्य निर्ववा दद्या सुरेन्द्रवन्दितानि
 निने [I do not say disagreeable but it was not as agreeable
 as the breeze proceeding from the sighs of the captive damsels
 from Indra's mansion who were then working the fans] Was
 the breath of the captives so sweet and cool?—अभीक्ष्णमुचैरपि
 सुरेन्द्रवन्दितानिने [Not at all on the contrary their breath
 was hot from the grief that was corroding their vitals but
 this very fact was a source of pleasure to the demon who
 chuckled at their torment] 63

Prose—मायव तस्य वपुः अभीक्ष्णम् उचैरपि सुरेन्द्रवन्दितानिने दद्या
 निर्ववी तस्य मचन्दनश्च कणकोमलै जलाद्रापवने न ॥ ६५ ॥

Text—The body of him the impassioned cooled down,
 not so much with the breeze of wet fans agreeable by sprays
 of water mixed with sandal, as with the wind of the breath of
 the captive wives of the lord of the gods though very hot 63

Meaning—इत्येव तस्य वपुः कणकोमलैस्तथा वपुर्जलाद्रापवनेन निर्ववी ॥ ६५ ॥
 इत्येव तस्य वपुः कणकोमलैस्तथा वपुर्जलाद्रापवनेन निर्ववी ॥ ६५ ॥
 इत्येव तस्य वपुः कणकोमलैस्तथा वपुर्जलाद्रापवनेन निर्ववी ॥ ६५ ॥

3 सचन्दन &c—कीमल gentle agreeable चन्दनमिश्रम् चन्दनाम्ब water mixed with sandal कमला like शक्रपादिव तस्य कला इतत्—। चन्दनाम्ब कथं सङ्ग carrying sprays of water mixed with sandal वच—। तत्र न कामनाय gentle and carrying &c कर्मधा—। ते । Qual जलाद्रावने The compound may be otherwise dissolved thus—चन्दनम् सङ्ग सचन्दनम् mixed with sandal वङ्—। तादृशम् चम्ब water mixed with sandal कमला—। तस्य कला sprays of water &c इतत्—। ते कामना agreeable by the sprays &c मधुसूया । त ।

4 जलाद्रा &c—जलम् पाट व्यजन जलाद्रा fan wet with water निवन्दोविह see Mall तस्य पवना breeze of the fan wet &c इतत्—। ते । इती करय वा इतीया । The fan referred to is the one in the hand of the वन्दी at the time

5 निवरी—निर् + निट् क्तम् enjoyed felt relieved वति, वरी वासति चवामोत् निर् + व means to feel pleasure as in "लभ नवनिवासम्"—*Sakuntala* act III मा तपस्विनी निवेता भवत्—*Ibid* act IV &c

6 Voice— वपुषा निवद ।

7 Remark—This is an adaptation of "वीर्यम् ॥ हि मनुज न समाध रवानिने । कामर मुरवन्नेना वाप्यजीकरवविमि ॥"—*Humara*

66 All seasons in Ravana's capital

तपेन वर्षा शरदा हिमागमो यमन्तानक्षमा शिशिर मर्मत्य च ।

प्रसूनकृत्ति दधत मदतंष पुरस्य वाम्तव्यकुटुम्बिता ययु ॥६६॥

Frak—वस्य पुर चतस्र वाम्तव्यकुटुम्बिता ययु । [In the house of Ravana the seasons appeared as so many householders in permanent residence] But house holders are married people—तपेन वर्षा मर्मत्य [So were the seasons also Sun etc was united to Ravana as his spouse] Vice man you are—हिमागम शरदा मर्मत्य [Hemanta resided there with his wife Autumn] That is clever you have got two families now—द्विती वस्य वाम्तव्यकुटुम्बिता ययु च [The third family is Winter wedded to the Spring] Well what children?—वस्य वाम्तव्यकुटुम्बिता ययु चतस्र [Children]

Why there was no end of them. The six season together
howed useless crops of flowers all the year round] 66

Prak—मन्त्रा प्रसन्नकृति दधत कलत्र वया तपेन, हिमागम शरदा, शिशिर
वसन्तलया च समस्त अस्मि पुर वामनकुम्भिता ययु ॥ ६६ ॥

Prak—111 1111 the seasons attained the state of resi-
dent 1111 11111 bearing the show of flowers—Kains be-
come resident with Summer Hemanta with Autumn Winter
with the rise of Spring 66

Prak—उह ३ मन्त्रा प्रसन्नकृति दधत कलत्र वया तपेन, हिमागम शरदा, शिशिर
वसन्तलया च समस्त अस्मि पुर वामनकुम्भिता ययु ॥ ६६ ॥

Expt—The seasons divided themselves into three families
and took residential quarters in his town. They had a large
number of children in the flowers of which crop after crop
made appearance all the year round. Also See *Prak*

A B—The seasons did not clash. Flowers of all seasons
were always available there.

Malli—तपनति । 'शरदा तपेन मन्त्रा प्रसन्नकृति दधत कलत्र वया तपेन'
['प्रसन्न कलत्र वया तपेन'] 'दधत' धारयत्य 'कलत्र वया' प्राकृ, 'तपेन'
य मन्त्रा ['उह ३ उपायमलप' इति 'मित्रा प्राकृ, मित्रां भुवि वया अथ शरत्
मित्रा' इति आसत्] तया हिमागम वसन्त 'शरदा' तथा 'शिशिर वसन्त
लया च समस्त मिथुनाभावत्त मित्रा 'अस्मि रावत्य 'पुर' वसन्तीति 'वामन' ।
वामन ['वसन्तलया कर्त्तरि कृष्ण' इति तन्वत्प्रत्ययः] त च 'कुम्भित' च तथा
भाव तयो प्रतिबान्धितमिति ययु । [समस्त ययु इति वसुदायसम्भारिणा
अमदविवरणा समानकर्त्तृत्वम् । अतः पुरे वसन्तसर्वकुम्भित्यभिधानात् अमन्त्र
मन्त्रवत्प्रातिपदिकेति ॥ ६६ ॥

Notes on Malli

1 प्राकृ is in the feminine, वया in the feminine plural, शरत् in
the feminine 2 तन्वत् is the affix by "एच् —" (*Char*) We

have the same nominative in समस्त ययु because the group and its members are here deemed as identical 4 We have वति शक्ति of the kind that declares the *presence* of what is *absent* because he says all the seasons were simultaneously present in this city

Sara—सर्वे ऋतवो युगपत्सु रावणपुरे स्थिते तस्य पुत्राणि उपपन्नोद्यन्ते ॥६६॥

CHARCHA

1 तपन—तपति इति तप + णच् कर्तरि तप ॥ the heater १ ८ Summer तप । मङ्गायै श्या ।

2 वशा—वश्यति इति वृष + णिच् + णच् कर्तरि न्विद्य म वषा (plural) Hains तप and वशा make one pair Comp “वाप सुमनसो वशा चाभरन्मृजितममा । उत न्विया बहुलं स्वरक्तलघुनरतयम ॥”

3 शरदा—मङ्गायै श्य । शरद १० the female member of the next pair

4 हिमरश्म—हिमस् चाभरन्मृजति इति हिम + षा + रश्म + णच् कर्तरि हिमा रश्म that which causes the advent of Winter १ ८ the two months intervening between Autumn and Winter, because a little cold is felt which gradually strengthens during these months न्यपदतम्—१ हिमरश्म and शरद are the second pair

5 वसन्तलक्ष्मी—नय + णिच् + णच् कर्तरि न्विद्य म् with सु लक्ष्मी the goddess of beauty वसन्तलक्ष्मी the glory of Spring ६ तप—१ ८ मङ्गायै श्या—१ This is the female on the third pair Note how लक्ष्मी is added to get a feminine word out of वसन्त which is masculine वशा शरद, and वसन्त generally show a profusion of flowers These are therefore represented as brides with तप हिमरश्म and शरद for their grooms नय वशा and शरद are in the feminine already but वसन्त present is a masculine which is removed by the addition of लक्ष्मी ।

6 मनेय—मन् + षा + णच् कर्तरि न्विद्य म् having treated तपन वषा has १२ in the male member while शरद हिमरश्म and वसन्तलक्ष्मी are in the female. This should not be वशानिरप

would have been in perfect order had not the metre been in the way

7 प्रसूत &c — प्र + सू + क्त कर्मणि प्रसूत इति प्रसूत, प्रसू + क्तिन भावे प्रसूति
production प्रसूताती कृति, इति — । ताम् ।

8 दधत् — धा + णट् दधत् । नि । Qual अतएव । We do not
set मधल (See अकारतम्, Sl 8)

9 दलस्य &c — दलमिति दल + ल्यङ् कर्तरि कलभ्याः residents
नृणाम् dependents, "कुटुम्ब पायवर्गे च" इति कोट । कुटुम्बानि सन्ति
एवाम् इति कुटुम्ब + इति मत्वर्थे कुटुम्बिनः house holders वानभ्याः कुटुम्बिनः
वागभ्यकुटुम्बिनः resident house holders, कर्मधा — । तेषां भावः वागभ्य
कुटुम्बिता । ताम् । कर्म of यदु । Malli says प्रतिशब्दत्वम् neighbour
ship It is not clear how this meaning follows, besides it
does not improve the sense. I have therefore rejected it

10 यदु — दा + निट् उन् attained Conj App Here Malli
raises a difficulty When we say समस्य यदु it is necessary that
समासम् (समासमन्) and यत् क्रिया should have the same nomi-
native The rule "समासकर्मकयोर्बुद्ध्यात्" requires it But
here the nominative of यदु is अतएव, of समस्य it is यदो हिमागम,
शिशिर । Thus, with different nominatives, the statement समस्य
यदु here seems bad in Grammar The defence offered is
that समुदाय and समुदायिन् here are taken as identical. This is
what is meant—अतएव is a समुदाय, a collection It is the col-
lection of all the seasons each of which is a समुदायिन् with
respect to अतएव । This collection is the nominative of यदु ।
In समासमन् क्रिया there is separate mention of the constituents
(समुदायिन्) of that collection as nominatives यदो, हिमागम and
शिशिर are prominently mentioned while the समुदाय वृत्तिया in तद्वत्,
शरदा and वसन्तकृष्ण make these also nominatives, though in a
subordinate capacity (अग्रधानत्वेन by the rule "सद्वृत्तेः प्रधाने") ।
Thus all the समुदायिन्s are the nominatives to समस्य । We have
then यदु with the समुदाय (अतएव) for the nominative and समस्य
with the समुदायिन्s for its nominative If now the समुदाय be

deemed the same (चमदविवक्ष) as the समुदायिन then there is समानकर्मकत and the rule applies

11 *Verse*— दधामि ह्यनुमि वशमि हिमागमन शिशिरण कुट
चिता यद ।

12 *Remark*—Compare with what infinitely greater grace and directness Kalidasa expresses the same idea 10 “वशादमवा
मुक्तुं प्रपद्यमानस्तथा । उद्यन्तपानमाम्बुसतवजमुपासन ॥” — *Āumara*

67 *Ravana carried away Sita*

अमानवं जातमज्जं कुले मनो

प्रभाविनं भाविनमन्तमात्मन ।

मुमोच जानकपि जानकीं न य

सदाभिमानैकधना हि मानिन ॥६७॥

Prak—(अथ पुन यय) य पावकीं न मुमोच [the seasons were resident in the house of that person who did not release Janak] He was not expected to release her—मनो कुक्षि ज्ञत (भवन्म) अमानवम् अज्जं जानकपि न मुमोच [You were born in the race of Manu it is true, but he knew you were no man and was the Birthless himself yet he did not release your spouse] Perhaps he thought I could not punish him—
प्रभा वन् भवन्म अ ज्ञत अज्जं जानकपि न मुमोच [He knew your might, nay, he was even aware that you would kill him for this, yet he did not release Janaki] Is not that strange?—मन्त्रि
हि सदा अभिमनैकधना (मानि) [Nothing strange The sensitive always care for prestige If he released her, he thought he would lose prestige with the gods He could not brook the idea and preferred rather to lay down life fighting to the end] 67

Pras—अमानवम् अज्जं (तदपि) मनो कुलं पतं प्रभाविनं (भवन्म)
अमानवम् अज्जं अमानवम् अज्जं अमानवम् अज्जं अमानवम् अज्जं अमानवम् अज्जं
मन्त्रिहि सदा अभिमनैकधना । ०—मनो कुलं ज्ञतम् अमानवम् अज्जं प्रभाविनं ॥ ६७ ॥

a contradiction. It is an *अनङ्कार* if *apparent* only, so he says *प्रभावितम्* । ४ *विनि* is the affix by “*शभी—*” or say *इनि* in the sense of *सन्तुष्ट* (*Char*)

Sara—अथमेव राक्षसा दारापहारा मन्त्रो भवतीव निहत ॥ ६७ ॥

CHARCHA

१ *अमानवम्*—मनारयम् इति मनु + अण् मान् belonging to Manu । *त*, the race of which Manu is the progenitor, human race न मानव superhuman, नञ्गतम्—। तम् । Pred to भवन्तम् understood Here Malli argues that the poet intends the *race* of Manu not *born* of Manu for, with the latter meaning, he would have written *मनो जातम्* and not *मनो कुलं जातम्* as he has done here (See Malli *मनोजातमित्येव स्यात्*) । This raises another point, *चित्*, if the *त* is intended why not add अण् by “मनो जातावन्त्यती पुक्” । Malli says the purpose is served with अण् because “belonging to Manu ultimately results in मनोजात” (*पद्यवहानात्—Malli*) .

२ *अजम्*—न जात इति नञ् + जन् + इ कर्त्तरि कृत् अज uniform, उपपदतम्—। तम् । Pred to भवन्तम् । Malli says न जयन् but he means न जात ।

३ *मनी*—Manu was the first king of the solar race Here *अमानव*—मनो कुले अज—जात indicate contradiction See n-11.

४ *प्रभावितम्*—पुन पुन प्रभवति इति प्र + भृ + विनि कर्त्तरि प्रभावी (re who very often । *त*, constantly overthrows उपपदतम्—। तम् । Malli has here misquoted the rule which is read as “*प्रबलम् शभीच्छेद*”—*विनि* is irregularly attached when frequency is implied Vishnu overthrew Ravana in his previous birth as Hiranya Kasipu But this does not establish *frequency* unless it is taken with reference to all other molesters of the god's So Malli suggests another derivation thus—महत् मह उभात् majesty प्रादितम्—। ॥ अथ अणि इति प्रभाव + इति मत्वर्थे प्रभाव । तम् । The अ is optional by the rule “*प्रतिपदिकान् कृम विभक्तिषु च*” (1) being a *प्रतिपदिकान् कृम* । Hence *प्रभावितम्* also *प्रभाविषम्* ।

५ भविष्य—अवश्यं भविष्यति इति कृ + भविष्यति भवती that which
 १११ तस्य । Pred to अवलम्बम् understood The sense is
 future १११ the भविष्यति मन्त्रादयः । The rule for भविष्यति is
 अवश्यं भविष्यति भविष्यति—भविष्यति is the suffix of inevitability or in
 १११ implied

५ भव—अवश्यं भवति इति भव + भविष्यति कर्त्तरि भवति (नाम धातु)
 + भव—भवति is destroyer तस्य । Pred to अवलम्बम् understood
 १११ the rule "तत्करोति तदाचष्ट" ।

७ ममोष—मुञ्च + भिज् लभ्य released, Conj App

९ जानकी—जन् + ज्ञात् knowing

जानकीम्—जानकस्य इयम् इति जानक + यन् + लिङ् जोष् जानकी of
 १११ १११ Janaka's daughter as she too is of Janaka
 १११ १११ is applicable to indicate all manner of relations We
 as जानकस्य अपत्यं स्त्री (See Malli) because "चत इज्" bars it,
 जानकः १११ १११ च ।

१० व—उत्तरवाक्यगतत्वेन उपादानान् न तच्छब्दवर्षणः । This verse
 १११ to be taken as the उत्तरपद to complete the sentence com-
 १११ menced in verse 66 Thus—अस्य पुरे बालश्चक्रुः कृतं यद् य जानकी
 १११ न ममोषः । This reference to a personal wrong done by the
 १११ Rukhsasa by the abduction of his spouse is intended to serve
 १११ as an उद्दीपनः ।

११ सदा—सर्वेतिन् काले इति सर्व + इति (५मी) + दा सदा or
 १११ सदा always, १११, even at the risk of life.

१२ अभिमान &c—अभि + मन + घञ् भाव अभिमान self respect
 १११ अभिमान एव धनम् एवम्, विपदवद्— । Pred to ममिह ।

१३ मानिन—मान + घञ् भाव मान pride न अभिमान इति मान
 १११ + इति मत्वर्थः ।

१४ Note—जानका धनं जानकी न मुमुक्षुः । मानिभिः धने
 (भूयतः) ।

68 You as Rama killed रावणः ।

अमरत्वदो दाशरथिमेव न भवानमुं वनान्तादनितापहारिणम् ।
 पयोधिमावदचलज्जलाविम्विलङ्घ्य नङ्गां निकष्या हनिष्यति ॥६८॥

Prak — भवान् यमं हनिष्यति च? अरति [I o you remember that you killed h m ?] When was that ?—नागरदिं भवन् भवान् [That was when you appeared as the son of Dasaratha] What was h s offence ?—वनान्तं न वनितापङ्कारिणं हनिष्यात् अरमि [You were lead ng forest life wit's your wife whom he abducted] Was he not living in an island ?—लङ्कां निजया पयाधि विनष्टा हनिष्यति अरमि [Yes he was king of the island Lamka But you crossed the sea and killed h m] It s not an easy matter to cross the sea—आवदुषण्णवन्नाविल पयाधि विनष्टा ' Certainly not You had to construct a bridge for the purpose } 68

Prose—भवान् नागरदिं भवन् वनान्तात् वनितापङ्कारिणम् यमुन आवदुषण्णवन्नाविल पयाधि विनष्टा लङ्का निजया हनिष्यति च? अरति? ॥ ६८ ॥

Eng—Do you remember that appearing as the son of Dasaratha you killed h m the abductor of your darling from the interior (Or—sk ns) of the woods having crossed near Lamka the sea that was bridged over and had ill waters dist: bed and fouled Malli construes—killed h m near Lamka &c

Gen —स पुन वनदण्डेन पुरजगु का गौरु हईत नइ एहि उवाच राम ॥ १ हईत आपन ॥ नइके हय कइत नइय विराट ॥ अरुनि लह ॥ निक ॥ पु वचन क ॥ ठेठनि ॥ उ क ॥ विर न ॥ उर ॥ नइ हईत ॥ उ ॥ उ व कइत ह ॥ उ व न ॥ १८ ॥ १०४ ॥

Expl—See *Prak* and *Eng* above

Malli—अरतेति । अति इति 'भवान् [भानुवत्] नागरात् यदा पुमान् 'नागरि' ["यत इत्" इति इन्द्राय"] भवन् राम मन् इन्द्र [भवन्ना प्रवाण] 'वनान्तं दण्डकायान्ता' 'वनितापङ्कारिणं वीतपङ्कारम् 'यम राक्षसम् 'आवदुषण्णवन्नाविल पयाधि विनष्टा लङ्का निजया' लङ्कामपीप ["ममराक्षसजाली मम प्य लङ्करी मती" इति इन्द्रायुध । "अमित दिति मम निज हारि अरति" इति द्वितीया] 'हनिष्यति' अवरोत् ["अभिधा

प्रचन इत् इति भुज मृत् २ [चत् इत्यन्भवन् कारति' इति काकु इत्यभि
न न भि किम् इत्यय ["अथ प्रथम] ॥ ६८ ॥

Notes on Malli

१ मृत् ॥ मृत् for which मृत् is substituted २ द्वितीया by
चरित — (Char) , Here मृत् is in the past tense by
चरित — (Char)

Sara—आरति भवान् राजावत् रे एन इतिवृत्तिः ।

CHARCHA

१ आरति—कृत् + लृत् तिः The प्रथम पुनश्च is by "अथ प्रथम" (See
करीति Sl १०) Comp App

नगरि—दृश्यमान अवयव पुनश्च इति मृत् + इत् । Sometimes
नगरि is also seen as in "प्रदीयतां दृश्यमानं मेविला" । In such
cases say मृत् + इत् अवयव दृश्यमान &c Comp चरित नरम् Sl 67

भवन् भवन्—See under भवान् Sl 35

४ वनालात्—अन्य ५ रत् वनस्य अला वनात्, इत्यन्—। तत्रान् ।
अपवृत्तत्वात् implies अत्रात् hence "प्रवृत्तवायेवोदाहनम्" इत्युदाहानम् ५ सो ।

५ वनिता &c—वनिता affectionate wife darling wife "वनिता
जनिताद्यनुयायायाश्च यावति । वनिता मृदु अपवृत्तवान् इति वनिता + अप +
वृत् + विति कर्त्तरि माभुकारिणि वनितापहारी one who abducted the be-
loved wife उपपत्तम्—। She was वनिता hence the severity of
the blow

६ पत्रिन्—पत्राणि धीयन्त आश्रित इति पत्रम् + धा + क्ति अधिकरणे
वशाच्च the receptacle of waters &c the sea उपपत्तम्—। तम् ।

७ आवृत्त &c—आ + वृत् + क्त कर्मणि आवृत्त bridged अन् + कृ
कर्मणि अन् अगत अविलम्बित अविलम्बित अविलम्बित अविलम्बित
waters (of which were stated वृत्—। आवृत्त अविलम्बित आवृत्त
अविलम्बित, कर्मणि—। The agtation was due to the rocks thrown in
while building the bridge आवृत्तअविलम्बित आविलम्बित कर्मणि—।
नम् । Qual पर्यायम् । We cannot say आवृत्त अविलम्बित आविलम्बित
and make ३ कर्मणि—of three words because more than two

words are allowed in इन्द् and बहुव्रीहि only. Hence we have compounded two at a time here.

8. लडाङ्—निकषा इत्यस्ययागे रवा । The rule means that चमिति, परिति &c give the second case-ending

9. निकषा—An चञ्चय implying मामीष्य neighbourhood Malli construes लडा निकषा इतिष्यति । We prefer लडा निकषा आवडचल-मन्त्रादिवम् &c

10. इतिष्यति—इत् + लट्, अति killed The लट्, here has a *past* sense, Nom भवान् । “उक्ते प्रथम” gives the प्रथमपुरुष । Malli's rule “चमिज्ञा—” means that we shall have लट्, in the past tense if any word in the वाक्य reminds of the past Here कर्मि is such a word, hence लट्, ।

11. Voice—भवता दास्यतिना भवता -कारो चरौ -इतिष्यति -अथन ।

69 *Ravana has now become शिशुपालः ।*

अयोपपत्तिं क्लृप्तापरोऽपरा

मवाप्यशैल्य इवैव भूमिकाम् ।

तिरोहितात्मा शिशुपालसंज्ञया

प्रतीयते सम्पति सोऽप्यसः परैः ॥ ६८ ॥

Prose—अयं सम्पति एव स चरि परैः । अयं प्रतीयते [Now again this demon, though he in every way just his old hated self, is being taken as some one else by the world] Is that possible?—शिशुपालसंज्ञया तिरोहितात्मा एव [He is concealed under a new name] The cloak of a mere name cannot disguise such a rascal—अपराम् उपपत्तिम् अवाप्य तिरोहितात्मा एव [He is thoroughly disguised because he has taken another birth]. What was the object of the disguise?—इत्यनपर, एव [Ever deceitful, he wanted to deceive the world]. What was that like?—इत्येव भूमिकाम् इव [Just as an actor entering the state under different disguises, is taken as different by the audience, so Ravana, now passing as Sisupala, is being taken as really a new personage altogether]. 69.

Prose—अथ सञ्जति हननापर एव शैलूष भूमिकाम् इव अपराम् उत्पत्तिम् ।
अथान् शिशुपालसंज्ञया तिरोहिताम्ना (मन्) स अपि परे अथ प्रतीयते ॥ ६९ ॥

F &—Next he the deceitful with his self become con-
cealed under the name Sisupala taking a new birth as an
actor does a disguise is now being taken by others as not he
though that she (undoubtedly) 69

—शिशुपाल नष्टो देवस्य नम्रस्य नष्टं परे नष्टेभ्यः से एवम् अणुं क प्रकाशितं
कटिरे वलितं अथापरं अद्विष्टं कटिरेह । शिशुपालः स जातः कदाचि आदादित्यो
हितं शिशुपाले नेदकं कविरेह ए से नः ॥ ७३ ॥

Expl—See *Park* and *Eng* above

Mall—अथति । 'अथ राक्षसदहत्यागमनर 'सञ्जति हननापर' पर
प्रतारकापर एव राक्षस 'शैलूष' मन् तन्व (१) 'भूमिका' हननापरम् 'इव'
[शलवा नटभिन्नयो] (१) "भूमिका हननाया अन्वत्वं नरपरिवह" इति विप्र ।
अपराम् उत्पत्तिम् जन्मानवस्थित 'अथान् शिशुपालसंज्ञया तिरोहिताम्ना' तिरो
हितव्यदप (मन्) 'स' अपि राक्षस एव अत्रापि 'परे' इतरे स न भवति इति
अथ तन्नाम्न एव ["मन्" इति मन्समासः । अतएव "एतन्मदी" सुलोप —"
हन्नाम्ना न सुलोपः "] 'प्रतीयते' ज्ञायत इति (१) [प्रतिपुष्टादिषु कर्मणि
लट्] । यथा वक्ता शैलूष हननापरमाख्याय तद्देवभाषादिभिः अन्य एव प्रतीयते
तद्वत् अथनपि मानुषदहपरिवहत् अन्य इव भाति दीर्घेण तु तदेव हननव्ययं संज्ञाय
इति भावः ॥ ६९ ॥

Notes on Mall

1 We have नञसमास by "नञ्" : Hence it is that the सु
does not disappear by "एतन्मदी —" (*Char*)

Sara—राक्षस एव सञ्जति शिशुपालरूपेण जातः, तम् हनयतामपि दुरात्मा ॥ ६९ ॥

CHARCHA

1 उत्पत्तिम्—उत्प + पत् + क्तिन् भावः birth ताम् । The usual
word is उत्पत्ति in this sense

5 हननापर —हन् + पिठ + घञ् भावः कलना deceit हनना परं प्रधान

वन्तु चरन्, or हवन्ता परा चरन् with whom deceit is of prime consideration, चरन्— ।

3. चक्ष्मा—चक्ष् + क्षाप् + ल्यप् having adopted

4 तिरोहितम्—तिरस् is an अव्यय implying चन्दि concealment, disappearance तिरस् + चा + ञ् कर्त्तरि कर्मणि वा तिरोहित appeared (ञ् कर्त्तरि), concealed (ञ् कर्मणि), रतितत्— । तिरोहित आत्मा चक्ष्, चक्ष्— । चा is to be taken as चक्ष्मन् when the ञ् कर्त्तरि । Comp “विद्येयोनिर्निरोद्ध,” “वन्द्यं मृतपतिं समृतम्” &c. When preceded by तिरस् the चक्ष्मन् use is very common, but चक्ष्मन् use is also seen, comp “वन्द्यो रघुनन्द्या तिराक्षत रक्षितम्” ।

5 शिशुपाल &c.—सुस + श्वा + चङ् भावे संज्ञा designation. शिशुपालस्या संज्ञा शिशुपालस्य the designation Sisupala, कर्मधा—like शाकपायिषः । ल्या । श्वा करणे । “शिशुपालः was the son of दम्भीय king of विदि । On the mother side he was connected with हृष, being the son of सुतद्वयम् otherwise called सुदमा who was a sister of Vasudeva the father of Krishna, another sister कुन्ती being the mother of the Pandavas

6 प्रतीयते—प्रति + इ + लङ् त कर्मणि is known Nom परे । Conj App.

7. चक्ष—न च, नञ्त्तम्— । Mallis rule for the retention of the चिन्त is “एतद्गो मुनीपाऽको चनञ्चमसे हवि”—चु (first case singular) after एतद् and तद् disappears when a हन् follows, but not in a नञ्त्तम्—or if एतद् and तद् end in च । Thus च परे प्रतीयते drops च (the चिन्त), but चक्ष. परे प्रतीयते, चक्ष परे प्रतीयते retain it

8 Voice— धरन् एवम् हेभ्यम् तिरोहितकाल (चक्ष्) लम् परे चक्ष् प्रतिदर्शकः ।

70. His majesty

म वान् आसीदधुया चतुर्भुजो मुखेन पूर्वेन्दुनिभस्तनोच्चन ।

युवा कराक्रान्तमहीभृदुच्चकौरसंशय सम्प्रति तेजसा रविः ॥७०॥

Prat—सङ्कति युवा च उच्चैः, तेजसा रवि चरदम् । Nom the

इति "ब्रह्मयादिभ्य उपसंख्यानम्" इति वृत्तीया । करारुह्यादिना य वानुप्र पिता
इत्यनुप्र या रविरसंभवमिति तस्य (१ तथा) पूर्वेन्दुनिभ इत्युपमया संसृष्टिः ।
हरिहरादिनुपमहिमत्वात् चतिर्द्वये च इति भाष्य १०० ।

Notes on Mallī

१ In वपुः and सुखेन we have वृत्तीया by "द्वयाङ्—"(Ch. 12) for
the defect superfluity is also a deformity so says Āmāna—
Like defect superfluity is also a deformity of the embodied
२ रविरसंभवम् is an अनुपमा enlivened by the य व in करारुह्य &c
This is commingled with the उपमा in पूर्वेन्दुनिभ ।

Sīda—See Mallī हरिहरादि &c

CHARGHA

१ वपुः सुखेन—वृत्तीया १; the rule "येनाङ्गविकारः"—a limb that
causes deformity in the embodied takes the वृत्तीया विभक्तिः । Now
here we find he had two hands and an eye in excess Is *excess*
२ विकारः । Mallī says *yes* on the authority of Āmāna Hence
वपुः becomes विकृत with two extra hands and causes विकार in
the चक्षुः so वपुः takes इयाः Similarly सुखेन । Also cf. Note 3

२ चतुर्भुजः—चत्वारः भुजाः यस्य चत्वारः । Vishnu is also चतुर्भुजः ।
Hence the suggestion that he recalled Vishnu in infancy

३ पूर्वेन्दु, &c—निभ equal like but it has this meaning
only when it is the last member of a compound "सुदृढतरपद-
त्वमी । निभसङ्गादगोकारपतीकारापोपमादयः ॥" इत्यमरः । पूर्वे इन्द्रः पूर्वेन्द्रः
full moon कथम्—तस्य or तस्य मुख इति पूर्वेन्द्रनिभ like a full
moon, इत्यनु—of मुद्रमुद्रा of the निन्दनसङ्घ class We say निन्दनसङ्घ be-
cause पूर्वेन्द्रा निभ cannot be given as a वाक्य here's not bearing
in चक्षुः cannot mean *like* Now Mallī construed सुखेन पूर्वेन्द्र-
निभ । What does the वृत्तीया mean here? It cannot indicate
विकारः । पूर्वेन्द्रमुक्ता is no *perversion* (विकार) । We have to say
मुखं इत्यादि पूर्वेन्द्रनिभ is वाक्य । But the मुख was *deformed* (विकृत)
with an extra eye, it is unnatural to say that such a deformed
face gave him the aspect of the full moon It seems therefore

Mall's construction has to be changed. I offer the following — म पूर्वेन्दुनिभं बालं (मन्) वपुषा &c and explain 'स' शिशुपाल कमल उदये च ह स्तैश्च न च पूर्वेन्दुनिभं बालं मन् &c where पूर्वेन्दुनिभं is in rd nāy) विशयच used with reference to the *general* love in ss of the boy

१ विभीषण — श्रीं लोचनानि चक्षुः, बहु — । Siva too ॥ विभीषणः । Hence he rivalled Siva in infancy Here Malli says "बालं विशयकालान् सम्यजि तत्सर्वमन्वहन्तम्" — From the epithet बालं we infer that the deformities have disappeared now This is true, Krishna's sight closed his extra eye and his touch remove his additional pair of hands Comp. "अदिराजकुनि ज्ञातव्याश्च एव चतुर्भुजः । एव कामीराजसङ्गं देवी सज्जदधान् सवन् । मलमावस्य तस्माद्देव भुजावधिकाङ्गुली । पितृभक्त्यै नमनं नमस्ततः ललाटत्रयम् ॥" — *Mahabharata, Sabhaparvan*

२ कर &c — कर tax, ray चा + कृत + क्त कर्मणि आक्रान्त sat upon pervaded महीं विभति इति मही + ध + क्तिप् कर्मणि महीभूत upholders of the earth, i.e., a king, also a mountain, उपपदतम् — । Mountain are supposed to have a part in steadying the earth in space Com "ह्यार धरित्रीधरश्चमय" spoken of Himalaya आक्रान्ता महीभूता येन by whom the kings were sat upon (म), or by whom the mountains were pervaded (रवि), चक्षुः — । करिण आक्रान्तमहीभूतम् who with taxes oppressed the kings (म), who pervaded the hills with his rays (रवि) इतम् — । Qual both स and रवि ।

३ उच्चैः — Mighty चक्षुःत्वात् qual निजसा । See उच्चैः Sl 7

४ असमयम् — मन् + श्री + चक्षुः भावे सञ्चय doubt संशयश्च अभाव, अशुद्धी — अभावार्थे । Nom to भवति understood Thus ॥ रवि इत्यस्य असमयम् सञ्चयस्य अभावो भवति । Or say अविद्यमान सञ्चय अस्मिन् असमयम्, बहु — the construction being स रवि इति एतन् असमयम् सन्निवृत्तिर्ज्ञेयं सत्यम् इत्यर्थः ।

५ लज्जामा — हतो रथा ।

६ रवि — With the alternative construction suggested in Note 3 we may take this to imply that as a child (बाल) he did not

make a show of the sterner virtues such as शौच चौदय &c, and with his natural loveliness he resembled the *Moon*, he had four hands so he equalled *Vishnu*, with three eyes, he rivalled *Siva*. With the advent of youth, the characteristics of the Moon disappeared and he blazed as a veritable *Sun*.

११ *Voice*— जैन बानेन (सता) चतुर्भुजं चमूयत निम्नतिमोवनेन चमूयत । वना (सता) महीमता (सता) रविणा (भूयते) ।

71. *He defies all*

स्वयं विधाता सुरदैत्यरक्षसामनुग्रहावग्रहयोर्यदृच्छया ।

दशाननादीनभिराहदेवतावितीर्णवीर्यातिमयान् हसत्यमो ॥७१॥

Prak—चमू दशाननादीन हसति [This fellow Sisupala laughs in derision at Ravana and Hiranyakasipu] That is rank stupidity, they were mightier than he—चमू यदृच्छया अनुग्रहावग्रहयोः स्वयं विधाता [You do not know his strength. He can punish or promote any one at will] That may be true of ordinary king only who are his vassals—सुरदैत्यरक्षसाम् अनुग्रहावग्रहयोः [Not only of them but also of gods, demons and Rakshasas] Well then at most he is the equal of Ravana, how can he laugh at him?—अभिराहदेवतावितीर्णवीर्यातिमयान् [He laughs at them because they became what they were solely through the favour of the deities they propitiated by penance, whereas Sisupala revels in his inborn might] 71

Prose—यदृच्छया स्वयं सुरदैत्यरक्षसाम् अनुग्रहावग्रहयोः विधाता चमू अभिराहदेवतावितीर्णवीर्यातिमयान् दशाननादीन् हसति । ७१ ।

Eng.—Himself the ordainer at will of favour and disfavour (reward and punishment) unto gods, d-mons and Rakshasas, he surpasses (lit. laughs at) Dasanana and others unto whom plenitude of power was granted by gods that were propitiated. 71

Dev.—अ ७१, वन १, हवन १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, १०, ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१, २२, २३, २४, २५, २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९, ४०, ४१, ४२, ४३, ४४, ४५, ४६, ४७, ४८, ४९, ५०, ५१, ५२, ५३, ५४, ५५, ५६, ५७, ५८, ५९, ६०, ६१, ६२, ६३, ६४, ६५, ६६, ६७, ६८, ६९, ७०, ७१, ७२, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ७८, ७९, ८०, ८१, ८२, ८३, ८४, ८५, ८६, ८७, ८८, ८९, ९०, ९१, ९२, ९३, ९४, ९५, ९६, ९७, ९८, ९९, १००, १०१, १०२, १०३, १०४, १०५, १०६, १०७, १०८, १०९, ११०, १११, ११२, ११३, ११४, ११५, ११६, ११७, ११८, ११९, १२०, १२१, १२२, १२३, १२४, १२५, १२६, १२७, १२८, १२९, १३०, १३१, १३२, १३३, १३४, १३५, १३६, १३७, १३८, १३९, १४०, १४१, १४२, १४३, १४४, १४५, १४६, १४७, १४८, १४९, १५०, १५१, १५२, १५३, १५४, १५५, १५६, १५७, १५८, १५९, १६०, १६१, १६२, १६३, १६४, १६५, १६६, १६७, १६८, १६९, १७०, १७१, १७२, १७३, १७४, १७५, १७६, १७७, १७८, १७९, १८०, १८१, १८२, १८३, १८४, १८५, १८६, १८७, १८८, १८९, १९०, १९१, १९२, १९३, १९४, १९५, १९६, १९७, १९८, १९९, २००, २०१, २०२, २०३, २०४, २०५, २०६, २०७, २०८, २०९, २१०, २११, २१२, २१३, २१४, २१५, २१६, २१७, २१८, २१९, २२०, २२१, २२२, २२३, २२४, २२५, २२६, २२७, २२८, २२९, २३०, २३१, २३२, २३३, २३४, २३५, २३६, २३७, २३८, २३९, २४०, २४१, २४२, २४३, २४४, २४५, २४६, २४७, २४८, २४९, २५०, २५१, २५२, २५३, २५४, २५५, २५६, २५७, २५८, २५९, २६०, २६१, २६२, २६३, २६४, २६५, २६६, २६७, २६८, २६९, २७०, २७१, २७२, २७३, २७४, २७५, २७६, २७७, २७८, २७९, २८०, २८१, २८२, २८३, २८४, २८५, २८६, २८७, २८८, २८९, २९०, २९१, २९२, २९३, २९४, २९५, २९६, २९७, २९८, २९९, ३००, ३०१, ३०२, ३०३, ३०४, ३०५, ३०६, ३०७, ३०८, ३०९, ३१०, ३११, ३१२, ३१३, ३१४, ३१५, ३१६, ३१७, ३१८, ३१९, ३२०, ३२१, ३२२, ३२३, ३२४, ३२५, ३२६, ३२७, ३२८, ३२९, ३३०, ३३१, ३३२, ३३३, ३३४, ३३५, ३३६, ३३७, ३३८, ३३९, ३४०, ३४१, ३४२, ३४३, ३४४, ३४५, ३४६, ३४७, ३४८, ३४९, ३५०, ३५१, ३५२, ३५३, ३५४, ३५५, ३५६, ३५७, ३५८, ३५९, ३६०, ३६१, ३६२, ३६३, ३६४, ३६५, ३६६, ३६७, ३६८, ३६९, ३७०, ३७१, ३७२, ३७३, ३७४, ३७५, ३७६, ३७७, ३७८, ३७९, ३८०, ३८१, ३८२, ३८३, ३८४, ३८५, ३८६, ३८७, ३८८, ३८९, ३९०, ३९१, ३९२, ३९३, ३९४, ३९५, ३९६, ३९७, ३९८, ३९९, ४००, ४०१, ४०२, ४०३, ४०४, ४०५, ४०६, ४०७, ४०८, ४०९, ४१०, ४११, ४१२, ४१३, ४१४, ४१५, ४१६, ४१७, ४१८, ४१९, ४२०, ४२१, ४२२, ४२३, ४२४, ४२५, ४२६, ४२७, ४२८, ४२९, ४३०, ४३१, ४३२, ४३३, ४३४, ४३५, ४३६, ४३७, ४३८, ४३९, ४४०, ४४१, ४४२, ४४३, ४४४, ४४५, ४४६, ४४७, ४४८, ४४९, ४५०, ४५१, ४५२, ४५३, ४५४, ४५५, ४५६, ४५७, ४५८, ४५९, ४६०, ४६१, ४६२, ४६३, ४६४, ४६५, ४६६, ४६७, ४६८, ४६९, ४७०, ४७१, ४७२, ४७३, ४७४, ४७५, ४७६, ४७७, ४७८, ४७९, ४८०, ४८१, ४८२, ४८३, ४८४, ४८५, ४८६, ४८७, ४८८, ४८९, ४९०, ४९१, ४९२, ४९३, ४९४, ४९५, ४९६, ४९७, ४९८, ४९९, ५००, ५०१, ५०२, ५०३, ५०४, ५०५, ५०६, ५०७, ५०८, ५०९, ५१०, ५११, ५१२, ५१३, ५१४, ५१५, ५१६, ५१७, ५१८, ५१९, ५२०, ५२१, ५२२, ५२३, ५२४, ५२५, ५२६, ५२७, ५२८, ५२९, ५३०, ५३१, ५३२, ५३३, ५३४, ५३५, ५३६, ५३७, ५३८, ५३९, ५४०, ५४१, ५४२, ५४३, ५४४, ५४५, ५४६, ५४७, ५४८, ५४९, ५५०, ५५१, ५५२, ५५३, ५५४, ५५५, ५५६, ५५७, ५५८, ५५९, ५६०, ५६१, ५६२, ५६३, ५६४, ५६५, ५६६, ५६७, ५६८, ५६९, ५७०, ५७१, ५७२, ५७३, ५७४, ५७५, ५७६, ५७७, ५७८, ५७९, ५८०, ५८१, ५८२, ५८३, ५८४, ५८५, ५८६, ५८७, ५८८, ५८९, ५९०, ५९१, ५९२, ५९३, ५९४, ५९५, ५९६, ५९७, ५९८, ५९९, ६००, ६०१, ६०२, ६०३, ६०४, ६०५, ६०६, ६०७, ६०८, ६०९, ६१०, ६११, ६१२, ६१३, ६१४, ६१५, ६१६, ६१७, ६१८, ६१९, ६२०, ६२१, ६२२, ६२३, ६२४, ६२५, ६२६, ६२७, ६२८, ६२९, ६३०, ६३१, ६३२, ६३३, ६३४, ६३५, ६३६, ६३७, ६३८, ६३९, ६४०, ६४१, ६४२, ६४३, ६४४, ६४५, ६४६, ६४७, ६४८, ६४९, ६५०, ६५१, ६५२, ६५३, ६५४, ६५५, ६५६, ६५७, ६५८, ६५९, ६६०, ६६१, ६६२, ६६३, ६६४, ६६५, ६६६, ६६७, ६६८, ६६९, ६७०, ६७१, ६७२, ६७३, ६७४, ६७५, ६७६, ६७७, ६७८, ६७९, ६८०, ६८१, ६८२, ६८३, ६८४, ६८५, ६८६, ६८७, ६८८, ६८९, ६९०, ६९१, ६९२, ६९३, ६९४, ६९५, ६९६, ६९७, ६९८, ६९९, ७००, ७०१, ७०२, ७०३, ७०४, ७०५, ७०६, ७०७, ७०८, ७०९, ७१०, ७११, ७१२, ७१३, ७१४, ७१५, ७१६, ७१७, ७१८, ७१९, ७२०, ७२१, ७२२, ७२३, ७२४, ७२५, ७२६, ७२७, ७२८, ७२९, ७३०, ७३१, ७३२, ७३३, ७३४, ७३५, ७३६, ७३७, ७३८, ७३९, ७४०, ७४१, ७४२, ७४३, ७४४, ७४५, ७४६, ७४७, ७४८, ७४९, ७५०, ७५१, ७५२, ७५३, ७५४, ७५५, ७५६, ७५७, ७५८, ७५९, ७६०, ७६१, ७६२, ७६३, ७६४, ७६५, ७६६, ७६७, ७६८, ७६९, ७७०, ७७१, ७७२, ७७३, ७७४, ७७५, ७७६, ७७७, ७७८, ७७९, ७८०, ७८१, ७८२, ७८३, ७८४, ७८५, ७८६, ७८७, ७८८, ७८९, ७९०, ७९१, ७९२, ७९३, ७९४, ७९५, ७९६, ७९७, ७९८, ७९९, ८००, ८०१, ८०२, ८०३, ८०४, ८०५, ८०६, ८०७, ८०८, ८०९, ८१०, ८११, ८१२, ८१३, ८१४, ८१५, ८१६, ८१७, ८१८, ८१९, ८२०, ८२१, ८२२, ८२३, ८२४, ८२५, ८२६, ८२७, ८२८, ८२९, ८३०, ८३१, ८३२, ८३३, ८३४, ८३५, ८३६, ८३७, ८३८, ८३९, ८४०, ८४१, ८४२, ८४३, ८४४, ८४५, ८४६, ८४७, ८४८, ८४९, ८५०, ८५१, ८५२, ८५३, ८५४, ८५५, ८५६, ८५७, ८५८, ८५९, ८६०, ८६१, ८६२, ८६३, ८६४, ८६५, ८६६, ८६७, ८६८, ८६९, ८७०, ८७१, ८७२, ८७३, ८७४, ८७५, ८७६, ८७७, ८७८, ८७९, ८८०, ८८१, ८८२, ८८३, ८८४, ८८५, ८८६, ८८७, ८८८, ८८९, ८९०, ८९१, ८९२, ८९३, ८९४, ८९५, ८९६, ८९७, ८९८, ८९९, ९००, ९०१, ९०२, ९०३, ९०४, ९०५, ९०६, ९०७, ९०८, ९०९, ९१०, ९११, ९१२, ९१३, ९१४, ९१५, ९१६, ९१७, ९१८, ९१९, ९२०, ९२१, ९२२, ९२३, ९२४, ९२५, ९२६, ९२७, ९२८, ९२९, ९३०, ९३१, ९३२, ९३३, ९३४, ९३५, ९३६, ९३७, ९३८, ९३९, ९४०, ९४१, ९४२, ९४३, ९४४, ९४५, ९४६, ९४७, ९४८, ९४९, ९५०, ९५१, ९५२, ९५३, ९५४, ९५५, ९५६, ९५७, ९५८, ९५९, ९६०, ९६१, ९६२, ९६३, ९६४, ९६५, ९६६, ९६७, ९६८, ९६९, ९७०, ९७१, ९७२, ९७३, ९७४, ९७५, ९७६, ९७७, ९७८, ९७९, ९८०, ९८१, ९८२, ९८३, ९८४, ९८५, ९८६, ९८७, ९८८, ९८९, ९९०, ९९१, ९९२, ९९३, ९९४, ९९५, ९९६, ९९७, ९९८, ९९९, १०००.

7. अभिराड् &c.—अभि+राड्+ञ् कर्मणि अभिराड् propitiated. देव एव इति देव+तन् स्यात् स्त्रियाम् देवता deity वि+तृ+ञ् कर्मणि वितोर्ण bestowed अति+ञो+अच् भावे अतिशय excess वीर्यस्य अतिशय वीर्यातिशय excess of prowess प्रतापप्रकर्ष, इतत्—। वितोर्ण वीर्यातिशय-एभ्यः वितोर्णैर्वीर्यातिशयः unto whom excess of prowess was granted, इत्—। अभिराडा देवता अभिराड्देवता the deities propitiated, कर्मणा—। तामि वितोर्णैर्वीर्यातिशय, इतत्—। Ravana was favoured by शिव (sl. 49) and ब्रह्मन् । Hiranyakasipu got his lift through Brahman alone तन् । Qual दृगन्नादीन् ।

8. इममिति—This is here सूत्रमन्तः । Usually it is preceded by an उपसर्ग in such cases Comp "स्थितवद्वल्य पुर मचीन " "तव मां वाहसन् तथा " &c. Also without an उपसर्ग comp "इमममन्तः—मन्ता इति" ।

9 Voice—...विषया अमुना अतिशया दृगन्नादीन् इमन्ते

72. He oppresses all now

बलावलीपादधुनापि पूर्ववत्

प्रवाध्यते तेन जगत्त्रिगीपुणा ।

मतीव योषित् प्रकृतिः सुनिधना

पुमाममभ्येति भवान्तरैष्वपि ॥ ७२ ॥

Prat—अधुना अपि तेन पूर्ववत् जगत् प्रवाध्यते [In this birth too he is oppressing the worlds as in the days of yore] What does he want?—बलावलीपादधुना तत्र प्रवाध्यते [The pride of power urges him on He wants to lord it over all the three worlds]. But have not the lessons of his previous births chastened him?—सुनिधना प्रकृतिः भवान्तरैष्वपि पुनःसम् अभ्येति [The leopard does not change his spots Nature is permanently attached in the individual and follows him in his re-births also] That is very strange—मतीव योषित् इति अभ्येति [A devoted wife follows her husband in his re-births, so does Nature] 72

Prat—त्रिगीपुणा तत्र बलावलीपाद अधुना अपि पूर्ववत्, यदन् प्रवाध्यते । मतीव योषित् इति सुनिधना प्रकृतिः भवान्तरैष्वपि पुनःसम् अभ्येति ॥ ७२ ॥

attached without reference to a द्विधा in the sense तत्र इव or तस्य इव । Here we have तत्र इव । The idea that सिङ्गपाल रावण and हिरण्यकशिपु are the same individual born at different periods is not the poet's invention. The Mahabharata says—"एष ह्यतिबल्यो दैव्यो हिरण्यकशिपुः पुरा । सिपुः सुराणामभवद्वरदानेन भवितुः । तथा श्रीद्रावण्यो नाम रावणो ह्यतिवीर्यवान् । तेनैव बलवीर्येण यः नाम यत्नमम् ॥" This is Krishna's remark to Daruka, his charoteer, who was surprised to see Sisupala fight Krishna on equal terms at the Rajasuya of Yudhishthira.

4. प्रप्रायते—प्र + प्राप् + लृट् ते कर्मणि is being oppressed पीडयते ।
Conj. App

5 जगत्—Dent. sl. 1 Refers to all the worlds. जगती एव वचनम् । That the reference here is not to the earth alone is obvious from sl. 71—सुरदैत्यरक्षसाम् &c. उक्तकर्म of प्रप्रायते ।

6 त्रिगोपुष्पा—त्रिगुण वक्षु इति त्रि (to prosper—वर्धमान) + गुण + उ कर्त्तरि=त्रिगोष' सङ्ग' धातु) + उ=त्रिगोष' wishing to thrive तेन । Malli's त्रिगोपुष्पावृत्ता may be had from this or from the मुक्तकर्म root with चरित्रा of the कर्म ।

7 सती—चम् + शङ् कर्त्तरि + ङीप् स्त्रियाम् a chaste woman. See Malli पति या &c.

॥ प्रहृति—प्रहृष्टा हृतिरस्या one whose feats are great, / &, nature, वदु— ।

9. मुनिवत्—चञ्चलोति चञ्च + चञ्च कर्त्तरि चञ्च movesable निर्गता चञ्च निवत् motionless, प्रदितम्— । चतिवदेन निवत्ता मुनिवत् very firm, unchangeable, प्रदितम्— । Qual सती and प्रहृति ।

10 चर्चति—चर्च + इ + लृट् तिप् approaches, teaches Conj. App

11 भव &c.—भवति इति भू + भव् कर्त्तरि भव' births. Madhava derives भव' with करणे च after भू । भवे चम् by "सदोर्ण" is not sound here, for this rule is barred by the rule "द्विषोभूभेदमयम्" । चरे भवः भव'करणि other births, मुद्रमुपा or मद्रुव्य सक'दितम्—(see भुवनकरेण, sl. 46). तेन चर्चि' लो ।

12. विद्वत्—त्रिगोपु' स' प्रप्रायते । मया द्योविता ॥ मुनिवत्ता प्रहृष्टा -- दुःखम् चर्चयते ।

73 So kill this tyrant.

तदेनमुद्धतशामन विधेर्विधेहि कौणाग्रनिकेतनातिथिम् ।

शुभतराचारविपक्षिमापदो निपातनीया हि सतामसाधवः ॥७३॥

P —तन् एव कौणाग्रनिकेतनातिथि विधेहि [Such being the case, kill him at once] But what is the specific charge against him ?—विध उद्धतशामनम् एन विधेहि [As I have heard that he does what he likes with gods demons and Rakshasas, and thus upsets the laws of nature as laid down by Vidhata Himself] Very good, let Vidhata look out for the enforcement of his laws why trouble me ?—असाधव सता निपातनीया हि [It is the duty of the good to punish the wicked, and you are the foremost among the good] But punishment comes as the result of one's own deeds, none can punish one at pleasure—शुभतराचारविपक्षिमापदः असाधव [Quite true, but the wicked have so many misdeeds to answer for, that disaster is constantly awaiting them and only wants the intervention of the good to set them at work, the misdeeds of Sisupala will kill him, be you but the nimitt in the matter] 73

Prose—तन् विधे उद्धतशामनम् एन कौणाग्रनिकेतनातिथिं विधेहि, शुभतराचारविपक्षिमापदः असाधव सता निपातनीया हि । ७३ ।

Eng —So make him, that has transgressed the laws of the Ordainer, a guest at the house of Death. The unrighteous whose disaster has matured through iniquitous deeds, have indeed to be brought down by the noble 73.

Beng —এ নিধির নিয়ম লঙ্ঘন করিয়াছে অসৎপ্রবৃত্তিধর কৌণাগ্রনিকेतন। অসৎপ্রবৃত্তিধর কৌণাগ্রনিকेतন বিপক্ষি বিপক্ষি আদর, তাহন অসৎপ্রবৃত্তিধর নিপাত করি। ৭৩ ।

Expl —By his iniquities this man has upset the Divine laws and his doom is only waiting for your interference. Also see *Prak* and *Eng*

Mail —सद्विनिधि । 'तन्' मया 'विधे' विधातुरपि, उद्धतशामनम्

स्वयं विधाता इत्याद्युक्तरीत्या अतिज्ञातदेवम्^३ इत्यर्थः [सापेक्षत्वेऽपि गमकत्वात् समासः^४] 'एन' शिशुपाल 'कीनाशनिकेतनातिधि' कीनाशो यम तस्य निकेतन गृह, तत्र अतिधि प्राधुषिक 'विधेहि' कुरु यमगृह प्रेषय इत्यर्थः ["कीनाश, कर्षके सुद्रे हतान्नीपाधुघातिनोः" इति विश्व.] । न चेत्तत् प्राधुषिकदृष्टेन सप्रेमारण्य, भवा-
दृष्ट्याम् अवश्यकर्तव्यत्वादित्याह^५—'युमेतराचारेण' दुराचारेण 'विपक्तिमा' परिपाकेण निर्बृत्ता' काल (१ फल) परिपाकेण प्रामा 'आपद' येषां ते तथोक्ता ["जित्वा जि," इति पचे जि प्रापय.] "मेमप् निव्यम्" इति तद्धितो मपृष्यय ['अमाधव' दुष्टा 'सता' महाहृष्टा जगन्निवन्तुषा 'निपातनीया.' बध्ना. 'हि'. न च मेधु'एदीय' स्वदोषेणैव तेषां विनाशे निमित्तमावत्वात् अस्माकम् (१ युष्माकम्) इत्याद्यक्षेप "युमेतराचार—" इत्यादिविशेषकोक्तिः^६ [सामान्येन विशेषसमयनरूप अर्थांतर आस'] । ७३।

Notes on Malli

1. One who has transgressed the laws of God in the manner described under "स्वयं विधाता—" (sl. 71) 2. There is समास in spite of dependence because the sense is clear. 3. He says this is not like killing the snake by the hand of the guest because this is the unavoidable duty of people like thyself 4. The affix is क्ति after हित.—। ५. The तद्धित affix मप् is added by "वे,—". 5. The attributive "युमेतरा—" is mentioned with a view to say that no blame for cruelty attaches to this, because they are killed by their own fault. You are only incidental to it 6. We have अर्थांतरत्वात् of the kind in which the particular is defended by the general.

Sara—दुष्टाः स्वदोषेरेव जगन्नि साधवन्त्र निमित्तमात्रं भवन्ति तत् शिशुपाल-
'जने आसदीय' भा द्राक्षी ।

CHARCHA.

1. एनम्—अस्यादिज्ञे एनादिज्ञ. ।
2. उन्नद्धित &c.—उङ् + मङ् + ल कर्मणि उन्नद्धित transgressed. शास + ल्युट् करणे शासन is. उन्नद्धितं शासनम् अनेन, नहु—। तम् ।

3 विध — यही जय is listed to शासनम् । विधि and शासन are परस्परम् । He c शासन should not have been compounded, म पठम पदमन्वित भवति । But though compounded the sense is २ (नञ्) Hence the समास is allowed—सापेक्षत्वेऽपि समकलादे मनेन उद्भिदितशब्द विध — उद्भिदितविधिशासनम् ।

4 विधि वि + धा + लोप् दि do you render Conj App
क म क् १८ नि + क्त + लोप्, अधिहरण निवेदन house कीनामन् निरूपण । house of Yama इतन्— । तस्य or तस्मिन् अतिथि a n the house of Yama इतन्—or सुपमुवा । इम् । Pred । पठम

गम १८ — कर्मण इति शुभ + क कचरि शुभ good इतर different, क + चर + क्त भाव आचार conduct वि + पच + क्ति भावे + मप् = विपक्षित + मप् = विपक्षित natured आ + वद + क्ति भाव आपद disaster शुभान् इतर गमत् सुपमुवा । Also cp "शान्तर" in Sak तादृश आचार c nd ct different from good : e had conduct, कर्मणः— । नन विपक्षिता matured through bad conduct इतन्— । तादृश आपद पदम् इह— । Qual चक्षार । The rule "कृतं लि" means that roots that drop इ take लि to indicate भाव and any कारक except कता । "वेभेप्—" attaches मप् to what ends in लि । The मप् is compulsory

7 निपातनीय — लि + पत + चिच् + चलोदर कर्मणि to be brought down to be killed Pred to चक्षार ।

8 मताम् — पच + क्त कर्मणि सत् the good तेषाम् । यही in the अनुक्त कता of the शिवा in निपातनीय । उद्भि is also correct by the rule "कृतानी कर्मणि वा" ।

9 असाधय — न साधय नञ् तन्— ।

10 Votec — शासन एव अतिथि विधीयताम् (लघा) ।
आपदि असाधुभि निपातनीये (भूयत) ।

74 Let Indra enjoy

हृदयमरिवधोदयादुद्धूटद्रुमि दधातु पुन, पुरन्दरस्य ।

घनपुनकपुलोमजाकुचाग्रदुतपरिरम्भनिपीडनघमत्वम् ॥ ७४ ॥

N B — Indicate Malli alone is added

Prose—परिवधोदयात् उदूढदर्शिनः पुरन्दरस्य हृदयं पुनः घनपुनकपुनीमना
कुषाग्रदुतपरिरम्भनिपीडनचमत्तं दधातु ॥ ७४ ॥

Malla—कच एव ऋनिदह मिष्टानुरहं क्वात् इत्याह उदयमिति 'परि-
वधोदयात्' विपुनाऽन्य भात उदूढदर्शिनः निम्नान् पुरन्दरस्य मन्त्रमिति यावत्
[पुष्पादिनाम् हृदयच्छात् इमनिच प्राप्य । "र सता इमादलघा" इति सकारस्य
रकादश्च] 'पुर' यत्पुत्रादि दारयतीति 'पुरन्दर' इष्ट ["पू'सर्गयोदारासिद्धौ"
इति खच् प्रत्यय "खचि कस" इत्युपधादस्य । "बाधयमपुरन्दरी च" इति
निपातनात् अदन्तत्तं कुमारमथ (१)] तत् "उदय पुनः भूय" अपि पूर्ववदथ इति
भावे 'घनपुनकघा' मान्दराभाद्यो पुत्राद्यो ज्ञाता पुनीमना यच्चै तस्या 'कुषा-
ग्रया' दुतपरिरम्भे' भीममुखात् शोभानिडनं तव यत् 'निपीडनं तस्य चमत्तं चमत्तं
'दधातु' । प्राक् विनविद्यमानं त्वन्भीमनं शक्यं सम्प्रति तत्प्रसादाद्विषयक
स्वीयं राज्यं भुज्यताम् इत्यर्थः । [यत्र द्वाभ्यं पदाभ्याम् उदूढदर्शिनः इति विग्रहद्वय-
निपेक्षनचमत्तं इति कैतुलाङ्गा पदाग्रदुतकं काव्यनिष्ठम् । उदयनिपीडनचमत्तं
सम्प्रत्यपि चमत्तयोरङ्गा सम्प्रत्यसम्प्रत्ययवया चतिसंयोगि इत्यर्थान्तर । इत्यनु-
प्रासश्च । ते चण्डोऽप्य मृदुज्यते ॥ पुषितया इतम् । "चपुजि नपुनरपतो जकारा-
पुजि च न ग्री नदराय पुषितया ॥" इति लक्षणात् ॥ ७४ ॥

75 *Narala retires. Hari resolves killing the enemy*

योमित्युक्तवतोऽयं शार्ङ्गिण इति व्याहृत्य वाचं नमः
स्तम्भिसुतपतिते पुरः सुरमुनाविन्दो. श्रिय विभ्रति ।
शत्रूणामनिशं विनाशपिशुनं क्रुद्धस्य चैद्यं प्रति
शीघ्रोव भ्रुकुटिच्छलेन वदने केतुयकारासदम् ॥ ७५ ॥
इति श्रीमाधवकृतो शिशुपालवधे महाकाव्ये छान्दनारद

सम्भाषणं नाम प्रथमः सर्गः ।

Prob—यद् शार्ङ्गिणं वदने केतु चम्पदं चकार [Now Arjuna appeared
on the face of Krishna] What do you mean?—आदि १३ वदने
भ्रुकुटिच्छलेन केतु चम्पदं चकार [Krishna's face looked like the blue

Beng — छत्र का कठिबिष्टि वेबि नारर एइरुप बन्निन ईदुक 'उवात' बन्नि
शिर बाका अन्कार करिन्व । उवन मुनि आनार आकाषे उड्डेव । सेई समर
निउपात्र अति क्रोषे कृकर आकन्तर छत्र नोन मुख बुनकहूर नाथ अहूँ
अविहृति इहेडा छेहूँ बुनिर अदिदुष अवहि इहे । अहूँ बुका सेन वेबन्नेपेड
तिनाथ आत्र ॥ १० ॥

Expl — Krishna said 'So be it' and undertook the mission entrusted to him. The sage then leapt back into the sky on his way to Heaven. Also see *Prik* and *Eng* above

Malls — चीमिति । 'तस्मिन् दुरमुनी' नारदे 'इति' इत्यन्तु 'वाच व्याहृत्य'
उक्ता 'मम उत्पत्तिरे' खम् उद्वेते 'पुर' अये 'इन्द्री' द्विष विधति' सति 'अय' मुनि
वाक्यान्तर 'चीम् इति उत्तरवत्' तयात् इत्यङ्गीकृतवत् ["चीम् प्रत्यङ्गीकृतौ तौषि
इति द्विष] चेदोना जनपदानामय 'चैय' मियपान् ["इहैन्कीवलाआदान्
आह्" इति आह् इत्यय १] त 'प्रतिरुद्धस्य आर्द्धिष' बदने श्योषि इव अनिय' सर्वदा
अव्यभिचारिण इत्यर्थे 'उवुणा' विनामस्य दिगुन् मुख ["बन्धनभ्युत्थित' कितु
चिलीयानी विनामस्य' इति आम्बन् इति भाव २] 'केतु' उपासनिमिष ["केतु
द्यती पताकाया' इहोत्पाताविषयम्" इत्यमर] 'मुकुटि' अलेन समुद्राजिन
'आम्य' प्रतिष्ठां व्यति 'अकार' ["आम्यद प्रतिष्ठापाम् इति निपातान् मुख
मम' ३] 'अनेन वस्त्राद्यभूतस्य वीरमसहचारिणो रौद्रस्य आयो जीव' आनुभावेन
भुङ्क्ता आनयभूत 'अनुनय' इत्याहम् । तया तद्विनामस्य अङ्गिनी वीरस्य स्यादी
मयवोपनेय' तत्सङ्गीति उत्तर एव 'इत्यनुसन्धेयम्' ४ । 'इन्द्री' द्विष विधति
इत्यय मुनि इन्दुद्विष अयोमान् तत्सहस्रीम इति साहस्यविषयान् असम्बन्धसम्बन्ध
इव निदर्शनायकारः । 'बदने श्योषि इव इत्यानुमेया । "मुकुटि' अलेन कितु'
इति ह्यनदिमन्नेन असम्प्रतिपदनइव अवयव । तव तद्विनामस्य चैव तु अये
चिन्तेषुमात्रिष्योमावस्थानसम्बन्धकत्वे निदर्शनीययो अवयवोपकार (? क)
त न् अङ्गीभावेन सङ्ग' ५ । अन्कारकारितया महल' अरुपयतया च समास्य
श्रीकेतु श्रीमद्वयोद । तयाह मयदन् मायकार— "महलादीनि महलमयानि
महलानानि मायावि मयने वीरुपयवि आदुमपुत्रवि च मयनि अलोत्तरव
मयलो मयनि' इति ६ । इदानीमिच्छेत्त हलम् । "एव नैमसम्पत्ता' मयुरव
मयुमिच्छेत्तम्" इति लघुचान् ७ । मयाकृतत्वात् उत्तमेद । एवम् दहो—
"मदेरतिविच्छेत्त' अहोत्तु सुप्रभिति । सर्वेव मिदस्यानेवदत्त लोकेरुपकम् ८'
इति ८] ॥ ०१ ॥

अय करि' अविनाम्यवर्चनीयस्यानपूर्वसर्वसुमनि अदयति इति । 'इति'—

अथ मम ग्री माचक्षती इति कविनामकचयनम् 'महाकाव्ये' इति महम्मदेन लघु-
मन्थानि भविता शिशुपालवधे इति काव्यनामकचयनम् 'प्रथमं सर्ग' इति
समान इति शब्द एवमुत्तरमापि दृष्टव्यम् ।

इति श्रीमह मदीयाध्य यक्षोन्माचयनमज्ञिनायगुरिरिवरचित शिशुपालवध
काव्यमाख्याने सप्तमपाठ्ये प्रथम सर्ग १

Notes on Mall.

1. काव्य is the affix by कहेत्— (*Char*) 2. From the
text that a comet rising with its face to the moon causes the
death of kings : 3. सु is the augment by निदातम् । 4. 'काव्य-
— (*Char*) 5. अर्थे &c — जीव, which is the basis (*आदिन्*)
of the sentiment रीति that accompanies वीर and which is ex-
pressed by the sentence here, can be inferred from its indica-
tor = कृति = This is what is stated here. Also it has to be
borne in mind that of वीर, which cannot arise without जीव and
is its अदिन् the basis (*आदिन्*), viz. *ardour* (*उत्साह*) that
has to be brought forth with effort, has certainly appeared too.
5. In इन्दी— as the सुनि cannot have the श्री of इन्दु we
have to say like the श्री of इन्दु hence there is निदर्शनद्वार
of the kind अवधारणद्वारम् । 'इन्दी— is an उत्प्रेक्षा । 'कृति—
is an अवधारण of the kind in which fictitiousness is established by
words like इन्दी &c. Of these again there is commingling of
अवधारण with निदर्शन and उत्प्रेक्षा, as of अर्थ with अदिन्, because
these two help the अवधारण since they establish the presence of
रीति in the अदिन् near इन्दु which is necessary to portend the
death of enemies. 6. The word श्री is used in the concluding
verses owing to its charm and because of its character of
महत्वावरण । Thus says His Reverence the Bhashyakara— Such
treatises prosper as have महत्वावरण at start, during their course
and at the end, and they make people heroic and long lived
besides their readers become masters of speech' ७. The
metre is गाल्पिकोक्ति the definition being 'दृष्ट्या' — (*see*

Supplemental Note on Metre) 8 The metre is changed because the Canto closes. Thus says दक्षिण—'It pleases people if the Cantos are not too long the metre sweet to the ear, the stages well laid and the conclusion of the Cantos marked by a change of metre' 9 The word महत् indicates the presence of all the characteristics

Sara—एव इति सिद्धासुषमङ्गीचक्षे सुनिष प्रीतो दिवसमिषमप्ये ।
ममवानपि रिपुदत्तमेव ध्यायन्त्यथै ॥ ७१ ॥

CHARCHA

1 चीम्—An अवयव, indicating here चङ्गीकृति acceptance (See (Mall.) He undertook the task, imposed.

2 उक्तवान्—उक्त् + क्तवन् कर्त्तरि = उक्तवान् one that has said. तस्य । The *past* indicates that Narada got up *after* Hari had said चीम् । Qual शङ्खिन्

3 एव—एवम् indicating चानन्तर्ये । The चानन्तर्ये is with respect to the speech, preceding. Note the sequence— 1) the sage's speech, (ii) Hari's acceptance (iii) sage's departure.

4 शङ्खिन्—शङ्ख horn, : : , bison's horn तस्य विकार इति शङ्ख + चञ् = शङ्खिन् made of bison's horn Refers to the bow of Hari तन् वलि चक्ष इति शङ्खि + इति मत्वर्थे = शङ्खि । This is a name of Hari तस्य "विष्णुर्गोपायश्च हृषी वैकुण्ठी विहरश्च । पीताम्बरोऽद्युत शङ्खि विष्णुर्हिमी जगद्गनः ॥ —इत्यमरः । Construe शङ्खिन् पुनः also शङ्खिचो वदने । The reference to the weapon at this stage is significant

5 आहव्य—वि + वा + इ + ह्यन् having delivered

6 उत्पतिते—उत् + पत + क्त कर्त्तरि । Leapt up तद्विन् । Qual दुरमुने । The root is दृश्य hence कर्त्तरि क्त । Do not say एवमेव चानन्तर्ये क्त because we have चञ् for its कर्म here

7 पुनः—Derr sl 9,—"पुनः प्रशङ्गेरिव वृत्तिराहवा" । In both constructions under the *Pros. Order* this goes with शङ्खिन् । Mall.'s पुनः इत्ये दिवम् &c. = शङ्खिन् पुनः इत्ये नियम् ।

८ सुरसुनी—सुराणां सुनि इत्यन्—। तस्मिन् भावे स्त्री ।

९ विद्यम्—This is the word to which Mall. refers when he says 'सर्गाव्युत्थोक्तं श्लोकादयोर्य' । The Plural in श्लोकेषु with reference to *all* the cantos, they *all* have the word श्री in their last verse Thus Canto II has 'स्यन्निवर्तनिवर्तदोषतां ननु इत्थं', in Canto III we find "सुततं पतद्विद्य", Canto IV gives "ननु कृतमिद्विरोधोऽस्मि" &c., right through all the twenty cantos without exception Also for मङ्गलादीनि as quoted from the भाष्य we refer to 'दिव पति शोपति' in sl 1, मङ्गलमप्यानि is illustrated by 'जम्बुजनिवदिव दिवम्', sl. 19, 'वधिविदी', sl. 24, 'वयमप्यहं विद्य' sl 44 "वापय विद्य", sl 46, "दिव दिवति illustrates मङ्गलादीनि । Obj of विद्यति ।

१० विद्यति—भृ + जृह् कर्त्तरि—दिवन् । तस्मिन् । Qual सुरसुनी । The sage has been already compared to the moon more than once (see sl 5, sl. 16, sl 21, sl 25).

११ अनिदम्—निद्रा night. But at night there is cessation of all movement Hence by लक्षणा the word निद्रा here means विरति cessation अनिदमना निद्रा यस्मिन् तन् वया तथा ceaselessly । e., unfailingly, invariably, वद्—। Qual. The जिया in विद्यन् ।

१२ विनाश &c—वि + ण् + चञ् भावे = विनाश destruction तस्य विद्यन् इत्यन्—। Qual केतुः । See Mall. "चन्द्रमभ्युदित &c"

१३ चैद्यम्—चैदि is primarily a clan of Kshatriyas चैदीनां निशाचो जनपद इति चैदि + णञ् = चैद्य the णञ् disappearing by the rule "जनपदे लुप" । Then we get चैद्व in the plural by the rule 'सुवि युक्तवदस्तिवचने'—when an affix disappears by स्प् the resultant word will have the gender and number of the stem that took the affix Hence चदोनाम् in the व क्य being masculine plural the जनपद also becomes masculine plural Hence चैद्व । Next चैदीनां राजा इति चदि + ञ् = चैद्य the king of the district Chedi तम् । प्रति इति ऋषेः प्रवचनोद्गोत्रेत्या । The rule "इहन्"—means words denoting चक्षिष्य and also जनपद takes ञ् in the sense of चक्ष्य or गच्छन् if such words are what is technically known as इह, or

Supplemental Note on Metre } 8 The metre is changed because the Canto closes. Thus says दक्षिण—“It pleases people if the Cantos are not too long, the metre sweet to the ear, the stages well laid, and the conclusion of the Cantos marked by a change of metre” 9 The word मङ्गल indicates the presence of all the characteristics

Sarv—एव इति निश्चयानुवचनप्रतीतिश्चेति सुनिश्चयं गीतो दिवसमिदमप्येव ।
अथवा नहि विपुलमेव आचल्यती ॥ ७५ ॥

CHARCHA

1 चीम्—An अव्यय, indicating here चङीकृति acceptance (See (Malli)) He undertook the task, imposed.

2 उक्तवान्—उक्त + क्तवान् कर्त्तरि = उक्तवान् one that has said. तस्य : The *past* indicates that Narada got up *after* Hari had said चीम् । Qual चङिच

3 चय—चय्य indicating आनन्दय । The आनन्दय is with respect to the speech, preceding. Note the sequence—(i) the sage's speech, (ii) Hari's acceptance, (iii) sage's departure.

4 शार्ङ्गिच—शार्ङ्ग born, i. e., bison's horn, तस्य विकार इति शार्ङ्ग + चङ् = शार्ङ्गिच made of bison's horn. Refers to the bow of Hari. तन् चलि चला इति शार्ङ्ग + चलि क्तवत् = शार्ङ्गी । This is a name of Hari. तस्य “विष्णुनामस्य हृत्वी वैकुण्ठी विहरणम् । पीताम्बरोऽप्युत शार्ङ्गी विद्वद्भिर्गीतवार्त्तम् ३”—इत्यमरः । Construe शार्ङ्गिच पुनः also शार्ङ्गिचो वदने । The reference to the weapon at this stage is significant.

5 आहव्य—वि + वा + वृ + क्तवत् having delivered

6 उत्तरतिष्ठ—उत् + पठ + त् कर्त्तरि । Leapt up. तस्मिन् । Qual वृत्तुमी । The root is उच्यते hence कर्त्तरि त् । Do not say चङ्गमे कर्त्तव्यम् because we have त्वम् for its कर्म here

7 पुनः—Deter sl 9,—“पुनः प्रवर्त्तयितुं प्रवृत्तव्यम्” । In both constructions under the *Prose Order* this goes with शार्ङ्गिच । Malli's पुनः इत्येति निश्चयः &c. = शार्ङ्गिच पुनः इत्येति निश्चयः ।

॥ सुरमुनी—सुराणां मुनि, इतन्—। तच्चिन्। भावे ङी।

9 द्विषम्—This is the word to which Mall. refers when he says 'सगान्द्रोकेषु शोभन्प्रयोग'। The Plural in श्लोकेषु ॥ with reference to *all* the cantos they *all* have the word शो in their last verse. Thus Canto II has "अन्वनिवर्तनिवन्त्रोदतां नमुवान् म", in Canto III we find "सततं पतन्निव", Canto IV gives "अनुवर्तनिवर्तनिवन्त्रोदतां" &c, right through all the twenty cantos without exception. Also for मङ्गलादीनि as quoted from the भाष्य we refer to 'द्विष वति शोवति' in sl 1. मङ्गलमप्यानि is illustrated by 'अन्वनिवर्तनिवन्त्रोदतां', sl 19, 'अविद्विषी', sl 24, 'अद्वयन्त्रोदतां', sl 44, "आद्यं निव", sl 46, "द्विष विवति" illustrates मङ्गलादीनि। Ob) of विवति।

10 विवति—म + ज्ञ + कर्त्तरि—विचन्। तच्चिन्। Qual. सुरमुनी। The sage has been already compared to the moon more than once (see sl 5, sl 16, sl 21, sl 25)

11 अनिषम्—निशा night. But at night there is cessation of all movement. Hence by लक्षणा the word निशा here means विवति cessation. अविद्यमाना निशा यच्चिन् तन् वया तथा ceaselessly, i. e., unfailingly, invariably, वच्—। Qual. The निशा in विद्यन्।

12 विनाश &c—वि + म + चच् भवि—विनाश destruction तन् विद्यन्, इतन्—। Qual. केतुः। See Mall. "अन्वनिवर्तनिवन्त्रोदतां &c"

13 वेदम्—वेदि is primarily a clan of Kshatriyas. वेदीनां निवासी जनपद इति वेदि + चच्—वेदम् the चच् disappearing by the rule "अनपदे सुप्"। Then we get वेदम् in the plural by the rule 'सुप् युक्तवद्वात्तिवचने'—when an affix disappears by सुप् the resultant word will have the gender and number of the stem that took the affix. Hence वेदीनाम् in the वाक्य being masculine plural, the जनपद also becomes masculine plural. Hence वेदम्। Next वेदीनां राजा इति वेदि + जाङ्—वेद्य the king of the district Chedi तम्। प्रति इति कर्मप्रवचनोपयोगे वया। The rule "इङ्ङित्— means words denoting अस्मिन् and also जनपद takes जाङ् in the sense of अपत्य or राजन् if such words are what is technically known as इङ्, or

Test and University questions on Sisupala I. & II.

CANTO I

- Q 1 What is the source of the plot of Sisupala ? *Ans* See Intro "source of the plot"
- Q 2 Give an account of Sisupala's previous births *Ans* See Sl 41 to 72,
- Q 3 What did Narada say to Hari in Canto I *Ans* See headings on Sl 31 to 73
- Q 4 Mark the following Slokas with Translation Grammar (Samasa, derivation &c) everywhere —[for answer see body of the book under respective Slokas]
- Sl 1 —Why Sun is *बभूवसावपि* ? who is *बभूव* ? (C U)
- Sl 5 —Parse *बभूवसा* । Defend *दिल* in *बभूव* (C U)
- Sl 7 —Explain the simile here (C U)
- Sl 10 , Sl 12 (C U)—Write notes on *तद्विलम्ब* and *उद्विग्न* । Explain the *उपमा* here
- Sl 16—Derive *निर्विद्वान्* and *विह्वे* । Explain *अभिज्ञानम्* ।
- Sl 17—Derive *प्रसेदुष* , *वीरत* ।
- Sl 19—Defend *अविद्यत* । Explain *अन्वृत्तितन्त्रिय* ।
- Sl 20—Explain the allusion in *बाहवजातवेदस* ।
- Sl 21—Who is *रथाङ्गिपाणि* ।
- Sl 23—Express the idea here
- Sl 24—Deriv *अन्वृत्तितन्त्रिय*, *विद्यत* + *अभिज्ञित* *वीरि* ।
- Sl 25—Prose & derive *सतिष्ठा*, *अव्यय*, *अवीर्य* । Expound *विज्ञानविद्या* etc (C U)
- Sl 26, 27 and 28 (C U)
- Sl 30—Write Gram on *सौम्य* & *उद्विग्न* ।
- Sl 33—Explain the *साख्य* philosophy here as evidenced from *महति* + *पुत्र* । (C U)

Sl 36 —Deriv विनिवृत्तं विवर्ते तदात् । (C U)

Sl/s 37 42 43 45 46, and 49

Sl 51—Write Gram on आत्मन् सुबोधि हर सुवाच । (C U)

Sl/s 53 54 55 57 62 63 67 68 69 70 (parse बहुधा सुखम्
नेत्रसा here) and 71 (prose & expound मरुत्तरम्) ।

Canto II

Q 1 Give the substance of the Speeches of वनवास & जहन् ।
• Which of these appealed Hari ? Ans See Intro in
Canto II

Q 2 Mark the following slokas with Translation & Gram
mar on difficult words there —

[N B —For answer see our book under the Slokas]

Sl 3 —Parse ज्ञानदे । Deriv समुपेवशी व्यथोतिह । Who are the
prominent men referred to by भरविशिष्यवशी ।

Sl 4 —Deriv दैवदेव ।

Sl 7 —Deriv अहित । Parse अहिते [= बहुलं अहितं शब्द] ।

Sl 8 —For d ff bet तु चरन् + प्रलाभना (see Mallinatha Acc for
चरन् in प्रलाभना ।

Sl 10—Deriv वत्त मन्त्री ।

Sl 11 —See Gram on दृष्टाकरोति लब्धत + मन्त्रम्

Sl 13 —See Gram on वाचस्पत्यम्

Sl 23—See अतिमवर्ते & इन्द्रोद्यम

Sl 26.—What are बहुमुखः शक्ति in नीतिग्रन्थ

Sl 27 28 30 (Parse & defend वाचस्पत्यम्)

Sl 31, 33 (Parse समूलघातम् with der v)

Sl 34 35 (Deriv विवर्ते) ।

Sl 36 —Mark the d ff kinds of सत्ता and ग्रह

Sl 42 —Parse and defend अभिमतम् ।

Sl 43 and 45 (See मा जीवन् with Gram)

Sl 47 —Explain

Sl 50—Deriv प्रथमतः Deriv and parse बहुमुखम् ।

Test and University questions on Sisupala I. & II.

CANTO I

- Q 1 What is the source of the plot of Sisupala? *Ans* See Intro "source of the plot"
- Q 2 Give an account of Sisupal's previous births *Ans* See Sl 41 to 72.
- Q 3 What did Narada say to Hari in Can'to I *Ans* See headings on Sl's 31 to 73
- Q 4 Mark the following Slokas with Translation, Grammar (Samasa, derivation &c.) everywhere. —[for answer see body of the book under respective Slokas]
- Sl 2 —Why Sun is चतुर्मुखः? who is चतुर्? (C U).
- Sl 5 —Parse दध्ना । Defend दित् in दध् (C U)
- Sl 7 —Explain the simile here (C U)
- Sl. 10, Sl 12 (C. U)—Write notes on तद्विलान् and उद्वहन् । Explain the उद्वह here.
- Sl 16—Derive निविदिवान् and विवरे । Explain चमिमायम ।
- Sl 17—Derive प्रसेदुष, शीयत ।
- Sl 19—Defend अविद्यन् । Explain जम्बूजनिदिपि ।
- Sl 20—Explain the allusion in बाहवज्जालवेदम् ।
- Sl 21—Who is दयाहिपाणि ।
- Sl 23—Express the idea here
- Sl 24—Deriv. चक्षुःपेदुषी, विवत + अविहित दीधि ।
- Sl 25—Prose & derive क्षितिवा, लम्बयन्, अवीचन् । Expound विजम्बिज्वाज etc (C. U.)
- Sl 26, 27 and 28 (C. U)
- Sl 32—Write Gram on मोक्षरश्मि & उद्वहन् ।
- Sl 33—Explain the सत्य philosophy here as evidenced from प्रहति + पुनः । (C U)~

Sl 36 — Deriv विदिषात् क्रियते तस्मात् । (C U)

Sl 37 42 43 45 46 and 49.

Sl 51 — Write Gram on चाण्डालं सुनोहि हर सुबाह । (C U)

Sl 53 54 55 57 62 63 67 68 69 70 (parse वपुषा सुजेन तेजसा here) and 71 (prose & expound भवानरेव) ।

Canto II

Q 1 Give the substance of the Speeches of अश्वत्थामा & अर्जुन । Which of these appealed Hari ? Ans See Intro. in Canto II

Q 2 Mark the following slokas with Translation & Grammar on difficult words there —

[N B — For answer see our book under the Slokas]

Sl 3 — Parse गान्धर्वः Deriv बहुप्रेक्ष्यो व्यथितः । Who are the prominent men referred to by भरविशिष्टयोः ।

Sl 4 — Deriv वैद्विषः ।

Sl 7 — Deriv अविष्टः Parse विष्टे [= अगुप्ते अगति इव] ।

Sl 8 — For diff bet वृक्षैश्च + प्रलाभना (see Mallinatha, Acc for वृक्षैः in प्रसङ्गात् ।

Sl 10 — Deriv वपुः व्यनीः ।

Sl 11 — See Gram on दुष्काकरीति लब्धवान् + मलयम्

Sl 13 — See Gram on दासदयपदम्

Sl 23 — See अतिमथ्यत ९ इत्युल्लेखक

Sl 26 — What are बहुवचन शक्ति in नीतिशास्त्रे

Sl 27 28 30 (Parse ९ defend दासदयपदम्)

Sl 31 33 (Parse समुत्पन्नानाम् with deriv)

Sl 34 35 (Deriv विष्टे)

Sl 36 — Mark the diff kinds of छन्दः and वृत्तः

Sl 42 — Parse and defend अभिमानवत् ।

Sl 43 and 45 (See मा जीवन् with Gram)

Sl 47 — Explain

Sl 50 — Deriv प्रथमते Deriv and parse बहुवचनम् ।

- Sl 56—Mark *अवाधानक्षान्* and *अमान्यक्षान्* ।
 Sl 57—Explain
 Sl 59—Explain *संख्य* theory here
 Sl 60—Deriv *हैमातुर* here
 Sl 61 62 and 63—Explain
 Sl 66 and 68 (See Gram there)
 Sl 70—Mark *सुलुक्षा सुलुवाधिक्य* ।
 Sl 75, 76 and 77 (With Gram &c)
 Sl 78 (Expand the idea)
 Sl 81—Mark the *राजपत्र* or *महत्त* here
 Sl 82, 83 85 and 86—Explain the ideas
 Sl 88, 89 and 90—Explain
 Sl 93—Explain, mark and parse *वहनुवन्* । what are *प्रति* ?
 Sl 95, 97—Mark the idea
 Sl 100—Explain with Gram &c
 Sl 105—Deriv *विमनैकता*
 Sl 107 —Explain
 Sl 108—Mark allusion here
 Sl 111, 112—Mark the idea
 Sl 113—Mark *नैति* here. The present illustration is in
दुद्रागवत् । (See Notes there)
 Sl 114—Mark deriv in *उदेतिद्वि* *आश्रितवर्षी* and *राजमाकादि* ।
 Sl 116—Mark *भविता* here.
 Sl 117—Mark *द्वयमन्तम्* *अमन्तम्* । Expound *श्रामन्तैर्देविमावर्षी* ।
-